

МУЗЕЈИ НА ОТВОРЕНОМ:
ИЗ ДРУГОГ УГЛА

OPEN AIR MUSEUMS:
FROM ANOTHER
PERSPECTIVE

2013

**МУЗЕЈИ НА ОТВОРЕНОМ:
ИЗ ДРУГОГ УГЛА**
Зборник

**OPEN AIR MUSEUMS:
FROM ANOTHER PERSPECTIVE**
Yearbook

Издавач

Музеј на отвореном
СТАРО СЕЛО, Сирогојно, Србија
www.sirogojno.rs

Publisher

Open air museum
OLD VILLAGE, Sirogojno, Serbia
www.sirogojno.rs

За издавача

Бранко Благојевић
В.д.директора

For publisher

Branko Blagojević
Deputy director

Главни и одговорни уредник

Др Никола Крстовић

Editor in chief

Nikola Krstović, PhD

Уређивачки одбор

Мр Јелена Тоскић,
Проф. др Љиљана Гавриловић,
Проф. др Драган Булатовић,
Др Мирослава Лукић Крстановић,
Др Душко Кузовић

Editorial board

Jelena Toskić МСци
Prof. Ljiljana Gavrilović, PhD
Prof. Dragan Bulatović, PhD
Miroslava Lukić Krstanić, PhD
Duško Kuzović, PhD

Превод

Емина Јеремић Мићовић

Translation

Emina Jeremić Mićović

Лектура и коректура

Весна Шекелјић

Lecture and corrections

Vesna Šekeljčić

Дизајн насловне стране

Никола Вукашиновић
Strange Star design studio

Front page design

Nikola Vukašinović
Strange Star design studio

Графичка припрема

Милутин Марјановић

Graphic design

Milutin Marjanović

Штампа

InPrint Ужице

Print

InPrint Užice

Тираж

300

Copies

300

Музеј на отвореном СТАРО СЕЛО Сирогојно
The open air museum OLD VILLAGE Sirogojno

SADRŽAJ / CONTENTS

Др Никола Крстовић РЕЧ УРЕДНИШТВА	9
Nikola Krstović, PhD EDITORIAL PREFACE	9
Др Хенрик Зипсејн ПОСТ-МОДЕРНИ МУЗЕЈ НА ОТВОРЕНОМ – ТЕМАТСКИ ПАРК ЗАСНОВАН НА ДОБРИМ ПРИЧАМА.....	14
Henrik Zipsane, PhD THE POST MODERN OPEN AIR MUSEUM – A THEME PARK BASED ON GOOD STORIES.....	14
Мр Јелена Тоскић МУЗЕЈ НА ОТВОРЕНОМ У ОГЛЕДАЛУ НОВИНСКОГ ТЕКСТА	34
Jelena Toskić, M.Sci. OPEN-AIR MUSEUM AS REFLECTED IN NEWSPAPER HEADLINES	34
Питер-Матијс Гијсберс ПРЕВАЗИЛАЖЕЊЕ ГРАНИЦА И ПОВЕЗИВАЊЕ ЉУДИ: КА РЕНЕСАНСИ МУЗЕЈА НА ОТВОРЕНОМ	56
Pietter-Mathijis Gijbers CROSSING BORDERS AND CONNECTING PEOPLE: TOWARDS A RENAISSANCE FOR OPEN AIR MUSEUMS.....	56
Проф др Александар Давидов МУЗЕЈ НА ОТВОРЕНОМ: МОДЕЛ ЕТНОСФЕРЕ	72
Prof Alexandar Davydov, PhD OPEN AIR MUSEUM: A MODEL OF ETHNOSPHERE	72
Хилде Шефс, МА АМБАР ИЗ ОРДЕРНА. ПОНОВО У ПОСЕТИ ВРЛОМ НОВОМ СВЕТУ	100
Hilde Schoefs, MA THE BARN FROM OORDEREN. A BRAVE NEW WORLD REVISITED	100
Диана Роусел ПРОГРАМИ ЗА КОНЗЕРВАЦИЈУ ИСТОРИСКИХ ОБЈЕКТА У МУЗЕЈУ НА ОТВОРЕНОМ ВЕЛД И ДАУНЛЕНД У ПЕРИОДУ 1994-2013.....	124
Diana Rowsell HISTORIC BUILDING CONSERVATION PROGRAMMES AT THE WEALD & DOWNLAND OPEN AIR MUSEUM 1994-2013	124

<p>Мр Катарина Очкова ДОКУМЕНТАЦИЈА У ДРУГОЈ ПОЛОВИНИ ХХ ВЕКА У МУЗЕЈИМА НА ОТВОРЕНОМ У СЛОВАЧКОЈ (ПРИМЕР МУЗЕЈА СЛОВАЧКИХ СЕЛА)</p>	146
<p>Katarína Očková, M.Sci. DOCUMENTATION OF THE SECOND HALF OF THE 20TH CENTURY IN OPEN-AIR MUSEMS IN SLOVAKIA (AN EXAMPLE OF THE MUSEUM OF THE SLOVAK VILLAGE).....</p>	146
<p>Снежана Томић Јоковић ПРИМЕНА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА СТАРИХ ЗАНАТА И ЗАНИМАЊА У МУЗЕЈУ НА ОТВОРЕНОМ „СТАРО СЕЛО“ У СИРОГОЈНУ</p>	168
<p>Snežana Tomić Joković IMPLEMENTATION OF THE RESULTS OBTAINED ON THE RESEARCH OF OLD CRAFTS AND OCCUPATIONS IN THE OPEN AIR MUSEUM “OLD VILLAGE” IN SIROGOJNO.....</p>	168
<p>Ело Лутсеп, МА ЕСТОНСКИ МУЗЕЈ НА ОТВОРЕНОМ У СЛУЖБИ ДРТУШТВЕНИХ ПОТРЕБА</p>	188
<p>Elo Lutsepp, MA THE ESTONIAN OPEN-AIR MUSEUM AS A CATERER TO THE NEEDS OF THE SOCIETY</p>	188
<p>Др Лајош Кемечи ИЗАЗОВИ И ОДГОВОРИ У ЕТНОГРАФСКОЈ МУЗЕОЛОГИЈИ „НА ОТВОРЕНОМ“</p>	212
<p>Lajos Kemecsi, PhD CHALLENGES AND RESPONSES IN OPEN-AIR ETHNOGRAPHIC MUSEOLOGY.</p>	212
<p>Јуриј Наумов РЕЗУЛТАТИ РАДА МУЗЕЈА-РЕЗЕРВАТА „КИЖИ“ У ИЗУЧАВАЊУ, МУЗЕАЛИЗАЦИЈИ И ОЧУВАЊУ НАЦИОНАЛНЕ БРОДОГРАДЊЕ И ПЛОВИДБЕ</p>	236
<p>Jury Naumov RESULTS OF WORK OF THE MUSEUM-RESERVE “KIZHI” IN STUDY, MUSEALISATION AND PRESERVATION OF NATIONAL SHIPBUILDING AND NAVIGATION.....</p>	236
<p>Тihана Кушенић и Мr Бранка Шпреm Ловрић СЕНТАР ЗА ТРАДИЦИЈСКЕ ОБРТЕ, ЗНАЊА И ВЈЕШТИНЕ НА ПРОСТОРУ МУЗЕЈА „СТАРО СЕЛО“ КУМРОВЕЦ.....</p>	274
<p>Tihana Kušenić i Branka Šprem Lovrić, M.Sci CENTER FOR TRADITIONAL CRAFTS, KNOWLEDGE AND SKILLS IN THE MUSEUM “OLD VILLAGE” KUMROVEC</p>	274
<p>Драган Цицварић „СВЕТ МУЗИКЕ“ У „СТАРОМ СЕЛУ“</p>	298
<p>Dragan Cicvarić THE “WORLD OF MUSIC” IN “OLD VILLAGE”.....</p>	298

Родили смо се 1891. године: мајке се више нико не сећа, иако је још веома жива, а тврди се да имамо неколико очева – макар су сви Скандинавци. Ипак, изабрали смо Артура Хазелијуса и сада је то сасвим легитимна ствар. Његови савети, идеје и мисли још увек веома снажно обележавају наше постојање. То постојање је и даље одрастање и вероватно ће тако и остати. Нисмо ли се сагласили да се човек учи док је жив?

Имали смо у нашем сазревању и многе менторе, филозофе, учитеље, тренере... Сви су они допринели да се усмеримо у једном или другом познатом или, пак, неком сасвим непознатом правцу. Но, конфликт од рођења и даље носимо са собом, истина, мало измењен. Идентитетска криза нас обележава све ове 122 године: јесмо ли музеји или не, јесмо ли веродостојни или не, где су нам гра-

We were born in 1891. There`s no one who remembers the mother anymore, eventhough she`s still very alive. One can claim that we have several fathers – at least all of them are Scandinavians. Nevertheless, we have chosen Artur Hazelius and that is quite legitimate mater now. His advices, ideas and thoughts still mark our existence firmly. But that existence is actually a growing up and it will stay like that probably in the future. Haven`t we agreed on the man learns while he`s alive?

During our maturing we have had many mentors, philosophers, teachers, trainers... All of them contributed to forward ourselves in one or another familiar, or some completely unfamiliar direction. But, the conflicts from the very early age we still care with us, truly a bit changed. Identity crisis marks us for 122 years: are we museums or not, are we trustworthy, where are our authen-

нице аутентичности, да ли нам је важнија кућа или човек, камен или идеја, емоција или чињеница? Били смо каткад добри и смерни ђаци, научници, некада смо пак дозвољавали себи маштања и игре, уносили се у улоге, поета, уметника и сањара (Хазелијус). И, без обзира колико мислили да смо коначно схватили и прихватили свој курс појаве се неке нове дилеме и сумње.

Јасно је, ипак, и да је, уз све дилеме, наш пут специфичан: када га именујемо радо се позивамо на „архетипску“ мајку – Скансен. Отуда и скансени, скансенологија, музеологија на отвореном... Значења се могу разликовати у зависности да ли се окренемо ка истоку или западу, северу или југу – но, мисија је јединствена. Некад су нас реметили (или стимулисали, у зависности од перспективе посматрања) спољни политички, друштвени, културни или музејски импулси: романтизам и национални заноси, кризе око светских ратова, социјализми, комунизми и капитализми, тоталитарна или демократска окружења, слободе говора (или њихово одсуство), или у скорје време идеје „Нове деснице“, „друштво спектакла“, Дизниленд, екомузеји и нова музеологија, социомузеологија и економузеји, ментална и когнитивна мапирања, савремено колекционарство, Com-

ticity boundaries, what`s more important – house or man, stone or idea, fact or emotion? Sometimes we were good and humble students, scientists and sometimes we were carried away with imaginations and games, entered the roles of poets, artists and dreamers (Hazelius). And as soon as we start thinking that we finally realize and accept our course new dilemmas and doubts appear from nowhere!

It is clear that, apart from all our insecurities, our way is specific: when we name it we do it by our archetypal mother – Skansen. Out of there are skansens, skansenology, open-air museology... The meanings can differ according to where we look – East or West, North or South. But, our mission is universal. Sometimes we were disturbed (or inspired, depending on our observing perspective) by outer political, social, cultural or museum impulses: romanticism and national fascinations, world wars crises, socialisms and communisms or capitalisms or moving from one to other, totalitarian or democratic environments, freedoms of speech (or its absence), or lately the ideas of „ New Right“, “La société du spectacle”, Disneyland, ecomuseums and New museology of Georges Henry Riviere and Hugue de Varain, sociomuseology and *economuseums*, mental and cognitive mappings, Contemporary collecting, Common Ground... One could add a lot more....

mon Ground... Много би се тога још могло додати овом списку.

Бурно је, драматично, али и веома интересантно то наше одрастање. Један познати српски режисер насловио је свој филм *Живој је чуго*, а један познати италијански *La Vita è bella*. Ови филмови преносе сву лепоту људског постојања и у најгорим и најневероватнијим околностима. Чини ми се да музеји на отвореном раде исту ствар: бавећи се свакодневним животом људи, они свакодневици дају ванвременске оквире, универзални сјај без обзира о ком времену и простору се заправо ради. Музеји на отвореном су, сами по себи, прослава живота. Отуда су толико топли у својој гостољубивости, те вољени и прихваћени и то и од будале и генија, како једном неко рече.

Тако се и идеја за овај Зборник родила из контрадикторности: из жеље да се различита становишта, погледи, визије, снови, идеје и планови обједине на једном месту. Толико тежњи, само једно место, наравно да је мисија немогућа, али, као и у музејима на отвореном драж је у „трагању а не у проналажењу“. Прихватајући ову илузију, прихватио сам, као главни уредник али и иницијатор ове едиције, да се људи диљем Европе могу ујединити око идеје која их тако снажно повезује: музеја на отвореном, скансена.

Dramatic, but mostly interesting is that growing up of ours. One famous Serbian director named his film “The life is the miracle“, while the other, Italian one, “La Vita è bella“ – these film+s depict all the beauty of human existence in the most incredible or the worst possible circumstances. It seems to me that open air museums are doing the same thing – dealing with everyday life of people, skansens give the evergreen meaning to life episodes, universal shine regardless the chronology or geography. The open air museums are, just the way they are, the celebration of life. That`s why they are so warm in its hospitality, loved and accepted both from fool and genius, as someone said once.

Thus the idea for this Yearbook was born out of contradictoriness: from wish to unify diverse stands, views, visions, dreams, ideas and plans into one small and fragile place. So many aspirations in just one place – almost the mission impossible. But as well as in the open air museums the charm is in “searching for, not finding“. Accepting this illusion, I accepted, as an editor in chief and initiator of this book that people all over Europe can be unified around the idea which connects them so strongly: open air museums, skansens.

Colleagues from Scandinavia to South-east Europe, from Atlantic to far Russian East were gathered

Колеге од Скандинавије до југо-истока Европе, од Атлантика до далеког руског истока ујединиле су се око идеје да „из друге перспективе“ анализирају посланство својих музеја. Није уобичајена пракса да се аналитички и критички бавимо собом, а још мање институцијама у којима радимо. За то је, знамо сви, потребна и воља и храброст. Стога се захваљујем, лично, у име уредничког одбора и Музеја на отвореном „Старо село“ у Сирогојну, свим колегама који су допринели реализацији ове публикације. Такође, захваљујем се и Проф. др Јану Карстенсену, председнику Асоцијације европских музеја на отвореном на томе што је препознао квалитет ове публикације и пре него што је објављена и подржао наше напоре на њеној реализацији.

Др Никола Крстовић
Музеј на отвореном
„Старо село“
Сирогојно, Србија
4. август 2013. године

around to analyze, “from another perspective”, the missions of their museums. It’s not common practice to deal analytically and critically with ourselves, even less with institutions in which we work. We all know the will and courage are necessary for that. For those reasons, I’m thankful to all the colleagues that contributed to this publication personally and in the name of Editorial board and Open air museum “Old Village” in Sirogojno,. Also, thanks are addressed to Prof. Dr. Jan Carstensen, the president of AEOM, who recognized publication quality even before its birth and supported our efforts.

Nikola Krstović, PhD
The Open air museum
„Old Village”
Sirogojno, Serbia
August 4th 2013

Association of
European Open Air Museums

Nikola Krstovic, PhD
Open air museum
OLD VILLAGE
31207 Sirogojno
Republika Srbija / Republik Serbien

Dear Mr Krstovic,

It is impressing what you did to act as a publisher for the Yearbook THE OPEN AIR MUSEUMS: FROM ANOTHER PERSPECTIVE. You found a broad European participation for this publication. I am happy to support your book with this letter. I wish you good luck for your museum.

Yours

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Carstensen', written over a horizontal line.

Prof. Dr. Jan Carstensen

President AEOM

LWL-Freilichtmuseum Detmold
Krummes Haus
D-32760 Detmold
Germany

Др Хенрик Зипсејн

Фондација Јамтли, директор, Универзитет Линчепинг, професор

Хенрик Зипсејн је директор Јамтли фондације и кооснивач Нордиског центра за учење и креативност у наслеђу. Гостујући је предавач о учењу о наслеђу на Универзитету Линчепинг и сарадник ПАСКАЛ обсерваторије и КРАДАЛ-а као и Асоцијације европске стручне мреже за културу и именовани стручњак за културу и образовање одраслих од стране Европске комисије. Координира мрежу Целоживотно учење у музејима на отвореном и члан је одбора за Културне акције Европе од 2010.године, Европског приступа културној платформи од 2008.године и Европске асоцијације регионалних и локалних власти о целоживотном оучењу од 2011.године. Стекао је титулу мастера историје на Универзитету Копенхаген 1985.године а на Данском универзитету за образовање титулу доктора наука из историје и едукације 1996.године. Аутор је научних студија о колективном процесу учења, имиграционој историји а у скорије време углавном о образовању у пољу културног наслеђа примењено на питања каква су проблеми у школама, поулација у старењу, нетрадиционална креативна партнерства и инструментално наслеђе.

Henrik Zipsane, PhD

Jamtli Foundation, Director and Linköping University, Professor

Henrik Zipsane is Director of the Jamtli Foundation and co-founder for The Nordic Centre of Heritage Learning & Creativity. He is guest professor in heritage learning at Linköping University and associate of PASCAL Observatory and CRADALL as well as associate of European Expert Network on Culture and appointed expert on culture and adult education by the European Commission. Zipsane co-ordinate the network Lifelong Learning in Open Air Museums and is member of the board for Culture Action Europe since 2010, European Access to Culture Platform since 2008 and European Association of Regional and Local Authorities on Lifelong Learning since 2011. He holds a masters degree in history from University of Copenhagen 1985 and a PhD degree in education and history from The Danish University of Education 1996. Zipsane has published academic studies on collective learning processes, immigration history and in recent years primarily on heritage learning applied on issues such as early school leavers, the ageing population, untraditional creative partnerships and instrumental heritage.

АБСТРАКТ

У раду се илуструје и дискутује развој музеја на отвореном из перспективе њиховог оснивања у Скандинавији пре једног века као и савремени међународни контекст. Главни ток мисли у овом раду усмерен је на питање промене од самих почетака у којима су музеји на отвореном били места за народне фестивале базиране на националном или регионалном колективном наслеђу. У временима глобализације и померања од класичне социјалне структуре класа, променила се, наравно, и улога музеја на отвореном. Промена је заиста свеобухватна с обзиром да подразумева и посетиоце и наше методе, потенцијале али и изазове. Стога је данас значајно питање да ли постоји икаква стварна разлика између уобичајеног посетиоца музеја на отвореном и посетиоца комерцијалног забавног парка.

ABSTRACT

This paper illustrate and discuss the development of open air museums from the perspective of the context in which they were first established in Scandinavia a century ago and the current context internationally. The main thinking in this paper is addressed to the question about the change from the beginnings where the open air museums came about as places for folklore festivities based in national or regional heritage of the masses. In times of globalisation and a move away from classical class society the role of the open air museums naturally change. The change is very wide as it includes both our visitors and our methods, potential and challenges. The relevant question today is therefore if there is any real difference between an average public open air museum and a commercial theme park.

ПОСТ-МОДЕРНИ МУЗЕЈ НА ОТВОРЕНОМ – ЗАБАВНИ ПАРК БАЗИРАН НА ДОБРИМ ПРИЧАМА

THE POST MODERN OPEN AIR MUSEUM – A THEME PARK BASED ON GOOD STORIES

Музеји на отвореном и одакле смо дошли

Када је музеј на отвореном Скансен отворен у Стокхолму 1891. године, архитекта који је стао иза овог новог музеја, Артур Хазелиус, је имао релативно јасну визију о томе шта жели да постигне. Његове мисли су тумачене неколико пута, али колико сам разумео последњег истраживача који се заиста загледао у оно што је Хазелиус сам писао о томе, његове идеје се више или мање свODE на следеће¹: Артур Хазелиус је желео да створи окружење у коме „обични људи“ могу да искусе живот „обичних људи“ из прошлости у Шведској и донекле у Скандинавији. Знао је напамет да је такво ново искуство било потребно у његовим данима када се Шведска трансформисала из сеоске у индустријски развијену земљу, а нови тип класног друштва настајао уз стварање нових конфронтација.

1 Sten Rentzhog: *“Open Air Museums. The history and future of a visionary idea”*, Carlssons - Jamtli – Östersund 2007 and Stefan Bohman: *“Historia, museer och nationalism”*, Carlssons bokförlag – Stockholm 1997

The Open Air Museums and where we came from

When the Open Air Museum Skansen opened in Stockholm in 1891 the architect behind the new museum Arthur Hazelius had a relatively clear vision about what he wanted to achieve. His thoughts has been interpreted several times but as I understand the latest researcher who have actually looked in to what Hazelius he himself wrote about it the ideas were more or less like follows¹. Arthur Hazelius wanted to create an environment where “ordinary people” could experience how the lives of “ordinary people” had been in the past in Sweden and to some extend Scandinavia as such. By heart he new that such an experience was needed in his days as Sweden was transforming from a rural to an industrialized country and a new type of class society was emerging with new confrontations. A common her-

1 Sten Rentzhog: *“Open Air Museums. The history and future of a visionary idea”*, Carlssons - Jamtli – Östersund 2007 and Stefan Bohman: *“Historia, museer och nationalism”*, Carlssons bokförlag – Stockholm 1997

Одговор је представљао заједничко наслеђе свих Швеђана, без позивања на тренутни друштвено-економски положај. Метод је био у настанку још од његове посете Светској изложби у Бечу 1873. године, као и његових бројних експеримената са изложбеним техникама од тада. У музеју на отвореном је напукон могао да користи све што је научио у претходне две деценије - кључне речи су биле: природна величина, тродимензионалност, живост и аутентичност.

Упалило је! Посетиоци су долазили у хиљадама и Скансен је привукао врло широк спектар људи веома различитог социо-економског порекла, узраста и оба пола. Како је Стефан Боман истакао, успех Скансена се у великој мери налазио у његовом дискретном обраћању и лево и десно политички оријентисанима тог времена². Не можемо, наравно, бити сигурни да ли је Скансен успео и у мисији стварања заједничке слике шведског наслеђа за људе, али можемо претпоставити да Скансен није био промашај јер је могао да привуче и јавне и приватне инвеститоре.

Ускоро су и други пошли стопама Скансена:

Година	Име	Локација	Поље презентације
1891	Скансен	Стокхолм, Шведска	Шведска/Скандинавија

² Stefan Bohman: *"Historia, museer och nationalism"*, Carlssons bokförlag – Stockholm 1997

itage for all Swedish people without reference to current social economic status was the answer. The method had been under way since his visit to the World Fair in Vienna in 1873 and his many experiments with exhibition techniques since then. In the open air museum he could finally use all he had learned under two decades – the key words were full scale, three dimensional, living and authenticity.

It worked! Visitors were counted in thousands and Skansen attracted a very wide range of people of very different socioeconomic background, ages and both men and women. As Stefan Bohman pointed out the success of Skansen were to a large extent to be found in its discrete appeal to both left and right in the politics of its day². We cannot of course know for sure if Skansen also succeeded in the mission of creating a common image of the Swedish heritage for the people but we may guess that Skansen did not fail as it was possible to attract both public and private investors.

Skansen in Stockholm was soon followed by others:

Year	Name	Location	Claimed representation
1891	Skansen	Stockholm, Sweden	Sweden/Scandinavia
1992	Kulturen i Lund,	Lund, Sweden	Southern Sweden/Scania

² Stefan Bohman: *"Historia, museer och nationalism"*, Carlssons bokförlag – Stockholm 1997

1992	Културен Лунд,	Лунд, Шведска	Јужна Шведска/ Сканиј	1894	Funäsdalens Fornpark	Funäsdalen, Sweden	Landscape of Härjedalen
1894	Фунесдаленс, Фомпарк	Фунесдаленс, Шведска	Пејзаж Херједалена	1901	Frilandsmuseet	Copenhagen, Denmark	Denmark (historically)
1901	Фриландсмусе	Копенхаген, Данска	Данска (историјска)	1901	Friluftsmuseet Jönköpings stadspark	Jönköping, Sweden	County of Jönköping
1901	МНО Јонкопинг државни парк	Јонкопинг, Шведска	Округ Јонкопинг	1902	Norsk Folkemuseums friluftsmuseum	Oslo, Norway	Norway
1902	Норск народни МНО	Осло, Норвешка	Норвешка	1902	Smålandsstenar,	Väsjö, Sweden	County of Kronoberg
1902	Смеландстенар	Васјо, Шведска	Округ Коноберг	1904	Maihaugen	Lillehammer, Norway	Guldbrands Valley
1904	Мејхаген	Лилехамер, Норвешка	Долина Гулдбрандс	1909	Fölisöns friluftsmuseum	Helsingfors, Finland	Finland
1909	Фолисон МНО	Хелсингфорс, Финска	Финска	1912	Jamtli	Östersund, Sweden	County of Jämtland
1912	Јамтли	Остерсунд, Шведска,	Округ Јамтланд	1913	Murberget	Härnösand, Sweden	Northern Sweden
1913	Мурбергет Хамосанд,	Шведска	Северна Шведска	1914	Sverresborg, Trøndelags Folkemuseum	Trondheim, Noway	Trøndelag landscape
1914	Свересборг, Тронделаг	Трондхајм, Норвешка	Пејзаж Тронделага	1914	Den gamle by, Danmarks köbstadsmuseum	Århus, Denmark	Denmark
1914	Ден Гамле Би	Архус, Данска	Данска	1914	Rammaparken	Borås, Sweden	Västra Götaland Region
1914	Рамапаркен	Борас, Шведска	Регија Васта Готаланд	1918	Fredriksdal	Helsingborg, Sweden	Scania
1918	Фредриксдал	Хелсинборг, Шведска	Сканиа	1918	Arnhem	Arnhem, Netherlands	Netherlands
1918	Арнем	Арнем, Холандија	Холандија	1918	Arnhem	Arnhem, Netherlands	Netherlands
1919	Гамлиа	Умеа, Шведска	Округ Вастерботен	1919	Gammlia	Umeå, Sweden	County of Västerbotten

Списак је занимљив из више перспектива. Пре свега, није једноставан и лак задатак основати музеј на отвореном. То значи да овај музеј као појава мора доживети велики успех и то успех који је лако разумети јер не мање од 17 сличних је основано само две деценије након Скансена. Друго, ово

The list is interesting from several perspectives. First of all it is not a simple and easy task to found an open air museum. That means that the open air museum as a phenomenon must have been a great success and a success easy to understand as

је био скоро искључиво скандинавски феномен на почетку. Каснији су се вероватно односили на сличан друштвено-економски развој на прелазу у XX век и постојање сличних народних покрета, који су произашли из сеоског романтизма и скандинавске верзије покрета „Уметност и заната“ (Arts and Crafts).

Поред свог начина рада, музеји на отвореном тврде да представљају нешто битно и типично за земљу или регион и тиме доприносе стварању историјске слике која је цењена у националним романтичним временима, па чак и приликом обликовања регионалног идентитета.

Музеји на отвореном су од тада постали светски феномен, и посматрајући презентације у стотинама оваквих музеја широм света, могуће је видети неке заједничке карактеристике. Музеји на отвореном су најчешће паркови или пејзажи са кућама из историјских периода. Куће често представљају сеоско градитељство, али се такође могу видети и зграде из градског живота, и то све више у последњих неколико година. Око кућа и на отвореном простору у парку често наилазимо на поља и баште.

Ако су напред наведене карактеристике заједничке за већину музеја на отвореном, ипак можемо додати неке посебности у многим музејима, али не и у свим. Мо-

no less than 17 were founded just two decades after Skansen. Secondly it was almost exclusively a Scandinavian phenomenon in the beginning. The later is probably related to similar socioeconomic development around the turn of the 20th Century and the existence of similar popular movements as offspring's from peasant romanticism and a Scandinavian version of Arts and Crafts.

Beside the way of work the open air museums all claimed to represent something important and typical from a country or region and thereby contributed to the historical image production which was valued in national romantic times and even for shaping regional identity.

The open air museums since then have become a worldwide phenomenon and from presentations of the many hundreds of open air museums in the world it is possible to see some common characteristics. The open air museums are most often parks or landscapes with houses from historical periods. Often the houses represent rural architecture but buildings from town life are seen too and more so in recent years. Around the houses and in open areas in the park we often find agricultural fields and gardens.

If the above are the common features for the majority of open air museums we can add some particularities in many of the museums but not all. You may find animals and

жете наићи на животиње или људе у историјским костимима; посетиоци могу видети традиционалне занате који се спроводе у музејима. Такође, негде постоје и игралишта за децу. У готово свим музејима на отвореним данас налазимо објекте намењених удобности гостију, као што су тоалети, опуштајуће собе за родитеље са малом децом, ресторани, кафићи и продавнице. Често су неки од ових комфорних објеката интегрисани у историјско окружење и посетиоци ће наићи ресторани који су специјализовани за служење хране која одговара одређеном историјском амбијенту.

Мислим да ће се многи од мојих колега препознати у овој скици просечног музеја на отвореном у XXI веку. Ако сам у праву, ово такође даје основу за моје питање - како ћемо данас видети развој наших музеја на отвореном изван оквира од пре једног века.

Музеји на отвореном и свет XXI века

У време економске кризе у Европи видели смо кретање ка веома опрезном јавном финансирању. У политици је постало изузетно важно новчану вредност свих ангажмана. Ово важи чак и за уметност и културу.

Секретар за културу, Марија Милер, у Уједињеном Краљевству

people in historical costumes and often we as visitors can see traditional crafts carried out in the museums. There may also be playgrounds for children. In almost all open air museums today we find facilities for the visitors comfort such as toilets, relaxing rooms for parents with small children, restaurants, cafés and shops. Often some of these comfort facilities are integrated with the historical environments and visitors will find restaurants which specialize in serving food which matches the historical surroundings.

I think many of my colleagues will recognize themselves in this draft image of an average open air museum in the 21st Century. If I am right this also shapes the basic for my wondering how we today can see our open air museums developing beyond the framework from a century ago.

The Open Air Museums and the World of the 21st Century

In times of economic crisis we have in Europe seen a move towards very precautionous public financial management. In politics it has become extraordinary important to point out value for money in all engagements. This goes even for arts and culture.

The Culture Secretary, Maria Miller, in UK has been quoted for saying that *"when times are tough*

је изјавила да се каже да: „када су времена њешка, а новца је мало, наш фокус мора бићи на економском ујџицају кулџуре“³. Бивши генерални секретар Уметничког Савета Велике Британије, Ентони Еверит одмах је реаговао тврдећи да „Иако се можемо сложити да џозоришџа дођринесе ноћном живоју трага а музеји зарађују новац у својим ресџоранима, џо није разлој да их ценимо. Рачуна се оно шџо уметносџ учињи са нашом машџом, а не са нашим џејовима.“⁴

На неки начин, овај дијалог указује на актуелне токове и показује у ком правцу је потребно да се наши музеји на отвореном кређу уколико желе да постану значајне културне институције, али и добре економске инвестиције данас и у догледној будућности.

Онако како се мењају људи, тако би требало и наши музеји. До краја XIX века, велика већина људи у свету је имала лоше образовање, релативно мало знала о свету ван сопственог региона и земље и била преокупирана напорним физичким радом, организујући свој свакодневни живот према сунцу. Они су имали веома мало времена да проведу у нечем другом осим у раду, и врло мало ресурса

and money is tight, our focus must be on culture’s economic impact”³. The former Secretary-General of Art Council of Great Britain, Anthony Everitt reacted promptly by claiming that “While we can agree that theatres contribute to a town’s night life and museums earn money with their restaurants, this is not really why we value them. It is what arts do to our imaginations rather than to our pockets that counts.”⁴

In a way this dialogue put the finger on the spot of what is happening and where our Open Air Museums are moving towards if they shall be important cultural institutions as well as good economic investments today and in the foreseeable future.

As the people are changing so should our museums. By the end of the 19th Century the vast majority of people in the world had poor education, knew relatively little about the world outside their own region and country and was preoccupied with hard physical work and were organising their daily life according to the sun. They had very little time to spend on anything else but work and they had very little resources to spend on anything else but the livelihood. of their own person and family.

3 “The Times”, London 24th April 2013

4 “Value of the arts”, Letter to the editor, “The Times”, London - 26th April 2013.

3 “The Times”, London 24th April 2013

4 “Value of the arts”, Letter to the editor, “The Times”, London - 26th April 2013.

да троше на било шта осим на издржавање себе и своје породице.

На почетку XXI века ситуација се драматично променила. Просечан ниво образовања никада није био виши, а глобализација је стварност која се остварује кроз лична искуства стечена на путовањима и у имиграцији, као и путем медија и интернета. Већина људи има много више слободног него радног времена, а они су од стране друштва виђени као потрошачи колико и произвођачи. Потрошња људи је кључ начина производње и начина живота.

Ове промене су толико дубоке и свуда око нас да сасвим сигурно дотичу и музеје на отвореном, баш као што утичу и на све друго. Наши посетиоци и корисници нису какви су били некад, али нису ни очекивања власника наших музеја. Музеји на отвореном у Европи и другде бирају различите стратегије како би се суочили са овим изазовима.

Музеји на отвореном бирају различите стратегије

Различите стратегије одражавају различите могућности у одређеној области, па чак и политичке идеологије и идеје из менаџмента. Неколико примера то илуструје.

Прелепи музеј на отвореном у Сасексу - Велд и Даунленд - већ дужи низ година је веома посебан

At the beginning of the 21st Century this situation has changed dramatically. The average level of education has never been higher and globalization is a reality through personal experiences from travel and immigration and from media and internet. Most people has much more leisure time than work time and they are by society seen as consumers as much as producers. The consumption by people is key to the mode of production and the way of life.

These changes are so profound and overwhelming that they of course influence our open air museums as they influence everything else. Our visitors and users are not as they used to be and neither are the expectations from the owners of the our museums. The open air museums in Europe and elsewhere have chosen very different strategies so far in meeting the challenge.

Open Air Museums may choose very different strategies

The different strategies reflect different opportunities in their area and even political ideologies and ideas from the management. A few examples can illustrate that.

The wonderful open air museum in Sussex – Wealden Down Open Air Museum – has for many years been a very special member of not only the UK open air museum family but in a North-West European con-

члан, не само породице музеја на отвореном Уједињеног Краљевства, већ и у контексту северозападне Европе. Музеј је лако доступан за 6 до 7 милиона људи градским превозом или аутомобилом у року од два сата. Његова посебност долази из веровања у мисију музеја као институције која чува традиционалне занате приказујући примере добре израде и организујући курсеве у музеју. Куће су релативно старе, доминирају оне из XVII и XVIII века. Зграде из XX века се овде не могу пронаћи, изузев оних које су услужни објекти. У различитим историјским окружењима посетиоци ће доживети занате, па чак и у образовним програмима за школе, занати су доминантан елемент. Такође, музеј на отвореном Велд и Даунленд годинама развија изузетан програм курсева многих традиционалних заната и то за различите нивое предзнања. Може по нешто пружити и почетницима, али и професионалцима. Квалитет педагошког рада за све циљне групе је на највишем нивоу, што доказује недавно додељена награда Европа Ностре.

Фокусирајући се на занатство, посебно у вези са историјом градитељства, Музеј на отвореном Велд и Даунленд се заиста специјализовао у овој области. Тај успех показује велики број посетилаца. Велд и Даунленд је јединствен у својој посвећености занатима на простору Уједињеног Краљевства

text too. The museum is easily accessible for 6-7 millions of people within two hours by public transport or car. The speciality comes from the museums belief in their mission as an institution which preserves traditional crafts through showing examples of good craftsmanship in the museum and by delivering courses in the same. The houses are relatively old as the 17th and 18th Centuries dominate. You find no buildings other than service buildings from the 20th Century. In the different historical environments the visitors will experience crafts and even in the pedagogical programs for schools the crafts are a dominating element. Wealden Down Open Air Museum have also for years developed a remarkable program with courses in many traditional crafts and on different competence levels. There is something to get for both beginners and professionals. The quality of the pedagogical work for all target groups is on the highest level which the recent Europa Nostra award demonstrates.

With the focus on crafts especially related to building history Wealden Down Open Air Museum has really specialized. The specialization has been a success which the large visitor numbers shows. Wealden Down Open Air Museum is unique in its dedication to crafts on such a scale in UK and North-Western Europe and has somehow more

и северозападне Европе и, на неки начин, има више заједничког са музејима на отвореном у централној и источној Европи.

Друга стратегија за музеј на отвореном је видљива на примеру музеја Јамтли у Остерсунду у унутрашњости централне Шведске удаљеног око 500 километара северно од Стокхолма. Музеј је доступан за мање од 100.000 људи у року од два сата превоза аутомобилом и мање, ако се ослања на јавни превоз. Јамтли укључује и затворени музеј са културном историјом, археолошке и уметничке изложбе и велики музеј на отвореном. Овај музеј се деценијама специјализује у области „живе историје“ (living history) која представља приоритетан основ у готово свим образовним програмима, па чак и оним намењеним повременим посетиоцима. Током кратке летње сезоне музеј носи име „Јамтли - земља историје“, а посетиоци доживљавају актере који живе попут људи у различитим окружењима током 1785., 1824., 1895., 1942., 1956. и 1975. године. Актери ангажују посетиоце да се укључе у све врсте активности - од одлучивања шта да раде са лошим жена на селу 1785. године, до ангажовања публике да узме учешће на демонстрацијама којима треба убедити Американце да дигну руке од Чилеа 1975. године. Целокупно искуство „живе историје“ је у комбинацији са неколико историјски уте-

in common with open air museums in Central and Eastern Europe.

Another strategy for an open air museum is seen at Jamtli in Östersund in the inland in the middle of Sweden some 500 kilometres North of Stockholm. The museum is accessible by less than 100 000 thousand people within two hours transport by car and less if relying on public transport. Jamtli includes both indoor museum with cultural history, archaeological and art exhibitions and a large open air museum. Jamtli has for decades specialized in living history as the preferred basic in almost all pedagogical programs and even for casual visitors. During the short summer season the museum is called Jamtli History Land and the visitors experience actors living as people did in different environments from 1785, 1824, 1895, 1942, 1956 and 1975. All actors engage with the visitors who are invited to join in all sorts of activities from deciding what to do with a poor woman in the countryside in 1785 to engaging in public demonstrating for the Americans to get their hands off Chile in 1975. All this “living history” experience is combined with several historically based playgrounds for children. The younger children can try out traffic school in 1956 or work in the woods in 1942 or in the fields of 1895. Jamtli uses the competences from living history in many different pedagogical programs outside high

мељених игралишта за децу. Млађа деца могу да испробају школу саобраћаја из 1956. године, да раде у шуми 1942. године или на пољима 1895. године. Јамтли користи знање из „живе историје“ у различитим педагошким програма и изван сезоне, као што је организовање рада музеја за децу предшколског узраста, али и рад са старијим особама са лакшим симптомима деменције.

Музеј Јамтли важи за музеј који ради мало дуже од већине музеја на отвореном који су изабрали исту стратегију, а које углавном налазимо у северозападној Европи. У густо насељеном подручју централне Шведске, Јамтли је преузео улогу туристичке атракције са више од 200.000 посета годишње, што је изузетан број за Скандинавију када се упореди број посетилаца са величином популације.

Велд и Даунленд и Јамтли су изабрали веома различите стратегије као музеји на отвореном, а оба су своје изборе направили у последњој четвртини XX века. Два музеја на отвореном се овде користе као илустративни примери стратегије; наравно, посебне карактеристике су истакнуте, док многе сличности нису уопште поменуте. Наравно, Велд и Даунленд такође користе инспиративне методе „живе историје“ с времена на време, па чак и Јамтли има неке курсеве заната, али сам сигуран да ће главне одлике бити препознате од стране

season such as for running the museums own preschool and reminiscence work with older people with lighter symptoms of dementia.

The Jamtli museum is carrying the profile of playing a little longer than most open air museums that have chosen the same strategy who we find mostly in North-Western Europe. In the densely populated area in the middle of Sweden Jamtli has taken the role of being a tourist attraction with more than 200 000 visits per year which is outstanding Scandinavian context when comparing visitor numbers related to size of population.

Wealden Down Open Air Museum and Jamtli Museum have chosen very different strategies as open air museums and the choices were made in the last quarter of the 20th Century for both. The two open air museums are here used as illustrative examples of strategies but naturally the special characteristics are emphasized and many similarities are not mentioned at all. Of course Wealden Down also may use some living history inspired methods from time to time and even Jamtli has some crafts courses but I am sure that the main characteristics will be recognized by all museum people who knows both open air museums.

It is tempting to say that all open air museums recognize themselves to different degrees in both museum stiles but if we look a little

свих музејских људи који познају оба ова музеја на отвореном.

Било би лепо рећи да се сви музеји на отвореном донекле препознају у оба музејска стила, али ако погледамо мало даље од ове изјаве, схватићемо да је та перспектива исувише површна. Ако анализирамо оријентацију ка занатима, чини се да је она део развоја музеја на отвореном деценијама; ако погледамо очување заната кроз оно што се назива *процесуална ресџаурације*, где се тајне заната документују и уче током рестаурације, схватамо да је то деценијама популарна идеологија у многим музејима и начин да се сачува стручност, док музеј у исто време овим инспирише јавност.⁵

Пост модерни музеј на отвореном у служби развоја

Међутим, постоји велика разлика у постављању главног приоритета за музеј на отвореном између очувања објеката и заната; такође предуслов за стварање и представљање прича за госте јесте постојање историјски коректних објеката и окружења.

5 Ågot Gammersvik; "On the track of lost history – Process restoration", in Eivind Falk & Hans-Jørgen Wallin Weihe (ed.); *"Living Crafts –Preserving, passing on and developing our common intangible heritage. International and national ambitions"*, Norwegian Crafts Development – Maihaugen – Lillehammer 2009.

beyond that statement we find that it is too superficial a perspective. If we look to the orientation towards craft it seems to have been part of open air museum development for decades and craft preservation through what has been called "*process restoration*" where the secrets of a craft is documented and learned during a restoration work has in later decades been a popular ideology in many museums and has been a way to preserve competence at the same time as the museum inspire the public⁵.

Using the Post Modern Open Air Museum for development

There are however a major difference between having preservation of buildings and crafts as the top priority for the open air museum and regarding historically correct buildings and environments as a precondition for producing and presenting stories for the visitors.

I believe the later approach is the right one if you with your museum want to reach as many people as possible and to have an impact on regional development. If these goals

5 Ågot Gammersvik; "On the track of lost history – Process restoration", in Eivind Falk & Hans-Jørgen Wallin Weihe (ed.); *"Living Crafts –Preserving, passing on and developing our common intangible heritage. International and national ambitions"*, Norwegian Crafts Development – Maihaugen – Lillehammer 2009.

Верујем да је други приступ онај прави уколико музеј жели да постигне што је могуће већи број посетилаца, али и да има утицај на регионални развој. Ако су ови циљеви мање важни за музеј на отвореном, то је наравно друга ствар, али узимајући у обзир глобални развој на мета-нивоу што је раније описано, чини се да би улога постмодерног музеја на отвореном била да се са поштовањем обраћа људима, да буде у стању да разуме њихову улогу потрошача на либералном тржишту, где је музеј на отвореном само једна од многих опција за провођење слободног времена.

Што се тиче појединачних музеја на отвореном, они, наравно, морају да се прилагоде приликама у оквиру своје заједнице. Могу имати традицију или политику према јавности која може отворити, али и затворити њихове могућности. Вероватно је то оно што је позадина разлика између европских музеја на отвореном који су, како се чини - уопштено говорећи - подељени на оне север/северозападног тренда и југ/југоисточног тренда. Ова подела је у Европи позната и документована другим студијама професионалног и јавног односа према наслеђу⁶. Са друге

are less relevant to an open air museum it is of course another matter, but taking into account the global development on the meta level described earlier it seems that the role of the post-modern open air museum should be one which respectfully address people as competent and understand their drive as consumers in liberal market where the open air museums are just one leisure option among many others.

For the individual open air museum you of course have to adapt to the circumstances of your community. You can have traditions or public policies which can both open and close options. That is probably what lies behind the differences in among European open air museums which seem to be – very generally speaking – divided in a North/North-West trend and South/South-East trend. This is a division in Europe well known and documented in other studies of professional and public attitude to heritage⁶. On the other hand we do not among the open air museums in Europe find the extremes which we see in for example Australia or United States.

One of the first historical arenas to implement role play and living history on a larger scale was Colonial

6 Jakoba Sraml Conzáles; *"Trends in Practical Heritage Learning. Study in Europe in 2012 Report"*, The Nordic Centre of Heritage Learning & Creativity – www.nckultur.org (2013)

6 Jakoba Sraml Conzáles; *"Trends in Practical Heritage Learning. Study in Europe in 2012 Report"*, The Nordic Centre of Heritage Learning & Creativity – www.nckultur.org 2013

стране, међу музејима на отвореном у Европи нећемо наићи на крајности које видимо, на пример, у Аустралији или САД.

Једна од првих историјских арена за спровођење „играња по улогама“ (role-play) и „живе историје“ у већем обиму био је музеј Колонијални Вилијамсбург у САД. Ангажована „поновна извођења“ (re-enactment) познатих епизода из америчке историје, њеног најважнијег периода - седамдесетих година XVIII века је од самог почетка имало великог успеха који је привукао огроман број посетилаца. Различите студије показују да посетиоци доживљавају Колонијални Вилијамсбург као музеј на отвореном и „музеј живе историје“ (living history museum) иако је највећи део музеја заправо реконструкција. Комбинација важне приче и начина на који се она доживљава је толико убедљива да реч *музеј* допире до свести посетилаца тек приликом објашњења шта је Колонијални Вилијамсбург. Музеј је високо професионалан и стално развија нове „игроказе“ за посетиоце који се стално мењају⁷.

7 Sten Rentzhog: *Open Air Museums. The history and future of a visionary idea*, Carlssons - Jamtli – Östersund 2007 and Anthony Jackson & Jenny Kidd (ed.); *Performing heritage – Research, practice and innovation in museum theatre and live interpretation*, Manchester University Press 2011

Williamsburg in USA. The engaging re-enactment of different famous episodes of American history in the decisive period of the 1770ies was from the very beginning a great success which attracted many visitors. Different studies show that the visitors experience Colonial Williamsburg as an outdoor living history museum even though most of the area is a reconstruction. The combination of the important story and the method by which it is experienced is so convincing that the word museum comes to the mind of the visitors when explaining what Colonial Williamsburg is. The museum is highly professional and constantly develops new role plays for the ever changing visitors⁷. Colonial Williamsburg is very important for the regional development, employment, tourism and local identity in the relatively small local community. Another example which for most European open air museums looks like an extreme development is found 120 kilometres outside Melbourne in Australia.

Sovereign Hill is dedicated to the history of the Australian gold rush in the second half of the 19th

7 Sten Rentzhog: *Open Air Museums. The history and future of a visionary idea*, Carlssons - Jamtli – Östersund 2007 and Anthony Jackson & Jenny Kidd (ed.); *Performing heritage – Research, practice and innovation in museum theatre and live interpretation*, Manchester University Press 2011

Колонијални Вилијамсбург је веома важан за регионални развој, запошљавање, туризам и локални идентитет у релативно малој заједници. Још један музеј, који за већину европских музеја на отвореном представља пример екстремног развоја, налази се на удаљености од 120 километара од Мелбурна у Аустралији.

Соверејн Хил је посвећен историји аустралијске Златне грознице из друге половине XIX века. У овој области постоје многе локалне приче, али Соверејн Хил је по искуствима које доживљавају посетиоци, потпуна реконструкција. Соверејн Хил себе види као музеј на отвореном као што је и било који европски музеј на отвореном. Употреба „живе историје“ је овде отишла неколико корака даље јер гости могу да доживе потпуну тродимензионалну игру са ватром, демонстрације, туче и хапшења, што је постало веома популарно. Соверејн Хил је економски покретач региона и најважнија туристичка атракција у подручја. Музеј је веома поносан на свој слоган: „*Соверејн Хил - Изненадиће себе!*“⁸

И Колонијални Вилијамсбург и Соверејн Хил представљају примере историјске реконструкције у окружењу које захтева ангажова-

Century. In the area lots of local stories are to be found but the Sovereign Hill as the visitors' experience it is all reconstruction. But Sovereign Hill see itself as much as an open air museum as any European open air museum. The use of living history has here gone a few steps further as the visitors also may experience a total three dimensional play with fire, demonstrations, fights and arrests which has become very popular. Sovereign Hill is an economic generator for the region and is the primary tourist attraction in the area. The museum is very proud of its slogan: "*Sovereign Hill – Surprise Yourself!*"⁸

Both Colonial Williamsburg and Sovereign Hill are examples of reconstructing history in an engaging environment and choice of methods. Even though they tell and show history which go beyond – and even far beyond – the authenticity of the actual location in which the museums are situated nobody will probably question the authentic connection between the museums and their local community. In Europe an example of an open air museum which is working in the same direction is Beamish in North East England. The reconstructed elements are as im-

8 Jeremy Johnson; "Museums and Outdoor Museums as Major Cultural Tourism Attractions", in Inger Jensen & Henrik Zipsane (ed.); "*On the Future of Open Air Museums*", Östersund – Jamtli 2007.

8 Jeremy Johnson; "Museums and Outdoor Museums as Major Cultural Tourism Attractions", in Inger Jensen & Henrik Zipsane (ed.); "*On the Future of Open Air Museums*", Östersund – Jamtli 2007.

ње и избору метода. Иако причају и приказују далеку историју, чак изузетно далеку у односу на аутентичност стварне локације на којој се музеји налазе, нико неће довести у питање стварну везу између музеја и њихове локалне заједнице. Европски пример музеја на отвореном који ради у истом правцу је Бимиш у североисточној Енглеској. Реконструисани елементи су важни у преобликованим историјским окружењима исто колико и објекти пресељени у музеј. У Скандинавији, мој музеј Јамтли у Шведској, па чак и Стари град (Ден Гамле Би) у Данској, као и Мејхаген и Свереџборг у Норвешкој су на истом путу као и Колонијални Вилијамсбург и Соверејн Хил, иако нико од Европљана није још стигао тако далеко.

Поменути музеји на отвореном се на много начина развијају у правцу да постану историјски забавни паркови. Доживљај посетиоца је оно што одређује шта музеј на отвореном треба да буде сада и постане у будућности. Посетилац се налази у центру свих расправа о томе шта би требало радити, а шта не.

Бити забавни парк значи пружити услугу, атрактивна искуства и одређену вредност за новац. Како већина забавних паркова у строгој приватно-комерцијалној сфери има породичну публику као примарну циљну групу, то значи да музеји на отвореном могу много да науче из

important in the reshaped historical environments as are the buildings moved to the museum site. In Scandinavia my own museum Jamtli in Sweden but even The Old Town (Den gamle By) in Denmark and Maihaugen and Sverresborg in Norway are on the same track as Colonial Williamsburg and Sovereign Hill even though none of the Europeans go as quite far yet.

The mentioned open air museums are in many ways developing in direction of becoming historical theme parks. The experience of the visitor is what determines what the open air museum should be now and in the future. The visitor is placed in the centre of all discussions about what to do and what not to do.

Being a theme park means service, attractive experiences and value for money. As most theme parks in the strict private commercial sphere have family audiences as their primary target groups it means that open air museums can learn a lot from theme park management. Running an open air museum as a theme park is first of all a question of attitude to the task of the museum. It does not mean that the open air museum is no more a museum! Of course not! The relation between the experience and the location based on history has to be authentic in the perspective of the visitor. When an entrepreneur in Southern Sweden open a theme park based on stories about the cowboys

начина управљања овим парковима. Вођење музеја на отвореном као забавног парка је пре свега питање односа према задатку музеја. То не значи да музеј на отвореном више није музеј! Наравно да не! Однос између доживљаја и локације базиране на историји мора бити аутентичан из перспективе посетиоца. Када предузетник у јужној Шведској отвори забавни парк базиран на причама о каубојима и Индијанцима на Дивљем западу познатим преко холивудских филмова, то је забавни парк. То није музеј на отвореном, јер не зна и не може да успостави убедљив однос између локације и прича које се доживљавају. То свакако може бити веома добар и популаран забавни парк, али не и музеј.⁹

Инспирисани Соверејн Холлом и не мање Бимишом, 2010. године смо одлучили да осмонедељна летња сезона у „Јамтли – Историјској земљи“ буде преобликована и поновно промовисана као забавни парк.

Почела су четири паралелна процеса. Прво смо проучавали цене улазница за забавне паркове и музеје у Скандинавији и Европи и дошли до закључка да наш главни принцип треба да буде бесплатан улаз за децу и младе до 19 година,

and Indians in Western as it is popularly known through Hollywood movies it is a theme park. It is not an open air museum as it does not and cannot establish a convincing relation between the location and the stories experienced in the theme park. It can nevertheless be a very good and popular theme park but it is not a museum.⁹

With inspiration from Sovereign Hill and not least Beamish it was in 2010 decided that Jamtli History Land – the eight week long summer season – should be repackaged and re-launched as a theme park.

Four parallel processes began. First of all we studied the entrance price levels in theme parks and museums in Scandinavia and Europe and came to the conclusion that our governing principle should be free entrance for children and young people up to 19 year and a level 20 per cent below average commercial theme parks for adults. That meant an adult day ticket should cost 27 € which would make the Jamtli History Land the most expensive museum based experience in all Europe. The entrance price was up 120 per cent compared to the year before. The second process was finalizing the new environment at Jamtli which

9 Peter Aronsson; "High Chaparral och friluftsmuseernas historiebruk", in Mikael Eivergård & Henrik Zipsane (ed.); "Frluftsmuseer, kulturarv och lärande", Östersund – Jamtli 2007.

9 Peter Aronsson; "High Chaparral och friluftsmuseernas historiebruk", in Mikael Eivergård & Henrik Zipsane (ed.); "Frluftsmuseer, kulturarv och lärande", Östersund – Jamtli 2007.

а за одрасле 20 одсто јефтинији од просечне цене у забавним парковима. То је значило да би дневна карта за одраслу особу коштала 27€ што би „Јамтли - Историјску земљу“ учинило најскупљим музејским доживљајем у целој Европи. Цена улазнице је повећана за 120 одсто у односу на претходну годину. Други процес је био завршетак новог окружења у Јамтлију који је био посвећен седамдесетим годинама XX века, што је значило да ћемо виђати и преиспитивати наше посетиоце у окружењу за које их вежу личне успомене. Трећи процес је био јачање маркетинга и његово преобликовање у смислу да атмосфера забавног парка буде доминантна. Четврти процес се састојао од припреме запослених, одбора, волонтера и локалне заједнице за нову ситуацију.

У лето 2012. године све је било спремно и ишло је веома добро! Када је „Јамтли - Историјска земља“ представио нову цену улазница, сви смо, наравно, били врло нервозни, али смо заправо имали већи број посетилаца, па чак и већи приход од ресторана, кафића, продавница, итд. Суфицит је уложен у ангажовање новог особља како би се обезбедио висок квалитет током сезоне¹⁰.

10 Henrik Zipsane; *"Jamtli is going crazy – Entrance fee up 120 percent! – People want quality and they are willing to pay for it"*, www.nckultur.org, (2012)

was dedicated to the 1970ies which meant that we would be meeting and challenging our visitors in an environment they have personal memories about. The third process was about strengthening the marketing and reshaping it so that the theme park atmosphere was dominating. The fourth process was preparing the staff, the board, the volunteers and the local community for the new situation.

In the summer 2012 everything was ready and it went very well! When Jamtli History Land introduced the new entrance price level we were of course all very nervous but we actually had higher visitor numbers and even higher income from restaurant, cafes, shops and so on. The surplus was invested in more staff to ensure higher quality throughout the season¹⁰.

We are proud that we made it and the transition went quite smoothly. Jamtli History Land is a theme park experience offered by the museum and based on professional work by the museum staff. This product contributes in a very direct way to regional development and more people than ever engage in our heritage.

10 Henrik Zipsane; *"Jamtli is going crazy – Entrance fee up 120 percent! – People want quality and they are willing to pay for it"*, www.nckultur.org, 2012

Поносни смо што смо успели, а транзиција је прошла прилично глатко. „Јамтли - Историјска Земља“ је доживљај забавног парка у понуди музеја и уз професионални рад запослених у Музеју. Овај производ, на врло директан начин доприноси регионалном развоју и највећи број људи до сада је ангажован за потребе нашег културног наслеђа.

Али, да ли старе куће више нису важне?

Наравно, окружења у историјском забавном парку су важна, као и увек. У новом амбијенту из 1975. године у Јамтлију, имамо и реконструкције и пресељене куће, а све то има директне везе са нашим просторима; исто важи и за приче које се доживљавају у овом окружењу.

Што је већа аутентичност и квалитет кућа и других делова амбијента у музеју на отвореном, то прича постаје боља, а потенцијал за убедљиво ангажовање посетилаца расте. Не постоји сукоб између очувања кућа и метода живе историје. У Јамтлију смо схватили да је контрапродуктивно заговарати постојање конфликта између интереса заштите и циља регионалног развоја. Верујемо да је промишљање темељ постмодерно.

But are the old houses not important anymore?

Of course the environments in the historical theme park are as important as ever. In the new 1975 environment at Jamtli we have both reconstructions and relocated houses and all of it does have a direct relation to our region and the same goes for the stories experienced in these environments.

The deeper authenticity and quality of the houses and other parts of the environments are in the open air museum the better becomes the story telling and the potential for convincing engagement of the visitors. There is no conflict between preservation of houses and the living history method. At Jamtli we have decided that it is contra productive to claim existence of a conflict between preservation interests and the aim of regional development. We believe that insight is the foundation of the post-modern open air museum.

Мр Јелена Тоскић

Музеј на отвореном „Старо село“ Сирогојно, виши кустос

Дипломирала и магистрирала на Катедри за етнологију и антопологију Филозофског факултета у Београду. Од 2003. године запослена у Музеју на отвореном „Старо село“ у Сирогојну на пословима кустоса за документацију. Поред систематизације и обраде документације, бави се проучавањем и документовањем у области антропологије фолклора, заната и друштвеног живота. Учествоје у различитим пројектима и програмима који се реализују у Музеју.

Jelena Toskić, M. Sci.

Open-air Museum “Old Village”, Sirogojno, senior curator

Graduated from the Department of Ethnology and Anthropology at The Faculty of Philosophy in Belgrade. Since 2003 she has been employed in the Open-air museum “Old Village” in Sirogojno on the position of curator for documentation. In addition to the systematization and analyzing the documentation processes, she is studying and documenting in the field of anthropology, folklore, crafts and social life. She participates in diverse projects and programs of the Museum.

Рад Музеј на отвореном у огледалу новинског наслова, сагледава основне теме, али и термилошку адекватност у интерпретацији музеја на отвореном у писаним медијима. Медији као најширији преносиоци информација, на основу својих предности, на различите начине приказују музеј на отвореном. Начин интерпретације музеја на отвореном у новинском тексту, посебно наслову подстакао је неколико питања: Шта су заправо музеји на отвореном? Да ли је делатност музеја на отвореном још увек непознаница? Где је граница између термилошких динстинкција и како се на основу њих интерпретира делатност музеја на отвореном? У раду се праве паралеле између јавног (медијског) интерпретирања музеја на отвореном и стручног виђења ових специфичних установа. У раду је коришћена новинска документација из Хемеротеке Музеја на отвореном „Старо село” у Сирогојну, на основу које су издвојене основне теме и области које писани медији користе.

The paper "Open-air museum as reflected in newspaper headlines" examines basic themes, but also the terminological adequacy in the interpretation of an open air museum in written media. The media, being the widest transmitters of information, based on their strengths, show open-air museum in various ways. The way an open air museum is interpreted in a newspaper article, particularly in headlines, has prompted several questions: what are actually open-air museums; is an open air museum activity still unknown; where the line between terminological distinctions is and how to interpret activities of open air museums according to them. In this paper I make a parallel between the public (media) interpretation of open-air museums and professional perception of these specific institutions. The newspaper documentation from Hemeroteca of the Open Air Museum "Old Village" in Sirogojno was used; it served to point to the basic themes and areas that print media use.

МУЗЕЈ НА ОТВОРЕНОМ У ОГЛЕДАЛУ НОВИНСКОГ НАСЛОВА

OPEN AIR MUSEUM AS REFLECTED IN NEWSPAPER HEADLINES

Бројни текстови¹, о музејима на отвореном као део стручног мишљења и експертизе, иако сагледани из различитих углова, намењени су такође стручњацима. Широки устисак о музејима на отвореном се читава кроз медијску интерпретацију, јер медији имају своје специфичне предности и ограничења у оквиру којих делују. У подручју културе оне се највише користе за маркетиншке домене оглашавања и најаве програма, као и за истицања резулата рада. Сваки од медија има снажне ути-

Numerous articles¹ on the open-air museums as part of professional opinion and expertise, although examined from different angles, are intended for professionals as well. The broader impression of the open air museums is loaded through media interpretation since the media have their specific advantages and limitations within which they operate. In culture, they are mostly used for advertising and marketing program announcements, as well as to distinguish work results. Each medium has a strong impact on the audience because they convey cultural and other messages of different social and cul-

1 Посебно значајни радови о музејима на отвореном : Љиљана Гавриловић, *О ђолийикама, иденџийейџима и друје музејске ѓриче*, Београд 2009, Милош Матић, „Музеј на отвореном – тотална информација“, у: *Зборник радова Музејско друштво Србије*, свеска бр. 5, стр. 200, Снежана Томић Јоковић, „Музеј на отвореном „Старо село“ у Сирогојну“, у: *Зборник радова Музејско друштво Србије*, свеска бр. 5, стр. 2007, Никола Крстовић, „Скансени поново модерни“, у: *Еџнолошко-анџоџолошке свеске 15*, Београд 2010, стр 23-45, Никола Крстовић, „Отворени музеји на отвореном – ка стварном животу“, Сирогојно 2012, стр. 227-243. итд

1 Important papers on open-air museums: Ljiljana Gavrilović, *O politikama, identitetima i druge muzejske priče*, Beograd 2009; Miloš Matić, „Muzej na otvorenom – totalna informacija“, in: *Zbornik radova Muzejsko društvo Srbije*, vol. 5; Snežana Tomić Joković, „Muzej na otvorenom „Staro selo“ u Sirogojnu“, u: *Zbornik radova Muzejsko društvo Srbije*, sveska br. 5; Nikola Krstović, „Skanseni ponovo moderni“, u: *Etnološko-antopološke sveske br. 15*, Beograd, pp. 23-45; Nikola Krstović, „Otvoreni muzeji na otvorenom – ka stvarnom životu“, Sirogojno 2012, pp 227-243. etc.

цаје на публику, јер су они проводници културних и иних порука различитих друштвених и културних елита, у одлучујућој мери обликују не смо јавно мњење, већ све више и свакодневицу и начин живота чланова друштва². Међу медијима најснажнији ефекат пружа телевизија, док новине, радио и интернет показују већа усмерења према циљним групама. Информације најбрже и најмасовније стижу путем телевизије и због тога се сматра примарном у медијском смислу. На следећем месту је интернет где корисници бирају тему према властитом интересовању и на тај начин одрђује динамику информисаности. Штампани медији као најстарији представници у медијском свету, пружају информације у краћим или дужим цртама. Свакодневни друштвени живот у штампи истакнут је под темама и због тога је директно усмерен на одређене циљне групе, али са динамиком објављивања наметнутом од стране издавача и уредника.

У савременом свету високе технологије када вести стижу пре штампаног издања једноставно се може сагледати велики број наслова везаних за појам музеја на отвореном. Међутим, и поред валидности кабинетског интернет истра-

tural elites; to a decisive extent, they shape not only public opinion, but also everyday life and the way members of society live². Television provides the most powerful effect among media, while newspapers, radio and internet show greater orientation towards target groups. Information reaches the audience fastest and most massively through television and therefore it is considered primary in the media sector. The Internet is in the second place. Users choose topics according to their own interest and thus determine the dynamics of information. Printed media, as the oldest representatives of the media world, provide information in short and long terms. Everyday social life is highlighted in the press depending on topics, and therefore it is directly aimed at specific target groups, but with the pace of publication imposed by the publishers and editors.

In the modern world of high technology, when news comes before printed edition, one can see a large number of headlines related to the notion of open-air museum much easier. However, despite the validity of the cabinet internet research, it will be enough for this paper to search newspaper documents of the Open Air Museum "Old Village" where they have articles related to it

2 Срђан Радовић, „Етнологија у медијима транзиционе Србије“, у: *Гласник Етнографског института САНУ LV* (2), 2007, стр. 25-32

2 Srđan Radović, "Etnologija u medijima tranzicione Srbije", in: *Glasnik Etnografskog insitituta SANU LV* (2), pp. 25-32.

живања за овај рад ће бити довољно претражити новинску документацију Музеја на отвореном „Старо село“ у којој су већ издвојени текстови који се на њега односе. Посматрање интерпретације музеја на отвореном у свим медијима захтевало би шири приступ и анализу што је за обим овог рада претенциозно. Окосницу рада чиниће сагледавање основних тема и терминолошка адекватности у интерпретацији музеја на отвореном у писаним медијима. Начин интерпретације музеја на отвореном у новинском тексту, посебно наслову подстакао је неколико питања: Шта су заправо музеји на отвореном? Да ли је делатност музеја на отвореном још увек непознаница? Где је граница између терминолошких динстинкција и како се на основу њих интерпретира делатност музеја на отвореном?

Кроз новинске наслове

Као главни извор у анализи интерпретације музеја у новинском тексту коришћена је грађа, из Хемеротеке Музеја на отвореном „Старо село“, формирана упоредо са његовим оснивањем 1992. године. Грађа садржи преко 800 различитих новинских текстова из домаће дневне и периодичне штампе, специјализованих часописа и страних магазина. Збирка новинских чланака представља значајан извор података за музејску делат-

already separated. Observation of open-air museums interpretation in all media would require a broader approach to the analysis, which is pretentious for the scope of this paper. The backbone of the paper will consist of reviewing the basic issues and terminology adequacy in the interpretation of open air museums in the newspapers. The way an open air museum is interpreted in a newspaper article, particularly in headlines, has prompted several questions: what are actually open-air museums; is an open air museum activity still unknown; where the line between terminological distinctions is and how to interpret activities of open air museums according to them.

Through newspaper headlines

The material from the Open Air Museum “Old Village” *Hemeroteca*, created alongside with its founding in 1992, was used as the main source for the analysis of interpretation of the museum in newspaper articles. The material contains over 800 different articles published in the local daily and periodical press, specialized and foreign magazines. The collection of articles is an important source of information for the museum activities and history. In addition to information contained in the text, the collection of newspaper articles is significant since it points out the

ност и историјат. Поред информативности садржаним у тексту, збирка новинских чланака је значајна по томе што указује на главне теме по којима се музеј идентификује.

Прелиставањем текстова везаних за Музеј на отвореном „Старо село” уочено је да се највише понављају теме везане за: традиционалну културу, градитељство и архитектуру, старе занате, прошлост, огњиште. У многим текстовима стоји префикс *еџно*, а најчешће у полусложеницама *еџно-џарк* и *еџно-село*, *еџно-кулџура*, *еџно-кућа* и друго. Велики број текстова је општег информативног карактера и односи се на најаве и обавештења о изложбама и програмима Музеја. Издвојени новински наслови груписани су у неколико тема и показују на који начин се у јавности, путем новинског текста, идентификује и интерпретира музеј на отвореном. Стога, теме о музеју на отвореном могу бити подељене на следеће групе:

1. О градитељству³: *Музеј народној традиџељсџива* (а), *Поџлед на људско сџанишџе* (б) *Брвнаре музеј* (в), *Народно традиџељсџиво* (г), *Традиционално традиџељсџиво* (д).

3 (а) Магазин *Око*, 10-4 студени 1983. (б) *Политика* 30. мај 1992. (в) *Политика Експрес*, 04. Мај 1992. (г) *Политика* 5. Фебруар 2004. (д) *Блиц*, 05. Фебруар 2008.

main themes on which the museum is identified.

Browsing the texts on the open-air museum “Old Village”, it has been found that the most recurring themes are related to traditional culture, construction and architecture, handicrafts, past, a fireplace. In many texts there is the prefix *ethno*, mostly in compounds: *ethno-park* and *ethno-village*, *ethno-culture*, *ethno-house* and more. A large number of articles is of a general information character only and refers to the announcements and information about exhibitions and programs of the Museum. Featured news headlines are grouped into several themes, showing the way open-air museum is identified and interpreted in public by a newspaper article. Therefore, the themes on the open-air museum can be divided into the following groups:

1. On architecture³: *Museum of Folk Architecture* (a), *A Glance at Human Settlement* (b), *Chalets Museum* (c), *Folk Architecture* (d), *Traditional Architecture* (e);
2. On crafts and occupations⁴: *Old Crafts in Zlatibor* (a), *Zlat-*

3 (a) Magazine „*Oko*”, 10-4 students 1983; (b) „*Politika*”, May 30 1992; (c) „*Politika ekspres*”, May 4 1992. (g) „*Politika*”, February 5 2004; (d) „*Blic*”, February 5 2008.

4 (a) “*Politika*”, July 20, 1991; (b) “*Politika*”: *Ljudi govore*, May 5, 1995; (c) “*Jedinstvo*”, *Priština*, September 11, 1995;

2. О занатима и занимањима⁴: *Сѝари занайи на Злаѝибору* (а), *Злаѝиборски рукоради* (б), *Традиција у Сиројојну - Школа обраде вуне* (в), *Предсѝављање сѝарој занайи* (г), *Неѝовање сѝарих занайи* (д), *Оживели сѝари занайи и занимања* (ђ), *Ог срца-срцу* (лицидерски занат) (е), *Занайи некад и сад* (ж), *Корѝар музејска аѝракција* (з), *Сѝари занайи имају бугуђносѝ* (и), *Вашар сѝарих занайи* (ј).
3. Романтичарски везани за прошлост и традицију⁵: *Са оѝишиѝем у Евроју* (а), *Са чували дух време* (б), *Сѝаро село - Ризница наслеђа* (в), *Природа и човек*

ibor handicrafts (b), *Tradition in Sirogojno - Wool Processing School* (c), *Presentation of an Old Craft* (d), *Fostering Old Crafts* (e), *Old Crafts and Occupations revived* (f), *Heart-to-Heart* (gingerbread craft) (g), *Crafts - Now and Then* (h), *A Basket-maker - Museum Attraction* (i), *Old Crafts Do Have Future* (j), *The Fair of Old Crafts* (k);

3. Related to the past and tradition in a romantic way⁵: *With a Fireplace in Europe* (a), *Spirit of Time Preserved* (b), *Old Village - Treasure of Heritage* (c), *Nature and a Man - Back to Old Beauties* (d), *Everything Is Like It Once Used to Be* (e), *A Visit to Ancestors* (f), *The Past under the Wooden Roof* (g), *Follow-*

4 (а) Политика, 20. јул 1991. (б) Политика: Људи говоре, 05.5. 1995. (в) Јединство Приштина, 11. Септембар 1995. (г) Вести, 16. Септембар 1995. (д) Политика, 28.04.1996. (ђ) Политика, 18.септембар 1998. (е) Политика 07. Мај 2002. (ж) Вечерње новости, 09. мај 2005. (з) Политика 25. Септембар 2009. (и) Политика, 13.јун 2010. (ј) Политика 17. Август 2011.

5 (а) Борба, 23. Јануар 1992. (б) Политика експрес, 1991. (в) Дневник Нови Сад, мај 1993. (г) Политика 30. Август 1993. (д) Борба, 10.март 1995. (ђ) Базар, 15. Новембар 1996. (е) Политика 07. Фебруар 1998. (ж) Кућа стил, јул/август 1999., (з) Борба 06. Новембар 1999. (и) Чачански Гласник, 06. Април 2001., (ј) Данас 05. Март 2008. (к) Данас 18. Мај 2011., (л) Политика 06. Јануар 2012.

(d) "Vesti", September 16, 1995; (e) "Politika", April 28, 1996; (f) "Politika", September 18, 1998; (g) "Politika", May 7, 2002; (h) "Večernje novosti", May 9, 2005; (i) "Politika", September 25, 2009; (j) "Politika", June 13, 2010; (k) "Politika", August 17, 2011

5 (а) "Borba", January 23, 1992; (b) "Politika ekspres", 1991; (c) "Dnevnik" Novi Sad, May, 1993; (d) „Politika“, 30. avgust 1993; (e) „Borba“, 10. mart 1995; (f) „Bazar“, 15. novembar 1996; (g) „Politika“, February 7, 1998; (h) "Kuća stil", July/August 1999; (i) "Borba", November 6, 1999; (j) "Čačanski glasnik", April 6, 2001; (k) "Danas", March 5, 2008, (l) "Danas", May 18, 2011, (m) "Politika", January 6, 2012

– Повраїѿак сїарим леїо-їама (г), Све је као некаг (д), У їосейїи їрецима (ђ), Прошлосїї їог дрвеним кровом (е), Траїом їрадиције - Музеј на оївореном (ж), Духовна и маїеријална їрадиција (и), Сачувани национални иденїиїейї и їрадиција (ј) Мирис їрошлосїїи (к), Неїовање їрадиције (л), Сїаро село чува обичаје (љ).

4. Текстови у којима се помиње појам етно⁶: *Злаїиборско еїно село* (а), *Еїно наслеђе* (б), *Музеј у їрироди исїлейено еїно село* (в), *Дизајн еїно сїила* (г), *Пролеће у еїно їарку* (д), *Ethno Museum Old Village* (ђ) *Еїно їуїїовање кроз нашу башиїину* (е) *Еїно село Сирогїјно* (ж) *Само нек’ је еїно* (з).
5. Музеј на отвореном⁷: *Музеј їог ведрим небом* (а), *У музеју їог оївореним небом*

ing the Tradition - Open-air Museum (h), *Spiritual and Material Tradition* (i), *National Identirty and Tradition Preserved* (j), *The Smell of the Past* (к), *Fostering Tradition* (l), *Old Village Keeps Tradition* (m);

4. Articles featuring the term ethno⁶: *Zlatibor Ethno-village* (a), *Ethno-Heritage* (b), *Museum in Nature - Woven Ethno-village* (c), *Ethno-style Design* (d), *Spring in Ethno-park* (e), *Ethno-museum Old Village* (f), *Ethno-travel through our Heritage* (g), *Ethno-village Sirogojno* (h), *Let it Be Ethno* (i);
5. Open-air Museum⁷: *Museum under the Open Sky* (a), *In the Museum inder Open Sky* (b), *Museum in the Open Air* (c), *Museum “Old Village” without Rivals in the World* (d), *Reviving Museum Culture* (e).

6 (а) Изградња Александар Миленковић 12/1985.; (б) Борба, 12. Септембар 1995. (в) Борба 10. Фебруар 1996. (г) Базар 9. Август 1996. (д) Политика Експрес 15. Фебруар 1997. (ђ) Belgrade’s new Times 13. Februar 2002. (е) Политика 13. Јануар 2003. (ж) Revia Уно, децембар 2003. Вечерње новости 27. јануар.2007. (з)

7 Новости 26.02.1991. (а) Вести 08. септембар 1995. (б) Политика25. октобар 1995. (в) Политика експрес, 12. март. 2002, (г) Правда 18. Мај 2007. (д)

6 (а) Milenković, Aleksandar: Izgradnja, 12/1985; (b) “Borba”, September 12, 1995; (c) “Borba”, February 10, 1996; (d) “Bazar”, August 9, 1996; (e) “Politika ekspres”, February 15, 1997; (f) “Belgrade’s new Times”, February 13, 2002; (g) “Politika”, January 13, 2003; (h) Magazine “Uno”, December 2003, (i) “Večernje novosti”, January 27, 2007

7 (а) “Novosti”, February 26, 1991; (b) “Vesti”, September 8, 1995; (v) “Politika”, October 25, 1995; (g) “Politika ekspres”, March 12, 2002; (d) “Pravda”, May 18, 2007

(б), *Музеј њог ошвореним небом* (в), *Музеј „Сѝаро село“ без ѝремца у свеѝу* (г), *Оживљавање музејске кулѝуре* (д).

6. Информативни, апелујући и текстови везани за програме⁸: *Сироѝојно у Беоѝраду* (а), *Госѝује музеј „Сѝаро село“* (б), *Колонија у Сироѝојну* (в), *Изложба фоѝоѝрафија Пеѝра Ошоранова* (г), *Две изложбе у Сироѝојну* (д), *Аѝел за очување сеоскоѝ наслеђа* (ђ), *Гудачи Св. Ђорђа у Музеју „Сѝаро село“ на Злаѝибору* (е), *Ноћ музеја* (ж), *Деца уче ѝо ѝроѝраму из Лувра* (з), *Лов на але и бауке* (и), *Бајке у Сироѝојну* (ј), *Бака Рага занимљивија од кусѝоса* (к), *Леѝња ревија анѝроѝолошкоѝ филма у Сироѝојну* (л), *Вашар сѝарих занайа и занимања* (љ), *Моје ѝајно блаѝо вашар башѝине* (м), *Фесѝивал Свеѝ музике у Сироѝојну* (н).

6. Informative, appealing, and texts related to programmes⁸: *Sirogojno in Belgrade* (a), *Museum “Old Village” Starring* (b), *A Colony in Sirogojno* (c), *Exhibition of Photos by Petar Otoranov* (d), *Two Exhibitions in Sirogojno* (e), *Appeal for Preservation of Rural Heritage* (f), *St. George’s Stringers in the Museum “Old Village” on Zlatibor* (g), *Night of the Museums* (h), *Children are Taught based on the Louvre Programme* (i), *Dragons and Bogeys Hunting* (j), *Fairytales in Sirogojno* (k), *Granny Rada more Interesting than the Curator* (l), *Summer Show of Anthropological Film in Sirogojno* (m), *Fair of Old Crafts and Occupations* (n), *My Secret Treasure – Heritage Fair* (o), *The Festival “World of Music” in Sirogojno* (p).

8 Политика Експрес 27. Мај 1992. (а) Борба 20. Мај 1992. (б) Вести 06. Август 1994. (в) Политика 12. Октобар 1994. (г) Политика 9. Јун 1995. (д) Политика 18. Април 2001, (ђ) Борба 03. Август 2001. (е) Народне новине Ниш 12. април. 2007. (ж) Блиц 13. април 2007. (з) Данас 16. мај 2007. (и) Данас 15. Мај 2010. (ј) Блиц 27. Мај 2010. (к) Вечерње новости, 27. Јул 2010. (л) Политика 17. август. 2011. (љ) Вести 30. Март 2012. (м) Блиц 02. Август 2012. (н)

8 (a) “Politika ekspres”, May 27, 1992; (b) “Borba”, May 20, 1992; (c) “Vesti”, August 6, 1994; (d) “Politika”, October 12, 1994; (e) “Politika”, June 9, 1995; (f) “Politika”, April 18, 2001; (g) “Borba”, August 3, 2001; (h) “Narodne novine” Niš, April 12, 2007; (i) “Blic”, April 13, 2007; (j) “Danas”, May 16, 2007; (k) “Danas”, May 15, 2010; (l) “Blic”, May 27, 2010; (m) “Večernje novosti”, July 27, 2010; (n) “Politika”, August 17, 2011; (o) “Vesti”, March 30, 2012; (p) “Blic”, August 2, 2012

Музеј на отвореном у огледалу новинског наслова

Медији често реконструишу, односно мењају традицију како би публици, читаоцима, показали оно што она од њих и очекује. Из корпуса новинске грађе уочено је често коришћење термина као што су традиција, градитељство, баштина, занати, локална заједница који свакако улазе у опис и дефиниције музеја на отвореном. Ради популарности и сензационалности која прати новински текст, а посебно наслов, уочава се недоследно коришћење термина музеј на отвореном, а самим тим и несхватање специфичне делатности коју овакви музеји обављају. Неминовно то наводи на питање: *Шта је музеј на отвореном?*

Музеје на отвореном не треба посматрати као „неку” врсту музеја. Наше могућности су много шире, истиче Стен Рентзхог. Ми смо подједнако позоришта, тематски паркови, изграђене конзервирани локације, паркови природе или чак образовне институције.⁹ Због чињенице да је реч о музејима који су више од специфичних, јер приказују ствари у пуном облику, приказују тоталитет, природу и културу, духовно и материјално, комбинацију теорије и праксе бројни по-

9 Sten Rentzhog, “What I Learnt From Writing the History of Open Air Museum”, in: *On the Future of Open Air Museums*, Ostersund 2007, стр. 9-16.

Open-air museum reflected in a newspaper headline

The media often reconstruct or change the tradition in order to show the audience and readers what they expected from them. In the corps of the news material, one can observe frequently use of terms such are tradition, architecture, heritage, crafts, local community, which are part of description and definition of an open-air museum. Due to popularity and sensation that go along with a newspaper article and the title in particular, there is an inconsistent use of the term open-air museum, and therefore failure to understand the specific activities carried out by these museums. Inevitably, this leads to the question: *What an open air museum is?*

Open air museums should not be viewed as “some” kind of museums. Our capabilities are much broader, says Sten Rentzhog. We equally represent theatres, theme parks, constructed canned sites, natural parks or even educational institutions.⁹ Due to the fact that these museums are more specific for they show things in their full form, the totality of culture and nature, spiritual and material, combination of theory and practice, a number of attempts

9 Sten Rentzhog, “Wat I Learnt From Writing the History of Open Air Museum”, in: *On the Future of Open Air Musums*, Ostersund 2007, pp. 9-16

кушаји да се формирају музеји на отвореном нису заживели у пракси. Један од узрочника је то што нису дефинисани у музеолошком смислу, тј. нису могли одговорити на изазов интегративног приступа. Главне ствари музеологије музеја на отвореном према Јану Визену (Jan Vaessen) су следеће: „Првенствено не ради се само о зградама и објектима, већ и људима; језгро надлежности није анализа, већ синтеза; фасцинација није изазвана чињеницама, већ причом”¹⁰. Управо из тих разлога када се говори о музејима на отвореном, у ширем оквиру, може доћи до уопштавања или парцијалног сагледавања његове делатности.

Информације садржане у новинским текстовима морамо посматрати са два аспекта:

- Када су оне дате као информација из Музеја односно када се Музеј интерпретира од стране стручњака и преноси у новински текст.
- Када се у тексту повезују сродне теме и из њих се интерпретира делатност музеја на отвореном.

За први аспект посматрања битно је нагласити да унутрашња организација програма и рада музеја мора бити приказана јавности кроз информативне текстове и ау-

to establish open air museums have not become alive in practice One of the reasons is that they are not defined in terms of museology, i.e. they could not meet the challenge of an integrated approach. The main museological things of an open air museum according to Jan Vaessen are the following: “Primarily it’s not just about buildings and facilities, but also the people; core competence is not analysis but synthesis; fascination is caused by a story rather than the facts.”¹⁰ For these reasons, when it comes to open-air museums in broader context, there may be generalizations or partial consideration of its activities.

The information contained in newspaper articles must be considered from two perspectives:

- when it is given as information from the museum, i.e. when the museum is interpreted by experts and thus presented in a newspaper article;
- when the text links related topics and the activity of open-air museum is interpreted according to them.

For the first aspect of observation it is important to note that internal organization of working program of a museum must be shown to the public through informative texts and authors’ announcements or explana-

¹⁰ Jan Vaessen, „Know Thy Nighbour“, in: *On the Future of Open Air Musums*, Ostertund2007, стр. 22-31.

¹⁰ Jan Vaessen, “Know Thy Nighbour“, in: *On the Future of Open Air Musums*, Ostertund 2007, pp. 22-31

торске најаве и објашњења. Овакви текстови базирани су на изјавама кустоса и аутора и изјавама и цитатима из изложбених каталога и садрже значајне информације као што су: време, место и трајање одређеног програма.

Друга врста текстова настаје као новинарска (спољашња) интерпретација музеја на отвореном. Кроз различите новинарске облике: вести, извештаје, репортаже, чланке, есеје и фељтоне новинари свесно и несвесно приказују слику музеје на отвореном и зависно од приступа који користе, стила писања, па и контекста у којој се новински текст појављује могу настати три различита типа текста.

Први су текстови који музеј посматрају споља нпр. као изложбу грађевина од дрвета. Текстови су усмерени на приказивање објекта народног градитељства, истицање архитектонских и неимарских способности дефинишући музеј на отвореном као изложбу на отвореном простору која концептуално и визуелно привлачи позитивне коментаре. Најчешће се огледају у насловима: *Музеј њог ведрим небом*, *Брвнаре музеј*, *Народно традиционално* и тд.

Друго су текстови који говоре о сеоској идили и природној лепоти које заједно са изложбом дрвених кућа имају за циљ да сачувају прошлост и сећање на боље дане, тј. настају у парадигми оживљава-

tions. These articles are based on statements of curators and authors, as well as statements and quotes from exhibition catalogues, containing important information such as time, place and duration of a program.

Another type of texts occurs as journalistic (outside) interpretation of an open-air museum. Through various forms of journalism - news, reports, stories, articles, essays, and featured stories, journalists consciously and unconsciously display image of an open-air museum, and depending on the approach they use, writing style, as well as the context in which the newspaper article appears, there may arise three different types of texts.

The first ones are the texts that observe a museum from the outside, for example exhibition of wooden buildings. The texts are aimed at showing folk architecture, highlighting architectural and building skills, defining an open air museum as an exhibition in the open air, which is conceptually and visually attracts positive comments. They are mostly reflected in the headlines such as: *An Outdoor Museum*, *Log Cabin Museum*, *Folk Architecture*, etc.

The second group of texts includes those speaking of the rural idyll and natural beauty which, together with an exhibition of wooden houses, aim at preserving the history and memories of better days, i.e.

ња и традиционализације прошлости. Уколико то анализирамо у контексту одређене друштвено-политичке стварности, могу се уочити периоди наглашавања идентитета или одређених елемената који означавају везу са коренима. Већ након почетка изградње комплекса, а посебно у време 90-их, стална поставка Музеја на отвореном, уклопила се у контекст идеализовене српске прошлости, подразумевајући под тим и традиционалну породичну хијерархију у којој доминира склад, а чији основ је огњиште као центар породице. Програми Музеја, иако извођени у садашњем времену, везани су за прошло време, јер се посматрају као оживљавање традиције, а не као жива традиција. У том временском периоду овакав приступ је дао добре резултате у медијској пропаганди руралног идентитета. У том смислу често се наглашава трајање тј. традиција постојања, а често и евоцирање емотивног израза из прошлости у реченицама које почињу „из прошлих времена“. Истицање традицијске културе, националних вредности и изворности, омогућило је да се Музеј на отвореном „Старо село“, нађе на врху листе музеја у Србији према броју посетилаца. Томе су свакако допринели и новински натписи *Етно наслеђе*, *Ризница наслеђа*, *Сачували дух прошлости*

they are created in paradigms of revival and traditionalization of the past. If we analyze that in the context of a particular socio-political reality, we can see periods of stressing identity or certain elements that indicate connection to the roots. Immediately after the beginning of the complex construction, especially during the 1990s, the permanent exhibition of the Open air museum fitted into the context of idealized Serbian past, meaning the traditional family hierarchy dominated by harmony, based on a fireplace as the centre of the family. Museum programs, although carried out in the present, are connected to the past because they are seen as a revival of tradition, not as a living one. During that time, this approach gave good results in the media propaganda of rural identity. In this respect, duration is often emphasized, i.e. traditions of existence, as well as evoking emotional expressions of the past in sentences beginning like this: “From the past times (...)”. Highlighting the traditional culture, national values and originality allowed the Open-air museum “Old Village” found itself at the top of the list of museums in Serbia according to the number of visitors. This was largely due to newspaper headlines like *Ethno Heritage*, *Heritage Treasure*, *To Preserve the Spirit of the Past*, which refer to the tradition, ethno-culture, history, etc.

који упућују на традицију, етно културу, прошлост и тд.

Трећа група текстова је мало бројна, али значајна што види могућности искоришћености музеја на отвореном као посебне категорије музеја у којој су дискурси ван традиције могући и одрживи, или пак са друге стране уколико су у вези са традицијом могу бити део садашњег, свакодневног живог. Такви текстови углавном приказују садашњост, свакодневницу, занате и занатлије који још вредно раде, али и друге програме музеја који пружају могућност одрживости у будућности. Коначно трећа категорија новинског текста приближава се делатности музеја на отвореном. Овакви текстови не искључују прошлост, али је не посматрају идеалистички, подсећају на народно градитељство, али не у смислу монументалних немих споменика, укључују становништво, посетиоце и лишавају се уопштавања.

Питање уопштавања, различитог тумачења и термилошке недоследности довела је до погрешног тумачења музеја на отвореном, па су сличне амбијенталне целине етнографског карактера често поистовећене и представљене као синоними (музеј на отвореном = етно-село). Уколико су термини у новинском наслову употребљени адекватно показаће суштину постојања и рада музеја на

The third group of texts is small but significant because it sees the possibility of utilization of open-air museums as a special museum category in which discourses outside the tradition are possible and sustainable, or if they are associated with tradition, they may be part of the present everyday life. Such texts usually represent the present, everyday life, crafts and craftsmen who still work hard, but also other museum programs that offer opportunities for sustainability in the future.

Finally, the third category of newspaper text approaches the activity of an open air museum. Such articles do not exclude the past, neither have they regarded it idealistic, they remind of traditional architecture, but not in the sense of huge silent monuments, they include residents, visitors and avoid generalization.

The issues of generalization, different interpretations and inconsistencies in terminology have led to misinterpretation of the open air museum, and similar environmental ethnographic entities are often identified the same and presented as synonymous (open air museum = ethno-village). If the terms in the headlines are used properly, they will show the essence of existence and operation of an open-air museum within the definition which represents it. The fact that the majority

отвореном у оквиру дефиниције која их представља. С обзиром да се највећи број музеја на отвореном формира на сеоском простору подстакло је масовнију употребу префикса *еџно*, те отуда у руралној прадигми употреба новог термина *еџно-село*, постаје чешћа. Синтагма етно-село је новија категорија¹¹ и, без обзира што се на први поглед чини да потиче из етнологије, реч је више о самониклом тренду и употреби префикса *еџно* који је настао појачаним интересовањима за све облике традиционалне културе. Тај *еџно* тренд је захватио и подручје традицијске архитектуре, односно сеоска насеља и народно градитељство. Терминолошка недоследност настаје зато што се означена целина објеката народног градитељства везује за етнологско рурално насеље и наслеђе са тог простора са потребом да се веже за идентитет. Парадигме рурално и етно су увод у кључно истицање сопственог културног идентитета, па њихово очување представља емоционално одржавање везе са напуштеним „својим огњиштем”¹².

Други термин са префиксом етно, етно-парк, може се наћи у

of open-air museums are formed in the rural area prompted the mass use of the prefix *ethno*; hence the use of the term *ethno-village* in a new rural paradigm is becoming more common. The term *ethno-village* is a newer category¹¹ and, even though at first glance it seems to originate from ethnology, it is more about wild trends and use of the prefix *ethno* which appeared due to increased interest in all forms of traditional culture. This *ethno* trend is also affecting traditional architecture, i.e. rural settlements and folk architecture. Terminological inconsistency arises because the marked units of folk architecture are associated with ethnological rural villages and heritage of the area, with the need to be linked to the identity. Paradigms rural and ethno are the introduction to the key highlight of one’s own cultural identity, and their preservation represents maintaining emotional connections with the abandoned “one’s home (hearth)”¹².

Another term with the prefix *ethno*, *ethno-park*, can be found in newspaper articles, but rarely in the headlines. However, it should not be

11 Новија категорија у масовној употреби . Новински чланци из 1983. и 1985. године употребљавају термин етно-село и етно-парк, као и музеј народног градитељства.

12 Опширније: Милош Матић, *ibid*.

11 New categories in massive use - Newspaper articles from the years 1983 and 1985 use the terms *ethno-village* and *ethno-park*, as well as museum of folk architecture

12 More in Miloš Matić, *ibidem*.

новинском тексту, али ретко у новинском наслову. Ипак, не треба га изоставити, јер се дуже задржао у терминологији стручњака, па су радови који се односе на стварање и почетак рада Музеја на отвореном у Сирогојну углавном базирани на термину етнопарк¹³. Остале кованице са префиксом етно (етно наслеђе, етно култура, етно становање) могу се такође синтетизовати у горе поменуте парадигме, те их није потребно посебно објашњавати.

Иако су наведени примери показатељ уопштавања, морамо се запитати: Да ли је новиски наслов настао само као последица уопштавања сродних тема? Да ли таква новински наслов представља одраз стручног виђења музеја на отвореном?

Природа класификација музеја у Србији по којој закони из области културе деле музеје на класичне и специфичне, а музеј на отвореном не препознају као посебну категорију, допринела је недовољном познавању појма музеј на отвореном.

Дефиниције које описују музеје на отвореном често могу бити

13 Ранко Финдрик, „Заселак у Сирогојну – изградња етнопарка на Златибору“, у: *Гласник Друштва конзервајора Србије* 5, Београд 1981; Ранко Финдрик, „Радови на изградњи музеја народног градитељства у Сирогојну“, у: *Гласник Друштва конзервајора Србије* 7, Београд 1983

left out as it has been kept longer in the terminology of experts, and the papers relating to the creation and launch of the Open Air Museum in Sirogojno are mainly based on the term ethno-park¹³. Other compounds with the prefix ethno (ethno-heritage, ethno-culture, ethno-housing) can also be synthesized in the above paradigms, so it is not necessary to explain them separately.

Although the above examples are indications of generalization, we must ask whether a newspaper headline came only as a result of generalization of the related topics and whether such a headline reflects the professional view of an open-air museum.

The nature of museum classification in Serbia in which the laws in the sphere of culture divide museums into classical and specific ones, where open-air museum is not recognized as a separate category, contributed to the lack of knowledge of the open-air museum concept.

Definitions that describe open-air museums are often impalpable outside expert opinion. Although comprehensive, the definitions based on the paradigms of rural, tra-

13 Ranko Findrik, „Zaselak u Sirogojnu – izgradnja etnoparka na Zlatiboru“, in: *Glasnik Društva konzervatora Srbije* 5, Beograd 1981; Ranko Findrik, „Radovi na izgradnji muzeja narodnog graditeljstva u Sirogojnu“, in: *Glasnik Društva konzervatora Srbije* 7, Beograd 1983.

несхватљиве ван стучног мњења. Иако су свеобухватне дефиниције базиране на парадигмама руралног, традиционалног, народног и етно, што поново музеј на отвореном контекстуализује уже од његове суштине, што је видљиво у следећем примеру: „Под етно-музејом на отвореном подразумевају се просторне целине које су обликоване мултидисциплинарним радом стручњака, трајно су под стручним надзором приступачне за јавност и имају осигурано вођење посетилаца, а сврха им је неговање и очување народног градитељства, просторних обележја села, природне баштине значајем крајолика и локација, као и свега везаног за народни живот и његово стваралаштво“¹⁴. И друге врсте дефиниција, показују одређену проблематику: Музеј на отвореном је специфична непрофитна установа која своју делатност обавља на отвореном музеолошки дефинисаном простору. Делатност музеја, ван стручног музеолошког круга у том случају подразумева статичну изложбу „нечега“ (грађевина, експоната, предмета) на отвореном простору. Грађевине се посматрају споља, без функције као примерци лепог. Дугогодишње укоренење мишљење да је музеј једна зграда са витири-

14 Zoran Čiča i Ana Mlinar, „Etno-sela između očuvanja identiteta i poduzetničkog trenda“ у: *Etnološka tribina*, vol 40, Beograd 2010, стр. 119

ditional, folk and ethnic again contextualize open air museum narrower than its substance is, as shown in the following example: “The term ethno-open air museum relates to spatial units that are designed by multidisciplinary work of experts, are permanently under the supervision, accessible to the public with provided guidance of visitors, and their purpose is to foster and preserve folk architecture, physical characteristics of villages, natural heritage, importance of landscapes and locations, as well as everything related to people’s life and work”¹⁴. Other kinds of definitions indicate certain problems, as well. An open air museum is a specific non-profit organization that performs its activity in the open, museum-defined area. The activity of the open air museum outside professional museological circle in this case involves a static exhibition of “something” (buildings, artefacts, objects) in the open air. Buildings are viewed from the outside, without function, as examples of beauty. An old, rooted opinion that a museum is one building with glass cabinets and canned exhibits mislead visitors; therefore there is often a question: Which one of the buildings is actually the museum?

14 Zoran Čiča i Ana Mlinar, „Etno-sela između očuvanja identiteta i poduzetničkog trenda“ in: *Etnološka tribina*, vol 40, Beograd 2010, p. 119

нама и конзервираним експонатима доводи у заблуду посетиоце, па се често поставља питање: Која од грађевина је Музеј?

Следећи недостатак настао је као последица незаинтересованости и мањка информација, јер се велики број музеалаца из тзв. класичних музеја ранијих година, није бавио проучавањем музеја на отвореном. Одређени број музеалаца никада није ни посетио овај тип музеја, па се и у тим стручним круговима могу чути термилошки рецидиви као што је *ейно-џарк* или популарни *ейно-село*. Масовнија појава сличних целина етнолошког садржаја и мешање појмова етно-село, етно-парк, музеј на отвореном у потпуности је спојила различите концепте, те су временом стручно вођене и надгледане установе, спаковане су у фјоку заједно са егзотичним творевинама пријемчивог изгледа које су искључиво у служби туризма, а мање културе. На основу таквог стручног виђења ових специфичних установа, може се закључити да су таква виђења утицала и на медијску интерпретацију појма музеј на отвореном.

Новински наслов као одраз делатности Музеја на отвореном „Старо село“

У музеју на отвореном „Старо село“ се поред објеката народног градитељства, који имају своју

Another deficiency was created as a result of lack of interest and information because a large number of museum professionals from so-called classical museums of the earlier years, have never studied open-air museums. A certain number of museum professionals have never visited this type of a museum, so in these professional circles one can hear remnants terminology such as *ethno-park*, or popularly *ethno-village*. More widespread occurrence of similar units of ethnographic content and confusion of the terms *ethno-village*, *ethno-park* and open air museum, has fully merged different concepts, and institutions that were professionally guided and supervised over the time; they were packed in a drawer along with exotic creations that seemed receptive but were solely in the service of tourism, rather than culture. Based on this expert consideration of these specific institutions, it can be concluded that this view has influenced the media interpretation of the open-air museum concept.

A newspaper headline as a reflection of the activities of the open-air museum “Old Village”

The open-air museum “Old Village”, in addition to folk architecture that has its value in terms of construction and building, also presents housing and cooperative family life

вредност у архитектонском и неимарском смислу, презентује становање и живот задружне породице на селу у оквиру домаћинства који чине музејску поставку. Ентеријери музејских објеката су опремљени аутентичним предметима из етнографског фонда Музеја. Овако конципирана амбијентална поставка приказала је нови и другачији визуелни идентитет у музејској презентацији, тј. на супрот стереотипно изложених експоната у стакленим витринама какве су се могле видети у музејима комплексног¹⁵ типа, предмети су постављени у контексту простора. Управо бројност музеја комплексног типа, допринела је да се концептуална сличност у сталним поставкама уочи на први поглед. Са друге стране поставка Музеја на отвореном, у том смислу је превазишла поменути концепт из разлога што се експонати налазе у контексту простора коме и припадају. "Музеј на отвореном за разлику од конвенционалног музеја 'у затвореном' представља комплексну изложбу која постаје непредметни комуни-

15 Музеји у којима се налазе збирке археологије, историје, историје уметности и етнологије. У периоду након Другог светског рата готово сваки град у Србији добија Музеј у коме се приказује "богатство" локалне прошлости, традиција, историја и уметност у Љиљана Гавриловић, *О њојликама, идентитетима и друге музејске приче*, Београд 2009, стр. 39-40

in the country within the households that make up the museum exhibition. Interiors of museum buildings are equipped with authentic objects from the Museum Ethnography fund. The ambient setting conceived like this has showed a new and different visual identity in museum's presentation, contrary to stereotype exhibits in glass cases as could be seen in museums of complex type¹⁵, the objects here are placed in the context of space. It was the abundance of complex type museums that contributed the conceptual similarity in the permanent exhibitions could be observed at first glance. In this regard, the setting of the Open air museum overcame this key concept since the exhibits are found in the context of the area where they belong. "The Open air museum unlike conventional "indoor" museums represents a complex exhibition which becomes communication process, double communication agent: from the creators of cultural elements to consumers in an authentic culture; from museality to consumers in today's culture, it is to the

15 Museums containing collections of archaeology, history, art history and ethnology; in the period after the Second World War, almost every city in Serbia got a museum which displayed the "richness" of local past, tradition, history and art. Ljiljana Gavrilović, *O politikama, identitetima i druge muzejske priče*, Beograd 2009, pp. 39-40

кацијски процес, средство двоструке комуникације: од творца културних елемената ка конзументима у аутентичној култури: од музеалности ка конзуметима у савременој култури, то јест ка публици.¹⁶ Амбијенталне поставке, ипак имају и своје недостатке које су огледају у стварању идеализоване слике породичног живота у XIX веку, недовољно је јасан принцип времена, односно ствара се замрзнута слика прошлости и напуштености простора. Да би се у извесној мери превазишли наведени недостаци повремено се музејска поставка оживљава ангажовањем локалних занатлија и домаћица. У складу са тим програмска активност Музеја орјентисана је на традицију овог краја кроз: обичаје, ликовно, музичко, фолклорно стваралаштво и тако међу првима истакла нематеријални аспект баштине. Програми који се реализују у Музеју представљају повратну спрегу између Музеја као простора где се баштински културно наслеђе и локалне заједнице и њених становника. Тако се са једне стране у аутентичном амбијенту представљају живи обичаји (они који су задржани код локалног становништва) и чувају занати (ангажовање занатлија у радионицама Музеја), што је атрак-

16 Милош Матић, „Музеј на отвореном – тотална информација“, у: *Музеји у Србији започето путовање*, Београд 2008, стр. 17

audience.”¹⁶ Ambient settings, however, have their own shortcomings, which are reflected in the creation of idealized image of family life in the nineteenth century. The principle of time is not clear enough, i.e. a frozen image of the past and abandoned spaces is created. In order to overcome the deficiencies to a certain extent, the Museum exhibit is occasionally revived by engaging local artisans and housewives. Accordingly, the Museum program activity is oriented to the tradition of this region. Through customs, art, music and folk creativity, it was among the first to note intangible aspects of heritage. Programs that are implemented at the Museum are the feedback between the Museum as a place where heritage is cultivated and the local community with its residents. Thus, living practices are presented in the authentic atmosphere (those that are preserved by local people) and crafts are kept (engaging artisans in the Museum workshops), which is attractive for visitors to the Museum; the local people are engaged in making objects, demonstrations of customs, they are given the opportunity for additional revenues and communication with different program participants. When considering the overall work of the open air museum, the topics that have already

16 Milos Matić, “Muzej na otvorenom – totalna informacija”, in: *Muzeji u Srbiji započeto putovanje*, Beograd, p. 178

тивно за посетиоце Музеја, ангажује се локално становништво за израду предмета, демонстрацију обичаја што им даје могућност додатних прихода и комуникацију са различитим учесницима програма. Када се сагледа целокупни рад Музеја на отвореном, неминовно ће се издвојити теме већ поменуће у тексту. Што значи да када се у новинском наслову истакне грађанство, традиција, занати, програми, обичаји, прошлост, наслеђе неће се много погрешити. Све то и јесте музеј на отвореном, али и не само то.

Не би требало заборавити да новински текстови, настају под утицајима различитих друштвених елита, а у извесној мери стручни текстови и изјаве кустоса доприносе томе какве ће се информације усмерити на јавно мњење. Новински наслов, па и сам текст, из потребе да привуче пажњу јавности често се користи сензационалистичким ефектом. Као пример се могу навести наслови: *Бака Рада занимљивија од кустоса, Признај у Свешћу, а у Србији?, Сјаро село без домаћина.*

Сагледавање новинских текстова показало је да постоји неколико различитих приступа у истицању делатности музеја на отвореном. Терминолошка недоследност је последица уопштавања и спајања сродних, али не истих концепата, која је опет узрокована једно-

been mentioned in the text will inevitably be extracted. This means that when the newspaper headline highlights architecture, tradition, crafts, programs, practices, history or heritage, it will not go far wrong. The open-air museum represents all these, but not only that.

One should not forget that newspaper texts are produced under the influence of various social elites. To some extent, professional texts and statements of curators contribute to the kind of information that will be directed to the general public. Headline, even the text itself, in attempt to attract attention of the public, often uses sensational effect. As an example, we can specify the following headlines: *Granny Rada - more interesting than curators, Recognized in the world, but in Serbia?, Old Village is without a host.*

Observation of newspaper articles revealed that there are several different approaches in emphasising activities of an open air museum. Terminological inconsistency is a result of generalization and merges of related but not identical concepts, and again it is caused by unilateral rather than integrative approach, which is one of the key differences between an open air museum and other museums and non-museum units. All of the above mentioned texts and headlines talk about the specificities characteristic of open-air museums and are encouraged by

страним, а не интегративним приступом, што је једна од кључних разлика измађу музеја на отвореном и других музејских и немугејских целина. Сви наведени текстови и новински наслови говоре о специфичностима које носе музеји на отвореном и подстакнуте неком од аспеката њихове делатности те у различитим антрополошким тумачењима имају и своје оправдање.

some aspects of their activity, therefore in various anthropological interpretations they have their justification.

Питер-Матијс Гијсберс,

Холандски музеј на отвореном, Арнем, генерални директор

Питер Матијс-Гијсберс студирао је историју уметности и археологију на Универзитету Радбунд у Нијмегену, Краљевском холандском институту у Риму и Холандском универзитетском институту за историју уметности у Фиренци. Радио је као истраживач у Холандској организацији за научна истраживања и предавач историје уметности на Емерсон колеџу у Бостону (Велингтон, САД) у периоду 2001-2009.година. Након тога био је директор Музејског парка Оријенталис, музеја на отвореном посвећеног религији. Генерални директор Холандског музеја на отвореном, Арнема, постаје 2009.године.

Pieter-Matthijs Gijsbers,

Netherlands Open Air Museum, Arnhem, general director

Pieter-Matthijs Gijsbers (Beek-Ubbergen 1964) studied Art History and Archaeology at the Radboud University Nijmegen, the Royal Dutch Institute in Rome and the Dutch University Institute for Art History in Florence. After working as a researcher at the Netherlands Organization for Scientific Research and teaching Art History at the Emerson College in Boston/Well (USA), from 2001 – 2009 he was director of Museumpark Orientalis, an open air museum about religion. In 2009 he became general director of the Netherlands Open Air Museum.

АБСТРАКТ

Кроз овај рад истражују се могућности, изазови и границе у музејима на отвореном, као и разноврсни облици музејског рада у служби повезивања људи и стварања свести о сопственом простору, припадности и идентитетима. Начини на који се Холандски музеј на отвореном бави овим питањима и дилемама говори о новој и посвећеној музејској мисији чији је циљ релевантност у различитим друштвеним околностима и савременост у музеолошком приступу.

ABSTRACT

This contribution aim is exploring the possibilities, challenges and boundaries in open air museums as well as diverse forms of museum work in service of connecting people and creating awareness of own space, belongings and identities.

The ways the Netherlands Open Air Museum deals with those questions and dilemmas testify about new and dedicated museum mission which goal is being relevant in different social environments and contemporariness in the museological approach.

ПРЕВАЗИЋИ ГРАНИЦЕ И ПОВЕЗАТИ ЉУДЕ: КА РЕНЕСАНСИ МУЗЕЈА НА ОТВОРЕНОМ

CROSSING BORDERS AND CONNECTING PEOPLE: TOWARDS A RENAISSANCE FOR OPEN AIR MUSEUMS

У последњих двадесет година, Холандски музеј на отвореном се трансформисао из традиционалног музеја на отвореном са фокусом на руралном културном наслеђу у музеј (или, ако вам се више допада: платформу или позорницу) на којој се различити аспекти повезани са холандским свакодневним животом из прошлости и садашњости јавно деле¹. Данас више не представљамо само познате и иконизоване елементе Холандије попут ветрењача и воденица, упечатљивих и раскошних сеоских кућа из Фризије, Гронингена и полдера Беестер, сликовитих викендица из Брабанта, Хелдерланда и Лимбурга у стилу којим их је Винсент ван Гог цртао и сликао, мало село из Зана близу Амстердама, фабрику млека са парном машином, вртове и трамваје из Ротердама, Хага и Арнхема. Новим, често мање гламурозним објектима и ентеријерима, проширили смо временски ра-

In the last twenty years the Netherlands Open Air Museum has transformed itself from a traditional open air museum with the focus on a rural cultural heritage into a museum (or preferably: a platform or stage) on which a variety of aspects connected to Dutch daily life from past and present are publicly shared.¹ Nowadays, we are not only presenting famous and icon elements of The Netherlands, such as windmills and water-mills, impressive and stately farmhouses from Friesland, Groningen and The Beemsterpolder, picturesque farm cottages from Brabant, Gelderland en Limburg in the style Vincent van Gogh drew and painted, a small village from The Zaan near Amsterdam, a milk factory with steam engine, gardens and trams from Rotterdam, the Hague and Arnhem. With new and often less glamorous buildings and interiors we expanded the span of time from the 17th century to modern

1 Jan Vaessen, *Ervaring delen. Verhalen en beelden bij honderd jaar Nederlands Openluchtmuseum. Met fotobijdragen van Marten van Wijk en Stefanie Smans en een vooruitblik van Pieter-Matthijs Gijsbers*. Arnhem 2012

1 Jan Vaessen, *Ervaring delen. Verhalen en beelden bij honderd jaar Nederlands Openluchtmuseum. Met fotobijdragen van Marten van Wijk en Stefanie Smans en een vooruitblik van Pieter-Matthijs Gijsbers*. Arnhem 2012

Њено Височансијво краљица Беајрикс ојвара Весјерсирај куће из Амсијергама у холандском музеју на ојвореном, 3. априла 2012. године

H.M. Queen Beatrix opens the Westerstraat Houses of Amsterdam in the Netherlands Open Air Museum, April 3 2012

спон од 17. века до модерних времена, да будем прецизнији: до данашње историје. Као израз овог, 3. априла 2012. године, Њ.В. Краљица Беатрикс је свечано отворила групу зграда из Амстердама, које су биле срушене 2002. године, а потом реконструисане у нашем музеју у периоду 2011-2012. године

Језгро овог комплекса се састоји од неких осиромашених, скромних станова из некадашњих улица Амстердама. Обновили смо их тачно онако како су пронађени 2002. године. Овим смо у могућности да представимо проблеме сиромаштва и друштвене недаће у свету сиромашних и угрожених².

times; to be more precise: to today's history. As an expression of this, on April 3 2012, H.M. Queen Beatrix formally opened a group of buildings from Amsterdam, that had been demolished in 2002 and subsequently reconstructed in 2011-2012 at our museum

The nucleus of this complex consists of some impoverished, humble dwellings from the former backstreets of Amsterdam. We rebuilt it exactly as it was found in 2002. With this we are able to present issues of poverty and social problems: the world of the poor and the disadvantaged²

2 Jet Blokhuis, 'Jordaankrotten herbouwd in Amsterdam' in: *Ons Amsterdam* jaargang 64 (2012), 4, стр. 136-141; Laura van Hasselt, 'Hoe woonden de eerste

2 Jet Blokhuis, 'Jordaankrotten herbouwd in Amsterdam' in: *Ons Amsterdam* jaargang 64 (2012), 4, pp. 136-141; Laura van Hasselt, 'Hoe woonden de eerste Turkse gastarbeiders?' in: *Ons Amster-*

Превазилажење граница

У овом процесу трансформације, Холандски музеј на отвореном се не своди на „сигурне приче“. Напротив: 2003. године су отворене „Молучке бараке“, оригиналне дрвене бараке из 1939. године из провинције Северни Брабант где је тема, уско повезана са холандском послератном деколонизацијом, представљена јавности: 1951. године се догодио прелазак неких дванаест хиљада мушкараца, жена и деце из бивше холандске колоније у источној Индо-

Crossing borders

In this process of transformation, the Netherlands Open Air Museum does not limit itself to ‘safe stories’. On the contrary: in 2003 it opened the ‘Moluccan Barracks’, an original 1939 wooden barrack from the province of Noord-Brabant in which a theme closely linked to Dutch postwar decolonization is presented to the public : the transfer, in 1951, of some twelve thousand men, women and children from the former Dutch colony in Eastern Indonesia to temporary settlements across

Место идентификације: молучанска барака у холандском музеју на отвореном
Place of identification: the Moluccan Barrack in the Netherlands Open Air Museum

Turkse gasterbeiders?’ in: *Ons Amsterdam*, jaargang 63 (2011), 11/12, стр. 450-451

dam, jaargang 63 (2011), 11/12, pp. 450-451

незији у привремена насеља широм Холандије, иза чега су уследиле тензије између Холанђана и Молучана.

Ови сукоби имали су за последицу неке драматичне ситуације узимања талаца током 1970-их у возовима, школама и пословним зградама. Молучке Акције из периода 1974-1977 су имале дубок и дуготрајан утицај на свакодневни живот у Холандији – мислим да их можемо упоредити са онима Црвених бригада у Италији и Фракције црвене армије у Немачкој. И – свиђало вам се то или не - ова и многе друге приче су обојиле и новији холандски живот, заједно са темама као што су све веће богатство и либерализација, еманципација и феминизам. То што су Молучке Акције имале тако јак ефекат је, по мом мишљењу, резултат чињенице да је - више или мање по први пут на холандском тлу, а не у далекој Индонезији – било јасно да утицај колонијализма, чак и у својој завршној фази, има компликоване аспекте. Укратко, била је то прекретница, барем тако су је људи у Низоземској доживели. Управо тај утицај на свакодневни живот чини тему везану за Молучане адекватном за музеј на отвореном.³

3 За молучанске баракe видети: Sylvia Pessireron, *Molukkers in Nederland: 'wij kwamen hier op dienstbevel ...'; kampverhalen uit Lage Mierde*, Zwolle 2003; Renate van de Weijer, 'De Molukse barak in het Nederlands Openluchtmuseum: culturele confrontaties rond een houten gebouw' in: *Cultuur* jaargang 1 (2005), 2, pp. 132-142; Karlijn Olijslager, *Meer-*

the Netherlands, and the subsequent tensions between the Dutch and the Moluccans.

These tensions resulted in some dramatic hostage taking situations in the 1970s in trains, schools and office buildings. The Moluccan Actions from the years 1974-1977 have had a deep and long lasting effect on Dutch daily life – comparable, I think, to that of the Brigade Rosse and Rote Armee Fraktion in Italy and Germany. And - if you like it or not - this and many other stories have coloured recent Dutch life as well, alongside themes like growing wealth and liberalization, emancipation and feminism. That these Moluccan Actions had such a tremendous effect is the result, I think, of the fact that – more or less for the first time on Dutch ground and not in far away Indonesia – it made clear that the impact of colonialism, even in its final phase, had complicated aspects. In short, it was a watershed occurrence and that was how it was felt in the Low Countries. It is this impact on daily life which makes the theme of the Moluccans so appropriate for an Open Air Museum.³

3 For the Molukse Barak see: Sylvia Pessireron, *Molukkers in Nederland: 'wij kwamen hier op dienstbevel ...'; kampverhalen uit Lage Mierde*, Zwolle 2003; Renate van de Weijer, 'De Molukse barak in het Nederlands Openluchtmuseum: culturele confrontaties rond een houten gebouw' in: *Cultuur* jaargang 1 (2005), 2, pp. 132-142; Karlijn Olijslager, *Meer-*

Господин Занї Јинксианї, канцелар Републике Кине у Холандији ошвару кинески ресшоран „Азија“ у холандском музеју на ошвореном, 1.април 2010.године
Mr Zhang Jinxiang, Counselor of the Republic of China in the Netherlands opens the Chinese Restaurant Asia in the Netherlands Open Air Museum, April 1 2010

Дозволите ми да вам дам други, сличан пример, егзотичне појаве која дубоко обликује холандски свакодневни живот: досељеници из Кине. Прошле године, Музеј на отвореном је отворио реконструисани кинеско-холандски ресторан из 1962. године, смештен у средишту онога што већина посетилаца

Let me give you a second, comparable example of an exotic aspect that has profoundly shaped Dutch daily life: immigration from China. Last year the Open Air Museum opened a reconstruction of a Chinese-Dutch restaurant from 1962, installed in the centre of what most visitors consider a typical, Dutch village: the “Zaanse Buurt”.

In this presentation the museum dwells on the history of the migration to the Netherlands in the last

luchtmuseum: culturele confrontaties rond een houten gebouw’ у: *Cultuur jaargang 1 (2005), 2, стр. 132-142; Karlijn Olijslager, Meerstemmigheid in beladen verleden. Gender en etniciteit bij de constructie van dynamisch erfgoed. Masterscriptie Universiteit Utrecht, 2011*

stemmigheid in beladen verleden. Gender en etniciteit bij de constructie van dynamisch erfgoed. Masterscriptie Universiteit Utrecht, 2011

сматра типичним, холандским селом: „Заансе Буурт“.

У овој презентацији, Музеј се бави историјом миграција у Холандији у последњих 400 година уопште и, конкретније, кинеском миграцијом, која је започела 1910. године. Овде посетиоци постану потпуно свесни да је комуникација између имиграната и локалног становништва била под великим утицајем међусобних стереотипа и клишеа. Према мишљењу Холанђана, Кинези имају низак ниво хигијене и користе псеће месо у исхрани; Кинези су били збуњени вишином и појавом Холанђана, огромним количинама хране коју наручују и њиховом шкртошћу. Овде се, укратко, чује више од једног гласа и обе стране огледала су приказане. Сада, тај реципроцитет претвара презентацију кинеско-холандског ресторана из „обичне забаве“ у „огледало“. Огледало које супротставља посетиоца другачијем погледу на холандски идентитет и холандску културу - погледом који за неке може бити веома узнемирујући. После овога, посетилац више не може бити толико сигуран у свој концепт „Холандије“. Наравно, Делфтсе Молен (Ветрењача из Делфта) ће остати иста; али асоцијација на ову слику се може променити: „Да, то је холандски, али ...“.

Ментална мапа Холандије

Већ сада, са поменути новим елементима едукације и презента-

400 years in general and, more specifically, of Chinese migration, which began in 1910. Here the visitors become fully aware that the communication between immigrants and locals was very much influenced by mutual stereotypes and clichés. According to the Dutch, the Chinese were unhygienic and used dog meat in their menu; the Chinese were puzzled by the enormous size of the Dutch, the huge amounts of food they ordered and their stinginess. Here, in short, more than one voice is heard and both sides of the mirror are shown. Now, it is this reciprocity that transforms the presentation of the Chinese-Dutch restaurant from ‘just fun’ into a ‘mirror’. A mirror which confronts the visitor with a view on the subject of Dutch identity and Dutch culture –a view which can be quite disturbing to some. After this, the visitor might not be so certain about his or her concept of ‘Holland’ anymore. Of course, the Delftse Molen (Windmill from Delft) will remain the same; but the association with this image might change: ‘yes, it is Dutch, but ...’

Mental map of Holland

Already now, with the new presentations and educational elements mentioned above, it is tempting to think of the Netherlands Open Air Museum as a ‘mental map of Holland’. By that I mean a place where

ције, нешто ме вуче да о Холандском музеју на отвореном размишљама као о „мапи ума Холандије“. Под тим мислим на место где су представљени многи аспекти свакодневног холандског живота, културе и историје, и прошлост и садашњост.⁴ Они ће функционисати као инструменти за даље размишљање, дајући посетиоцима могућност да размисле о својој биографији, на концепту „Холандије“ и на концепту „холандски“.

Искористили смо овај метод са успехом у недавно отвореним Амстердамским зградама које су реконструисане на главном тргу Музеја, непосредно иза улаза у зграду. Овде је посетилац позван да истражи однос између историјске и недавне миграције и сопственог свакодневног живота. Један од централних елемената је реконструкција мале куће за смештај имиграната из Турске, постављене седамдесетих година у једном од тих објеката. Овдашња прича „комбинује велике нарације (тј. међународну имиграцију) из интимне и личне перспективе, и показује како се ови друштвени и лични домени увек преплићу“. Због своје монументалности и

many aspects of Dutch daily life, culture and history, both past and present, are presented.⁴ These will function as instruments for further thought, enabling visitors to reflect on their own biography, on the concept of ‘Holland’ and on the concept of ‘Dutch’.

We used this method with success in the recently opened Amsterdam buildings that were reconstructed on the main square of the museum, directly behind the entrance building. Here, the visitor is invited to investigate the relationship between historic as well as recent migration and his or her own daily life. One of the central elements is the reconstruction of a small lodging for immigrants from Turkey, installed in one of these houses in the 1970s. The story told here ‘combines grand narratives (i.e. international immigration) with more intimate and personal perspectives, and shows how these public and personal realms are always intertwined’. Because of its sheer monumentality and prominent location near the entrance, these Amsterdam houses already now function as an overture to the museum. There, at the beginning of his walk through ‘Holland’, the visitor

4 Stijn Reijnders, ‘Collecting the Contemporary in the Imagined City’ in: *Quotidian* volume 02 (2010), стр. 104-110; Pieter-Matthijs Gijsbers, ‘Balance between old and new’ in: *Quotidian* volume 02 (2010), стр. 121-124.

4 Stijn Reijnders, ‘Collecting the Contemporary in the Imagined City’ in: *Quotidian* volume 02 (2010), pp. 104-110; Pieter-Matthijs Gijsbers, ‘Balance between old and new’ in: *Quotidian* volume 02 (2010), pp. 121-124.

истакнутог места у близини улаза, Амстердамске куће већ сада функционишу као увертира у музеј. Ту, на почетку своје шетње кроз „Холандију“, посетилац бива суочен са приступом који преиспитује шта је то „типично холандски“ уместо да добије дефиницију и јасне одговоре на оно што треба сматрати правим и аутентичним холандским карактеристикама.

Прекретница у овом текућем процесу се догодила прошле године. Године 2012, наш музеј је добио понуду од стране холандске владе не само да преузме водећу улогу у изради националне листе нематеријалног наслеђа, већ и да скицира планове за физичке и дигиталне презентације Холандске националне историје у 50 поглавља, која би се реализовала у блиској сарадњи са музејом Ријкс из Амстердама. Овај пројекат треба посматрати као јединствену прилику да се прошири не само прича Музеја (у којој ће се свакодневна култура живота и национална историја комбиновати у недељиво јединство), већ и да се позиционира Холандски музеј на отвореном уз подршку музеја Ријкс као водећи музеј о свакодневној култури живота (материјалној и нематеријалној), као и историји Холандије и њеног народа.⁵

5 Adriaan de Jong, 'National History and ethnology as new neighbours' у: *Conference Report 2007. Association of Euro-*

is confronted with an approach that questions what is 'typically Dutch' rather than being given definitions and clear-cut answers to what should be considered true and authentic Dutch characteristics.

The Turning Point in this ongoing process came last year. In 2012 our museum was asked by the Dutch government not only to take the lead in the production of a National List of Intangible Heritage, but to draw as well plans for a physical and digital presentation of the Dutch National History in 50 chapters, to be realized in close cooperation with the Rijksmuseum in Amsterdam. This project should be considered as a unique opportunity to expand not only the museum's storyline (in which daily life culture and national history will be combined into one undistinguishable unity) but to position the Netherlands Open Air Museum with the support of the Rijksmuseum even more as the principal museum about the daily life culture (tangible and intangible) and history of the Netherlands and its people.⁵

5 Adriaan de Jong, 'National History and ethnology as new neighbours' in: *Conference Report 2007. Association of European Open Air Museums, 23rd Conference 26th of August-2nd of September 2007*, pp. 184-190; Pieter-Matthijs Gijsbers, 'National History and ethnology as new Neighbours: part two' in: *Authenticity and Relevance. Report from the 24th Conference in the Association of European Open Air Museums, Den Gam-*

Оно што представља изазов у процесу интегрисања националне историје Холандије у наш Музеј на отвореном јесте тежња да Музеј остане у складу са УНЕСКО/ИКОМ дефиницијама: политички и верски независан, критички настројен, објективан и отвореног ума. У најкраћем, не да постане инструмент политичког, верског или друштвеног покрета. У том смислу, Холандски музеј на отвореном је имао лоше искуство. Фашистичка окупација Холандије током 1940-1945 суочила је Музеј са плановима, осмишљеним од стране нацистичког СС-а да промени изглед Музеја базиран на 12 провинција у Холандији у изглед који се заснива на распореду региона Саксон, Франк и Фризија. То је био пројекат са циљем да се истакне заједничка историја и идентитет Немаца и Холанђана, или, другим речима, да Музеј постане више немачки, а мање холандски⁶. Сасвим сам

pean Open Air Museums, 23rd Conference 26th of August-2nd of September 2007, стр. 184-190; Pieter-Matthijs Gijbers, 'National History and ethnology as new Neighbours: part two' in: *Authenticity and Relevance. Report from the 24th Conference in the Association of European Open Air Museums, Den Gamle By, Aarhus*, Denmark 2009, стр. 218-226.

6 Ad de Jong, *De dirigenten van de herinnering. Musealisering en nationalisering van de volkscultuur in Nederland 1815-1940*. Nijmegen 2001, 566-567/*Die Dirigen-*

The challenge in the process of incorporating the national history of the Netherlands in our Open Air Museum is to remain a museum in line with UNESCO/ICOM definitions: politically and religiously independent, critical, objective and with an open mind. Not to become, in short, an instrument of a political, religious or social movement. In this respect, the Netherlands Open Air Museum has had a bad experience. The fascist takeover of the Netherlands during the years 1940-1945 confronted the museum with plans, designed by the Nazi's SS to change the museum's layout based on the 12 provinces of the Netherlands into a tribe-based layout with a Saxon, Frank and Frisian region. It was a design aiming to emphasize the shared history and identity between the Germans and the Dutch or, in other words, to make it more German and less Dutch.⁶ I'm quite sure that modern open air museums have sufficient expertise and competence to discuss themes from national history with distance, from different angles and presented with many voices.

le By, Aarhus, Denmark 2009, pp. 218-226.

6 Ad de Jong, *De dirigenten van de herinnering. Musealisering en nationalisering van de volkscultuur in Nederland 1815-1940*. Nijmegen 2001, 566-567/*Die Dirigen-*

сигуран да модерни музеји на отвореном поседују довољно стручности и умећа да разговарају о темама из националне историје са дистанце, из различитих углова и са више становишта.

Повезивање људи и друштвена хармонија

На крају желим да се фокусирам на деликатан, али по мом мишљењу важан и веома реалан аспект музеологије. Да ли ми као музеји желимо да допринесемо друштвеној хармонији? Широм света, многи музеји су 2010. године потписали УНЕСКО Споразум у Шангају о музејима и друштвеној хармонији и осетили инспирацију да играју активну улогу у основним питањима и дискусијама о идентитету, едукацији младих, међугенерациској обуци и учењу, очувању нематеријалног наслеђа и другим питањима.

За мене нема дилеме. Музеј који отвори свој ум и срце друштву и јавности у свој својој разноврсности и са свим различитим мишљењима, причама и идентитетима и који позове публику да учествује у размишљању о заједничкој историји, добиће нешто заузврат, а то је - подршка јавности. Ово, подршка

Connecting people & Social Harmony

Finally I want to focus on a delicate, but in my opinion important and very real aspect of museology . Do we as museums want to contribute to Social Harmony? Worldwide many museums have signed the 2010 Shanghai UNESCO agreement on *Museums and Social Harmony* and have felt inspired to play an active role in fundamental questions and discussions about identity, about educating the young, about inter-generational training and learning, about safeguarding intangible heritage and other matters.

No discussion for me. Museums that open their minds and hearts to society and to the public in all its variety and with all the different opinions, stories and identities and that invites the public to participate in reflecting on its shared history, will receive something in reward: *public support*. This, public support, is in my view the ultimate key for future success. Linking and connecting the museum to people, to (dominant and minority) groups, to communities (religious and social) or individuals (well-known and anonymous) is at the core of modern museum management. It is about them; it is not about objects, buildings or interiors. History is not about early times or things that are past and gone. It is about our society, now. About ourselves, our memories, our parents.

genten der Erinnerung. Musealisierung und Nationalisierung der Volkskultur in den Niederlanden 1815-1940, Münster 2007, стр. 584-585.

*Месјо иденџификације: џурски џансион у холандском музеју на ойвореном
Place of identification: the Turkish Boarding-House in the Netherlands Open Air Museum*

јавности, је по мом мишљењу крајњи кључ за будући успех. Повезивање музеја са људима, доминантним (и мањинским) групама, заједницама (верским и друштвеним) или појединцима (познатим и анонимним) је у сржи савременог музејског менаџмента. Ради се о њима; не ради се о објектима, зградама или ентеријерима. Историја не говори о раним временима или стварима које су прошлост. Она говори о нашем друштву, сада. О нама самима, нашим успоменама, нашим родитељима. А то се врши у име наше деце и њихове деце и тако даље и даље.

Многи посетиоци ће рећи да се нигде холандска душа не може доживети тако убедљиво као у Хо-

And it is made on behalf of our children and their children and on and on.

Nowhere, many Dutch visitors proclaim, can the Dutch soul be experienced more convincingly than in the Netherlands Open Air Museum. Not only do people whose families have been settled in the Netherlands for many generations feel at home there, it is true also for the so-called new communities in our country; for example, people whose families are originally from Turkey, Surinam, Morocco or China. Last year we witnessed many young Turkish-Dutch visitors photographing themselves in front of the Turkish Lodging. 'With this house' one young woman confessed to me, 'the story of my fa-

ландском музеју на отвореном. Не само да се људи чије су породице у Холандији генерацијама осећају овде као код куће, већ то важи и за тзв. нове заједнице у нашој земљи, на пример, људе чије су породице пореклом из Турске, Суринама, Марока или Кине. Прошле године смо били сведоци много младих холандских посетилаца турског порекла како се фотографишу испред турске куће за смештај. „Овом кућом“, једна млада жена ми је признала, „прича о миграцији мог оца у Европу је постала не само очигледна, већ, што је још важније, и интегрисана у званичну историју Холандије. Ова презентација чини да се осећам прихваћено и добродошла у Холандији.“⁷

То је оно што музеји могу да ураде!

Пријатељи и покровитељи

Ова подршка може допринети и да се реши један од највећих изазова са којима се суочавају музеји и културне институције у многим земљама: проблем финансија. Ове године холандска влада је, на пример, знатно смањила субвен-

ther's migration to Europe is not only visualized but, even more importantly, also integrated into the official history of Holland. This presentation makes me feel accepted and welcome in the Netherlands.⁷

This is what museums can do!

Friends and patrons for life

Now this support may also contribute to solve one of the biggest challenges museums and cultural institutions are facing, in many countries: finance. This year the Dutch government for example, made significant cuts in subsidies for culture and further measurements are to be expected for the years from 2016, as a result of the worldwide crisis. We are witnessing hard times with far reaching effects, like the closure of museums. But there is also a more positive side of this medal. Museums, orchestras and theatre companies realize once more that is not the government that has to be considered as their closest ally but, instead, their clients: the public. We all realize that we have to invest in our public, in new and in existing friends. We have to build emotional bridges between communities and our muse-

7 О идентификационим аспектима погледати: Pieter-Matthijs Gijsbers, 'Verankeren én vernieuwen. Een nieuwe eeuw voor het Nederlands Openluchtmuseum' in: Jan Vaessen, *Ervaring delen*. (see note 1), стр. 185-190.

7 For the aspect of identification see: Pieter-Matthijs Gijsbers, 'Verankeren én vernieuwen. Een nieuwe eeuw voor het Nederlands Openluchtmuseum' in: Jan Vaessen, *Ervaring delen*. (see note 1), pp. 185-190.

ције за културу и даље мере се могу очекивати од 2016. године, као последица светске кризе. Сведоци смо тешких времена са далекосежним последицама, попут затварања музеја. Али, ту је још једна позитивна страна ове медаље. Музеји, оркестри и позоришне компаније су још једном схватили да влада није та која се мора сматрати њиховим најближим савезником, већ, уместо ње, ту су њихови клијенти: публика. Сви смо схватили да морамо да улажемо у публику, наше нове и постојеће пријатеље. Морамо изградити емоционалне мостове између заједница и наших музеја. Морамо одржавати блиски контакт са централним аспектом музеја: самом публиком, а посебно публиком изван музеја. Не ради се само о новцу. Ради се о подршци. Музеј би требало да буде подржан не само од стране владе, већ највише од свега, од стране својих посетилаца и пријатеља. Учините да се посетиоци осећају као код куће у вашем музеју, да осећају да музеј говори о њима, да су они важни. Повежите заједнице са зградама које су дошле из њиховог града, села или околине. Нека буду поносни на те зграде. Предложите им да прихвате зграду и преузму финансијску одговорност за њу. Питајте за њихове приче, активирајте њихове успомене. Вежите их срцем, они ће вам узвратити ентузијазмом и финансијском подршком.

ums. We must maintain close contact to a central aspect of the museum: the public themselves, especially the public outside the museum. This is not only about money. It is about support. A museum should be supported not only by the government but most of all by its visitors and friends. Make the visitors feel at home in your museum; make them feel that the museum is about them, that they are important. Connect local communities to the buildings that came from their city, village or neighborhood. Make them proud of this building. Suggest to them that they adopt the building and take financial responsibility for it. Ask for their stories, activate their memories. Bind them by the heart; they will repay you with enthusiasm and financial support.

In his book *Open Air Museums: The history and Future of a Visionary Idea*, Sten Rentzhog states: 'Open air museums are marvelous. They are versatile cultural institutions, educational centres and tourist attractions, *with a potential far greater than most people imagine.*'⁸ I fully agree.

Photographical credits: Netherlands Open Air Museum

8 Sten Rentzhog, *Open Air Museums. The History and Future of a Visionary Idea*. 2007, p. 1

У својој књизи Музеји на отвореном: Историја и будућност једне визионарске идеје, Стен Рентзхог наводи: „Музеји на отвореном су предивни. Они представљају институције разноврсне културе, образовне центре и туристичке атракције, са потенцијалом далеко већим него што већина људи замишља.“⁸ У потпуности се слажем.

8 Sten Rentzhog, *Open Air Museums. The History and Future of a Visionary Idea*. 2007, стр. 1

Др Александар Н. Давидов

Институт за решавање проблема окружења Севера, Уралски огранак Руске академије наука, директор Лабораторије за заштићена подручја и екологију културе

Дипломирао је на Лењинградском државном универзитету, Факултет за историју, одељење за антропологију и етнографију. Био је шеф је Истраживачког одељења у Архангелском музеју архитектуре од дрвета „Малие Корели“ (1974-1981.године). Учествовао је у формирању Северодвинског, Пињешског и Мезењског сектора музеја (у то време је пронађено и у музеј пренето око 100 грађевина). Иницијатор је изложбе „Северна звона“. Био је предавач на архангелском Државном педагошком институту (1981-1990. године). Директор је Лабораторије за заштићена подручја и екологију културе на Институту за решавање проблема окружења Севера на Уралском огранку Руске академије наука у Архангелску од 1990.године. Истовремено је био и кустос истраживања у музеју „Малие Карели“ 2004-2006.године и руководилац пројекта функционалне обнове ветрењача у музеју. Звање доктора наука стекао је 1988.године. Аутор је више од 260 публикација о музеологији (скансенологији), кампанологији, молинологији, поморској култури, историји и етнографији Руског севера у научним едицијима у Русији, Норвешкој, Шведској, Финској, Данској, Холандији, Немачкој, Грчкој, Пољској, Мађарској, Швајцарској, Кини, Великој Британији.

Alexander N. Davydov, PhD

Institute of Environmental Problems of the North, Ural Branch of the Russian Academy of Sciences, Head of the Laboratory of Protected Areas and Ecology of Culture

Alexander N. Davydov studied in Leningrad State University, Faculty of History, Department of Anthropology and Ethnography (1969-1974); Head of Department of Research in Archangel Museum of Wooden Architecture "Malye Korely" (1974-1981), took part in the formation of Severodvinsky, Pinezhsky and Mezensky sectors of the museum (at that time there were found and transported to the museum about 100 monuments), initiator of chiming display in this museum ("Zvony Severnye"); Lecturer of Archangel State Pedagogical Institute (1981-1990); Head of the Laboratory of Protected Areas and Ecology of Culture at the Institute of Environmental Problems of the North, Ural Branch of the Russian Academy of Sciences in Archangelsk (1990 - till nowadays). At the same time was a curator of research of the museum "Malye Korely" (2004-2006) and leader of the project of functional renewal of windmills in the museum. Gained Ph.D title in 1988. An author of more than 260 publications on museology (scansenology), campanology, molinology, maritime culture, history and ethnography of the Russian North in scientific editions in Russia, Norway, Sweden, Finland, Denmark, the Netherlands, Germany, Greece, Poland, Hungary, Switzerland, China, UK.

Рад се бави специфичностима изложбене филозофије и праксе у музејима на отвореном. У извесном смислу, поставка музеја на отвореном не само да се разликује од класичних „салонских“ музејских (историјских, етнографских, уметничких и сл.) пракси већ им се дефинитивно и супротставља. Разлика је најочитија у граници између „музејске“ и „немузејске“ функције коју је каткад веома тешко одредити. Ове специфичности у конфликту су и са самим принципима колекционирања музејских предмета као и са њиховом употребом. Аутор дефинише музеј на отвореном као модел етносфере, као специфичну форму природног и културног окружења, које чине пејзаж (од геологије до земљишта, биљака и животиња), народна архитектура и ентеријери (од целог домаћинства до кашике на столу), боје (од стварног неба до народне ношње), мириси (мирис дима у живој кући), звуци (од звоњења звона до звука природе), живи природни процеси и образци понашања (фолклорни фестивали и сл.) Сви ови детаљи морају се имати у виду уколико желимо да креирамо живу слику народне културе и да се бавимо чулима и разумом посетилаца. Класична „салонска“ музејска поставка је „објективна“ и обраћа се свачијем разуму. Поставка скансена је „субјективна“ и обраћа се осећају за етницитет конкретне етничке групе. Мисија музеја на отвореном је да представи спиритуално, какав је национални карактер, кроз обликовање материјалне форме етносфере. Микрокосмос музеја на отвореном је генератор осећаја за етничке идентите који га потом преводи у етички макрокосмос из прошлости у будућност. У процесима глобализације музеј на отвореном је механизам којим се штити културна разноврсност наше планете.

The paper touches the specifics of open air museum display philosophy and practice. In a sense, an open air display not only differs of the classic "chamber" museum (historical, ethnographical, fine arts, etc.) practice, but definitely contradicts to it. Those differences are the specifics of open air museums' display, in which a border between "museum's" and "non museums'" is rather hard to be defined sometimes. Those specifics produced conflicts with the principles of the collection of items as far, as use of it in the museums' display. An author defines open air museum as a model of ethnosphere, as a specific form of natural and cultural environment, which contains a landscape (from geology to soil, plants and biota), folk architecture and interiors (from a settlement to a spoon on the table), colors (from live sky to folk costumes), smell (smell of smoke in the live house, etc.), sounds (from bell-ringing till sounds of nature, as birds', animals', etc.), live nature management processes and patterns of behavior (folklore festivals, etc.). All of those details have had to be taken into consideration, if we are going to create a living image of folk culture, and operate with sense and ratio of the visitors. The "classic" chamber museum display is "objective" and address first at all to ratio of everybody. The open air museum is display is "subjective" and address first at all to sense of ethnicity of concrete ethnos (ethnic group). A mission of an open air museum is to introduce a spiritual, as national character is, by the modeling of material forms of ethnosphere. The microcosm of open air museum is a generator of senses of ethnic identity which translates it to ethic macrocosm from the Past into the Future. In the process of Globalization an open air museum is a mechanism to protect a cultural diversity of our Planet.

OPEN AIR MUSEUM: A MODEL OF ETHNOSPHERE

Увод

Већина примера поменутих у овом чланку заснована је на искуствима аутора исто као и напомене и литература. Аутор се због тога извињава читаоцу. Верујем да постоје многе чињенице и идеје сличне доле напоменутим, али сматрам да је овај чланак покушај представљања сопственог становишта, онако како се оно развијало током времена. Овај модел омогућиће да се представе теме у нешто широј форми.

У чланку користим термин *скансен* који је синоним за „музеј на отвореном“ и термин *салонски музеј* који представља све друге типове музеја: локалне историјске музеје, музеје лепих уметности, специјализоване (чак и етнографске!) музеје и сл.

Главна разлика је у томе што је *скансен* етнографско-историјски комплекс чији су обавезни делови и отворено небо, зависност од сезоне, живи пејзаж – комплекс који подразумева *природно окружење* (биљке, дрвеће, грмље, домаће животиње, живину, али и дивље животиње и птице) и *културно*

Introduction

Most of the examples mentioned in this article is based on experiences of the author as well as the footmarks and references. Because of it, the author apologizes to the reader. I believe there are many facts and ideas similar to mentioned in this article but I consider this article is an attempt to introduce my own view in the form as it was developed. This manner allows some topics to be introduced in more expanded form.

In this article I use terms *scan-sen* which is equal to “open air museum” and *chamber museum* which means all another types of the museums: local history museum, fine arts museum, specialized (even ethnographic!) museum, etc.

The main difference is that *scan-sen* is ethnographic-architectural complex, which necessary part is an open sky, seasonal dependence, live landscape; the complex which includes *natural environment* (plants, trees, bushes, domestic animals, poultry, as far as wild animals and birds) and *cultural environment* orientated to the creation of the “effect

окружење оријентисано ка стварању „ефекта присуства“¹; то није схоластичка представа колекције историјских (етнографских) предмета или изложба уникатних уметничких ремек-дела. Рекао бих и нешто више: у неким случајевима скансен је музеј, у неким случајевима није музеј уопште. Ова дихотомија је интегрални део скансена која утиче на његову мисију, његову судбину, која је део његовог успеха, али и која ће проузроковати конфликте и проблеме у његовом развоју. Има различитих врста музеја на отвореном², али рад је

of presence”¹. It is not about scholastic introduction of collections of historical (ethnographical) items or exhibition of unique mastership of fine arts. I'd like to say a bit more: in some cases scansen is a museum, in some cases scansen is not a museum at all. This dichotomy is an integral part of scansen which influences its mission, its fate, which creates its success and which sets up some conflicts and problems within its development. There are different types of open air museums², but this article is dedicated to so-called “classic” type

- 1 Davydov A. Cultural Ecology of Ethnos in Open Air Museum (on Materials of Archangel Museum of Wooden Architecture). In: “25 ICOM Declaration uber Freilichtmuseen” Tagungsbericht Ungarn 1982. “25 Years of ICOM Declaration about Open Air Museums”. Report of the Conference Hungary 1982. Association of European Open Air Museums. Szentendre. 1984. S. 184-187 (Hungary); Davydov A. Some Problems of the Creation “The Effect of Presence” in the Exposition an Open Air Museum. – *Ibidem*, S. 192.
- 2 Dawydow A. Das System der Freilichtmuseen in der UdSSR. In: *Technik imd Industrie. Pflanzenbau und Tierhaltung. Tessellschaft ina Wandel. Entwicklung der Freilicht-museen. Technique and industry. Plant-growing and keeping animals. Changing Society. Development of Open Air Museums. Tagungsbericht Hagen/ Detmold. Report of the Conference 1984.* Association of European Open Air Museums. Hagen - Detmold 1985, pp. 244-255. Dawydow A. A systematization of the Open Air Museums of the USSR. - *Ibidem*. pp. 255-266.

- 1 Davydov A. Cultural Ecology of Ethnos in Open Air Museum (on Materials of Archangel Museum of Wooden Architecture). In: “25 ICOM Declaration uber Freilichtmuseen” Tagungsbericht Ungarn 1982. “25 Years of ICOM Declaration about Open Air Museums”. Report of the Conference Hungary 1982. Association of European Open Air Museums. Szentendre. 1984. S. 184-187 (Hungary); Davydov A. Some Problems of the Creation “The Effect of Presence” in the Exposition an Open Air Museum. – *Ibidem*, S. 192.
- 2 Dawydow A. Das System der Freilichtmuseen in der UdSSR. In: *Technik imd Industrie. Pflanzenbau und Tierhaltung. Tessellschaft ina Wandel. Entwicklung der Freilicht-museen. Technique and industry. Plant-growing and keeping animals. Changing Society. Development of Open Air Museums. Tagungsbericht Hagen/ Detmold. Report of the Conference 1984.* Association of European Open Air Museums. Hagen - Detmold 1985, pp. 244-255. Dawydow A. A systematization of the Open Air Museums of the USSR. - *Ibidem*. pp. 255-266.

посвећен такозваном „класичном“ типу скансена, односно архитектонско-етнографском комплексу под отвореним небом који приказује културу народа (културу сељака)

Колекција: музејска и немужејска

Прва ствар везана за музеј је колекција. У случају музеја на отвореном постоји колекција споменика народног градитељства и колекција предмета народног стваралаштва, заната и сл. Али суштина је у томе да су *принципи* за формирање колекција у скансенима и салонским музејима различити.

Дошао сам у архангелски Музеј дрвне архитектуре „Малие Корели“ одмах после завршених универзитетских студија, у јулу 1974. године и радио у њему до 1981. године. Све то време учествовао сам у формирању музејске поставке. Када сам дошао у музеј у њему се налазило 28 споменика дрвне архитектуре и није постојала поставка ентеријера. Прво теренско истраживање обавио сам са архитектором Владимиром Суслином у сливу реке Вичегда и пограничном крају регије Архангел и Републике Коми (око 700 км удаљеном од Архангелска) у јулу и августу 1974. године. Била је то једна од најуспешнијих експедиција током које смо пронашли две куће, колибу са купаоном, један већи и један мањи амбар. Сви ови објекти сада су у музеју. У то време музеј је био

of scansen, i.e. architectural-ethnographic complex under open air which shows folk culture (culture of villagers).

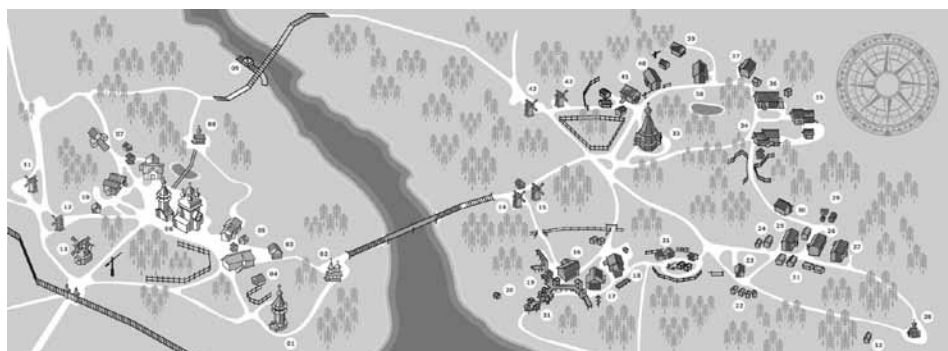
Collection: museums' and non-museums'

First thing to start in each museum are the collections. In the case of open air museum (*scansen*) there is a collection of monuments of folk architecture and a collection of items of folk arts, crafts etc. But in fact, the *principles* of forming collections of *scansen* and *chamber museum* are different.

I came to the Archangel Museum of Wooden Architecture “Malye Korely” just after the university in July 1974 and I have worked there till 1981. During this time I have taken part in the process of formatting museum display. When I came to the museum there were about 28 monuments of wooden architecture and no interior display. First fieldtrip for the museum’s purposes I took with architect Vladimir Suslin and it was to the Basin of Vychegda River in the border area of Archangel Region and Komi Republic in July-August 1974 (about 700 km from Archangelsk). This was one of the most efficient expedition during which we have found two houses, barn, bathhouse and granary. All of those buildings are now in the museum. At that time the museum was a subsidiary of Archangel Museum of Fine Arts and its dis-

под управом архангелског Уметничког музеја а изложбenu поставку обликовале су архитекте. Био сам једини професионално образовани етнограф у музеју. Мој допринос састојао се у томе да прикупим информације о објектима и предметима у ентеријеру. Прво изненађење за мене након овог истраживања било је када је шеф одељења за колекције одбио да прихвати око 70% предмета које сам прикупио за музеј: међу њима су биле ствари, по мени, апсолутно неопходне за стварање етнографских ентеријера (стара бурад, ручно прављени столови и столице, опрема за лов и риболов и сл.). Два месеца кацније прикупио сам у овој регији око 700 предмета који су заузели простора колико и теретни железнички вагон. Већина је искоришћена у музејској поставци, али је регистрована у колекцији као „привремена“ – дакле, неки предмети су били изложени, али не и документиовани. Колико знам,

play was shaped by architects. I was the only professionally educated ethnographer in the museum. My contribution in this fieldtrip was to collect the information about monuments and items for the interiors. After this fieldtrip had ended, first surprise for me was when the Leader of the museum's Department of Collections refused to accept about 70% of items I had collected for the museum display: there were things, absolutely necessary things for the ethnographic interiors (old barrels, hand-mad boxes and chairs, tools for fishing and hunt, etc.). Two months later I collected more than 700 items in this region and they occupied the space of freight car in the railroad. Most of them were used in the interiors of the open air museum display, but they were registered in the collection of the museum as "hold for a time" – some things were exhibited, but *not registered at all*. As far as I know, the problem is still "under consideration". I don't know how the

Маја архангелској музеја дрвне архитектуре „малие Корели“
Map-Scheme of Archangel Museum of Wooden Architecture -Malye Korely-

проблем се још увек разматра. Не знам како проблем може бити решен. Можда неко зна?

Потребно је да прикупљамо све ствари које су изложбеним ентеријерима потребни: иконе, столови, столице, гајде, мреже, али су такође неопходне и дрвене куке, гомиле корпара, неке поломљене ствари које не морамо да рестаурирамо, већ само прикажемо онако како јесте... У америчком *Конер Прери* постоји велика колекција предмета из XVIII-XIX века, али већина није изложена: могу се у ентеријерима пронаћи *неки* оригинални предмети (који се не користе) али и пуно реплика које се стварно *користе* за кување, печење и сл. а који су саставни део поставке.

Главно неслагање са архитектурама био је став према музеју који почива на њиховом односу према музеју као према колекцији *трађевина*. Резултат је био да звоник стоји без цркве, чак и греде за звона – као архитектонска слика (погледајте део *Микрокосмос скансена и макрокосмос еџносфере*). Али, да будем искрен, архитекте из Архангелска које су оснивале музеј „Малие корели“ (Валентин Лапин, Владимир Суслин, Алберт Гребенев, Владимир Крокин) генерално су пратили принципе модела села што је и постало основни принцип архитектонске поставке (то је опет била основа за Генерални план за

problem could to be solved. May be, somebody knows?

We need to collect all the things that interior of a farmstead needs: icons, tables, chairs, settles, pipes, nets, but also we need a cord of wood, a bunch of pussy-willow, some broken things which we don't need to restore but to show as they are... In the Conner Prairie scansen (USA) there is a great collection of the things of XVIII-XIX centuries, but most of it is not exhibited: you can find some original items (which are not used) in the interiors but also a lot of replicas, which *are used for live processes* like cooking, bakery, etc. exhibited in the display (look a paragraph "*Theater*").

The main discord with architects was because of their attitude towards museum which starts as a *collection of monuments*: the result of that attitude was the bell-tower staying without a church and even without of beams for bells - *as an architectural image* (look the paragraph *Microcosm of scansen and macrocosm of ethnosphere*).

To be honest in general, architects from Archangelsk who had started the museum "Malye Korely" (Valentin Lapin, Vladimir Suslin, Albert Grebenev, Vladimir Krokhin) followed the principles of model of village which then became the basic principle of "Malye Korely" architectural display (it became a basis for the General plan of the museum de-

дизајн музеја московских архитек-ти Бориса Гнедовског и Олге Се-вен).

У „Малие Корели“ сам 1975. године основао Истраживачко одељење и почели смо да радимо на етнографско-архитектонском концепту музеја, постављајући основни писани план за новофор-миране музејске секторе Северо-двински, Мезенски и Пинежски. Тако су етнографска истраживања утицала на колекције споменика. Рад етнографа био је да одговори на питања: који су нам објекти по-требни и колико ће их бити. Сваки предложени сектор постао је *мо-дел сѝанишѝа (сѝановања)*, који је приказивао локалне специфич-ности архитектуре регије (речни басен), а имао је везе и са другим секторима. Постојала је логика у обликовању фарме, села са кућа-ма са пољским тоалетима, амба-рима, ветрењачама... У неким слу-чајевима ентеријери су утицали на архитектонску поставку и општи изглед скансена³.

3 Давыдов А.Н. “Архангельский музей деревянного зодчества”, In: *Советская этнография*. 4 (1982), pp. 93-105; Dawydow A. Muzeum Ludowego budownictwa w Archangielsku, In: *Acta Scansenologica*. 3 (1985), pp. 189-209; Давыдов А.Н. В музее “Русский Север”, In: *Наука и жизнь*. 8 (1982), pp. 97-101; Davydov A. The Houses Stroll Staidly Along, Not Swaying...In: *Science in the USSR*. 1 (1983), pp. 86-96; Davydov A. Die Hauser scitreiten wurde-

signed by Moscow architects Boris Gnedovsky and Olga Sevan).

In 1975 I organized Department of Research in “Malye Korely” and we started to work on the ethnographic-architectural concept of the museum by writing the historic-ethnographic ground-reasoning of the later formed Severodvinsky, Mezen-sky and Pinezhsky museum`s sec-tors. Thus the ethnographic re-searches influenced the collections of the monuments, as the display was at the beginning. The work of ethnographer was to answer the questions: what monuments do we need and how much of them there would be. Each proposed sector be-came a *model of a settlement* which introduced the local specifics of region`s architecture (river basin) and all of them correlated mutually. There was logic to model a farm-stead, a village with outhouses, barns, windmills, rick-yards, etc. In some cases the interiors were influ-enced by architectural display and general plan of scansen³.

3 Давыдов А.Н. “Архангельский музей деревянного зодчества”, In: *Советская этнография*. 4 (1982), pp. 93-105; Dawydow A. Muzeum Ludowego budownictwa w Archangielsku, In: *Acta Scansenologica*. 3 (1985), pp. 189-209; Давыдов А.Н. В музее “Русский Север”, In: *Наука и жизнь*. 8 (1982), pp. 97-101; Davydov A. The Houses Stroll Staidly Along, Not Swaying...In: *Science in the USSR*. 1 (1983), pp. 86-96; Davydov A. Die Hauser scitreiten wurde-

Закључак је да за скансене морамо прикупљати предмете који су понекад *нишија* са становишта одабира чак и за етнографске и архитектонске збирке (!), али, аргумент је неопходност да се створи комплекс природног и културног окружења, модел етносфере. Те различитости су особености поставке музеја на отвореном у којој је границу између „музеја“ и „не-музеја“ понекад веома тешко одредити. Те особености стварају конфликте са принципима досадашњег колекционирања, као и са њиховом њиховом употребом у музејској поставци

Не-музеј на отвореном: животиње, мирис и звук

Овај део рада посвећен је животињама, мирисима и звуцима. Кроз историју је класична поставка салонског музеја повезивана са таблама: „Не додируј“, „Буди тих“. Мирис такође није приоритет поставке (сем, наравно, ако то није музеј парфема)

woll, wanken nicht... In: *Wissenschaft in der UdSSR*, 1 (1983), pp. 86-96; Davydov A. *Las casas caminan pausadamente, no se balancean...* In: *La ciencia en la URSS*. 1 (1983), pp. 86-96; Давыдов А.Н. *Архангельский музей деревянного зодчества*. М. “Планета”, 1987, pp. 1-80; Давыдов А.Н. *Музей под открытым небом и экология культуры (Архангельский музей народного искусства)* In: *Декоративное искусство СССР*, 8 (1985), pp. 36-39.

The conclusion is: in scansens we need to collect things which sometimes are *nothing* from the point of *collection*'s selection, they are not even ethnographic items or architectural monuments (!), but argue is the necessity of creating the complex of natural and cultural *environment*, a model of *ethnosphere*. Those differences are the specifics of open air museum display, specifics where border between being “museum” and “non museums” is rather hard to be defined sometimes. Those specifics produce conflicts with the principles of collecting items as much as use of it in the museums' display.

Open air non-museum: live animals, smell and sound

The paragraph is dedicated to live animals, smell and sound. Historically the classic chamber museum display is associated with labels “Don't touch” and “Keep silence”. Smell also is not a priority of the display (unless, of course, it is not a museum of perfume).

woll, wanken nicht... In: *Wissenschaft in der UdSSR*, 1 (1983), pp. 86-96; Davydov A. *Las casas caminan pausadamente, no se balancean...* In: *La ciencia en la URSS*. 1 (1983), pp. 86-96; Давыдов А.Н. *Архангельский музей деревянного зодчества*. М. “Планета”, 1987, pp. 1-80; Давыдов А.Н. *Музей под открытым небом и экология культуры (Архангельский музей народного искусства)* In: *Декоративное искусство СССР*, 8 (1985), pp. 36-39.

У Архангелску су зиме хладне са температурама и до -30°C током неких дана и недеља, а снег траје од новембра до маја. Тако, свака кућа има ложиште. Током 1975. године почели смо да стварамо прве ентеријере у „Малие Корели“ музеју. Први практични проблем који смо имали био је мирис – мирис мртве празне влажне дрвене конструкције. Прва идеја је била да подложимо ложиште. Али, паљење ватре било је забрањено свим правилима, укључујући и оно о споменицима културе под који су потпадале и наше куће. Али, наша је администрација била довољно мудра па смо у мају 1975. године упалили ватру на два ложишта док су пожарна кола стајала поред кућа сигурносних разлога ради.

Исте 1975. године моја група почела је да качи звона на три звоника у музеју и да активира звоњење (погледати део *Микрокосмос скансена и макрокосмос еџносфере*). Људи моје генерације сећају се да је у Совјетском Савезу звоњава звона са црквених звоника била забрањена (уз ретке изузетке). Дакле, било је неопходно расправити ово питање на нивоу архангелског регионалног савета КПСС. Срећом, дозвола је добијена. Али, постојао је други проблем. Проблем је искрсао током дискусије са представницом московског музеја Кремљ, Ирином Костином, која је била одговорна за музејску збирку

In Archangel there are rather cold winters with snow from November till May and the winter temperature is -30°C is typical during some days or weeks. So, each house has an oven. In the year 1975 we started to create the first interiors in the “Malye Korely”. The first practical problem we had got was a smell. There was a smell of dead empty wet wooden construction. Thus the first idea was to heat an oven. But making fires was strictly forbidden by all the rules including protection of monuments as were our houses. Our administration was wise enough and in May 1975 we heated ovens in two houses while fire-fighting vehicles stayed next to the houses for safety.

In the same May of 1975 my group started to hang the bells on 3 bell-towers of the museum and ring the bells (look paragraph *Macrocosm of ethospere and microcosm of scansen*). People of our generation remember that in the Soviet Union chiming on the church bell-towers was forbidden (with very few exceptions). So, it was necessary to discuss the topic on the level of Archangel Regional Council of CPSU. Happily, the permission was approved. But there were another problem. We touched this problem when we took part in the discussion with the representative responsible for the collection of bells in Moscow Kremlin museums – Irina Kostina. Her idea was: ringing the museum bells from XVII-

звона. Њен је став био да је коришћење звона из XVII и XVIII века (с обзиром да су они били део комплекса звоника Ивана Великог у московском Кремљу) опасно и да је таква употреба противна заштити уникатних предмета. Истина, и ја се сећам једне несрећне ситуације када је, током хладне зиме, звона изливено у Амстердаму 1604. године пукло током коришћења у музеју „Малие Карели“. Али, је ли то разлог за потпуно не-презентовање звука звона у музеју?

Током 2002. године започели смо и са црквеном службом у старој цркви брвнари у музејског поставци. Одмах је искрсао проблем свећа. Светла су део православне службе. Како се може наћи баланс између потреба православне традиције и музејске презентације и рачунице система за заштиту споменика културе? Како пронаћи меру у потреби да се реши проблем празне куће а да се истовремено прате норме салонских музеја и њихове регулативе. Музеј Скансен у Стокхолму (који је у принципу и дао име свим музејима на отвореном) смештен је до зоолошког врта. То је веома симболично.

Шта је штала у музеју на отвореном? Уколико је дефинишемо као предмет (или објекат) музејске архитектонске (етнографске) поставке, хоћемо ли је употребити као шатлу за живе краве? И као ће-

XVIII centuries (as they were on Ivan Veliky bell-tower complex in Moscow Kremlin) is dangerous and it is against the protection of unique items. Frankly speaking, I know one accident, when chiming a bell casted in Amsterdam in 1604 was broken in "Malye Korely" open air museum in cold winter day. But, is it a reason to stop the chiming display in the museum at all?

In the year 2002 we even start church services in the old wooden churches as a part of museum display. The problem with candles (lights) in the church arisen. Lights are the part of the Orthodox service. And how one could find a balance between necessity of Orthodox tradition and regulations of the museum display and bills of the monument protection?

How could we find a measure between necessity to solve the empty house problem and following the chamber museum regulations and bills at the same time?

Scansen museum in Stockholm, Sweden (which gave the name to open air museum in general), is situated next to the Zoo. This is very symbolic.

What is a cattle-shed in the open air museum? If we define a cattle-shed as an item (or a monument) of the museum architectural (ethnographic) display, should we use it as a cattle-shed for live cows? And how will we define cows in this case?

мо да дефинишемо краве у овом случају? Овце сам као као део музеја на отвореном видео у неким европским скансенима, али и у америчким. На иницијативу Ивана Давилова смо 1976-1978. године купили коње (Лукс, Лубок и Композиција). Штала која постоји и данас ипак стоји издвојена из поставке. Вожња током лета и Вожња на санкама током зиме део су музејских активности од тада. Иван Данилов купио је и ирвасе за музеј, али на несрећу су угинули због грешке у храњењу. Са историсјке тачке гледишта, били смо потпуно у праву: народ Ненет мигрирао је са ирвасима у Архангел и Пинегу током зиме и живео у традиционалним коничним шаторима направљеним од коже ирваса неколико месеци годишње током XVIII и XIX века. У то време добио сам још једну идеју: да у музеју представимо живе медведе. Током XIX века било је примера да су се ловци Руског Севера враћали својим кућама са младим медведима који су потом настављали свој живот у селима у специјалним обезбеђеним структурама направљеним од дрвених греда. На жалост, та идеја није реализована.

Домаће (култивисане) биљке део су поставке у многим музејима на отвореном. Сећам се да смо, током 1977-78. године, Иван Данилов и ја поорали поље. Потом смо, Сергеј Горјунув и ја купили послед-

Sheep are part of an open air museum I saw in some examples in Europe and as far as in USA. By initiative of Ivan Davilov in 1976-1978 we bought the horses named Lux, Lubok and Kompozitsia for "Malye Korely". The stable existed till nowadays (stayed separately of the display). Wheeling in summer time and driving on sledges in winter are the parts of the museum activities since that time. Ivan Danilov also bought reindeers for the museum, but, unfortunately, due to feeding mistakes they died. From the historic point of view, we were absolutely right: Nenets people migrated together with reindeers to Archangel and Pinega in winter time and lived in the chum (traditional conical tents made from reindeer skin) for several months annually during XVIII-XIX centuries. At that time I have had another idea: to introduce a live bears in the museum. In the XIX century there were examples, when the hunters in the Russian North had got to home with small young bears which lived in the village in the specially protected structures built of wooden beams. Unfortunately the idea was not realized.

Domesticated (cultivated) plants are part of the display in many open air museums. I remember, during 1977-1978 Ivan Danilov and I ploughed the field then, with Sergey Goryunov, we bought the last 4 sacks of flax in Ustyansky rayon (district) of Archangel Region (600 km dis-

ње четири вреће лана у Устјуански рејону Регије Архангел (око 600 км удаљеном од музеја „Малие Карели“) и носили га на леђима неколико километара од удаљеног села до најближе аутобуске станице. Резултат је било поље лана одмах до ентеријера и изложба посвећена производњи лана у сеоској заједници. Како да назовемо ово поље лана? Је ли то део поставке? Дефинитивно, да! Је ли то предмет (артефакт)? Не. Је ли то архитектонски споменик? Можда није. Да ли можда неко зна посебан музеолошки термин за то? Ја не знам.

Потпуно сам сигуран да је музејима на отвореном неопходно посебно одељење за (ако ништа друго, барем) домаће животиње и птице што чини посебну врсту активности карактеристичнију за золошки врт или фарму. У социјалистичкој економији то су били *колхози*, *савкхози* или *тоскози*, док се у капиталистичкој економији они називају *музејске фарме* (како сам видео у музеју Бокријк у Белгији). Постоје ресторани у Бокријку који служе традиционалну белгијску кухињу. Марк Линен, наш домаћин, забављао нас је припремајући храну од производа са музејских поља и фарми 1992. године.

*Мири*с је једно од базичних чула у људској природи. И само ће практични скансенолог мислити о томе, не и музеолог теорије и праксе из салонског музеја. Мири

sance of “Malye Korely” museum) and carry it on our shoulders few kilometers from the remote village to the nearest bus station. The result was: the field of flax next to the interior and exhibition dedicated to linen production in peasant life. How can we call this field of flax? Is it a part of a display? Definitely yes! Is it an item? No. Is it an architecture monument? Perhaps not. Do you know a special museological term for it? I do not.

I am absolutely sure, open air museum needs a special department for (at least) domesticated animals and birds which is another type of activities, more characteristic to the Zoo or to the farm. In socialist economy it is called *kolhoz*, *sovkhov* or *goskhoz*, in capitalist economy it is called *museum farm* (as I saw it in “Bokrijk” museum in Belgium). There are the restaurants in “Bokrijk” open air museum which have a traditional Belgian cuisine. Our host Marc Laenen entertained us by food, cooked with the products from the museum’s fields and farms in 1992.

Smell is one of the basic senses of human nature. And only practical scansenologist will think about it, not a museologist of theory and practice of chamber museum. Smell of ploughed field, smell of just baked bread and smell of manure are of equal value for scansen complex display.

Solving the problem of empty house is of vital importance for scan-

поораног поља, тек испеченог хлеба или смрад ђубрива једнака су вредност у поставци комплекса скансена.

Решавање проблема празне куће од виталног је интереса за скансене. Музеј на отвореном могу, чак и уколико је архитектонска поставка добро испланирана, микро-пејзаж „природно“ дизајниран и естетски леп, ентеријери изведени без грешки, бити доживљени као гробља. Ствар је у томе да је у многим културама *празна кућа* повезана са „нечистом“ смрћу, а празна кућа чак и опаснија од гробља ноћу⁴. Музеј на отвореном је гробље кућа. Превазићи „гробљански“ осећај поставке један је од најважнијих циљева скансенолога у његовом практичном раду. *Живо село* је идеал коме треба тежити иако се никада не може достићи. Такав циљ никада не може стајати испред музеолога салосног музеја.

Ковачници треба ковач, а воденици воденичар

На истраживању у селу Уст-Маломса 1977. године био сам у циљу проналажења и куповине ко-

4 Давыдов А.Н., Терехин Н.М. “Отражение семантики пространства сельских поселений в экспозиции музея под открытым небом”, in: *Acta Scanenologica*, vol. 6, Sanok (Poland), 1990, S. 59.

sen. Open air museum, even if its architectural display is planned well, the micro-landscape designed naturally and with aesthetically beautiful and interiors created without mistakes, could be perceived, in some cases, as a cemetery. The matter is that in many cultures the *empty house* is associated with “non-clean” death and considered as even more dangerous than cemetery in the night⁴. The open air museum is a cemetery of houses. Overcoming the graveyard’s feeling of the display is one of the important goals of scanenologist in his practical work. The *live village* is an ideal one have to aspire to, but never to achieve. Such a goal *never* will stand in front of the museologist of chamber museum.

Smithy needs a smith and windmill needs a miller

In the year 1977 I was in the fieldtrip to village Ust’-Malomsa in order to buy a smithy for “Malye Korely” museum. The smithy I bought was with all of implements. At that time we supposed that to start smithy is rather easy. But the smithy in “Malye Korely” museum is still empty and dead. The smithy inventory is in the

4 Давыдов А.Н., Терехин Н.М. “Отражение семантики пространства сельских поселений в экспозиции музея под открытым небом”, in: *Acta Scanenologica*, vol. 6, Sanok (Poland), 1990, S. 59.

вачнице за „Малие Корели“. Ковачница коју сам купио била је са свим потребним алатима. У то време мислили смо да ће покретање ковачнице бити лако. Али ковачница у „Малие Корели“ још увек је празна и мртва. Њен инвентар је део колекције. Музеј није имао среће са ковачем који је требало да брине о ковачници. Живу ковачницу видео сам у музеју на отвореном “Ира Кила” у Финској. Два мушкарца, ковач и његов помоћник ковали су гвоздене детаље за коњске потковице, држаче врата и рукохвате, али гвоздене делове за рестаурацију. У његовој радионици постоји и омањи простор за поткивање коња. Мале коњске потковице „за срећу“ тишичан су сувенир ковача у музејима на отвореном.

Звук ковања исто као и мирис ковачнице и дим из димњака су такође делови музејске поставке. Али најважнији део је сам ковач. Човек који ради са гвожђем веома је специјална фигура у народној култури, а лик музејског ковача, његово лице и слика уопште, нису мање важни у изложбеном смислу него сама ковачница.

Архитектонска слика *живої села* ствара се и ротирајућим крацима на диску ветрењаче као живом елементу на *сїаїичном архїїекїонском хоризонїу*. Покретањем пројекта функционалне обнове ветрењача из села Калгачика

museum collection. The museum was not lucky with a smith, who was to take care about the live smithy.

I saw the live smithy in Yla Kirra scansen in Finland. Two men, smith and his helper forged an iron details for horseshoes, door brackets and handles. Smithy produced the iron details for restoration and there was a place for to horseshoe. And a small horseshoes “for good luck” is a typical souvenir for smithies in the open air museums.

Sound of forging as well as the smell of smithy and smoke of its chimney is also the part of museum display. But the most important of all is a figure of smith himself. A man working with iron was one of the very special figures in the folk culture and the character of museum’s smith, his face and his image are not less important for the display, then the smithy itself.

The architectural image of *live village* creates the rotated sails of windmills, and it is *live element of fixed architectural skyline*. By starting the project of functional renew of the windmill from village Kalgachikha in the “Malye Korely” museum in 2004-2006 I have had several weeks of experience in studying the functional renew of windmills in The Netherlands⁵. The project itself was

5 Lydia Bostrem, a Director of Archangel State Museum of Wooden Architecture and Folk Arts “Malye Korely” (the museum title at that time) invited me to work

у музеју „Малие Корели“ у периоду од 2004 до 2006. године указала ми се могућност да проучавам процес функционалне обнове у Холандији⁵. Сам пројекат покренут је захваљујући позиву холандског експерта за молинологију, Питера Шиерека. Разлог је био тај што „Малие Корели“ има 8 ветрењача различитог типа што је највећа колекција ветрењача у Русији⁶. Све ветрењаче пронашао је, транспортовао и рестаурирао архитекта Алберт Гребенев. Сам пројекат рестаурације био је добар, али је њен квалитет био далеко од оног предвиђеног у пројекту. Алберт Гребенев је у то време умро па је било веома тешко наћи стручњака за воденице у Русији. Зашто је музеј позвао страног стручњака? Ствар је у томе што су воденице, као део културе, дошле у Русију из Холандије током XVI века кроз поморску трговину између Белог мора и Архангела⁷. Холандија је колевка ветрењача. Данас има око 2000

started with the invitation of Dutch expert in molinology Peter Schiereck to the “Malye Korely” museum in 2004. “Malye Korely” museum has nowadays 8 windmills of different types, which is the biggest collection of windmills in Russia⁶. All of the windmills were found, transported and restored at the museum by architect Albert Grebenev. Projects of restoration were rather good, but the qualities of restorations were far of the projects. Albert Grebenev died at that time, and it was very complicated to find windmill expert in Russia. Why the museum invites foreign expert? The matter is that the windmills, as an element of culture came to Russia from the Netherlands since XVI century via maritime trade of White Sea with Archangel⁷. The Netherlands is the birthplace of windmill. Nowadays there are about 2000 windmills functionally renewed in The Netherlands⁸. So, we started the inventory of wind-

5 Lydia Bostrem, a Director of Archangel State Museum of Wooden Architecture and Folk Arts “Malye Korely” (the museum title at that time) invited me to work a curator of research of the museum but having the main job at the Institute of Environmental Problems of the North, Ural Branch of the Russian Academy of Sciences.

6 Давыдов А.Н. Русские ветряные мельницы. In: *Мир музея*, 1 (2005), pp.7-13.

7 Davydon [Davydov] A.N. “Hollandse” invloedop Russische windmolens. In: *Informatie bulletin week-blad van de U.S.S.R. in Nederland*. 5 (1987), pp. 15-18

a curator of research of the museum but having the main job at the Institute of Environmental Problems of the North, Ural Branch of the Russian Academy of Sciences.

6 Давыдов А.Н. Русские ветряные мельницы. In: *Мир музея*, 1 (2005), pp.7-13.

7 Davydon [Davydov] A.N. “Hollandse” invloedop Russische windmolens. In: *Informatie bulletin week-blad van de U.S.S.R. in Nederland*. 5 (1987), pp. 15-18

8 Давыдов А.Н. Мельницы в Голландии. In: *Мир музея*, 3 (2005), pp. 40-47; Davydon A. A Russian Experience of

функционално обновљених воденица у Холандији⁸. Почели смо са инвенторисањем воденица 2004. године. Али нису све биле функционалне. Историјски тип једара који је рестауриран током 70-их година XX века касније је претворен у декорацију. Закључак професора Шиерека је био: већину ветрењача у музеју могуће је функционално обновити. Изабрали смо да се прво обнови ветрењача из села Калгачика. Рад на функционалној обнови извела су двојица холандских стручњака (Пиетер Шиерек и Пол Хроен) и неколико Руса (столар Еугениј Никонов, Еугениј Биков, Виктор Тогашов и аутор овог чланка)

Волео бих да се на овом месту дотакнем термина „функционална обнова“ који се разликује од термина „рестаурација“. Строга правила рестаурације у супротности су са радним условима механизма. У случају Калгачика ветрењаче променили смо жрвањ, направили нови обртник, нови држач једара и нова једра, прекрили металним оквирима врхове држача и ојачали зидове⁹. Пракса је пока-

Ветрењача из села Калгачика у музеју „Малие Корели“

Windmill from the village Kalgachikha in -Malye Korely- museum

mills of “Malye Korely” museum in 2004. Not all of the windmills were in the working condition. The historical type of sales which was restored in 1970-ies was changed into decoration later. But, the conclusion of professor Schiereck was: most of windmills of the museum are possible to be functionally renewed. First windmill that was chosen for functional renew was the windmill from the Kalgachikha village. The work with functional renew was done by the team of two Dutch experts (Peter Schiereck and Paul Groen), and some Russians (carpenters Eugeny Niko-

formatie bulletin week-blad van de U.S.S.R. in Nederland. 5 (1987), pp. 15-18

8 Давыдов А.Н. Мельницы в Голландии. In: *Мир музея*, 3 (2005), pp. 40-47; Davydov A. A Russian Experience of Windmill Paradise. In: *International Molinology*, 72 (2006), pp. 38-40.

9 Schiereck P., Groen P., Davydov A. Kalgachikha village mill: bringing a Russian

Windmill Paradise. In: International Molinology, 72 (2006), pp. 38-40.

зала да механизам који ради има дужи животни век у поређењу са „мртвим“ механизмима који су заштићени као музејски артефакти. На жалост, ветрењача из села Калгачика је једина која је функционално обновљена у музеју „Малие Корели“. Али, након искуства са овом музејском ветрењачом, функционално је обновљена и ветрењача у селу Кимжи у Мезенски округу Архангел регије¹⁰.

Најбоље примере функционалне обнове видео сам у холандском Националном музеју на отвореном „Арнему“. Шеф Одељења за ветрењаче у музеју, Ролф Клип, показао нам је две ветрењаче за млевење брашна, ветрењачу са тестером (за сечење дрвета) и ветрењачу-пумпу. Одељење које води г-дин Клип ради на функционалној обнови и истраживању воденица. Постоје чак и џакови за брашно на којима је посебна ознака „Холандски музеј на отвореном – Арнем“. Посетиоци имају могућност да купе брашно самлевено у музејској ветрењачи. Најбољи пример који сам видео је у музеју на отвореном Луостаринмаки у Туркуу (Фин-

nov, Eugeny Bykov, Viktor Togashov and an author of this article).

Here I would like to touch a term “functional renew”, which differs from the term “restoration”. Strict rules of restoration are in contradiction with working mechanism conditions. In Kalgachikha windmill case we changed the millstones, made the new willower, new tail, new sails, cover by metal casing the top of winds haft and strengthen the walls⁹. The practice shows, that the working mechanisms have longer life, compared with dead mechanisms, protected as monuments. Unfortunately, the windmill from the village Kalgachikha is the only one which is functional renewed in “Malye Korely” museum. But after the experience of functional renew of Kalgachikha windmill there was functional renewed the windmill stayed in Kimzha village in Mezensky raion (district) of Archangel Region¹⁰.

The best experience of functional renew I saw is Nederland Openlucht museum in Arnhem. The Head of the Windmill Department of the museum Mr. Rolf Klip shows us there

windmill back to life. In: *International Molinology*, 75 (2007), pp. 44-47; Давыдов А.Н. Восстановление ветряной мельницы из Калгачихи. In: *Мир музеев*. 4 (2008), pp. 40-43.

10 Piet Schiereck, et al., Restoration of the Inverted Windmill of Kimzha, in *International Molinology*. 85 (2012), pp. 14-19.

9 Schiereck P., Groen P., Davydov A. Kalgachikha village mill: bringing a Russian windmill back to life. In: *International Molinology*, 75 (2007), pp. 44-47; Давыдов А.Н. Восстановление ветряной мельницы из Калгачихи. In: *Мир музеев*. 4 (2008), pp. 40-43.

10 Piet Schiereck, et al., Restoration of the Inverted Windmill of Kimzha, in *International Molinology*. 85 (2012), pp. 14-19.

ска). У овом музеју налазе се многобројне *живе радионице* у којима посетилац може видети мајсторе како раде: пекаре, обућаре, тапетаре, градитеље виолина, корпаре, мајсторе за израду тестенина, дувана... Дакле, музеј на отвореном који приказује процесе има потребу за професионалцима и њихов рад је подједнако део поставке. А и ови *људи*, као ковач, звонар или воденичар могу се дефинисати као део поставке, зар не?

Театар

Током боравка на стручном усавршавању у Сједињеним Државама 2001. године посетио сам музеј „Конер Прери“ у држави Илиноис. Овај музеј не само да има поставку са функционалном школом, ковачницом, грнчарском радионицом и продавницом већ се људи налазе у свакој кући и фарми. Музеј позива уметнике (професионалце и аматере) који посећују музеј и „живе“ у старим кућама током целог дана обучени у костиме из XIX века. Они се међусобно сусрећу, причају о „најновијим вестима“ у селу. Сваки дан има свој сценарио. На дан када је наша група посетила музеј, главни догађај у селу био је венчање ковача са удовицом која је има троје деце, као и руски аристократа који посећује село. У две куће видео сам по-

2 flour-grinding windmills, saw-windmill and pumping windmill. The department leading by Mr. Klip is working with functional renew and exploration of windmills. There are even a sucks for flour with special marks on it “Nederland Openlucht museum. Arnhem”. The visitors have a possibility to by flour, grinded by the museum windmills.

The best example I saw is Luostarinmaki open air museum in Turku (Finland). In this museum there are a number of *live workshops* where a visitor could see working masters, as baker, shoe-maker, wall-paper master, violin-maker, basket-maker, pastry-cook, tobacco-worker, etc.

So, an open air museum, which shows processes, need professionals and their work is a part of display. And those *people*, as a smith, bell-ringer, miller (etc.), could they be defined, as a *part of display*, isn't it?

Theater

Being at the probation period in USA in 2001 I visited Conner Prairie museum in Illinois State. This open air museum not only has a display with functioning school, smithy, pottery, shop etc., but there are people in each farmstead and each house. The museum invites artists (professional and amateurs) they are visiting a museum and live in the old houses all of the day, being dressed in the costumes of XIX century fashion.

родице како припремају храну (салате, ћурку, супу), млади ковач радио је у ковачници, а на улици смо срели и тог руског аристократу¹¹. Сви су били веома комуникативни. Испричали су нам „вести“ и говорили о храни коју спремају. Али, дали су нам и могућност да осетимо *временски ģраницу* – „нису разумели“ када смо говорили о младим авионима или компјутерима.

Дакле, питање је: да ли су ови људи део музејске поставке? Или је музеј са *сїварним сїарим* кућама са старим покућством и *ауџенџичним реїликама* старих посуда, шоља и тањира заправо *врсїа декорације* у историјско-етнографском перформанс?

Тим музеја на отвореном као сеоска заједница

У салонском музеју односи међу запосленима су формалнији у поређењу са онима из музеја на отвореном. У неким случајевима

11 А.Н. Давыдов Некоторые идеи к концепции Архангельского государственного музея деревянного зодчества и народного искусства «Малые Корелы». In: *Современная скансенология: теория и практика. Материалы научно практической конференции, посвященной 30-летию открытия Архангельского государственного музея деревянного зодчества и народного искусства «Малые Корелы» г. Архангельск, 19-20 июня 2003 г.* Науч. ред. А.Н. Давыдов. Архангельск, 2004. pp. 11-33, here 20.

They met each other, speaking about “last news” of the village. Each day has its own scenario. The day our group visited museum, the main event of the village was a wedding of a smith on the widow with three children, and a Russian aristocrat visiting the village. In two houses I saw families coking food (salad, turkey, soup), a young smith was working at smithy, and we met on the street a “Russian aristocrat”¹¹. All the people were rather communicative. They told the “last news” of the village. They speak about food they cook. But they gave you an opportunity to feel the *time border*. They “don’t understand” when you try to speak about jet air plane, or about computer.

So, the question is: are those peoples a part of museum display? Or, a museum of *real old* houses with old furniture and *using authentic replicas* of old pots, caps and plates is a *kind of decoration* of historic-ethnographical performance?

11 А.Н. Давыдов Некоторые идеи к концепции Архангельского государственного музея деревянного зодчества и народного искусства «Малые Корелы». In: *Современная скансенология: теория и практика. Материалы научно практической конференции, посвященной 30-летию открытия Архангельского государственного музея деревянного зодчества и народного искусства «Малые Корелы» г. Архангельск, 19-20 июня 2003 г.* Науч. ред. А.Н. Давыдов. Архангельск, 2004. pp. 11-33, here 20.

особље музеја на отвореном може се дефинисати као *сеоска заједница*. Људи из заједнице музеја на отвореном заузети су у активно-стима које су далеко од типичног музејског посла: они ору поља, саде и негују поврће, хране краве и овце, раде са жетеоцима... Делови сеоског живота постали су „нормалан живот“ у скансенима. Неким музејским истраживачима допадају се народне ношње па учествују у модним манифестацијама. Људи у музејима на отвореном учествују у фолклорним фестивалима које прате музика и народне песме.

Наравно, било би превише наивно закључити да истраживач у музеју на отвореном који се бави специфичним поставкама постане сељак, али закључак да је радити у скансену *само ђосао* свакако није тачан.

Да поставка музеја на отвореном и његове активности веома утичу на начин живота и ауто-перцепцију музеалца је теза која захтева посебна истраживања. Њихов став према народној култури, образцима понашања, веровањима, убеђењима и перцепцији музејског комплекса уистину је посебан.

Видљиво и невидљиво

Радећи на ентеријеру куће сиромашне сеоске породице током 1975. године закључио сам да је неопходно је „населити“ је „неви-

Open air museum' team as a village commune

In the “chamber” museum the relations of the personnel are more formal, compared with the open air museum team. In some cases open air museum personnel could be defined as a *village commune*. The peoples of the community of open air museum are busy with activities which formally are rather far of museums' work: they plough the fields, grow vegetables, breed the cattle and sheep, working as harvestmen, etc. The elements of peasant work became a part of “normal life” of scansen. Some of museum researchers likes folk costumes and took part at fashion performances. Peoples of open air museum participated folklore festivals with dance and folk songs.

Of course, it will be rather naïve to make a conclusion, that an open air museum researcher, working with specific display of scansen became a peasant, but to make a conclusion, that to work in the open air museum is *just a work* is not correct, too.

Open air museum display and its activity influenced on way of life and on self-perception of the museum workers very much, this fact is still waiting a special researches. Their attitude to folk culture, as patterns of behavior, folklore beliefs and the perception of museum complex are rather special.

дљивом“ породицом. Одлучио сам да то мора бити мала породица са старим родитељима и сином, пијаницом. Тако сам ентеријеру додао две ... као и кревет у собу поред сточне колибе. Касније сам причао са другим колегама о перцепцији ентеријера који су имали слична искуства и већина је потврдила да на сличан начин импровизује са ентеријерима.

Поставка музеја на отвореном: модел *еџносфере*

Многа питања из овог рада добиће одговоре уколико разумемо да је поставка музеја на отвореном кардинално, фундаментално различита у поређењу са поставкама салонских музеја. Поставка салонског музеја може се дефинисати као *џексџ*, а сваки од артефаката као хијероглиф чије значење зависи од контекста поставке. У класичном музеју доминира принцип *изложбе*. У музеју на отвореном доминира принцип *енџеријера*. Поставка скансена моделирана је као културно и природно окружење дефинисане етничке групе у дефинисано време. Природа и култура у овом случају могу бити детерминисани као делови који комуницирају међусобно и део су *еџносфере* – термин који је употребио Лев Гумилев¹².

¹² *Еџносфера* је комбинација свих етничко-пејзажних вредности – етнич-

Visible and invisible

Working in “Malye Korely” open air museum in 1975 with the interior of poor peasant family I found, that it is necessary to put “invisible” family. I decided that it has to be a small family with old parents and their son, a drunkard. So, I add to the interior two stick-helpers and a bed in the room next to the cattle-shed. Later I have speak about the interior perception with other colleagues who has got similar experience, and most of them told me, that they improvise the interiors in such a way, too.

Display of open air museum: a *model of ethnosphere*

Many of questions of this article will get an answer if we do understand, that the open air museum display has a cardinal, fundamental difference compared with “chamber” museum. The display of chamber museum could be defined as a *text*, and each item in the display is a hieroglyph, which meaning depends on the context of the display. In “chamber” museum the *exhibition* principle dominated. In the open air museum the *interior* principle dominated. The display of open air museum is a model of cultural and natural *environment* of the defined ethnic group at the defined time. Nature and culture in this case could be determinate as intercommunicative

Дакле, дефинишем музеј на отвореном као *модел еџносфере*, специфичну форму природног и културног окружења које се састоји од пејзажа (геологија, земља, биљке и животиње), народног градитељства и ентеријера (од станишта до кашике на столу), боја (од стварног неба до костима), мириса (мирис дима у живој кући), звука (од звука звона до звука природе, птица и животиња), процеса обраде природе до образаца понашања (рад, ковачи, звонари, млинари, фолклорни фестивали...). Сви ови детаљи морају бити узети у обзир уколико желимо да створимо *живу слику* народне културе која се обраћа и осећајима и разуму посетилаца.

Микрокосмос скансена и макрокосмос етносфере

Музеј на отвореном који је модел етносфере је јединствена целина у којој су и осећаји и вредности националне културе акумули-

ких група и њихових етноценоза. Структура и динамика етносфере је утврђена процесом етногенезе у Пролости и данас. Етносфера је суб-систем бисфере Земље. In: Гумилев Л.Н. *Етносфера: историја људеј и историја природе*. Москва, Издањељство АСТ. 2008. pp. 572. (превод на енглејски језик у чланку Alexander Davydov). Такође погледајте: Гумилев Л.Н. "Етногенез и етносфера". In: *Природа*, 1 (1970), pp. 46-55; 2 (1970), pp. 43-50.

parts of *ethnosphere*, - the term of Lev Gumilev¹².

So, I define open air museum as a *model of ethnosphere*, as a specific form of natural and cultural *environment*, which contains a landscape (geology, soil, plants and biota), folk architecture and interiors (from a settlement to a spoon on the table), colors (from live sky to folk costumes), smell (smell of smoke in the live house, etc.), sounds (from bell-ringing until sounds of nature, as birds', animals', etc.), live nature management processes and patterns of behavior (working professionals, as smith, bell-ringer, miller, etc., folklore festivals, etc.). All of those details have had to be taken into consideration, if we are going to create a *living image* of folk culture, and operate with sense and ratio of the visitors.

Microcosm of scansen and macrocosm of ethnosphere

An open air museum being a model of ethnosphere is a unit, in

12 *Ethnosphere* is a combination of all of the ethnic-landscape values – ethnic groups and their *ethnocenoses*. Structure and energetic of *ethnosphere* are stipulated by ethnogeny processes in the Past and nowadays. *Ethnosphere* is a sub-system of biosphere of the Earth. In: Гумилев Л.Н. *Эџносфера: исџорија људеј и исџорија ѓрироды*. Москва, Издањељство АСТ. 2008. pp. 572. (Translation into English in his article by Alexander Davydov). Look also: Гумилев Л.Н. "Эџногенез и етносфера". In: *Природа*, 1 (1970), pp. 46-55; 2 (1970), pp. 43-50.

арни на микро-нивоу поставке („Земља у малом“). Истовремено, активност музеја на отвореном имају резонантан карактер са етносфером.

Илустроваћу ову тезу примером поставке „Северна звона“ (*“Zvony Severnyye”*)¹³. Моја група је

which the senses and values of the national culture are accumulated on the micro-level of a display (*“Country in a miniature”*). At the same time, the activity of open air museum has a *resonance* character towards to ethnosphere.

I will illustrate this thesis by an example of the display *“Zvony Severnyye”* (*“Northern Chimes”*)¹³³. In 1975

13 Давыдов А.Н. Звоны Северные In: *Музыкальная жизнь*, 2 (1978), р. 18; Давыдов А.Н. Северные звоны. In: *Север*. Петрозаводск, 1981 No 6. С. 98-105; Давыдов А.Н., Лоханский В.В. “Звоны Северные” в Архангельском музее деревянного зодчества. In: *Колокола. История и современность*. М., “Наука”, 1985. С. 280-285; Давыдов А.Н., Данилов И.В. Колокольные звоны на фольклорном празднике. In: *Традиционные и новые обряды народов СССР и их отражение в музеях под открытым небом. Всесоюзная научно-практическая конференция. Тезисы докладов*. Архангельск, 1989, С. 48-51; Давыдов А.Н. Звоны Покровского собора. In: *Культура и политика в современном мире. Тезисы докладов II Соловецкого форума*. Архангельск, 1990, С. 184-186; Davydov A. My Experience of the Documentation of Russian Bells and Chimes. In: *Arctic Centre Reports.Nr 15. The North Calotte Library Conference Proceedings. The new media in northern culture. The library - accessing the information highway. Music - World language. 16-18 August, 1995*. Ed.: Linna Weber Muller-Wille. Arctic Centre. University of Lapland. Rovaniemi. 1996. pp. 21-23. Давыдов А.Н., Данилов И.В. Колокольные звоны как феномен экологии культуры. In: *«Поморье в Баренц-регионе: экология, экономика, социальные проблемы, культура»*. Тезисы докладов между-

13 Давыдов А.Н. Звоны Северные In: *Музыкальная жизнь*, 2 (1978), р. 18; Давыдов А.Н. Северные звоны. In: *Север*. Петрозаводск, 1981 No 6. С. 98-105; Давыдов А.Н., Лоханский В.В. “Звоны Северные” в Архангельском музее деревянного зодчества. In: *Колокола. История и современность*. М., “Наука”, 1985. С. 280-285; Давыдов А.Н., Данилов И.В. Колокольные звоны на фольклорном празднике. In: *Традиционные и новые обряды народов СССР и их отражение в музеях под открытым небом. Всесоюзная научно-практическая конференция. Тезисы докладов*. Архангельск, 1989, С. 48-51; Давыдов А.Н. Звоны Покровского собора. In: *Культура и политика в современном мире. Тезисы докладов II Соловецкого форума*. Архангельск, 1990, С. 184-186; Davydov A. My Experience of the Documentation of Russian Bells and Chimes. In: *Arctic Centre Reports.Nr 15. The North Calotte Library Conference Proceedings. The new media in northern culture. The library - accessing the information highway. Music - World language. 16-18 August, 1995*. Ed.: Linna Weber Muller-Wille. Arctic Centre. University of Lapland. Rovaniemi. 1996. pp. 21-23. Давыдов А.Н., Данилов И.В. Колокольные звоны как феномен экологии культуры. In: *«Поморье в Баренц-ре-*

1975. године окачила звона на кулу-звоник из села Кулига Дракованова (мај), на кулу-звоник из села Кушерка (август) и на звоник капеле Свети макарије из села Фјодоровскаја (август) – сви су они у поставци музеја „Малие Корели“. Поставка је започела као функционална обнова (кула) - звоника и моделовање *звучној окружења*. Но, постала је корак ка обнови звона у СССР-у. Позвао сам Валерија Локанског, учитеља музике на архангелској високој Музичкој школи као предводника групе музичара. Први ансамбл звонара састојао се од Марине Костаеве (запослене у музеју), њене сестре Ларисе и Татијане Гапоненко (музејског водича). И мој пријатељ Иван Данилов, који је постао истраживач у Одељењу за истраживања 1975. године, био је заинтересован за звук звона. Рад наше групе састојао се у томе да прикупимо стара звона (која смо и проналазили на отпадима за одлагање метала, на сточним колибама по селима где су коришћена као ватрени сигнали и у ватрогасним станицама). Паралелно смо прикупљали и музичке записе звона на старим грамофонским записима и интервјуисали старе звонаре у Архангелу, Ненокси, Лењинграду, Москви, Вологди, Троице – Сергијева Лавра и сл. Од

my group hanged the bells on the bell-tower from the village Kuliga Drakovanova (May), the bell-tower from the village Kushereka (August) and the belfry of St. Macarius chapel from the village Fiodorovskaya (August) in the display of “Malye Korely” open air museum. The display started as functional renew of the bell-towers and *modeling of sound environment*. But this became a step towards to renew of chimes in the USSR. I invited as a musical leader of the group the teacher of Archangel musical college Valery Lokhansky. The first ensemble of bell-ringers was Marina Kostyaeva (working at the museum), Tatiana Gaponenko (museum guide) and Larissa Kostyaeva (sister of Marina). In 1975 my friend Ivan Danilov, who become a researcher of my Department of Researches was interested in chiming also. The work of our group was to collect the old bells (which we found at the metal-disposal-tip, on cattle-sheds in the villages, where they used, as a fire-signals, and at fire-houses). A parallel work was to collect music of chimes of the old gramophone records, and interview of the old bell-ringers in Archangel, Nenoksa, Leningrad, Moscow, Vologda, Troitse-Sergieva Lavra, etc. Since 1975 Archangel Museum of Wooden

народной конференции. Архангельск, 1997. pp. 221-222;

гионе: экология, экономика, социальные проблемы, культура». Тезисы докладов международной конференции. Архангельск, 1997. pp. 221-222;

1975. године архангелски музеј дрвне архитектуре „Малие Корели“ постао је центар обнове звона у СССР-у. Музеалци из Борисоглеба, Великог Новгорода, Великог Роштова, Ярослава и многих других старих руских градова посетили су музеј „Малие Корели“ како би научили технике извођења мелодија звонима у архангелском Центру за обнову музике звона. Група из музеја „Малие Карели“ обновила је кулу - звоник катедрале Св.Петра и Павла на Петропавловској тврђави у Лењинграду (данас Санкт Петербург) 1989.године. На кули - звонику Покровске катедрале (Василије Блажени) на Црвеном Тргу у Москви 1991.године због првих извођења звоњења прикупили смо велика звона из државног историјског музеја али смо са нама понели и 12 звона из колекције музеја „Малие Карели“. Потом смо обновили звуке звона у новгородском музеју на отвореном „Витославица“ (Валамо), на Великој кули - звонику манастира Соловетски, као и на неким другим местима. Иван Данилов постао је у периоду од 1970-их до 1990-их година XX века најпознатији звонар у Русији. Нажалост, умро је млад. Руска академија наука и Међународна астрономска унија су 2003. године предложили да се мала планета 29345 (прелиминарно названа ДСИ) назове *Иванданилов*. Колико знам то је је-

Architecture “Malye Korely” become a center of renew of chimes in the USSR. The museum workers from Borisogleb, Veliky Novgorod, Rostov Veliky, Yaroslavl and many other old Russian cities visited “Malye Korely” museum to learn chiming at Archangel Center of Renew of Bell-Music. The group of “Malye Korely” museum renew the bell-tower on St. Peter and St. Paul cathedral of Petropavlovskaya fortress in Leningrad (now St. Petersburg) in 1989. On bell-tower of Pokrovsky cathedral (Vassily Blazheny) on the Red Square in Moscow in 1991 (for the first chimes we collect some big bells from the State Historic Museum, but also we took with ourselves 12 bells from the collection of “Malye Korely” museum. Then we renew chiming on Valaamo, “Vitoslavlitsy” Novgorod open air museum, on Big bell-tower of Solovetsky monastery, and in some other places. Ivan Danilov became in 1970-ies - 1990-ies the most famous bell-ringer in Russia. Unfortunately, he died young. In the year 2003 the Russian Academy of Sciences and International Astronomic Union got a bill to name a small planet 29345 (preliminary named 1995 DSI) as *Ivandanilov*. As far, as I know, this is the only event with the open air museum researcher.

Vladimir Petrovsky, who starts as a bell-ringer at the “Malye Korely” museum renewed more than 160

Александар Давидов, лево и
Иван Данилов, десно
Alexander Davydov -left- and
Ivan Danilov -right-

дина планета названа по имену истраживача музеја на отвореном.

Владимир Петровски, који је почео као звонар у музеју „Малие Карели“ обновио је више од 160 кула-звоника у Руској федерацији.

Музеј на отвореном.

Етницитет и глобализација

Класична поставка салонског музеја је „објективна“ и намењена је најпре рацију. Поставка музеја на отвореном је „субјективна“ и намењена најпре осећају етницитета конкретне етничке групе. Ми-

bell-towers in the Russian Federation.

Open air museum, ethnicity and Globalization

The “classic” chamber museum display is “objective” and address first at all to *ratio* of everybody. The open air museum is display is “subjective” and address first at all to *sense of ethnicity* of concrete ethnic group. A mission of an open air museum is to introduce a spiritual, as *national character* is, by the modeling of material forms of *ethnosphere*.

сија скансена је да представи духовно, што национални карактер и јесте, моделује материјалне форме *етносфере*.

Музеј на отвореном има вредност као симбол, као жива слика народне културе у својим традиционалним коренима, што има стални значај за нацију. Као синхрони аспект музеј на отвореном актуелизује процес етничког и културног идентитета. Као анахрони аспект, пак, као модел етносфере, музеј на отвореном је генератор вредности прошлости за будућност.

Међународни значај музеја на отвореном је да буду механизми за заштиту културних различитости на нашој планети, што је посебно важно данас услед опасности које долазе са процесом глобализације¹⁴.

Open Air Museum has a value as a symbol, a live image of folk culture in its root tradition, which has for Nation a constant importance forever.

In synchronic aspect an open air museum actualized a process of ethnic and cultural identity. In diachronic aspect, as a model of ethnosphere, open air museum is a generator of values of Past for the Future.

The international value of open air museums is to be mechanisms for to protect a *cultural diversity* on our Planet, which is especially important nowadays by the dangers coming with a process of Globalization¹⁴.

14 Термин *културне различитости* аутор користи према Извештају светске комисије за културу у развој под председништвом Хавиера Переза де Суелара. (Погледати: *Our Creative Diversity. Report of the World Commission on Culture and Development*. UN, UNESCO, France, Printed by EGOPRIM, 1995).

14 The term *cultural diversity* is used by author according to the Report of the World Commission on Culture and Development under the chairmanship of Javier Perez de Cuellar (Look: *Our Creative Diversity. Report of the World Commission on Culture and Development*. UN, UNESCO, France, Printed by EGOPRIM, 1995).

Хилде Шефс, МА

Музеј на отвореном „Бокријк“, кустос

Хилде Шефс је од 2009. године на позицији кустоса у Музеју на отвореном „Бокријк“ (www.bokrijk.be). Има диплому мастера за холандски и енглески језик и књижевност (KULeuven), стекла је диплому предавача (KULeuven) и студирала етнологију (VUAmsterdam). Радила је десет година у FARO (Археолошком музеју у Ајндховену), у Центру за културно наслеђе у Бриселу и била главни и одговорни уредник журнала за културно наслеђе Mores (1999-2007. године, који је излазио у саиздаваштву са Марк Џејкобсом) и faro (2008-2009. године). Између осталог члан је и издавачког одбора интердисциплинарног часописа Volkskunde, Евалуационог комитета (фламманског) експертских центара и организација за популарну културу и (фламманске) Експертске комисије за нематеријално културно наслеђе.

Hilde Schoefs, MA

Open Air Museum Bokrijk (vzw Het Domein Bokrijk), conservator

Hilde Schoefs holds since 2009 the position of 'conservator' at the Open Air Museum of Bokrijk (www.bokrijk.be). She is a Master in Dutch and English Language and Literature (KULeuven), acquired her teacher's degree (KULeuven) and studied Ethnology (VUAmsterdam). She worked for ten years as a staff member at FARO. The interface centre for cultural heritage in Brussels and was chief-editor of the cultural heritage journals Mores (1999-2007, co-edited with Marc Jacobs) and Faro (2008-2009). She is among other things a member of the editorial board of the interdisciplinary journal Volkskunde, of the Evaluation Committee (Flemish) Expertise Centres and Organisations for Popular Culture and of the (Flemish) Expert Commission on Intangible Cultural Heritage.

У тексту се истражује како смо ми у Музеју на отвореном „Бокријк“ превазишли неопходност рестаурације амбара (на примеру амбара из Ордерна) како бисмо поново промислили његову употребу, како на практичном нивоу тако и на нивоу приповедања. Пројектни тим је одлучио да оконча са праксом чувања и излагања великих теретних возила и кочија у амбару. То није био лак избор с обзиром да је подразумевао да ће већина ових великих возила морати да буде склоњена од очију посетилаца и с обзиром на недостатак простора у музеју. Док се одвијала рестаурација, пројектни тим је све дубље зарањао у историју амбара. Истраживање није само открило неке интересантне мале историје већ осветлило и делове веће колективне меморије чак и са драматичним квалитетима. Испоставило се да је амбар један од сачуваних објеката у шест села, која су била (делом) урушена и потопљена како би се проширила антверпенска лука. Пројектни тим је одлучио да започне од конотација као што су „друштвени живот“ и „културна биографија предмета“ у дизајну изложбе. Амбар сада „прича“, с једне стране, причу о месту где је оригинално био и који су то догађаји водили ка његовом изненадном премештању у музеј 1965. године. Са друге стране, посетиоци су изазвани да открију до које мере на њихов свакодневни живот утиче лука у Антверпену (и додатно она у Генту и Брижу). Пре него посетиоци оду, позвани су да оставе јавни коментар делећи тако свој глас и своје приче са широм музејском заједницом. С обзиром да је примарна функција амбара у селу Ордерен била практична, за смештај људи и животиња као и за чување сена и намирница, амбар сада живи свој „други живот“ кроз призму интерпретације.

This text explores how we at the Open Air Museum of Bokrijk grasped the urgency of the restoration of a barn (i.e. the barn from Oorderen) to rethink the use of it, both in a practical way and on a storytelling level. The project team decided more in particular to end the practice of storing and exhibiting large carts and carriages in the barn. This was no easy choice as it implicated that most of these impressive vehicles had to be stored away from the eyes of the visitors, by lack of appropriate space in the museum. While the restoration took place, the project team delved deep into the history of the barn. The research didn't only reveal some interesting *pétits histoires*, but brought to light part of a larger collective memory, one with dramatic qualities. It turned out that the barn is one of the 'saved' buildings out of six villages, that were (partly) demolished and inundated to expand the port of Antwerp. The project team chose to depart from notions as 'the social life' and 'the cultural biography' of 'things' to design the exhibition. The barn now 'tells' on the one hand the story of the place where it originally stood and what events led to its abrupt removal to the museum in 1965. At the other hand visitors are challenged to find out to which extent their daily life is influenced and affected by the port of Antwerp (and by extension those of Ghent and Seabrugues). Before visitors leave, they are invited to post a public comment, thus voicing and sharing their stories with a larger museum community. Whereas its initial function in the village of Oorderen was a practical one, housing people and livestock and storing hay and goods, the barn turned in its 'second life' into a prism of interpretations.

АМБАР ИЗ ОРДЕРНА. ПОНОВО У ПОСЕТИ ВРЛОМ НОВОМ СВЕТУ

THE BARN FROM OORDEREN. A BRAVE NEW WORLD REVISITED

Упознавање

„Бокријк` је отворен 1958. године, простире се на 94 хектара, има 115 историјских објеката и око 40.000 предмета из целе Фландрије. Угостимо више или мање 300.000 посетилаца током 6 месеци, од којих је 45.000 ученика и скоро 50.000 чланова. Број запослених у сезони прелази цифру од 200.“ Ово би био очекиван и чак потпуно уобичајен одговор на питање које би поставио неко од колега из музеја на отвореном. Шта је то у нашем типу музеја што нас тера да се хвалимо једни другима? Као да у нашој визији количина преовладава над квалитетом (зашто да не?). И зашто смо склони да се у свом првом представљању фокусирамо готово искључиво на изграђено и опипљиво наслеђе које прикупљамо, изостављајући знање, стручност, вештине, занате, природно и живо наслеђе, оно нематеријално? Да ли је могуће да смо се склонили у одбрани нашег необичног музеја усредсређујући се на бројеве: што већи, то више

Getting acquainted

“Bokrijk opened in 1958, is 94 hectares large and houses 115 historic buildings and approximately 40.000 objects from all over Flanders. We welcome more or less 300.000 visitors in 6 months time of which 45.000 schoolchildren and almost 50.000 members. Staff amounts to 200+ in season.” Such would be the expected and even utterly common reply when asked after one’s (open air) museum by an OAM-colleague. What is it about our type of museums that they seem to make us brag to one another? As if in our vision quantity would prevail over quality (quid non). And why do we tend to focus in our first introductions almost solely on the built and tangible heritage we collect, leaving out knowledge, expertise, skills, crafts, the natural and living heritage, the intangible? Could it be that we have taken refuge in defending our out of the ordinary museums by focusing on numbers: the higher, the more legitimate? Or is it an attitude we have adopted from the farmers’

легитиман? Или је то став који смо усвојили од пољопривредника меркантилног духа чије просторије тако често прикупљамо и приказујемо? Шта год да је објашњење за овај чудан, али феномен који се често јавља, на сву срећу чињеница је да је у другој деценији 21. века, већина музеја на отвореном усмерена ка здравој равнотежи између интегралног и интегрисаног, комбинације изграђеног материјалног и нематеријалног наслеђа. Исто важи и за Бокријк.

У овом чланку ћу се фокусирати на „причу“ једне од 115 историјских зграда у музеју. Сваки од ових објеката долази са (и)сторијом и има сопствену биографију. Овај текст истражује како музеј схвата хитност обнове амбара – „амбара из Оордерена“¹ - да поново размислимо о његовој употреби и о причама које су биле везане за њега до сада. Одлучили смо да амбар третирамо као и сваки други „предмет“ који може бити било носилац значења или средство које служи да помогне да се праксе и појаве из прошлости поврате. Које приче су биле везане за амбар пре него што је доспео до музеја? Ка-

mercantile spirit whose premises we so often collect and display? Whatever the explanation for this peculiar, but frequently occurring phenomenon is, it is luckily a fact that in the second decade of the 21st century most open air museums do focus on a healthy balance between and an integral and integrated combination of built, tangible and intangible heritage. The same counts for Bokrijk.

In this article I will focus on ‘the story’ of one of the 115 historic buildings in the museum. Each of these buildings comes with a (hi)story and has a biography of its own. This text explores how the museum grasped the urgency of the restoration of a barn – ‘the barn from Oorderen’¹ – to rethink the use of it and of the stories that had been connected to it that far. We decided to consider the barn as any other ‘object’ that can be either a vessel of meaning as a vehicle to help recapture practices and phenomena from the past. Which stories were linked to the barn before it was brought over to the museum? What meaning and value attached its former owners to the barn? And what role does it play now? Why and how its story changed

1 Подаци у овом чланку базирани су на пројектном истраживању. Такође видети: Sofie Clerix and Joyce Paesen, “Monumentaal stuk Polders erfgoed gerestaureerd in Bokrijk”, у: *Polderheem*, 47 (2012), стр. 8-11.

1 The data in this article are all based on the project research. See also: Sofie Clerix and Joyce Paesen, “Monumentaal stuk Polders erfgoed gerestaureerd in Bokrijk”, in: *Polderheem*, 47 (2012), pp. 8-11.

кав смисао и коју вредност су му придавали бивши власници? И Какову улогу игра данас? Зашто и како се његова прича тако драстично променила у последњих педесет година? О томе ће бити речи у наредним пасусима.

Било једном...

„Амбар из Оордерена“ је првобитно био део фарме под називом „Бергхоеве“ (преведено: „Планинска фарма“²) и до 1965. године се налазио у Оордерену³, селу које више не постоји. Од 1855. године је у власништву породице Ван Алсенои, који ће бити и последњи који користе амбар пре него што је пребачен у музеј. Још 1545. године налазимо прве трагове о фарми која постоји на овој локацији. Прва референца на мапи датира из 1661. године⁴. У 20. веку амбар се углавном користи за складиштење жи-

so drastically over the last fifty years, will unfold in the next paragraphs.

Once upon a time...

‘The barn from Oorderen’ was originally part of a farm called the ‘Berghoeve’ (translated: ‘Mountain farm’²) which stood until 1965 in Oorderen³, a village that no longer exists. Since 1855 it was owned by the family Van Alsenoy, who would be the last one to inhabit the barn before it was transferred to the museum. Already in 1545 we find the first reference to a farm on this location. The first reference on a map dates back to 1661.⁴ In the 20th century the barn was used mainly to store grain, hay and wood. Apart from that it also provided a roof and shelter for the farm’s livestock – mainly cows and sheep – and the stable boy(s), who would live and sleep in the barn until married.

2 Реч „планина“, ипак, треба узети са дозом резерве јер је фарма заправо била подигнута на пешчаном нагибу. Један од коментара три сестре Ван Алсеној о преношењу амбара у музеј био је да је он „лоше постављен, није на планини (sic) као што је некада био“.

3 Најстарије помињање Оордерена или Ортхерена датира из 1124. године када се први пут помиње у повељама антврперенске опатије Светог Михајла.

4 Мапу су израдили Хенселманс и Болаерт 1661. године. © Felixarchief Antwerp.

2 Although one has to take the word ‘mountain’ with a pinch of salt (sand) as it was but a sandy slope that the farm was erected on. One of the comments of the three sisters Van Alsenoy on the transfer of the barn to the museum was that it is “badly placed, not being on a mountain (sic) like it used to be.”

3 The oldest reference to Oorderen or ‘Ortheren’ dates back to 1124 when it was first mentioned in the charters of the Saint-Michielsabbey of Antwerp.

4 Map by Henselmans and Bollaert, 1661. © Felixarchief Antwerp.

тарица, сена и дрва. Осим тога, обезбеђивао је и кров и склониште за стоку на фарми - углавном краве и овце – као и пастир(е), који ће живети и спавати у амбару све док се не ожене.

Оордерен био једно од девет „полдер“⁵ села у Антверпену, поред још осам сличних - Берендрецхт, Екерен, Хоевенен, Лилло, Оостервеел, Стаброек, Вилмарсдонк и Зандвлиет. Године 1898. године, земљиште Оордерена је експроприсано по први пут од стране државе, како би се омогућило ширење луке Антверпен. Од тада, ова села су престала да „постоје“ на формалном нивоу. Становницима је било забрањено да граде или мењају било шта на зградама, једино су поправке биле дозвољене. Овај званични акт је изазвао чудно противделовање саме стварности, јер се формално одузимање није догодило и свакодневни живот је наизглед текао као и раније. Године 1929., 31 годину касније, град Антверпен је преузео експропријацију од стране државе. Међутим, поново се дуго ништа стварно није „догодило“. Део

Oorderen was one of the nine ‘polder’⁵ villages of Antwerp, the others being Berendrecht, Ekeren, Hoevenen, Lillo, Oosterweel, Sta-broek, Wilmarsdonk and Zandvliet. In 1898 Oorderen was expropriated for the first time by the State in order to allow for expansion of the port of Antwerp. From that time onwards the villages ceased to ‘exist’ on a formal level. The inhabitants were forbidden to build or change anything about the buildings, only repairs were allowed for. This official act was strangely counteracted by reality itself, as no formal disposessions took place and daily life seemingly went on as before. In 1929 – 31 years later – the city of Antwerp took over the expropriation by the State. However, again for a long time nothing really ‘happened’. Part of the inhabitants somehow kept hoping the expansion of the port would never occur. That is, until the year 1965, when the villagers of both Oorderen and Wilmarsdonk effectively had to leave house and home behind. Oorderen finally had to make way for the expansion of the port. This also applied

5 Wikipedia описује *polder* као: дубљи тракт земљишта ограђен насипима (баријерама) познати као насипи који чине хидролошки вештачки ентитет, што значи да нема никакве везе са спољном водом осим кроз уређаје којима се тучно рукује, <http://en.wikipedia.org/wiki/Polderska> (27.мај 2013.)

5 Wikipedia describes ‘polder’ as: “A polder is a low-lying tract of land enclosed by embankments (barriers) known as dikes that forms an artificial hydrological entity, meaning it has no connection with outside water other than through manually operated devices.”, <http://en.wikipedia.org/wiki/Polder> (accessed 27 May 2013).

становника се некако надао да се проширење луке никада неће десити. То јест, све до 1965. године, када су мештани села Оордерен и Вилмарсдонк експресно морали да напусте своје куће и домове. Оордерен је коначно морао да уступи место за проширење луке. Ово се такође односило и на становнике Бергхоеве. Земљиште на ком се налазила фарма је продато Генерал Моторс-у, а њен последњи власник, Јеф ван Алсенои, је постао домар у ГМ. Али, само што је амбар требало да буде срушен, изненадни преокрет довео је до његовог спаса.”

Како је постепено мештанима села Оордерен и Вилмарсдонк све више и више постајало јасно да ће формална експропријација из 1898. године постати стварност, протест је растао. У првој недељи октобра 1962. године, локално друштво историчара села Вилмарсдонк одлучило је да организује „Недељу полдера Антверпена“. Један од циљева које су имали на уму био је да се обезбеди довољно подршке на локалу (и политичке воље) да се покрене полдер музеј. Ако им није било дозвољено да остану у својим кућама и да живе живот за какав су знали, хтели су да створе макар траг тог живота са његовом традицијом, обичајима, објектима и ... кућама. На тај начин би они сами, њихова деца и унуци

to the inhabitants of the Berghoeve. The grounds of the farm were sold to General Motors and the last owner of the farm, Jef Van Alsenoy, was contracted by GM as a caretaker. But before the barn was about to be demolished, a sudden turn of events led to its ‘rescue’.

As it gradually became more and more clear to the villagers of Oorderen and Wilmarsdonk that the formal expropriation of 1898 was to turn into reality, the protest against it grew. In the first week of October 1962 the local history society of Wilmarsdonk decided to organise the ‘Week of the Antwerp Polder’. One of the goals they had in mind was to create enough local *gusto* (and political will) to start a polder museum. If they weren’t allowed to stay in their houses, and live the life they had come to know, then they wanted at least to recreate an imprint of that life with its traditions, its *mores*, objects and ... houses. In that way they themselves, their children and grandchildren and ‘everybody else’ would still be able to see a trace of what life in the polder villages had been like. The prime catalyst for this week is said to be some rumours. Rumours that some of the polder buildings were to be transferred to ... Bokrijk. The gossip was traced back to a visit from the first conservator of Bokrijk, dr. Jozef Weyns, to the region, together with a local politician.

и „сви остали“ могли да виде део онога што је живот у полдер селима нудио. Рекло би се да су главни катализатор за организацију ове Недеље биле одређене гласине. Гласине да се неке од полдер зграда спремају да буду пребачене у ... Бокријк. Трач је потекао од прве посете конзерватора Бокријка, др. Јозеф Веинса овом региону заједно са једним локалним политичаром. Како се међу локалном опозицијом створио утисак да ће једна или више зграда напустити ово подручје и кренути ка Лимбургу⁶, Јозеф Веинс је покушао да убеди мештане да његов примарни интерес није опремање нових просторија музеја. Он је тврдио управо супротно – заложиио се за очување више или мање на лицу места. Нешто касније, гроф Даниел Ле Грелле је провео Јозефа Веинса кроз област која је требало да буде срушена. Ту су наишли на Бергхоеве и на амбар. Да скратим причу: град Антверпен је на крају одлучио да донира амбар музеју Бокријк. Остало је историја. Како је бивши директор музеја Арнхем, Јан Ваессен, написао у својој књизи Ерваринг делен (Размена искустава): „у музеју се ствари из прошлости аутоматски претварају у гласнике прошлости. То је управо нова функција историј-

6 Лимбург је једна од фламанских провинција, тачније она у којој се налази музеј на отвореном „Бокријк“

As local opposition grew to the idea that one or more buildings were to leave the area for Limburg⁶, Jozef Weyns tried to assure the locals that his prime interest was not in achieving new premises for the museum. He argued on the contrary for a preservation more or less in situ. Some time after count Daniël Le Grelle guided Jozef Weyns through the to be demolished areas. There they encountered the Berghoeve and the barn. To make a long story short: the city of Antwerp eventually decided to donate the barn to Bokrijk. The rest is history. As former Arnhem museum director Jan Vaessen wrote in his book *Ervaring delen (Sharing experiences)*: “In a museum things of the past still present here now automatically turn into messengers about the past. That is exactly the new function of historical objects in a museum: they become carriers of histories. (...) To an open air museum objects are a means to revive past phenomena in our memories.”⁷

6 Limburg is one of the Flemish provinces, more in particular the one where the Open Air Museum Bokrijk is located.

7 Jan Vaessen, *Ervaring delen. Verhalen en beelden bij honderd jaar Nederlands Openluchtmuseum 1912-2012*, Arnhem 2012, p. 44: “In een museum worden dingen van vroeger die in het nu aanwezig zijn, als vanzelf boodschappers uit het verleden. Dát is precies de nieuwe functie van historische voorwerpen in een museum: ze worden drager van ge-

ских објеката у музеју: они постају носиоци историје. (...) За музеј на отвореном, објекти представљају средство којим се појаве из прошлости оживљавају у нашем сећању.”⁷

Овде и сада

Данас је амбар јединствен у Фландрији. Висок 12,5 метара, ширине од око 19,3 и дужине 32,5 метара, овај уздужно тробродни амбар је прилично импресиван. Он је споменик - и буквално и фигуративно. Године 2011., започета је његова рестаурација: постављен је нови кров, дрвенарија, столарија и цигле су поправљене, а под од песковите иловаче је добио комплетан ремонт.

Могућност обнове је покренула питање у оквиру музејског тима да ли да „просто“ повратимо амбар и потом га ставимо поново у исту употребу, уз разноврсну збирку историјских кола и кочија. Или,

⁷ Jan Vaessen, *Ervaring delen. Verhalen en beelden bij honderd jaar Nederlands Openluchtmuseum 1912-2012*, Arnhem 2012, p. 44: “In een museum worden dingen van vroeger die in het nu aanwezig zijn, als vanzelf boodschappers uit het verleden. Dát is precies de nieuwe functie van historische voorwerpen in een museum: ze worden drager van geschiedenissen. (...) Voor een openluchtmuseum zijn voorwerpen een middel om verdwenen fenomenen terug te roepen in de herinnering.”

Here and now

Today the barn is a unicum in Flanders. With a ridge height of 12,5 meters, a width of approximately 19,3 meters and a length of 32,5 meters this three-aisled longitudinal barn is rather impressive. A monument both literally and figuratively speaking. In 2011 the restoration was initiated: a new thatched roof was laid, the woodwork treated, the carpentry and brickwork were repaired and the sandy loam floor received a complete overhaul.

The prospect of the restoration raised the issue within the museum team whether to ‘simply’ restore the barn and put it into the same use afterwards again, hosting a varied collection of historic carts and carriages. Or, on the contrary, to evaluate and rethink the present function. Although there was a distinct deadline facing, we decided to use all the time we needed to perform step one, i.e. to carry out the necessary quality research. The basic questions we posed ourselves were: which stories are linked to this barn? Who belonged it to and what did they use it for? Why was it transferred to the museum? Et cetera. After circa 45 years in the museum the history of

schiedenissen. (...) Voor een openluchtmuseum zijn voorwerpen een middel om verdwenen fenomenen terug te roepen in de herinnering.”

напротив, да проценимо и преиспитамо његову садашњу функцију. Иако је постојао прецизан рок, одлучили смо да сво време које нам је потребно искористимо да спроведемо прву идеју, односно да извршимо потребна истраживања квалитета. Основна питања која смо себи постављали била су: које приче су повезане са овим амбаром? Које је припадао и за шта су га користили? Зашто је пребачен у музеј? И тако даље. Након око 45 година у музеју, историја амбара више није позната само у оквиру музејског тима. Уопште. То значи да су резултати истраживања превазишли наша очекивања, јер смо научили историју изгубљених полдер села описаних у претходним пасусима. Док смо генерално покушавали да у причу уградимо мале приче повезане са историјским кућама у музеју како би помогли да се успоставе везе између посетилаца и прошлости, наратив амбара из Оордерена нам је дао прилику да пренесемо много већу и драматичнију причу. Ону, која не да је само још увек жива у колективном памћењу - додуше - опада број људи, већ причу која је истовремено веома „врӯћа“ јер те куће ширење луке Антверпен је увек актуелна тема вести.

Информације које смо прикупили, као резултат овог првог корака, у процени постојеће презентаци-

the barn wasn't common knowledge within the museum team anymore. At all. That means that the results of our investigations surpassed our expectations, as we learned the history of the lost polder villages described in the previous paragraphs all anew. Whereas we generally try to incorporate telling *pétits histoires* linked to the historic houses in the museum in order to help make connections between the visitors and the past, the story of the barn from Oorderen provided us with the opportunity to convey a much larger and much more dramatic narrative. One that is not only still alive in the collective memory of a – admittedly – declining number of people, but a story that is at the same time very 'hot' as the ongoing expansion of the Antwerp port is still an actual news topic.

The information we gathered as a result of this first step in the evaluation of the existing presentation in the barn led us to the question: knowing what we know now, do we prefer to continue the existing functions or are there more interesting opportunities? Not unsurprisingly the answer we formulated favoured the latter option. That raised the million-dollar question which museological concept would be apt to convey these new (hi)stories. I consciously avoid using the word 'exhibition' when writing about this stage

ције у амбару су нас довеле до питања: знајући оно што сада знамо, да ли бисмо више волели да се наставе постојеће функције или има других, занимљивијих могућности? Није било изненађујуће да смо одговор формулисали фаворизујући другу опцију. То је подстакло питање вредно милион долара – који би музеолошки концепт био способан да пренесе ове нове (и)сторије. Свесно избегавам коришћење речи „изложба“ када пишем о овој фази „истраге“, јер она аутоматски сужава обим и ограничава - чак и ако је само ментално - инхерентне могућности које се можда крију испод површине. Као пројектни тим, суочили смо се са мањом блокадом у овој фази, било је толико нових и занимљивих података, да смо приметили да интензивно размишљамо о дрвећу уместо о шуми. Тако смо терали себе да стално постављајмо иста питања: шта заиста желимо да кажемо посетиоцу, како ћемо то урадити и шта је жељени „ефекат“? У том тренутку смо одлучили да у причу интегришемо теорију друштвеног живота и културну биографију ствари.

Друштвени живот и културна биографија амбара

„Економска биографија објекта која садржи информације везане за културу би на њо

of the ‘investigation’, as it automatically narrows the scope, and limits – even if only mentally – the inherent possibilities that might lie hidden beneath the surface. As a project team we faced a minor blockage in this stadium; there was so much new and interesting information, that we noticed we kept thinking trees instead of forest. So we urged ourselves to keep asking the same questions: what do we really want to tell the visitor, how will we do that and what is the desired ‘effect’? It was at that point that we decided to incorporate the theory of the social life and cultural biography of things.

The social life and cultural biography of the barn

“A culturally informed economic biography of an object would look at it as a culturally constructed entity, endowed with culturally specific meanings, and classified and reclassified into culturally constituted categories.”⁸

Where an object initially is purchased for its usefulness, it often obtains over time a charged meaning. One way of looking at the barn is as

8 Igor Kopytoff, “The cultural biography of things: commoditization as process”, in: *The social life of things. Commodities in cultural perspective*, ed. Arjan Appadurai, Cambridge 1986, p. 68, pp. 64-91.

*гледала као на културно кон-
сируисан енџинџеј, обгарен
културно сџецифичним зна-
чењима, и класификован и ре-
класификован у културно
консџиџуисане катџегорије.*⁸

Када неки предмет купимо свесни његове бескорисности на почетку, он често стекне значење током времена. Један начин гледања на амбар јесте да у њему не видимо ништа више од оставе за сено и животиње. У исто време, због своје изузетне величине и позиције, такође је деловао и као статусни симбол и оријентир. Штавише, овај амбар је јединствен пример одређене врсте колоквијалне архитектуре. Чињеница да он представља остатак рушења полдер села, временом се претворила у емоцијама набијен симбол за много ширу заједницу народа. Могло би се поставити да биографија амбара почиње његовом изградњом у Оордерену и да се прича раздваја 1965. године: амбар се премешта у Бокријк (материјално наслеђе), док се у Оордерену (који је сада пристаниште Цхурхилл) задржало само сећање (нематеријално наслеђе). Културна биографија овог амбара на тај начин укључује

in se nothing more than a barn for hay and animals. At the same time, due to its exceptional size and placement, it also acted both as a status symbol and a landmark. Moreover the barn is a unique example of a specific type of vernacular architecture. Being a remnant of the demolition of the polder villages, it eventually turned into an emotionally charged symbol for a much wider community of people. One could pose that the biography of the barn begins with its construction in Oorderen and that the story splits in 1965: the barn is moved to Bokrijk (tangible heritage) while in Oorderen (what is now the Churchill dock) only its memory virtually lingers (intangible heritage). The cultural biography of this barn thus includes two gazes: primo, the different lives of the barn from a human perspective. Equally interesting is, secundo, the idea how the barn might perceive her various 'life stages' 'herself'. Just imagine the barn's comments upon being built, hosting animals, the both 'joyous and fatiguing thrill' of harvest time, the 'comforting' snore of the stable boy, the 'anguish' a heavy storm can unleash...

The next step in the project involved the question how to put these theories and frameworks to use within an actual museological concept. That is where the ideas of Peter Van Mensch offered an interesting

8 Igor Kopytoff, "The cultural biography of things: commoditization as process", у: *The social life of things. Commodities in cultural perspective*, ed. Arjan Appadurai, Cambridge 1986, стр. 68, стр. 64-91.

два погледа: Прво, различити животи амбара из људске перспективе. Једнако занимљиво је и друго - идеја како би „сам“ амбар могао доживети своје различите „фазе живота“. Само замислите коментаре амбара у току изградње, у време када су животиње биле у њему, количину „радосног и уморног узбуђења“ у време жетве, „утешно“ хркање пастира, „бол“ коју може да ослободи тешка олуја...

Следећи корак у пројекту доноси питање како ове теорије и оквире ставити у употребу у стварном музеолошком концепту. Ту су идеје Петера ван Менсцха понудиле занимљиву перспективу. Према Ван Менсцху „у очима посетиоца, кућа као историјски артефакт има слојевит идентитет са три основна слоја: кућа каква је створена и кориштена пре него што је постала музејски експонат, трансформација куће у историјску музеј-кућу, и кућа како је доживљена током посете“⁹. „По дефиницији, у историјској музеј-кући посетилац је увек суочен са ситуацијом у којој постоји посредник. То није кућа у којој се

perspective. According to Van Mensch “in the eyes of the visitor, the house as historic artifact has a layered identity with three basic layers: the house as it was created and used before it became musealised, the transformation of the house into a historic house museum, and the house as perceived during the visit.”⁹ “By definition, in a musealised historic house the visitor is always confronted with a mediated situation. It is not the house where something has happened, or where somebody has lived. It is the house that is interpreted and accordingly presented as the representation of the house where something has happened, or where somebody has lived.”¹⁰ In other words, the barn can no longer be seen or re-constructed as it used to be. Its history has become a musealised narrative instead. A narrative that is moreover interpreted by a museum staff. As one of our fears was that we as museum professionals would be carried away by the emotional undercurrents linked to this project, we thought it was crucial that not only our interpretation

9 Peter van Mensch, “Catching the space between the objects”, у: *Catching the spirit. Theatrical Assets of Historic Houses and their Approaches in Reinventing the past*, ed. Werner van Hoof, Proceedings of the ICOM/DEMIST international conference, Antwerp, 17-20 October 2011, Antwerpen 2012, стр.13, стр. 12-19.

9 Peter van Mensch, “Catching the space between the objects”, in: *Catching the spirit. Theatrical Assets of Historic Houses and their Approaches in Reinventing the past*, ed. Werner van Hoof, Proceedings of the ICOM/DEMIST international conference, Antwerp, 17-20 October 2011, Antwerpen 2012, p.13, pp. 12-19.

10 Idem, p.14.

нешто догодило, или где је неко живео. То је кућа која се тумачи и сходно томе представља се као репрезент куће у којој се нешто догодило, или где је неко живео.“¹⁰ Другим речима, амбар се више не може видети или поново изградити као што је некада био. Његова историја је уместо тога постала музејска прича. Прича коју изнова прича особље Музеја. Пошто је један од наших страхова био да ће нас, као музејске стручњаке, понети емоције везане за овај пројекат, мислили смо да није важно да се чује само наше тумачење у току презентације, већ да треба оставити простора и за другачија мишљења. У једном од наредних пасуса ћу се вратити на ово. Поред тога, схватили смо да је од кључне важности не само да се истакне прича о амбару док се налазио у Оордерену, већ и о Оордерену након што је постао пристаниште Churchill. У том смислу, било би добро представити и гласове људи који су довели булдожере који су демолирали полдер села, људи који раде у или на доковима или на Постројењу бр. 2 Фабрике General Motors. Преузимање њихових имена и адреса се, међутим, није испоставило као лак посао, тако да смо на крају одлучили да сачувамо овај интересантни покушај за будућа истраживања.

¹⁰ Ibidem, стр.14.

was to be heard along the presentation, but that there would be room for alternative opinions. In one of the next paragraphs I will come back on that. Next to this we found it crucial not only to highlight the story of the barn while in Oorderen, but also that of Oorderen after it had become the Churchill dock. In this view it would have been preferential to present as well the voices of the people who drove the bulldozers that demolished the polder villages, of the people working in or around the docks or at the Plant2 Factory of GM. Retrieving their names and addresses however didn't turn out to be that easy, so we eventually decided to preserve this interesting trail for future research.

So what did we do? How did we translate the accumulated research, the stories, the idea of alternate visions into a new presentation? It was a conscious choice not to dodge the controversy, neither did we strive to create one. The desired 'effect' was to make an impression upon people, to have them think things over. To see two sides of the proverbial coin, realizing that choosing can indeed mean losing ... As visitors enter the barn, they will no longer be able to see the whole of it at once as we split it into two parts by a staple of 20-foot sea containers, right in the middle where the threshing floor

Дакле, шта смо урадили? Како смо преточили нагомилана истраживања, приче, идеју о алтернативним визијама у нову презентацију? Наш свестан избор је био да се не избегне контроверза, али нисмо настојали ни да је створимо. Жељени „ефекат“ је био да оставимо утисак на људе, да их натерамо да поново размисле. Да би видели две стране пословичне медаље и схватили да избор заправо може да значи и губитак ... Када посетиоци уђу у амбар, они више нису у могућности да га виде у целини одједном јер смо га поделити на два дела складишним морским контејнерима дугим 20 стопа, тачно у средини где је некада било гумно¹¹. Са једне стране ми прво причамо причу о Оордерену, затим о амбару у Оордерену и као трећу, причу о амбару у Бокријку. Са друге стране преграде, посетиоци могу да се крећу кроз мултимедијалне апликације. Ту су позвани да напуне своју виртуелну корпу за куповину са девет ставки које редовно купују. За сваки производ који одаберу могу накнадно прочитати да ли, и ако да, како је повезан са лукама у Фландрији. Морски контејнери су штавише спојени на такав начин да посетиоци улазе уну-

11 Радиле смо заједно са пројектним бироом (www.lensass.be) изабраним на тендеру који смо расписали за овај пројекат.

used to be.¹¹ On the one side we tell primo the story of Oorderen, secundo of the barn in Oorderen and tertio of the barn in Bokrijk. On the other side of the staple visitors can navigate through a multimedia application. There they are invited to fill their virtual shopping cart with nine items they regularly buy. Of every item selected one can afterwards read if and if yes how it is connected to the ports in Flanders. The sea containers are moreover stapled in such a way that visitors can go in and up, until they are high up the barn, at it used to be when it was stapled with hay. There they have a view on what we selected as the showpiece of the new presentation: the impressive monumental properties of a remnant of vernacular architecture.

In a nutshell the concept departed from the social life and the cultural biography of a barn that was rescued from demolition in a (to be) demolished village and that was transferred to and rebuilt in the museum. We made the conscious and deliberate decision not to show any other ‘object’ apart from the barn itself . Next to this built heritage it is the social history and the intangible heritage linked to both the barn, the expanded port and the imprints of

11 We worked together with an architect office (www.lensass.be) appointed after they won the contest we had written out for this project.

тра и пењу се док се не нађу високо на амбару, као што је било када је био затрпан сеном. Одатле имају поглед на оно што смо изабрали за експонат нове презентације: импресивна монументална својства остатка колоквијалне архитектуре.

Укратко, концепт је одступио од друштвеног живота и културне биографије амбара који је спасен од рушења у селу које је (требало да буде) демолирано, и који је пребачен и обновљен у музеју. Свесно и намерно смо донели одлуку да не прикажемо ниједан други „предмет“ осим самог амбара. Поред овог материјалног наслеђа, ту је и друштвена историја и нематеријално наслеђе у вези са овим амбаром, проширеном луком, као и трагови свакодневног живота који чине највећи део презентације¹².

12 УНЕСКО је 2012. године препознао музеј на отвореном „Бокријк“ као акредитовану организацију за саветовање и услуге у спровођењу Конвенције УНЕСКА за заштиту нематеријалне културне баштине (2003.) Да би давали савете и вршили надзор пројеката, УНЕСКО се ослања на невладине организације са доказаним искуством у области популарне културе или Нематеријалне културне баштине. Да би испунила услове за то организација мора бити акредитована и званично призната након одлуке Међувладиног комитета.

both on everyday life that makes for most of the presentation.¹²

The voice of the original community

“Bringing new voices into the museum means accepting multiple kinds of authenticity and affirming and acknowledging the community’s sense of self and expertise.”¹³

As we don’t yet have a great tradition in working with the local communities our historic buildings are linked to, we felt a torrent of questions welling up concerning this ‘part’, that we felt was at the core of the project. Questions as: how can we reach the original community? What role can we as a museum play?

12 UNESCO recognised in 2012 the Open Air Museum of Bokrijk as an accredited organisation for advice and services in the implementation of the UNESCO Convention for the protection of intangible cultural heritage (2003). To give advice and supervise projects, UNESCO relies on non-governmental organisations with proven expertise in the area of popular culture or intangible cultural heritage. To be eligible to do so, organisations must be accredited and officially recognised following a decision by the intergovernmental committee.

13 John H. Falk and Beverly K. Sheppard, *Thriving in the Knowledge Age. New Business Models for Museums and Other Cultural Institutions*, Oxford 2006, p.113.

Глас постојбине

„Увођење нових тласова у музеј значи њихово више врсно ауθενичност и афирмисање и признавање свесности о себи ове заједнице и њене стурчност.“¹³

Пошто још увек немамо дугу традицију у раду са локалним заједницама са којима су наше историјске зграде повезане, сучили смо се са бујицом питања која се тичу овог „дела“, за који смо осетили да представља срж пројекта. Питања као што су: Како можемо доћи до првобитне заједнице? Какву улогу можемо одиграти као музеј? Шта им ми можемо бити и обрнуто? Како можемо стимулисати ову заједницу која је раштркана? Како можемо наставити једном започети дијалог? Колико дуго желимо/можемо да дијалог траје? Како можемо одржати вредну сарадњу у будућности? Поред проучавања литературе, похађања колоквијума и вођења освежавајућих разговора са искусним стручњацима музејске заједнице, одлучили смо да уронимо право у акцију и једноставно преузмемо ризик. Наша идеја је била да, ако смо

Who can we be to them and vice versa? How can we stimulate this community that is scattered about? How can we continue the dialogue once started? How long do we want to/can we keep the dialogue going on? How can we maintain a worthwhile cooperation in the future? Next to literature research, attending colloquia and having refreshing talks with experienced museum community experts, we decided to plunge right into the action and simply take the risk. Our idea was that if we made sure that we were open and clear about who we were and why we wanted to talk to people, there at least wouldn't be much room for misinterpretation. That openness literally unlocked many doors and untied many a tongue. Integrity is in our novice opinion crucial to make outreach projects as these work. We ended up talking to a variety of people, either at random as well as appointed by other contacts. Former inhabitants from within the original polder community, 'eyewitnesses' from neighbouring villages that were not affected by the expansion, which accorded for an interesting shift in interpretations of the same facts. Some of these conversations were so interesting that we decided to have them again, be it in the form of an oral history interview that we had both recorded and filmed. Our quest for informa-

¹³ John H. Falk and Beverly K. Sheppard, *Thriving in the Knowledge Age New Business Models for Museums and Other Cultural Institutions*, Oxford 2006, стр.113

сигурни да смо отворени и јасни о томе ко смо и зашто желимо да разговарамо са људима, ту барем не би било много простора за погрешно тумачење. Та отвореност је буквално откључала многа врата и одвезала многе језике. Интегритет је, по нашем почетничком мишљењу, пресудан да би пројекти као што је овај функционисали. Завршили смо у разговорима са различитим људима, како случајним, тако и уговореним преко других контаката. Бивши становници из првобитне полдер заједнице, „очевидци“ из околних села који нису били погођени ширењем, који су дали занимљиву промену у интерпретацијама истих чињеница. Неки од ових разговора су били толико занимљиви да смо одлучили да их поновимо у облику усменог интервјуа који смо бележили и у аудио и видео запису. Наша потрага за информацијама је стога резултирала стварањем нових извора. Интервјуи су коришћени за писање текстова за презентацију, а неки од њих се делимично могу видети или чути у амбару.

Наша потрага за члановима изгубљене полдер заједнице није остала незапажена. Локална штампа се латила ове теме, додајући на значају и кредибилитету пројекта. Локална штампа је такође била инструмент у нашој потрази за кључевима предњих и зад-

tion hence resulted in the creation of new sources. The interviews were used to write the texts to the presentation, some of them can also partly be seen and listened to in the barn.

Our search for members of the lost polder communities didn't go unnoticed. The local press picked up on it, adding in importance and credibility of the project. The local press was also instrumental in our search for keys of front and back doors of former inhabitants houses.¹⁴ Through a close and very rewarding cooperation with the local historical society we gained access to information and contacts we probably wouldn't have so easily introduced to on our own.¹⁵ It is important however to realise that although we gave a voice to the original community, it can for now only be a static one, in the way the project is set out at this point of time. That certainly is one of our focus points. It is inherently connected to the fact that the cooperation is fixed in time, and may not outstretch the first years after re-opening. If one is

14 One of the 'pleas for keys': "Openluchtmuseum Bokrijk zoekt sleutels van verdwenen polderdorpen", in: *De Polder* [28 mei 2013], <http://www.polderke.com/2013/05/28/openluchtmuseum-zoekt-sleutels-van-verdwenen-polderdorpen> (accessed 30 May 2013).

15 See: <http://www.poldermuseum-lillo.be/>.

њих врата бивших становника кућа¹⁴. Кроз блиску и веома корисну сарадњу са локалном друштвом историчара добили смо приступ информацијама и контактима које вероватно не би било тако лако упознати¹⁵. Важно је међутим, схватити да, иако смо дали глас првобитној заједници, он за сада може само да буде статичан, на начин на који је пројекат постављен у овом тренутку. То је сасвим сигурно једна од наших фокус тачака. Инхерентно је повезана са чињеницом да је сарадња фиксирана у времену, и не може досегнути даље од првих година после поновног отварања. Ако је неко, међутим, отворен у вези са овим од првих састанака надаље, то не мора обавезно да представља тачку конфликта, то је наше искуство до сада. За нас као музејско особље, досезање и блиска сарадња са овом расутом заједницом, је представљало веома корисно искуство, оно које буди радозналост да учимо у наставку.

14 One of the 'pleas for keys': "Openlucht-museum Bokrijk zoekt sleutels van verdwenen polderdorpen", у: *De Polder* (28. мај 2013), <http://www.polderke.com/2013/05/28/openluchtmuseum-zoekt-sleutels-van-verdwenen-polderdorpen> (30. мај 2013.)

15 Види: <http://www.poldermuseum-lillo.be/>.

however open about this from the first meetings onwards this shouldn't necessarily pose a point of conflict, we have come to experience up until now. For us as a museum staff the outreach to and the close cooperation with this dispersed community has been a highly rewarding experience, one that we are curious to learn the sequel of.

A participative touch

*"Social interaction is the outdoor museum's greatest opportunity."*¹⁶

Critical heritage studies plea for reflexivity in the museological process of retelling stories from the past: what interests us intrinsically and which stories do we tend to ignore or forget? Whose narrative is voiced and which ones are left out (and moreover why)? Within the exhibition team many lively conversations took place about why we felt a 'participation area' was a necessary, even critical, part of the presentation. Open air museums are *par excellence* gremiums where stories are told and shared. As museum staff we felt it was crucial that not only our gaze at the facts and our translation of the stories by the (non) communi-

16 Sten Rentzhog, *Open Air Museums. The history and future of a visionary idea*, 2007, p. 425.

Додир учешћа

„Друшћивена инћеракција је најзначајнија моћћносћ коју ћружа музеј на оћвореном“¹⁶

Критичке студије о наслеђу вапе за разматраћем у музеолошком процесу препричавања прича из прошлости: шта је оно што нас суштински занима и који део приче смо склони да игноришемо или заборавимо? Чија нарација се препричава и шта је оно што изостављамо (или још боље, зашто)? У оквиру тима задуженог за поставку, било је много живих разговора о томе зашто смо осећали да је неопходан „простор за учешће“, да је то чак суштински део презентације. Музеји на отвореном су места *ћар екселанс* где се приче причају и деле. Као музејско особље сматрали смо да није важан само наш поглед на чињенице и наше тумачење и препричавање прича људи (не) припадника заједнице. Једнако важно је да посетиоци добију и поделе своје виђење са осталим посетиоцима, који могу да одговоре остављајући своју поруку.

Партиципативним приступом, али и кроз форум за интеракцију, желимо да дамо део гласа кустоса у руке посетиоцу, и иако се ради о сигурној причи, ово обогаћивање

ty members was re-told. Equally important is that visitors capture and share their own point of view with other visitors, who in turn can respond by leaving their message. Both a participative approach and a forum for interaction we wish to give part of the curatorial voice in the hands of the visitor, although it is still a safe story, an enrichment of the museum authority, resulting in a multilayered message. Or as Barbara Kirschenblatt-Gimblett aptly writes: “What provokes anxiety or delight is our ability to recognize ourselves in what is presented and our uncertainty about the rest – that is, the visibility of the seam between the familiar and the unfamiliar, our heightened sense of the distinct components in the mix, and our inability to experience the coalescence as such.”¹⁷

Together with the open air museums of Beamish (GB), Den Gamle By (Denmark), Jamtli (Sweden), Maihaugen (Norway) and Skansen Szentendre (Hungary) Bokrijk takes more-over part in the EU Grundtvig funded project ‘Re-active’. The aim of the project is to share experiences and best practices, particularly in the fields of reminiscence, volunteering and community engagement in order to improve lifelong learning experiences for adults. One of the two

16 Sten Rentzhog, *Open Air Museums. The history and future of a visionary idea*, 2007, стр. 425.

17 Barbara Kirschenblatt-Gimblett, “Foreword”, in: *Culinary Tourism*, ed. Lucy Long, Lexington 2004, pp. xi-xiv, xii.

музеја доводи до вишеслојне поруке. Или, како Барбара Кирсцен-блатт-Гимблетт пригодно пише: „Оно што изазива анксиозност или радост јесте наша способност да се препознамо у ономе што је изложено и наша несигурност у вези са остатком - то јест, видљивост слоја између познатог и непознатог, наш појачан осећај за разликовање компоненти у мешавини и наша неспособност да искусимо сажимања као таква.“¹⁷

Заједно са музејима на отвореном Бимиш (ВБ), Ден Гамле Би (Данска), Јамтли (Шведска), Мејхаген (Норвешка) и Сентандреја (Мађарска), Бокријк учествује на Грундтвиг пројекту који финансира ЕУ - пројекат „Ре-активни“. Циљ пројекта је да се размене искуства и најбоље праксе, посебно у области реминисценције, добровољног рада и ангажовања заједнице у циљу побољшања искуства доживотног учења за одрасле. Један од два тест случаја са којима Бокријк учествује у овом пројекту јесте „Амбар из Оордерена“¹⁸. Наш циљ је: како можемо побољшати „учење“ у неформалном окружењу тако што ће посетиоци учествовати у приповести кустоса. Резул-

test cases Bokrijk participates with in this project is that of the ‘Barn from Oorderen’.¹⁸ Our aim being: how can we improve ‘learning’ in a non-formal setting by having visitors participate in the curatorial narrative. The result is a cautious first step as we have a space designed at the end of the presentation where visitors will be asked to comment upon the question “What makes your house¹⁹ a home?”. They can write their answer on a sheet of paper and showcase it on the wall, in order that other visitors can read what was written. Rather than focusing on more steering questions like: “Which three items would you take with you if you were forced to leave your home” or “If you had to choose, knowing what you know now, would you choose village or port?” Time will tell whether our more neutral question ‘works’ ...²⁰

What if...

In 1965 a barn from Oorderen almost ‘accidentally’ ended up in a museum in Bokrijk. In what is left of Oorderen – in casu the Churhill

17 Barbara Kirschenblatt-Gimblett, “Foreword”, у: *Culinary Tourism*, ed. Lucy Long, Lexington 2004, стр. xi-xiv, xii.

18 Други пројекат који је поменут је „Шездесете“

18 The other project discussed in the project is ‘The sixties’.

19 ‘House’ being a metaphor for houses, apartments, caravans, ...

20 At the closure for this article the new presentation in the barn wasn’t yet open to the public.

тат је опрезан први корак - имамо простор који је намењен за то да посетиоце на крају презентације замолимо да одговоре на питање „Шта Вашу кућу¹⁹ чини домом?“. Они могу да напишу одговор на листу папира и прикажу га на зиду, како би и други посетиоци прочитали оно што је написано. Ово питање смо изабрали уместо да се фокусирамо на директнија питања као што су: „Које бисте три ствари понели ако бисте били присиљени да напусте свој дом“ или „Ако бисте морали да изаберете, знајући оно што сада знате, да ли бисте изабрали село или луку?“ Време ће показати да ли наше неутралније питање „делује“...²⁰

Шта ако...

Године 1965, амбар из Оордерена је готово „случајно“ завршио у музеју у Бокријк. У ономе што је остало од Оордерена - садашњем пристаништу Цхурхилл - од тада се развлаче само успомене. Неколико летописа је остало као сидриште за сећање. Људи који су их могли препознати и тумачити више нису тамо. Једном је у Бокријку амбар стекао нову намену и ново

19 „Кућа“ као метафора за кућу, стан, приколицу...

20 До завршетка овог чланка нова презентација у Амбару није била отворена за публику

dock – since then only memories linger. Few to none *lieux de mémoires* were left as an anchor point for remembrance. The people who could have recognised and interpreted them, no longer being there. Once in Bokrijk the barn acquired a new use and a new meaning upon opening, and a second time upon restoration.

But what if ... Oorderen and/or the other polder villages were never expropriated? Would the barn still be there? Would it in the meantime have been replaced by a modern one, suited to the present-day needs in agricultural enterprises? Would it still be a proud status symbol, or would it be showing the ‘sad’ signs of neglect and decay? Questions we don’t have an answer to, but that are nevertheless necessary to pose in order to maintain a reflexive attitude about the past. They moreover pinpoint to the possible pitfalls of blind nostalgia. Or to put it proverbially: “The past is a foreign country: they do things differently there” ...²¹

In the act of conclusion one moreover tends to look back upon the beginning. Yes, we are a museum of some measurement, with a fine collection, nice visitor numbers and some staff. However, those facts and figures tell something about what we ‘have’, not about who we ‘are’.

21 L.P. Hartley, *The Go-Between*, 1953, p.1.

значење при отварању, а други пут након рестаурације.

Али шта да ... Оордерен и/или остала полдерска села никада нису одузета? Да ли би амбар и даље био тамо? Да ли би у међувремену био замењен модернијим, који одговара данашњим потребама пољопривредних предузећа? Да ли би и даље био поносни статусни симбол, или би показивао „тужне“ знаке занемаривања и испадања? Ово су питања на која немамо одговор, али их је ипак неопходно поставити како би се одржао рефлексивни став према прошлости. Она су, штавише, ту да укажу на могуће замке слепе носталгије. Или како каже пословица: „Прошлост је страна земља: они тамо другачије раде ствари ...“²¹

Закључак тражи да се осврнем на почетак. Да, ми смо музеј неких мерења, са фином збирком, лепим бројем посетилаца и нешто запослених. Међутим, ови подаци говоре о томе шта ми „имамо“, али не и „ко смо ми“. Музеј на отвореном Бокријк жели да преузме своју друштвену одговорност у очувању, заштити, истраживању и откривању културне баштине (изграђена, материјална и нематеријална) и културе свакодневног живота у Фландрији све од 1500. године

The Open Air Museum of Bokrijk wants to take its social responsibility to preserve, protect, research and disclose for a wide range of visitors its cultural heritage (built, tangible and intangible) and the culture of daily life in Flanders from 1500 onwards. Or as Stephen Weil phrased it: “the establishment and operation of a museum is not an end in itself but is only justifiable by the museum’s dedication to one or more public purposes (...). Museums matter only to the extent that they are perceived to provide the communities they serve with something of value beyond their own mere existence.”²² In addition we invest slowly, but progressively, in the museum communities linked to the original setting of the historic buildings we care for. Even when these places no longer exist and the original community is a virtual and diminishing one ...

21 L.P. Hartley, *The Go-Between*, 1953, стр. 1.

22 Stephen Weil, *Making Museums Matter*, Washington DC 2002, pp. 4-5.

па надаље широком спектру посетилаца. Или, како је то формулисао Стивен Веил: „оснивање и рад музеја није циљ сам по себи, али је оправдан само по посвећености музеја једном или више јавних циљева (...). Музеји су важни само у мери у којој се они доживљавају као неко ко обезбеђује заједници којој служи нешто што има вредност изван његовог сопственог постојања.“²² Поред тога, полако инвестирамо, уз постепени напредак, у музејске заједнице које су повезане са оригиналном локацијом историјских зграда до којих нам је стало. Чак и када ова места више не постоје, а првобитна заједница је виртуелна и смањује се...

22 Stephen Weil, *Making Museums Matter*, Washington DC 2002, стр. 4-5

Диана Роузел

Музеј на отвореном Велд и Даунленд, начелник Одељења за едукацију

Након каријере у настави природних наука и рада са незапосленим лицима, Диана Роузел се 1998.године придружила Музеју на отвореном Велд и Даунленд са идејом да развије пионирски програм образовања одраслих. Стварајући везе са веома широким кругом стручних занатлија и професионалаца у области конзервације зграда, са страшћу према њиховим специјалистичким занатима и вештином размене знања, она је успоставила и одржава опсежне курсеве образовања одраслих у Музеју, који обухватају програм конзервације историјских зграда и универзитетске програме. Поред тога, постоји и проширени програм дневних школа и дужих курсева из области традиционалних и сеоских заната и вештина. Одговорна је за све посете Музеју које му дају на вредности, укључујући и програм обука, састанке, конференције и уговорене посете; такође, има и шире обавезе као члан вишег руководства Музеја. Диана редовно на скуповима објављује радове о учењу у музејима, а радила је и као ментор запослених у другим организацијама које желе да развију своје наставне програме.

UNITED KINGDOM

Diana Rowsell

Weald & Downland Open Air Museum, Head of Learning

Following a career in science teaching and working with the long-term unemployed, Diana Rowsell joined the Weald & Downland Open Air Museum in 1998 with the remit to develop the embryonic adult learning programme. By forging links with a very wide range of expert craftsmen and building conservation professionals with a passion for their specialist crafts and the skill for sharing their knowledge, she has established and sustained the wide-ranging adult learning courses at the Museum, which includes the historic building conservation programme and university programmes. In addition, there is an extensive programme of day schools and longer courses in traditional and rural trades and crafts. She is responsible for all value-added visits to the Museum, including the schools programme, meetings, conference and bespoke visits; she also has a wider remit as a member of the Museum senior management team. Diana regularly gives papers at events on learning in museums and has acted as a mentor to staff in other organisations seeking to develop their learning programmes.

Музеји на отвореном који постоје широм Европе у великој мери се разликују по својим сферама интересовања. Традиција у Уједињеном Краљевству била је реакција против уништавања објеката за време и после Другог светског рата. „Изгради сада и изгради модерно“ био је мото у то време. Узимајући град Ковентри као пример, види се да је много више зграда изгубљено током модернизације него за време бомбардовања. Ово је био катализатор за Покрет за конзервацију зграда који је деловао као инспирација за музеје на отвореном у Уједињеном Краљевству. Музеј на отвореном Велд и Даунлендје отворен за јавност 1970.године. Зграде које нису имале никакву будућност на својој оригиналној локацији поново су подигнуте на простору Музеја како би се створило место за уживање и учење. Многе од реконструисаних зграда имају дрвене оквири: разумевање и очување дрвених рамова, као и грађевинског материјала који је у вези са њима остаје централно питање у програму конзервације историјских зграда које се налазе у Музеју. Поносни смо што је 2011. године овај јединствени спектар могућности за заинтересована лица да се упознају са очувањем историјских зграда добио међународно признање - ЕвропаНостра Награду.

The Open air museums existing throughout Europe vary greatly in their areas of concern. The tradition in the UK was a reaction against the destruction of buildings during and after the Second World War. "Build now and build modern" was the motto at that time and taking the city of Coventry as an example, many more buildings were lost through modernisation than through the bombings. This was the catalyst for the buildings conservation movement which acted as the inspiration for the open air museums of the UK. The Weald & Downland Open Air Museum opened to the public in 1970; buildings that had no future on their original site were re-erected on the Museum site to create a place of enjoyment and learning. Many of the reconstructed buildings are timber frames: understanding and conserving of timber frames, as well as the building materials associated with them, remains a central issue to the historic building conservation programme that the museum delivers. We are proud that the unique range of opportunities for interested parties to learn about the conservation of historic buildings was acknowledged internationally with our Europa Nostra Grand Prix in 2011.

ПРОГРАМИ КОНЗЕРВАЦИЈЕ ИСТОРИЈСКИХ ЗГРАДА У МУЗЕЈУ НА ОТВОРЕНОМ ВЕЛД И ДАУНЛЕНД У ПЕРИОДУ 1994-2013

HISTORIC BUILDING CONSERVATION PROGRAMMES AT THE WEALD & DOWNLAND OPEN AIR MUSEUM 1994-2013

Традиција музеја на отвореном у Уједињеном Краљевству укореењена је у конзервацији зграда, очувању историјских, народних домова, пољопривредних објеката и места где се радило. Музеј на отвореном Велд и Даунленд основао је Рој Армстронг, визионар и педагог који је поседовао страст за подучавањем обичних људи о значају њиховог градитељског наслеђа. Рој и други његови истомишљеници су говорили о ложењу логорских ватри и паљењу средњовековних зграда урамљених у дрвету чему су били сведоци током шездесетих година XX века, а све због бољих путева, модернизације градских центара, стварања резервоара и општег занемаривања као кључног фактора који их је убедио да је неопходно основати музеј у коме би се чували спасени објекти народног градитељства из региона југоисточне Енглеске. Народне грађевине су биле запостављене, а ови пионири су осећали уважавање према тим објектима „нижег статуса“ и сматрали су да су они једнако важни за очување наше баштине као и дворци и катедрале. У своје време овај став је био вео-

The tradition of open air museums in the UK is rooted in building conservation, in the preservation of historic, vernacular dwellings, agricultural buildings and places of work. The Weald & Downland Open Air Museum was founded by Roy Armstrong, a visionary educator with a passion for teaching ordinary folk about the importance of their built heritage. Roy and other like-minded people cited the bonfires of medieval timber-framed buildings that they witnessed in the 1960s and which were created in the cause of improved roads, town centre modernisation, the creation of a reservoir and general dereliction, as the key issue that persuaded them that a museum of rescued vernacular buildings of the South East region of England was necessary. Vernacular buildings suffered neglect and these pioneers shared an appreciation of why the context of lower status buildings as well as castles and cathedrals is vital for our heritage. In its time it was a very radical, left-wing, avant-garde point of view and fortunately an eccentric and wealthy land-owner heard about the idea,

ма радикалан, левичарски и авангардан. На срећу, један ексцентрични и богати земљопоседник, чувши за идеју, био је фасциниран и сложио се да им, по веома ниској цени закупа, уступи 35 хектара свог имања где ће поново подићи зграде које спасу са циљем њиховог приказивања у сврху едукације и информисања јавности. Њихов подухват је резултирао оснивањем добротворног образовног фонда и тако је Музеј на отвореном Велд и Даунленд први пут отворен за јавност у септембру 1970. године.

Током 70-их и 80-их година, многе куће, пољопривредне зграде и радионице које нису имале никакву будућност на својој оригиналној локацији, понуђене су Музеју. Сви они објекти који су били погодни за излагање и испуњавали циљеве Музеја, пажљиво су обележени и означени, а затим брижљиво демонтирани и транспортовани у Музеј. Дужна пажња је посвећена месту где би свака зграда требало да буде реконструисана. Водило се рачуна о првобитној локацији, оријентацији, постављању на тло, близини дрвећа и тд. Где је

was fascinated by the notion and agreed to let them, on a peppercorn rent, have a 35 acre corner of his estate to re-erect the buildings they had rescued with the purpose of displaying the buildings to the public to educate and inform. Their enterprise resulted in setting up a charitable educational trust and Weald & Downland Open Air Museum being first opened to the public in September 1970.

During the 70s and 80s many houses, agricultural buildings and

Фарма Бејлиф, главна музејска изложбена зграда, оријинално средњовековна фармерска кућа из Чиддингстона у Кенџу

"Bayleaf Farmhouse, the Museum's flagship exhibit building, originally a medieval farmhouse at Chiddingstone in Kent." Copyright Weald & Downland Open Air Museum.

било потребно, зграде су груписане у складу са својим оригиналним местом или према врсти објекта; на пример, постоји неколико занатских радионица с краја деветнаестог века које су близу једна другој, као и цркви из истог периода. Исто тако, пољопривредни објекти из одређене регије лоцирани су у близини једне сеоске куће из истог региона. Овај систем наставља се и данас.

Тренутно постоји педесет историјских зграда које су поново подигнуте на површини од 20 хектара, и оне представљају место уживања и учења за јавност и студенте. Разумевање, очување и обнова дрвених оквира, као и одговарајућег грађевинског материјала, постали су централна тема програма конзервације објеката који се спроводи у Музеју.

Основни циљеви Музеја на отвореном Велд и Даунленд јесу:

1. покретање музеја на отвореном који инспирише и одушевљава своје кориснике;
2. обезбеђивање високог стандарда бриге о збиркама;
3. спровођење истраживања и обезбеђивање стипендија;
4. пружање могућности за целоживотно учење кроз збирке Музеја и друге ресурсе.

industrial workshops which had no future in their original site were offered to the Museum. All those that were suitable as exhibit buildings and fulfilled the objectives of the Museum were then painstakingly recorded and labelled before being carefully dismantled and transported to the Museum site. Careful consideration was then given to where on the site each building should be reconstructed paying regard to its original location, orientation, lay of the land, closeness to trees etc. Where appropriate, buildings were clustered together according to their original site or the type of building for example there are several late nineteenth century craft workshops near to each other and to the church, which is from the same period. Likewise agricultural buildings from a particular region are sited near to a farm-house from the same region. This system continues today.

There are now 50 historic buildings re-erected on the 20 hectare site, and these provide a place of enjoyment and learning for the public and for students. Understanding, conserving and rebuilding timber frames, together with their associated building materials, has become the central theme to the building conservation programme that has been developed at the Museum.

The key aims of the Weald & Downland Open Air Museum are:

Они се огледају у чињеници да је Музеј настао као образовна добротворна институција чија је срж учење. Музејске збирке су од стране Одељења за културу, медије и спорт Уједињеног Краљевства означене као добра од националног значаја за културно наслеђе земље.

Од свог оснивања Музеј нуди формалне и неформалне могућности за учење и посвећен је стварању нове генерације кадрова за очување историјских објеката, а укључује и ширу јавност и велики број волонтера у инспиративно окружење за учење. Коришћење аутентичних сачуваних историјских грађевина које се налазе у Музеју као наставних средстава, јесте кључ успеха наших разноврсних програма обуке.

Као што саме грађевине пружају непревазиђен наставни ресурс, тако и људи који обликују Музеј настављају да допринесе учењу и да размишљају о актуелним проблемима у индустрији конзервације објеката. Ричард Харис, аутор бестселера „Откривање зграда у дрвеним рамовима“, био је укључен у рад Музеја од 1975. године као вођа истраживања, а касније и као директор Музеја. За то време он је предавао и у Музеју, и на многим универзитетима широм Енглеске, делећи знање стечено током својих истраживања. Увек је радио заједно са Роџером Чемпионом, мајстором-столаром

1. To run an open-air museum that inspires and delights its users.
2. To ensure high standards of collection care.
3. To pursue research and scholarship.
4. To provide lifelong learning based on the Museum's collections and other resources.

These are reflected in the fact that the museum was created as an educational charitable trust with learning at its heart. The Museum's collections are designated by the UK Department of Culture, Media and Sport as being of national significance to the heritage of the country.

From its inception over 40 years ago, the Museum has offered formal and informal learning opportunities dedicated to creating the next generation of skilled personnel for historic building conservation, while involving the wider public and a large number of volunteers through an inspirational learning environment. The use of the Museum's authentic rescued historic buildings as learning aids is key to the success of our diverse course programmes.

As well as the buildings providing an unrivalled teaching resource, the people who have shaped the Museum continue to contribute to the learning experiences and continue to reflect on current concerns in the building conservation industry. Richard Harris, author of best-selling

ром, човеком који је поправио и изградио скоро све дрвене зграде у Музеју. Њихов рад на снимању, демонтажи, поправкама и поновном склапању зграда и даље представља инспирацију другим музејима на отвореном широм света.

Формални програми конзервације историјских зграда осмишљени су као одговор на четврти циљ мисије Музеја. Ова тема негује филозофију конзервације, чињеницу да је важан историјски материјал, да скромни објекти имају друштвену вредност и да су сензитиван приступ репарацији, али и квалитет и искреност у поправкама од суштинског значаја. Изложени објекти представљају непревазиђено наставно средство на сваком нивоу - како за професионалце тако и за занатлије. Опсег могућности за учење задовољава најразличитије потребе: од мајсторских квалификација, преко једнонедељних практичних радионица о урамљивању у дрвету, до бројних практичних и теоријских дневних обука које воде врхунски мајстори.

Програми су започели скромно. Године 1998. одржано је само 150 наставних дана. До 2011. године ова цифра се увећала десет пута, било је око 1.500 дана обуке о конзервацији зграда. Како су се програми развијали, 2003. године надлежној особи за наставу упућен је захтев за асистента, уз краткорочно финансирање из приватног добротворног фонда, а 2007.

book *Discovering Timber Framed Buildings*, has been involved with the Museum since 1975 as Museum Research Director and subsequently Museum Director. Throughout that time he has taught at the Museum and at many universities across England sharing the knowledge gained from his research. He has always worked alongside Roger Champion, Master Carpenter, the man who repaired and built almost all the timber buildings on the site. Their work in recording, dismantling, repairing and re-assembling the buildings continues to be an inspiration to other open air museums across the world.

The formal Historic Building Conservation programmes were developed in response to the fourth aim in the Museums' mission statement. This theme fosters the philosophy of conservation, that historic fabric is important, that humble buildings have a social value, that sensitive approaches to repair, quality and honesty in those repairs is vital. The exhibit buildings provide an unrivalled learning resource at every level for professionals and craftspeople alike. From masters level qualifications to week-long practical workshops in timber framing, to many practical and theoretical day schools run by master craftsmen, the scope of learning opportunities addresses a variety of needs.

The programmes started small, in 1998 there were a mere 150 stu-

године је други асистент приступио тиму, финансиран из истог фонда. Сви чланови тима за наставу имају и друге обавезе у Музеју, а такође шире своје знање представљајући Музеј изван његових граница.

Мора се напоменути да Музеј не добија редовна финансијска средства ни из локалне нити из централне државне касе, и сви програми учења морају бити самофинансирајући на бази пуног покривања трошкова. Свако спољашње финансирање долази из „такмичарских“ фондова организација које објављују конкурсе за доделу средстава.

Наши програми су извор поноса у Музеју из неколико разлога: прво, учење прожима основну функцију Музеја. Обука је овде почела у време када је исте било веома мало на другим местима и наставила се и даље, освешћујући актуелне проблеме кроз ангажовање стручних практичара као ментора. Употреба аутентичних објеката као наставних средстава значајан је фактор за успех курсева, као и рад у малим групама (обично има 6 или 8 полазника практичних курсева и 12 или 15 дана за предавања), што омогућава оптималну интеракцију са предавачима. Упркос недостатку спољног финансирања, трошкови су сведени на минимум, а средства се траже како би се повећала доступност курсева. Начин на ко-

мент days of learning delivered. By 2011 this had grown ten-fold with around 1,500 days of student training in building conservation. As the programmes developed a post for an assistant to the Head of Learning post was created in 2003, with short-term funding from a private charitable trust, and in 2007 a second assistant joined the team, funded by the same trust. The learning team all have other responsibilities at the Museum and also share their knowledge by representing the Museum externally.

It must be noted here that the Museum receives no regular local or central government funding and all learning programmes have to be self-funding on a full cost recovery basis. Any outside funding that is achieved comes from ‘challenge’ funds for which organisations make competitive bids.

Our programmes are a source of pride at the museum for several reasons: firstly that the learning has been interwoven into a core function of the Museum. Training started here at a time when very little existed elsewhere and has continued to reflect current concerns through the involvement of expert current practitioners as tutors. The use of authentic buildings as learning aids is a significant factor to the success of courses, as well as small group sizes (normally 6 or 8 people for practical courses and 12 or 15 for lecture

ји се тренутно изводи програм показује да постоји стабилност и осећај континуитета. Учесници знају да се могу обратити Музеју или менторима за савет и неформално, после курса. Блиска сарадња са стручним практичарима извор је подршке и охрабрења у програму. Ученици могу бити уверени да ће нови развој, нова истраживања, нови прописи, модерна инжењерска решења и решења на пољу уштеде енергије бити размотрени. Они могу бити сигурни у квалитет обуке коју добијају, и у то да постоји могућност да се врате када им то време и финансије дозволе и упишу нове курсеве како би проширили своја знања. Сви учесници који прођу курсеве добијају сертификат о *Континуираном професионалном развоју* као доказ о обављеној обуци и документ за презентовање пред својим стручним службама.

Многи ментори показују велико интересовање за друге предмете, па чак и присуствују једни код других на дневним школама. То ствара дивну циркулацију и синергију на целом одељењу и представља покретачку енергију Музеја као целине.

Програми нуде практичне радионице са широким спектром тема, укључујући обраду грађе, оправку грађевина зиданих од старе цигле, оштрење алата, употребу малтера и креча, као и дру-

based days) which allows ample interaction with the tutors. Despite no ongoing external funding, costs are kept to a minimum and funding has been sought to increase the accessibility of courses. The on-going nature of the programme means that there is stability, and a sense of continuity where participants know that they can contact the Museum or tutors for advice informally after a course. The close working relationship that is shared with expert practitioners is a source of support and encouragement in the programme. Students can be confident that new developments, new research, new regulations, modern engineering solutions and energy conservation issues in building conservation will be addressed. They can be confident in the quality of the training they receive and the opportunity to return when time and finances allow to add further courses to extend their knowledge. All attending students are issued with a *Continued Professional Development* certificate as a record of the training and as a document to present to their professional bodies.

Many of the tutors take a great interest in each other's subjects and even attend each other's day schools. This creates a wonderful circularity and synergy within the whole department and this in turn is a driver of energy to the Museum as a whole.

ге радове везане за конзервацију објеката, али и наставу познавања теорије, етике, историје и филозофије предмета. Могућности учења задовољавају различите потребе. Постоји стални циљ којим се тежи да се одговори на тренутне потребе и удовољи захтевима студената у вези са темама за које би они желели да буду додате у програм. Музеј је отворен и за захтеве организација које се баве обуком за конзервацију објеката и коришћење традиционалних грађевинских метода, алата и материјала.

Музеј је фокусиран на регион, тако да неки курсеви о конзервацији историјских грађевина нуде врло специфичне вештине типичне за овај крај. Ипак, знање које се преноси на свим радионицама уткано је и у саму филозофију конзервације и приступа поправци. Сензитивна конзервација има јасну друштвену вредност за ово подручје и уважавање овдашњих зграда је важно како би се обезбедило опстанак ових структура у региону. Конзервацијски рад садржи и „зелене елементе“ који не само да помажу очувању животне средине кроз уштеду ресурса и смањење утрошка угљеника приликом транспорта и производње материјала већ објашњавају и једноставније методе изградње, изолацију, „дисање зграда“ итд.

Курсеви *Обраде праће њесањем* започети су средином деве-

The programmes offer practical workshops in a wide range of topics, including timber framing, repair of historic brickwork, tool sharpening, the use of lime mortars and plasters, and other issues in building conservation as well as teaching the underpinning knowledge of the theory, ethics, philosophy and history of the subject. The scope of learning opportunities addresses a variety of needs. There is the constant aim to be responsive to current needs and respond to requests from students for topics they would like to be added into the programme. The Museum is also open to requests from organisations for bespoke training in building conservation and the use of traditional building methods, tools and materials.

The Museum has a regional focus, and some historic building conservation courses offer very specific regional skills. However, the transferable knowledge from all workshops is in the philosophy of conservation and approaches to repair. Sensitive conservation has clear social value to a region and the appreciation of vernacular building is important to ensure the survival of these structures in a region. Conservation work also has green elements which not only help the environment through saving resources and cutting down on carbon costs of transporting or producing materials, but also explains simpler methods of construction, in-

десетих. Иако су у суштини нови, веома се добро котирају у програму конзервације зграда, као методе и инструменти који су се користили у XVI и XVII веку, а материјал је локални зелени храст. Од 1998. године ове курсеве води један тесар који живи у музеју, Џо Томпсон, који је савршена комбинација неког ко је веома вешт занатлија, невероватан у комуникацији и има аналитичко око за историјске детаље. Највише осам учесника похађа ове радионице које се одржавају од понедељка до петка; на почетку је ту гомила зеленог храста, а на крају радионице дрвена конструкција: почињу са основним рамом и завршавају израдом стубића, потпорних стубова или комплетним кровним гредама. Током целе недеље на располагању су историјске информације, а полазници обилазе специфичне објекте како би им се додатно појаснио начин обраде пре сваког заједничког реза. Ови курсеви су вероватно најживописнији од свега што се нуди у Музеју. Полазници су обично столари који желе да прошире своје вештине, људи који желе да побегну из својих каријера у области информационих технологија и менаџмента, као и људи који желе да изграде сопствене куће са дрвеном конструкцијом.

Наводи полазника курсева израде дрвених рамова пружају увид у начин како различити људи

sulation and breatheability of buildings etc.

Timber Framing from Scratch courses were established in the mid 90s and although these are essentially new-build they sit very well in the building conservation programme, as the methods and tools are those used in the sixteenth to seventeenth centuries and the material is local green oak. Since 1998 they have been taught and developed by the Museum's Carpenter in Residence, Joe Thompson who is that wonderful combination of someone who is a very skilled craftsman, an amazing communicator and who has an analytical eye for the historical detail. There are no more than eight participants on each of these Monday to Friday workshops which start with a pile of green oak and finish with a timber frame, or start with a basic frame and finish with the studs and braces or the rafters complete. The whole week is interspersed with historical information, and tours are conducted around the museum site to specific buildings to reinforce the rationale behind the way each joint is cut. This set of courses is probably the most life-enhancing of everything that is offered by the Museum. Typically there is a mix of carpenters wishing to extend their skills, people wishing to find an escape route from careers in information technology or management,

цене ово искуство и како је оно променило њихове животе:

1. „Пре пет година сам радио за компанију Индустрије мотора Land Rover. Провео сам 20 година напредујући од нижег инжењера до преплаћеног, досадног посла средњег менаџера. Гледао сам *Grand Designs*, британски телевизијски програм о градњи зграде од храста, и помислио: `Ово је забавно, могао бих да пробам`. Тражећи начин да испробам обраду храстовине, открио сам курсеве у Музеју. Прошао сам једнодневни курс о томе како се обрађује дрво у градитељству, а убрзо је уследио и једнонедељни курс *`Обрада дрвета шесам`*. Било ми је веома забавно на овим курсевима, добио сам сјајну обуку од Џоа Томпсона и прави осећај постигнућа на крају недеље. Џо Томпсон ми је препоручио одлазак на летњу манифестацију у организацији Удружења столара. Након разговора са власницима једне компаније која се бави прерадом храстовине у Херефорду, понудили су ми посао дизајнера дрвених оквира; користио сам рачунарско знање у области пројектовања које сам стекао у Land Rover-у за

and people who want to build their own timber frame house.

Quotes from participants on timber framing courses provide an insight into the way various people appreciate the experience and change their lives:

1. “Five years ago I was working for the motor company Land Rover. I’d spent 20 years progressing from lowly engineer to an overpaid, bored, middle manager. I was watching “*Grand Designs*”, a UK television programme featuring an oak timber framed building and thought “*that looks like fun, I could do that*”. Casting around for ways to experience oak framing I discovered the courses at the Museum. I did the one-day course on how a timber framed building works, swiftly followed by the full week ‘*Timber framing from Scratch*’. I had so much fun on these courses, great tuition from Joe Thompson, and a real sense of achievement at the end of the week. Joe Thompson recommended going to the summer event held by the Carpenters Fellowship. After talking to the proprietors of an oakwrights company in Hereford they offered me a job as a Frame Designer; using the

дизајн традиционалних рамова од храстовине и подизање готових оквира на локацији. Искуство које сам стекао на курсевима, иако у теорији ван употребе 500 година, било је од виталног значаја за мој успех у овом окружењу. Сада сам виши пројектант, са 30 храстових оквира иза себе и моја породица се преселила из предграђа Ковентрија у Херфордшир, у кућу Вилден из XV века”.

2. „Мешавина историјског кича која доминира у савременој архитектури натерала ме је да упишем курс *‘Обрада дрвета њесањем’* како бих научио како су се стилови градње развијали у прошлости и како да на историјски прикладан начин обновим и проширим своју кућу на фарми у Кенту. У то време сам био немоћан, суочен са кровом који се руши и нестабилним зидовима, без средстава да платим мајсторе. Дошло би до катастрофе да нисам решио да сам обавим поправке, а похађање курса грађње кровних и зидних дрвених конструкција (убрзо затим и обуке за зидање историјском циглом и курса *‘Зелене архитектуре’*) се претворило у

Computer Aided Design skills I had from my work at Land Rover to design traditional oak frames, and erect the finished frames on site. My experience on the courses, although in theory 500 years out of date, was vital to me thriving in this environment. I am now a senior designer, with 30 oak frames behind me and a family moved from the suburbs of Coventry to a fifteenth century Wealden House in Herefordshire.”

2. “With mixed-up historical kitsch so prevalent in contemporary architecture, I joined the *Timber framing from Scratch* course to learn from the inside-out how building styles developed in the past, and how to repair and extend my own Kent farmhouse in a historically appropriate way. Then I was made redundant. I was confronted with a collapsing roof and unstable walls, and no funds to pay a builder. This could have been a disaster, but tackling the work myself, with courses in roof framing and wall framing (swiftly followed by Jointing and Pointing historic brickwork and Green Architecture) have turned this into the most exciting project of my life. The

најузбудљивији период у мом животу. Сама кућа је несумњиво профитирала у смислу да сада постоји добар ниво поверења између конзерватора, пројектаната и нас, али занимљиви људи из свих сфера живота чине ишчекивање следећег курса толико узбудљивим.“

3. „*Обрага грвеџа ѿесањем`* и низ сродних курсева били су кључни у развоју разумевања рада који користи традиционалне методе у изградњи објеката од дрвета и поправкама дрвених зграда. Када сам ангажован на пројектима изградње дрвених конструкција, користио сам ове традиционалне методе. Без оклевања бих препоручио ове курсеве сваком ко размишља о промени правца у својој каријери или га ово једноставно само занима. Ови курсеви су били почетак мог невероватног путовања: нисам веровао да ћу само након пет година радити мастер рад из области конзервације дрвених зграда, у Музеју.“

(Завршио је мастер студије. Такође је, пре неколико година, дошао на једнодневни курс „*Израга лејви*“ и позвао нас је следеће године, један дан пре одржавања истог курса, јер је сматрао да ће другим по-

house has undoubtedly benefited to the point where there is now a good level of trust between the Conservation Officer and Planners and ourselves, but it is the interesting people, from all walks of life that make the anticipation of the next course so relished.“

3. “The *Timber Framing from Scratch* course and the series of related courses were fundamental in developing a working understanding of the traditional methods used in timber building and timber building repair. When engaged in timber framing projects I use these traditional methods. I would without hesitation recommend these courses to anyone who is thinking of a change of direction in their work life or purely from a point of interest. These courses were the start of an amazing journey; little did I know that nearly five years later I would be studying for an *MSc in Timber Building Conservation*, at the Museum.“

[He has since completed the MSc. He also came on the *Lath Making* day school few years ago and rang us up the day before the next course as he thought the students would be inter-

лазницима бити интересантно да знају да је у међувремену направио 15.000 дужних метара летви). Животи су промењени!

Музеј такође има у свом наставном програму два мастер студијска програма – *Конзервација зграда* и *Конзервација објеката израђених од дрвета* - тренутно акредитована од стране Универзитета у Јорку, престижне групе Универзитета Расел. Као и на кратким курсевима, ментори су водећи стручњаци, професионалци на пољу конзервације зграда и мајстори занатлије. Сви су практичари у својим областима, поседују велико умеће и имају дар за преношење знања. Ови курсеви који дају висок ниво стручне спреме, уведени су почетком 90-их, када се Музеју прикључио Универзитет Борнмут (Bournemouth University) како би се основало партнерство за вршење истраживања, извођење наставе и пружање савета у области конзервације зграда. Прва генерација студената започела је своје студије 1994. године. Од тада Музеј уписује студенте на смер *Конзервација објеката израђених од дрвета* сваке друге године; овај програм подједнако привлачи професионалце у индустрији конзервације зграда, архитекте, геодете, грађевинске конструкторе, али и службенике фирми које се баве очувањем зграда и занатлије (углавном тесаре и зидаре). Сви су у потрази за академском подлогом за свој

ested to know that in the intervening year he had made 15,000 linear feet of laths]. Lives are changed!

The Museum also teaches two masters level degree programmes in Building Conservation and Timber Building Conservation, currently validated by the University of York, a prestigious Russell Group University. As on the short courses, tutors are leading building conservation professionals and master craftspeople. All are practitioners in their respective fields who are generous with their knowledge and share a gift for teaching. This delivery of courses which carry a high-level academic qualification began in the early 1990s when the Museum was approached by Bournemouth University to form a partnership for the delivery of research, teaching and consultancy in building conservation. In 1994 the first cohort of students commenced their studies. The Museum has run the *Timber Building Conservation Masters* every two years since then, each time drawing the cohort equally from professionals in the building conservation industry, architects, building surveyors, structural engineers and conservation officers and craftspeople (mainly carpenters and general builders). All are looking for an academic endorsement for their work. The courses are delivered in six five-day modules spread over 18 months, followed by six months to write a dis-

рад. Курсеви се одржавају кроз шест петодневних модула распоређених током 18 месеци, а затим следи шест месеци предвиђених за израду дисертације на релевантну тему по њиховом избору. Овај ритам омогућава студентима да наставе да раде пуно радно време у току студирања и чини програм успешним. Неки студенти имају срећу да им послодавци дају подршку, али чак и они који је немају, могу да се ускладе са овим режимом рада.

„Сестрински“ програм – *Оушија конзервација зграда*, који је покренут од стране Универзитета Борнмаут, у оквиру кога се велики део наставе изводио у Музеју, угашен је 2004. године. Курс је поново акредитован 2008. године и наставу изводи Музеј на отвореном Вилд и Даунленд, на исти начин као и програм *Конзервација објеката изграђених од дрвета*. Оба мастер програма су потврђена 2012. године од стране Универзитета у Јорку где Музеј ради у партнерству са Одељењем за археологију. Организације планирају да у наредних неколико година прошире своју сарадњу на заједничким истраживачким пројектима и уведу докторских студија. Тренутно више од тридесет студената похађа студије. То су углавном људи на средини каријере професионалаца и занатлије који желе да развију своје каријере са нагласком на конзерваторском раду.

sertation on a relevant topic of their choice. This mode of delivery enables the students to continue working full-time during their studies and is credited with much of the success of the programmes. The fortunate students have the support of their employers but even those who do not are able to commit to this regime.

The ‘sister’ course in *General Building Conservation* which had been run by Bournemouth University with much of it delivered at the Museum, closed in 2004. In 2008 the course was revalidated with the Weald & Downland Open Air Museum as the delivering body and the same mode of delivery as the timber course. In 2012 both Masters programmes were validated by the University of York with the Museum working in partnership with the Department of Archaeology. The organisations plan to broaden their collaborations over the next few years with joint research projects and doctorate level study. Currently more than thirty students are progressing through their studies. Typically they are mid-career professionals and craftspeople wishing to develop their careers with more emphasis on conservation work.

Many of the building conservation day schools have come out of the masters programmes as it was and is still known that many people need or want to learn various ele-

Многе дневне школе конзервације зграда произашле су из ових мастер програма јер многи људи или желе да стекну знања из различитих елемената курсева или немају могућности да се посвете целом напредном програму учења са пратећим задацима. Развијен је добар однос са професорима и већина са задовољством долази да предаје своје предмете. Полазници су замољени да на крају сваког курса попуне евалуационе листе које се анализирају и дају подробне информације за даљи развој програма. Сви предлози за нове курсеве се разматрају и ако се сматра да би се они добро уклопили међу остале понуђене, разрађују се и појављују у следећој брошури.

Наш план додељивања стипендија за конзервацију историјских зграда из 2010. године обезбедио је јединствену прилику за људе који иначе не би имали могућности да присуствују овим курсевима да заокруже своје знање у одређеним областима. Курсеви укључују обраду дрвета, употребу историјске цигле, народне зграде, цркве, конзервацију, очување историјских зграда, одржавање историјских објеката од камена и дрвета. Сви полазници се надају да ће променити своје каријере или их развити у правцу конзервације историјских зграда. Интересовање за овај план додељивања стипендија веома је велико и подстиче нас да даље тражимо сред-

ments of the courses without being able to commit to a whole advanced programme of learning with the accompanying assignments. A good relationship has been developed with the tutors and most are happy to come to teach their subjects on a CPD basis. All students are asked to complete an evaluation sheet at the end of every course and these are analysed and collated to inform the future development of the programmes. All suggestions for new courses are considered and if it is felt that they sit comfortably amongst the others offered they are worked up and appear in the next brochure.

Our historic building conservation bursary schemes from 2010 have provided unique opportunities for people who would otherwise not have had the means to attend such a range of courses, to achieve a rounded knowledge in specific areas. These included timber framing, historic brickwork, vernacular buildings, church conservation, historic building conservation, historic stonework and woodland management. These people were all hoping to change careers or develop their careers in historic building conservation. The interest in the scheme was great which encouraged us to seek funding to continue being able to offer these bursary opportunities for people who would not otherwise have had the chance to study to this level.

ства како бисмо били у могућности да понудимо ове могућности људима који иначе не би имали прилику да студирају на овом нивоу.

Недавна изјава примаоца стипендије:

„Овим желим да кажем колико ценим то што ми је омогућена стипендија да прошле недеље завршим курс обраде дрвета. Мишљења сам да је курс изузетан. Стекао сам знање о оквирима од храстовине и практичне вештине које ћу, надам се, користити на будућим пројектима. Џо је сјајан учитељ и заиста је дружељубив, стрпљив и професионалан. Остварио сам добре контакте са другим професионалцима и срдечно бих препоручио курс другима.“

Као део прославе четрдесете годишњице отварања Музеја, 2010. године одржана је конференција под називом „Конзервација зграда долази са старошћу“. Она је окупила многе пионире покрета за очување објекта из Уједињеног Краљевства и иностранства, али и младе стручњаке који данас воде дискусије на ову тему. Сада већ годишња конференција о конзервацији зграда јесте прилика за састанак истомишљеника чија су професионална интересовања паралелна, али се не морају увек преклапати. Они се окупљају са заједничким интересом о коме се може расправљати на живописан

A recent quote from a bursary recipient:

“A note to say how much I appreciated the bursary enabling me to complete the timber framing course last week. I thought the course was outstanding and it gave me a great insight into oak framing and practical skills that I hope to use on future projects. Joe was a brilliant tutor and really friendly, patient and professional. I gained some good contacts with other professionals and I would thoroughly recommend the course to others.”

In 2010 as part of the celebration of 40 years since the Museum opened, a conference entitled ‘*Building Conservation comes of Age*’ took place; bringing together many pioneers of the building conservation movement from the UK and abroad with younger experts who are shaping the discussions today. The now annual building conservation conference is an opportunity for the meeting of like-minded individuals whose professional interest are parallel but may not usually overlap. They come together with a common interest which can be debated in a lively way in the unique environment of the Museum. The autumn building conservation conference has now become an annual event which is awaited by many people.

начин у јединственом амбијенту Музеја. Јесења конференција о конзервацији зграда постала је годишња манифестација коју многи ишчекују.

Музеј није имао простора за складиштење и приказивање свих 10.000 артефаката у помоћним колекцијама и такође му је недостајала велика радионица у којој би се се изложбени објекти могли поправити и поново урамити. Као одговор на ово, између 2000. и 2002. године изградили смо модерну радионицу *Даунленд Гридшел* са великом продавницом експоната у подруму. Радионица је била на грађена. Ово је револуција у програму конзервације зграда уз могућност да Музеј предузме пројекте очувања великих размера у наменски изграђеном простору.

Још један модеран додатак Музеју је Галерија занатске градње, врло корисна нова просторија у којој су изложени панели на којима се приказују алати и материјали различитих занатлија. Ови недавни додаци наглашавају чињеницу да је Музеј спреман да наредних четрдесет година промовише историјско народно градитељство, док је истовремено отворен за модерни дизајн нових, функционалних зграда.

Обрада дрвеној рама са курса у Даунленд Гридшел радионици.

A Timber Framing from Scratch course taking place in the Downland Gridshell workshop. Copyright Weald & Downland Open Air Museum

The Museum lacked room to store and display all the 10,000 artefacts in the ancillary collections and also lacked a large workshop on site in which exhibit buildings could be repaired and re-framed. In response to this, between 2000 and 2002 we built an award-winning modern workshop, the *Downland Gridshell* with a large artefact store in the basement. This revolutionised the scope of the building conservation programme in addition to enabling the Museum to undertake large scale conservation projects in a purpose built space.

Another modern addition to the Museum is the Building Crafts Gallery, a very useful new room which is lined with panels depicting the tools and materials of many different craftspeople. These recent additions emphasise the fact that the Museum

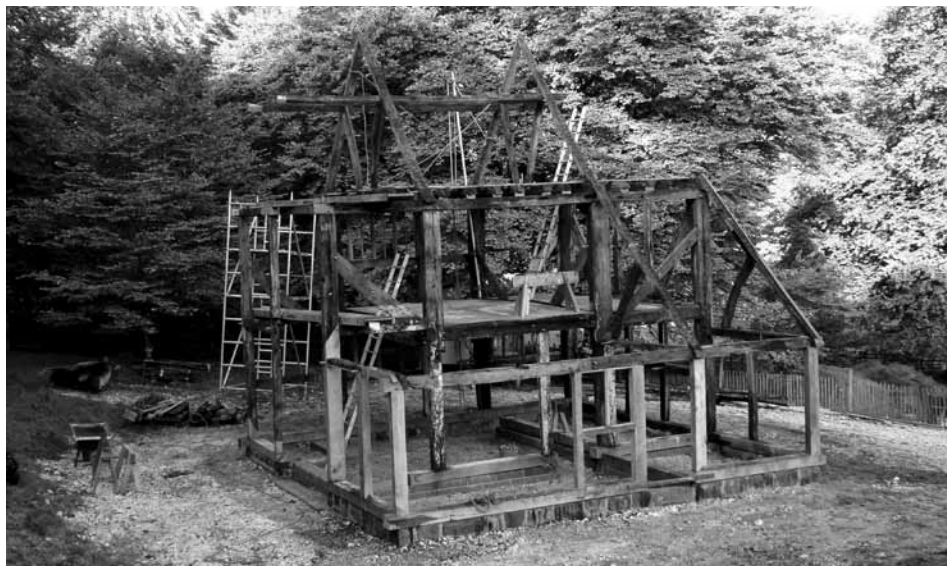
Најновији конзервацијски пројекат нашег Музеја је *Тингалс колиба*, колиба малопоседника с почетка осамнаестог века. Џо Томпсон је поправио оквир у радионици *Даунленд Гридшел* током 2012. године, и он је поново подигнут на манифестацији „Подизање конструкције“ у септембру 2012. године, када се славио и десети рођендан зграде *Даунленд Гридшел*. Тај викенд је била дивна прилика да се јавности, полазницима курса и заинтересованим професионалцима прикаже једногодишњи рад и да се конструкција подигне пред њиховим очима. Тим музејских добровољаца имао је улогу „градитеља оквира“ и неформално су разговарали са посетиоцима, објашњавајући процесе који се одвијају. Посетиоци су били у могућности да доносе хрстове клинове за зграду и да вежбају премазивање панела од багремовог дрвета. Рад на изградњи успорио је током зиме јер смо јако дуго имали необично хладно време, па нисмо могли да користимо кречни малтер за димњак од цигле. Ова нова изложбена зграда ће бити отворена у лето 2013. године.

Музеј је врло отворен у својој филозофији и сарађује са другим организацијама са жељом да изађе у сусрет ситуацијама у којима је недостатак занатских вештина и квалификација веома видљив у Уједињеном Краљевству. Постоји добар однос са организацијама

is looking forward to the next forty years of championing the cause of historic vernacular buildings while being open to modern designs to produce functional new buildings.

Our latest Museum conservation project is Tindalls Cottage, an early eighteenth century smallholder's cottage. The frame was repaired by Joe Thompson in the Downland Gridshell during 2012, and the frame was re-erected at a 'Raising the Frame' event in September 2012 which also celebrated the tenth birthday of the Gridshell building. The weekend was a wonderful opportunity to show the general public, as well as course participants and interested professionals, the work that had been going on and raise the frame before their eyes. A team of Museum volunteers acted as 'Frame makers' talking informally with visitors to explain the processes that were taking place. There were hands-on opportunities making oak pegs for the building and practising on wattle and daub panels. Building work slowed over the winter as we had unusually cold weather for a long period so were unable to use lime mortar for the brickwork chimney. This new exhibit building will be opened in summer 2013.

The Museum is very outward looking in its philosophy and collaborates with other organisations to help address the craft skills shortages which are very prevalent in the

Тиндал, последња изложена музејска зграда у првим фазама реконструкције јоком септембра 2012. године. Оригинална је била колиба закућа у Тајсхирсију у Источном Есексу.

*Tindalls, the Museum's latest exhibit building in the first stages of its reconstruction in September 2012. Originally a smallholders cottage at Ticehurst in East Sussex.
Copyright Weald & Downland Open Air Museum.*

као што су: Културно наслеђе Енглеске, Институт за заштиту историјског градитељства, Група за националну баштину, Краљевски институт британских архитеката, Краљевски институт овлашћених геодеата, Удружење за студије о очувању историјских објеката. Такође смо сарађивали са организацијом Енглеска културна баштина која је започела пројекат у оквиру кога млади људи из угрожених локалних подручја добијају шансу да стекну практично искуство у конзерваторским радовима и размисле о наставку каријере у том правцу. Музеј се увек представља у британском Удружењу независних

UK. There is a good working relationship with English Heritage, the Institute of Historic Building Conservation, the National Heritage Training Group, the Royal Institute of British Architects, the Royal Institute of Chartered Surveyors, the Association for Studies in the Conservation of Historic Buildings. We have also cooperated with an English Heritage who initiated a project, which gives young people from disadvantaged local areas a chance to have a hands-on experience of conservation work and consider it as a possible future career. The Museum is always represented at the UK's Association of Independent Museums, and the Life-

музеја, као и на скупу о доживотном учењу у музејима на отвореном који се одржава сваке друге године и који темељно истражује педагошке идеје у вези са културном баштином.

Наш музеј је 2011. године добио награду Европске уније за културно наслеђе ЕвропаНостра, награду у категоријама образовања, обуке и подизања свести и са одушевљењем смо примили Прву награду. Жири, састављен од независних експерата из целе Европе, прокоментарисао је да је наша награда додељена за „узорну иницијативу и дугогодишњу посвећеност Музеја на отвореном Вилд и Даунленд у стварању центра за обуке у области конзервације историјских објеката“. Одушевљени смо јер имамо историјски програм обуке признат на међународном нивоу и веома смо поносни на практичну улогу Музеја у размени знања на нашој инспиративној локацији. Музеј је организовао своју локалну церемонију да прослави ову награду у октобру 2011. године, као део своје годишње конференције за професионалце у области конзервације под називом „Видети значи веровати: неистине у градитељству“. Поносни смо што смо једна од двадесет четири организације у свету којима су додељене титуле „изврности“ на скупу *Најбоље од баштине* у Дубровнику 2012. године.

long Learning in Open Air Museums bi-ennial gathering where pedagogical ideas in heritage are richly explored.

In 2011 our museum of historic buildings was honoured with a European Union Prize for Cultural Heritage/Europa Nostra Award in the Education, Training and Awareness-raising category and were delighted to receive the Grand Prix. The jury, composed of independent experts from across Europe commented that our award had been granted for the “exemplary initiative and long standing commitment of the Weald & Downland Open Air Museum for creating a centre of training in historic building conservation”. We were delighted to have our historic training programme recognised on an international level and very proud of the practical role the Museum plays in sharing knowledge from our inspiring site. The Museum hosted its own local ceremony to celebrate this Award in October 2011 as part of its annual conference for conservation professionals entitled ‘*Seeing is Believing: Falsehoods in Architecture*’. We were proud to be one of twenty-four organisation in the world to be honoured at the *Best in Heritage* gathering in Dubrovnik in 2012.

СЛОВАЧКА

Мр Катарина Очкова

Словачки национални музеј у Мартину – Музеј словачких села,
кустос-начелник

Катарина Очкова је дипломирала на Одељењу за етнологију и културну антропологију на Филозофском факултету Универзитета Комениус у Братислави 2004. године. Ради као кустос-начелник у Музеју словачких села, Музеј на отвореном Словачког националног музеја у Мартину. Области интересовања: Породична структура у односу на окружење, породица у процесу ремиграције из Мађарске у Словачку у периоду 1946-1948. године, породично становање у Липтову, ниском региону Словачке, презентације програма у музејима на отвореном; очување и заштита културног наслеђа у музејима на отвореном. Чланица је ИКОМ-а од 2006. године и Асоцијацији европских музеја на отвореном (АЕОМ) од 2011. године.

SLOVAKIA

Katarína Očková, M. Sci.

Slovakian National museum in Martin – The Museum of Slovak Village,
chief curator

Katarína Očková graduated at the Department of Ethnology and Cultural Anthropology, Faculty of Arts, Comenius University in Bratislava (2004). Work as a chief curator in the Museum of the Slovak Village, open-air museum of the Slovak National Museum in Martin. Fields of interest: Family structure in relation to the environment, Family in the process of remigration from Hungary to Slovakia in 1946-1948; associated family dwelling types in the low Liptov region of Slovakia; Presentation programs in open-air museums; Preservation and protection of cultural heritage in open-air museums. She is a member of the International Council of Museums from 2006 and Association of European Open Air Museums from 2011.

АПСТРАКТ

Музеј словачког села је од свог оснивања 1968. године прошао кроз неколико развојних фаза усмерења својих поставки ка посетиоцима. Претходна оријентација на преглед специфичности народног градитељства преобраћена је у живи музеј на отвореном у коме је нагласак стављен на историјско сеоско насеље и свакодневни живот појединца. Ова, још увек недовршена изложба представља традиционалну културу и начин живота у североисточном делу Словачке од краја XIX в. до прве половине XX века. Документација која датира из друге половине XX века је стварана упоредо са документацијом објеката у току изградње Музеја, највећим делом од 1960-их до 1991 године. Ту су такође истраживања и краткотрајне изложбе Словачког националног музеја у Мартину које су биле фокусиране на социјалистичке промене у сеоском животу, колективизацију пољопривреде, креирање регионалне индустријске радне културе производње и градског живота, као и детаљне студије случаја зграда традиционалне културе и промене начина живота у једном селу региона Туриец током 80-их. Ови резултати су представљени у виду краткотрајних изложби, истраживачког материјала за планиране изложбе или монографска дела и нису били саставни део изложбе на отвореном до сада. Поред планираног завршетка целине Словачке изложбе на отвореном, Музеј се такође суочава са чињеницом да му је документација из друге половине XX века потребна, како са методолошког становишта, тако и њена примена код појединих експоната на отвореном.

ABSTRACT

Museum of the Slovak Village has gone through several development stages in orientation of the exhibition to the visitor from its foundation in 1968. Previous orientation on the preview of folk architecture construction specifics changed into a living open-air museum with the emphasis on the historical settlement country and everyday culture of an individual. In connection with present built exhibition that is still unfinished it presents traditional building culture and the way of life of the north-eastern Slovakia from the end of 19th century up to the first half of the 20th century. Documentation of the second half of the 20th century has been realised together with documentation of objects while construction of museum mainly from 1960-ies up to the year 1991. There were also researches and short-term exhibitions of the Slovak National Museum in Martin that focused on socialist changes in a rural life, collectivization of agriculture, creating of industrial regional labour culture of manufactories and urban life, and detailed case study of traditional building culture and changes of life way in one village of Turiec Region in 1980-ies. These outcomes were presented as short-term exhibitions, research material for the planned exhibitions or monographic works and were not directly implicated in open-air exhibition up to this time. Apart from the aim of finishing of the whole planned Slovak open-air exhibition the museum faces also the need of documentation of the second half of the 20th century from a methodology point of view and its application in individual open-air exhibits.

ДОКУМЕНТАЦИЈА ИЗ ДРУГЕ ПОЛОВИНЕ 20. ВЕКА У МУЗЕЈИМА НА ОТВОРЕНОМ У СЛОВАЧКОЈ (ПРИМЕР МУЗЕЈА СЛОВАЧКОГ СЕЛА)

DOCUMENTATION OF THE SECOND HALF OF THE 20TH CENTURY IN OPEN- AIR MUSEUM IN SLOVAKIA (AN EXAMPLE OF THE MUSEUM OF SLOVAK VILLAGE)

Овај рад на кратко усмерава тему документације из друге половине 20. века ка музејима на отвореном у Словачкој са посебним освртом на Музеј словачког села, тј. музеј на отвореном Словачког националног музеја у Мартину (бивши Етнографски музеј). Приказује неколико проблема и њихових решења. Комплетан проблем треба решавати методологијом музеја на отвореном уопште.

Документација је веома уско повезана са целином музејског стваралаштва и свим професионалним активностима као што су истраживање, прикупљање збирки, презентација, као и очување културног наслеђа у музејима на отвореном. Штавише, документација и њена примена су у том смислу нераздвојне. Генерално се може рећи да је документација из не давне прошлости углавном табу тема са методолошке тачке гледишта у нашим музејима. Можемо уочити неколико проблематичних тема чак и приликом оснивања ових специфичних музеја који омогућавају представљање материјалног и нематеријалног култур-

This contribution just briefly draws the topic of the documentation of the second half of the 20th century in the open-air museums in Slovakia with a special view to this topic in the Museum of the Slovak village, that is the open-air museum of Slovak National Museum in Martin (former Ethnographic Museum). It shows several problems and their solutions. The complete problem is to be solved in the methodology of the open-air museums at all.

Documentation is very closely connected with the entire museum creation and all professional activities like research, compiling collections, presentation and preservation of cultural heritage in open-air museums as well. Moreover documentation and its application are in this sense inseparable. In general we can say that documentation of the recent past is mostly tabooed theme from the methodology point of view in our museums. We can see several problematic topics even in the occasions of the foundation of these specific museums which enable presentation of the tangible and intangible cultural heritage in wide context if

ног наслеђа у ширем контексту ако се упореде са класичним музејима камених зграда.

Почетак музеологије на отвореном у данашњој Словачкој датира из шездесетих и седамдесетих година двадесетог века. Различити музеји на отвореном су основани у складу са индивидуалним околностима конкретним концептуалним пројектима као и појединачним техникама. Створена је мрежа од десет музеја на отвореном, у којој сваки има своју особеност и специфичност, има сопствено лице. Укратко, важно је поменути дуго планиране напоре да се створи широки музеј на отвореном Словачке у близини бивше Словачке корпорације музеја (1893), касније Словачког националног музеја у Мартину који је почео да се реализује у складу са друштвено-политичким и културним могућностима средином шездесетих. Ови напори су повезани и са начином очувања и заштите традиционалне културе градитељства и архитектуре у стварању регионалних музеја на отвореном у већини области на северозападу, северу и истоку Словачке, као и са изградњом специјализованих музеја на отвореном као што су Пољопривредни музеј на отвореном у Нитри и Музеј рударства на отвореном у Банској Штиавници. Основне концепције изложби одиграле су у овом процесу веома важну улогу. Састоје се од изложених објеката (згра-

compared with the classic museums of *stone buildings*.

Beginning of an open-air museology in nowadays Slovakia dates to 1960-ies and 1970-ies. Various open-air museums were founded according to their individual circumstances with a specific conception projects so as individual techniques. There was created a network of ten open-air museums, in which every one is individual and specific, having its own face. Briefly it is important to mention long planned efforts to create Slovakia-wide open-air museum near the former Slovak Museum Corporation (1893), later the Slovak National Museum in Martin that began to be realised according to the social-political and cultural possibilities in mid 1960-ies. These efforts were connected also with the way of preserving and protecting of traditional building culture and architecture in being created regional open-air museums in most area of the north-western, northern and eastern Slovakia, so as with building of specialized open-air museums of Agricultural open-air exhibition in Nitra and mining open-air exhibition in Banská Štiavnica. Basic conceptions of the exhibitions played in this process a very important role. They consisted of the exhibition objects (buildings, households or solitaires) that were completed and created according to a presented natural and historical-settlement space that mostly did not

де или домаћинства) који су завршени и направљени у складу са датим природним и историјско-насељеним простором и који углавном не прелазе временски период прве половине 20. века. Историјско порекло представљених објеката, заступљеност документованих оригинала па чак и представљање објеката из далеке прошлости само је побољшало квалитет изложби, али и даље се нисмо могли мерити са музејима на отвореном северне и западне Европе који приказују експонате у временским периодима од 12. до 20. века. Штавише, оригиналност изложених предмета, материјала, коришћење традиционалних техника и метода су чинили основу њихових изложби.

Заправо, у нашим условима, били смо мање-више оријентисани на истраживање и презентацију народне традиционалне културе из сеоске средине, док су европски музеји на отвореном фокусирани на народни - аутентични традиционални објекат културе у најширем значењу, укључујући локације у граду. Са друге стране, неки музеји на отвореном у Словачкој имају незавршене основне концепције изложбе све до данас (нпр. Музеј словачког села у Мартину, или поставка традиционалног живота и културе градитељства у Рударском музеју на отвореном у Банској Штиавници).

overlap the time period of the first half of the 20th century. Historical origin of the presented objects, representation of originals of the documented and even presented objects far into the past just improved the exhibitions, but still we could not touch northern and western European open-air museums for presented exhibits in time periods from 12th to the 20th century. Moreover the originality of exhibits, materials, used traditional techniques and methods formed the basis of their exhibitions. Actually in our conditions we were more or less oriented to the research and presentation of folk traditional culture from a rural environment while European open-air museums focused on vernacular – authentic traditional building culture in the widest mean including urban sites.

On the other hand some of the open-air museums in Slovakia have unfinished their basic conception exhibitions up to this time (e.g. Museum of the Slovak Village in Martin, or exhibition of traditional living and building culture of the Mining Open Air Museum in Banská Štiavnica).

Most of open-air museums in Slovakia are departments of national ethnographic or regional museums concerning national history and geography and their exhibitions and all museum activities are created within the possibilities of the complex national or regional museum that should - in the sense of under-

Већина музеја на отвореном у Словачкој јесу одељења националних етнографских или регионалних музеја који се тичу националне историје и географије, и њихове изложбе и све музејске делатности се остварују у оквиру могућности комплекса националног или регионалног музеја који би требало – у смислу разумевања традиционалне културе – да обједини материјалну и нематеријалну културну баштину из најшире перспективе. Етнографски музеји на отвореном, због својих истраживања, састављених збирки, одговарајуће документације и архивирања изложби, имају идеалне услове за чување и презентовање артефаката и поновно усвајање традиционалне културе. Генерално, може се говорити о традиционалној производњи, занатима, лепој или народној уметности, породици и календарским обичајима, као и фолклорним презентацијама¹.

У том смислу, Музеј словачког села је најзначајније одељење Етнографског словачког националног музеја у Мартину, чије збирке датирају из друге половине 19. ве-

standing of traditional culture - compile tangible and intangible cultural heritage from the widest perspective as well. Ethnographic open-air museums based on research, compiled collections, adequate documentation and archiving of the exhibitions make ideal conditions for storing and presenting the artefacts and re-enacting the activities of traditional culture. In general we can talk about traditional productions and manufacturing, crafts, fine or folk arts, family and calendar customs and folklore presentations.¹

In this sense the Museum of the Slovak Village is the main department of the Ethnographic Slovak National Museum in Martin, which collections has been compiled from the second half of the 19th century in relation to three dimension objects as representatives of the phenomena of the past. However the position of these collections in museums was not systematically completed with other documentation material as photography, film or recording – that could create a complex picture of the social culture and life. There is a collection fund consisting of 470 thou-

1 K. Molnárová, Ways of presenting calendar customs in the Museum of the Slovak Village. In SEDAKOVA, I. (ed.) *The Ritual Year and History*. Proceedings of the third international conference of the SIEF Working Group on the Ritual Year, Strážnice, Czech Republic, May 25-29, 2007. Národní ústav lidové kultury, Strážnice, 2008, стр. 192.

1 K. Molnárová, Ways of presenting calendar customs in the Museum of the Slovak Village. In SEDAKOVA, I. (ed.) *The Ritual Year and History*. Proceedings of the third international conference of the SIEF Working Group on the Ritual Year, Strážnice, Czech Republic, May 25-29, 2007. Národní ústav lidové kultury, Strážnice, 2008, p. 192.

ка, у односу на тродимензионалне објекте као представнике феномена прошлости. Међутим, положај ових збирки у музејима није систематски завршен у погледу осталог документацијског материјала као што су фотографије, филм или бележење - како би могао да створи комплексну слику друштвене културе и живота. Постоји колекцијски фонд од 470 хиљада збирки традиционалних ношњи, заната и рукотворина, традиционалне керамике, народне уметности, инструмената народне музике, духовне културе (који се састоји од збирки породичних и календарских обредних обичаја), дечијих играчака, пољопривреде, саобраћаја, obroka, културе изградње и намештаја, археологије, културне историје и етнографске фотографије. Последња поменута – збирка етнографских фотографија – односи се на дела пионира етнографске фотографије и филма Карола Плицка, Павола Соцхана и других, који нису били усмерени на стварање сложене документације културе и живота, већ су њихови радови настали као плод неких субјективно изабраних појава. У аквизицијама друге половине XX века, музејски радници су разматрали комплетирање обе селекције збирки у односу на сагледавање сложеног развоја друштва. Посебни феномени традиционалне културе у музеју били су истражени

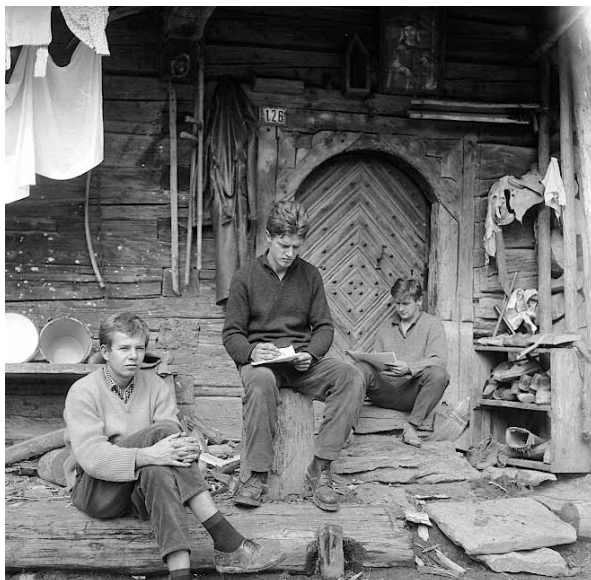
and collections of traditional clothes, crafts and handicrafts, traditional ceramics, folk arts, folk music instruments, spiritual culture (consisting of family and calendar ritual year custom collections), child's toys, agriculture, transport, meals, building culture and furniture, archaeology, cultural history and ethnographical photography. The last mentioned – the ethnographical photography collections – relate to the works of the ethnographical photography and film pioneers so as Karol Plicka, Pavol Socháň and others, which was not oriented to the complex documentation of the culture and life but to their subjective work of some selected phenomena. In the second half of the 20th century acquisitions the museum workers talked of the completing and both selection of the collections in relation to the perceiving of complex society development. Particular phenomena of traditional culture research in museum were partial and not systematic, but actually completed with regular editing of the museums volume² with professional papers of the both Slovak and foreign authors and experts with the wide interest in traditional culture as well.

An example of the Museum of the Slovak Village is in this topic especial. In individual periods of planning

2 *Zborník Slovenského národného múzea – Etnografia.*

делимично, а не систематски, али заправо, завршени редовним уређењем обима² музеја, стручним радовима, како словачких тако и страних аутора и стручњака широког интересовања за традиционалну културу.

Пример Музеја словачког села је у овој теми посебан. У појединим периодима планирања и стварања Музеја можемо пратити промене у његовим различитим дефиницијама. На самом почетку главну инспирацију је представљао шведски музеј на отвореном Скансен у близини Стокхолма, где би се у позном периоду романтизма с краја XIX века истакли и елементи националне идентификације и суверености. Постојала је и идеја да се на истом имању изгради музеј тридесетих година 20. века са појединим регионалним специфичностима традиционалне културе и са презентацијом традиционалних зграда културе и начина живота Словака из иностранства, док би, поред саме изложбе, простор Музеја био коришћен и у рекреативно-комерцијалне сврхе. У кућама је требало да

Црпање докуменџације за кућу изабране за изложбу на отвореном 1964. Фото-архива Словачкој националној музеја у Маршину.

Drawing documentation of the house chosen for the open-air exhibition in 1964. Photo Archives of the Slovak National Museum in Martin NG-025379, Ján Boďa.

or realization of the museum we can follow a change in its various definitions. In the very first ideas about the open-air museum the Swedish Stifelsen Skansen near Stockholm was the main inspiration in the very first ideas about the open-air museum where in sense of being faded away Romantic period in the end of 19th century the elements of national identification and sovereignty were stressed as well. In the same manor it was the main idea to build a museum in 19-30ies with individual regional specifics of traditional culture up to the presentation of traditional building culture and the way of living

² *Zborník Slovenského národného múzea – Etnografia.*

живе оригинални власници који би поступали као и у свакодневном животу, радили свакодневне послове, бавили се занатима...³ Од 1967. године, али углавном касније, током седамдесетих и осамдесетих, постојала је намера да се створи збирка народног градитељства која би нагласила конструкцију, распоред зграда и типолошке посебности, пружила детаљну анализу урбаних метода који су били схваћени као архитектонско остварење или делатност⁴. Након

of Slovaks from foreign countries while apart from the exhibition itself the use of the museum area was intended as for recreational-commercial purposes. The houses should have been inhabited by *origin owners* who should have acted as in everyday life and done everyday works or crafts...³ From 1967, but mainly after then in 1970-ies and 1980-ties there was an intention of modelling folk architecture collection while stressing construction, layout and typological building specifics, then detailed analysis of urban methods that was understood as architectural creation or activity.⁴ After revaluation of

- 3 Изградња словачког Музеја на отвореном је упркос овим напорима средина рата померена на период шездесетих година. Разлоге за то можемо наћи у недостатку финансијских средстава у време „Словачке заједнице музеја“ крајем XIX века, чак и у каснијим приоритетима Словачког националног музеја, када је основни циљ био да се изграде управне зграде и створи затворена статична етнографска изложба Народног музеја 1907, 1933. године, а азтим и у неповољној ситуацији у земљи током оба светска рата. Видети: S. Horváth, Ciele, Snahy a realita budovania Múzea slovenskej dediny v Martine. (Циљеви, напори и реалност стварања Музеја словачких села) у: *Zborník Slovenského národného múzea 86 - ETNOGRAFIA 33*. Martin, 1992, стр. 29-55.
- 4 I. Krištek, Tematicko-urbanistická koncepcia Múzea slovenskej dediny – národopisnej expozície v prírode SNM-EÚ v Martine. (Thematic-urbanistic concept of the Museum of the Slovak Village in the open-air ethnographic exhibition of the Slovak National Museum – Ethnographic Institute at Martin). In *Zborník*

- 3 The realisation of the Slovak open-air museum itself was in spite of these efforts in mid war period shifted to 1960-ies. The reasons of this we could find in lack of the financial means in times of the Museum Slovak Corporation in the end of 19th century, even in later priorities of the Slovak National Museum when the main aim was to build the headquarter buildings and static indoor ethnographic exhibitions of the national museum in 1907, 1933, and subsequently in unfavourable situation in country during the World Wars I, and II. See HORVÁTH, S. Ciele, Snahy a realita budovania Múzea slovenskej dediny v Martine. (Aims, efforts and reality of the construction of the Museum of the Slovak Village) In *Zborník Slovenského národného múzea 86 - ETNOGRAFIA 33*. Martin, 1992, p. 29-55. ISBN 80-217-0271-0
- 4 I. Krištek, Tematicko-urbanistická koncepcia Múzea slovenskej dediny – národopisnej expozície v prírode SNM-EÚ v Martine. (Thematic-urbanistic concept of the Museum of the Slovak Village in

овог периода ревалоризације, деведесете доносе равнотежу и покушаје актуелизације или посебно навођење најпогоднијих стручних приступа како би се реализовао музеј на отвореном⁵. Контекстуално разумевање целе изложбе дошло је до изражаја⁶. Дубинска историјско-етнографска истраживања конкретних кућа и појава, као и музеолошко представљање свакодневне реалности живота је

Slovenského národného múzea 80 – ETNOGRAFIA 27. Martin, 1986, p. 33.

- 5 S. Horváth, Činnosť Múzea slovenskej dediny v rokoch 1991 – 1994. (Activities of the Museum of the Slovak Village in the open-air in years 1991-1994) In *Zborník Slovenského národného múzea 89 – ETNOGRAFIA 36*. Martin, 1995, p.126-137. ISBN 80-85753-52-9. Кроз рад се покушава разумети ситуација радова у музеју као последица застоја у процесу градње као и недостатка стручњака – етнографа, али и особља које би обезбедило заштиту, документацију и техничке радове након 1991. године.
- 6 “...материјалне, нематеријалне и духовне димензије културе градитељства и живота на сеоском имању, укључујући и феномен који уопштено назива културом свакодневног живота, његова пројекција у култури градитељства и реконструисани амбијент изложбеног простора”. M. Kiripolský, Etnografické múzea v prírode. (Ethnographic Open Air Museums), in.; Š. Mruškovič et al. *ETNOMUZEOLÓGIA. Teória, metodológia, prax*. (ETHNOMUSEOLOGY. Theory, methodology, practise) Slovenské národné múzeum, Martin, 1993, стр. 116.

this period the 1990-ies bring balance and efforts of actualization or especially stating the most suitable expert approaches to the being realized open-air museum.⁵ Contextual understanding of the whole exhibition came to the fore,⁶ an in-depth historical-ethnographical research of the concrete houses and phenomena so as museum representation of an

the open-air ethnographic exhibition of the Slovak National Museum – Ethnographic Institute at Martin). In *Zborník Slovenského národného múzea 80 – ETNOGRAFIA 27*. Martin, 1986, p. 33.

- 5 S. Horváth, Činnosť Múzea slovenskej dediny v rokoch 1991 – 1994. (Activities of the Museum of the Slovak Village in the open-air in years 1991-1994) In *Zborník Slovenského národného múzea 89 – ETNOGRAFIA 36*. Martin, 1995, p.126-137. ISBN 80-85753-52-9. Contribution balances the situation of the next work of the museum as the consequence of building process ceasing, so as reductions of experts – ethnographers as well as staff providing protection, documentation and technical works after 1991.
- 6 “... material, immaterial and spiritual dimensions of the building culture and life in the country estate environment, including the phenomenon that is in general called culture of everyday life, their projection in building culture and reconstructed environment of the exhibition area.” M. Kiripolský, Etnografické múzea v prírode. (Ethnographic Open Air Museums), in.; Š. Mruškovič et al. *ETNOMUZEOLÓGIA. Teória, metodológia, prax*. (ETHNOMUSEOLOGY. Theory, methodology, practise) Slovenské národné múzeum, Martin, 1993, p. 116

постало основа у поређењу са ранијим приступима. Успостављање историјско-етнографских истраживања појединих објеката у том смислу се наставља и после 2000. године.

Изложбе Музеја словачког села су у погледу временског периода који представљају, биле оријентисане на презентацију објекта културе и традиционалног начина живота у Словачкој крајем XIX в. и у првој половини XX века. Појединачна истраживања и документација о појединим деловима изложбе музеја на отвореном су урађена у периоду од шездесетих до осамдесетих година XX века. Постојали су технички планови и фотографије оригиналних објеката на лицу места, фотографије унутрашњости кућа са намештајем и унутрашњим уређењем, важни грађевински фрагменти (обрасци врата и прозора, пећи, носећи стубови са урезаним датумима изградње кућа сл). Међутим, изложба је била директно усмерена на фрагменте руралне културе до 1950-их година, док ближа прошлост није систематски документована.

Проблем документације друге половине XX века појавио се и у Словачком националном музеју делимично у контексту припреме и реализације краткотрајних изложби које су биле фокусиране на промене у животу села у време социјализма, и на колективизацију

everyday life reality became the basis in comparison with the former approaches. Establishing historical-ethnographical researches of individual objects continues in this sense also after 2000.

Time span of the exhibitions of the Museum of the Slovak Village were oriented on the presentation of the building culture and traditional way of life in Slovakia in the end of 19th and first half of the 20th century. Individual researches and documentation of the open-air exhibition parts were made in 1960-ies up to 1980-ies. There were technical plans and photographs of origin objects in situ, photographs of houses interiors with furniture and indoor apparatus, important construction fragments (door and window patterns, furnaces, base logs with dating of houses etc.). However directly it has been oriented to fragments of rural culture up to 1950-ies and cotemporary present was not documented systematically.

The subject of the second half of the 20th century documentation appeared also in the Slovak National Museum partially in context of preparation and realization of short-termed exhibitions that focused on changes in life of the socialistic village, and on the collectivization of the agriculture after 1950-ies up to 1970-ies.⁷ After researches of urban

7 I. Krištek, Výstavy a expozície Slovenského národného múzea – Etnografického ústavu v Martine s tematikou socialistic-

Секундарна документијација
објеката изабраних за
изложбу на отвореном у
Словачком националном
музеју у Марџину 1980.
године. Фоџо-архива
Словачкој националној
музеја у Марџину.

Secondary documentation of
the objects chosen for the
open-air exhibition in the
Slovak National Museum in
Martin in 1980. Photo
Archives of the Slovak
National Museum in Martin
NG-122596-001, Jozef Turzo.

пољопривреде у периоду 1950 -
1970.⁷ године. Након проучавања

environment in 1970-ies in town of
Vrútky (district of Martin) and in

7 I. Krišteľ, Výstavy a expozície Slovenského národného múzea – Etnografického ústavu v Martine s tematikou socialistickej výstavby poľnohospodárstva na Slovensku. (Displays and exhibitions of the Slovak National Museum – Ethnographic institute in Martin on the topic of socialist building up of agriculture in Slovakia) In *Zborník Slovenského národného múzea 83 – ETNOGRAFIA 30*. Martin, 1989, p. 55-71. Š. Mruškovič: Štvrtstoročie socialistickej prestavby dediny v kultúre bývania. (Twenty-five years of socialistic reconstruction of the village from the viewpoint of changes in dwelling culture of the central Slovakian village) In *Zborník Slovenského národného múzea 68 – Etnografia 15*. Martin, 1974, p. 5-31. Истраживање промена у селима Словачке реализовано је у периоду 1948-1970.године као позадина изложбе под називом *Социјалистичка реконструкција села*. Ова изложба је постављена у Словачком националном музеју у Марџину 1973.године и доживела је велики

keј výstavby poľnohospodárstva na Slovensku. (Displays and exhibitions of the Slovak National Museum – Ethnographic institute in Martin on the topic of socialist building up of agriculture in Slovakia) In *Zborník Slovenského národného múzea 83 – ETNOGRAFIA 30*. Martin, 1989, p. 55-71. Š. Mruškovič: Štvrtstoročie socialistickej prestavby dediny v kultúre bývania. (Twenty-five years of socialistic reconstruction of the village from the viewpoint of changes in dwelling culture of the central Slovakian village) In *Zborník Slovenského národného múzea 68 – Etnografia 15*. Martin, 1974, p. 5-31. There has been research of changes in a middle Slovakia villages realised in period 1948 - 1970 as the background of display called *Socialistic reconstruction of the village*. This exhibition was installed in the Slovak National Museum in Martin in 1973 and met with a great popular success and wide public interest. With a time lag we can see an obvious motivation of museum work in times of normalization in Czechoslovakia in 1970-ies.

урбаног окружења током 70-их у граду Врутки (округ Мартин), и у ниском региону Липтов⁸ осамдесетих година прошлог века, урађено је и истраживање о начину живота у селу Блатница (округ Мартин) са освртом на период 1986-1989. године помоћу квантитативне социолошке методе и упоређујући историјско-етнографска истраживања⁹.

успех и популарност у широј јавности. Са ове временске дистанце видимо очигледну мотивисаност музејског рада у време нормализације у Чехословачкој 70-их година XX века.

- 8 Монографска истраживања града Врутки била су усмерена на радну културу железничких радника. 80-их година XX века Јарослав Чукан се посветио истраживању које се фокусирао на промене занимања и начина живота у селу Рибарполе које је повезано са градом Ружомбероком 1894. године. Традиционална жива култура се полако мењала од 1895. године под утицајем фабрике текстилне индустрије и њеног врхунца у производњи текстила током 70-их година. Архив Словачког народног музеја у Мартину, Извештај са истраживања Бр. VS – 746/87. Такође видети: M. Halmová, *Dokumentácia druhej polovice 20. storočia a súčasnosti – niekoľko poznámok k problematike*. (Документација друге половине XX века и у садашњости), у: *Dokumentácia druhej polovice 20. storočia a súčasnosti*. A scientific seminar volume ETNOLÓG A MÚZEUM. Vol. No. 15. Slovenská národná knižnica, Martin, 2012, стр. 45-50.
- 9 M. Pastieriková – Dudášová, *Contemporary living culture in village*. Candidature thesis, Martin, 1989. Појединачни

1980-ies in the low Liptov region,⁸ there was a research of the way of living in the village of Blatnica (district of Martin) with the orientation to the years 1986-1989 using quantitative sociological methods and comparing historical-ethnographical research.⁹

8 Monographic researches of the town of Vrútky focused on railway workers labour culture. In 1980-ies Jaroslav Čukan devoted to the research that focused on changes in occupation and way of life in Rybárpole village that was affiliated to the town of Ružomberok in 1894. Traditional living culture slowly changed from 1895 under the influence of industry textile factory and its highest textile production in 1970-ies. Archives of the Slovak National Museum in Martin, Research report No. VS – 746/87. See also, M. Halmová, *Dokumentácia druhej polovice 20. storočia a súčasnosti – niekoľko poznámok k problematike*. (Documentation of the second half of the 20th century and the present) In *Dokumentácia druhej polovice 20. storočia a súčasnosti*. A scientific seminar volume ETNOLÓG A MÚZEUM. Vol. No. 15. Slovenská národná knižnica, Martin, 2012, p. 45-50.

9 M. Pastieriková – Dudášová, *Contemporary living culture in village*. Candidature thesis, Martin, 1989. Individual contributions of this work were published in Volumes of the Slovak National Museum in Martin – ETNOGRAFIA as follows: *Zborník Slovenského národného múzea 87 – ETNOGRAFIA 34*, Martin, 1993, p. 191-201; *Zborník Slovenského národného múzea 88 – ETNOGRAFIA 35*, Martin, 1994, p.76-108; *Zborník Slovenského národného múzea 89 – ETNOGRAFIA 36*, Martin, 1995, p.58-80; *Zborník Sloven-*

У истом периоду (1986-1988. године) главни задатак Словачког националног музеја у Мартину је био да се у складу са државним планом (кодираним као РВТ ИКС-8-4-01-3) фокусира на музејску документацију везану за развој традиционалне културе у време изградње социјализма. Један од исхода је била и реализација кратко-трајне изложбе под називом „Промене словачког села“. У овом пројекту се може говорити о самом процесу документовања као праћењу развоја традиционалног начина живота са сложеном традиционалном културом као предметом интересовања. Посебан сегмент представља материјална култура - култура изградње и опремање ентеријера, традиционална одећа, занати и рукотворине, духовна култура - као што су породични и традиционални годишњи ритуали, социјална култура и фолклор - што је документовано у три репрезентативна села Словачке у

In the same period (1986-1988) there was the main duty of the Slovak National Museum in Martin from the state plan (coded as RVT IX-8-4-01-3) focusing on museum documentation of development of the traditional culture in time of socialism construction. One of the outputs a short-term display has been realised called "Changes of the Slovak Village". In this project we can talk about the process of documentation itself as for catching the development of a traditional way of life with the complex traditional culture as the object of interest. Particularly there was material culture - building culture and interior furnishing, traditional clothes, crafts and handicrafts; spiritual culture – as family and ritual year traditions; social culture and folklore documented in three representative villages of Slovakia in concerned period.¹⁰ This project had pointed out the main factors so as industrialization and urbanization that influenced conservation or transfor-

радови ове тезе публиковани су у Зборнику Словачког народног музеја у Мартину – ETNOGRAFIA као: *Zborník Slovenského národného múzea 87 – ETNOGRAFIA 34*, Martin, 1993, стр. 191-201; *Zborník Slovenského národného múzea 88 – ETNOGRAFIA 35*, Martin, 1994, стр.76-108; *Zborník Slovenského národného múzea 89 – ETNOGRAFIA 36*, Martin, 1995, стр.58-80; *Zborník Slovenského národného múzea 93 – ETNOGRAFIA 40*, Martin, 1999, стр. 24-35.

ského národného múzea 93 – ETNOGRAFIA 40, Martin, 1999, p. 24-35.

10 J. Čukan, *Muzeálna dokumentácia vývoja ľudovej kultúry v období výstavby socializmu*. Archív výskumových správ SNM v Martine, č. VS-734. (Museum documentation of the development of the Slovak village folk culture in the period of socialism construction. Documentation archives of the Slovak National Museum in Martin, No 734.) See also catalogue of the display „Changes of the Slovak Village“, EÚ SNM Martin, 1988.

овом периоду¹⁰. Овај пројекат је истакао главне факторе као што су индустријализација и урбанизација који су утицали на очување или трансформацију традиционалне културе у сеоском животу током 80-их година. Испоставило се да је процес сложеног феномена израде документације у установама које представљају целу нацију много тежи, и да користи различите професионалне приступе уместо регионалних музеја. Упркос сталној потреби за попуњавањем колекцијског фонда, важности тематских изложби и приказа, документација се чини као веома значајан фактор који омогућава креирање сложене слике о начину живота и културним феноменима, док музеји на отвореном нуде најпогоднији простор за презентацију ових појава у широкој корелацији и контексту. У сваком случају, осим наведеног конкретног пројекта израде документације из 80-их година и чињеници да је поседовање документације још увек законска обавеза музеја, ова активност није ре-

10 J. Čukan, *Muzeálna dokumentácia vývoja ľudovej kultúry v období výstavby socializmu*. Archív výskumových správ SNM v Martine, č. VS-734. (Музејска документација развоја словачке сеоске народне културе у периоду социјалистичке изградње. Документациона архива Словачког народног музеја у Мартину, Бр: 734.) такође видети каталог поставке „Changes of the Slovak Village“, ЕУ SNM Martin, 1988.

mation of a tradition culture in a village life in 1980-ies. It turned out that the process of the phenomena complex documentation in *whole nation* institutions is much more difficult, using different professional approaches instead of the regional museums. Despite constant need of completing collection fund, importance of a thematic displays and exhibitions, documentation seems as a very important factor that enables creating a complex picture of the way of life and culture phenomena while open-air museums offer the most suitable space as for presenting these phenomena in the wide correlations and contexts. Anyway instead of this mentioned actual project of documentation in 1980-ies and both of the fact that the *presence* documentation was still museums' legislative duty, this activity was not realised systematically and continuously.¹¹

Social-political changes in country after November velvet revolution in 1989 led to stagnancy also in researches, construction and preparation of open-air exhibitions. At that time there was only one of the whole five exhibition parts constructed,

11 J. Čukan, *Dokumentácia spôsobu života a kultúry v súčasnom vývojovom štádiu*. (Documentation of the way of life and of culture at the present developmental stage.) In *Zborník Slovenského národného múzea 85 – Etnografia 32*. Martin, 1991, p. 125-148.

ализована систематски и континуирано¹¹.

Социјално-политичке промене у земљи након баршунасте револуције у новембру 1989. године, довеле су до стагнације у проучавању, изградњи и припремама изложби на отвореном. У то време постојала је само једна целина од пет изложбених изграђених делова, док је Туриец регион остао недовршен¹². Године 2003., концепција изложбе из осамдесетих је унапређена, а акценат је стављен на завршетак све Словачке изложбе по првобитној идеји тематске оријентације уз одређене измене¹³. Управо сада се суочавамо са

11 J. Čukan, Dokumentácia spôsoby života a kultúry v súčasnom vývojom štádiu. (Документација начина живота и културе у садашњој развојној фази), у: *Zborník Slovenského národného múzea 85 – Etnografia 32*. Martin, 1991, стр. 125-148.

12 Са друге стране, већина изграђених објеката из Липтова и Кисуће-Подјавомики имала је недовршених делова пећи или других основних уређаја који би омогућили њихову инсталацију и приказивање јавности. Регион Ораве је био први отворен и изложен у целисти.

13 J. Langer, Aktualizácia koncepcie Múzea slovenskej dediny pre súčasnú etapu jeho výstavby. (Актуелизација концепта за садашње потребе у конструкцији Музеја на отвореном словачких села), у: *Zborník Slovenského národného múzea 98 – Etnografia 45*. Martin, 2004, стр. 22-55.

while the Turiec region remained unfinished.¹² In 2003 the conception of the exhibition from 1980-ies was upgraded and the stress has been put on finishing of the whole Slovak-wide exhibition in original idea of thematic orientation with some reforms.¹³ Just now we face the problems connected with unfinished exhibition not just from the conception point of view, when we cannot say about Museum of the *Whole* Slovak Village as for the first sight of the visitor. There are unfinished offices, service buildings, depositories, conservation and restoration workplaces, electrification and infrastructure that could fulfil both museum and visitor requests of these days on an international level of open-air museums.

However in the context of this paper we see how documentation is important especially in specialized

12 On the other hand most of constructed objects from Liptov and Kysuce-Podjavorniky parts had unfinished furnaces or other basic interior apparatus that would enable their installation and opening to public. The Orava region was the very first opened and exhibited part as whole.

13 J. Langer, Aktualizácia koncepcie Múzea slovenskej dediny pre súčasnú etapu jeho výstavby. (Upgrading of the conception for present needs in the construction of the open-air Slovak Village Museum) In *Zborník Slovenského národného múzea 98 – Etnografia 45*. Martin, 2004, p. 22-55.

проблемима у вези са незавршеном поставком, и то не само са концепцијске тачке гледишта, када не можемо да кажемо да Музеј словачког села представља целину у очима посетиоца. Постоје незавршене канцеларије, сервисне зграде, регистри, радна места конзерватора и реставратора, електрификација и остала инфраструктура који би требало да задовоље потребе како Музеја, тако и посетилаца, у складу са савременим међународним стандардима музеја на отвореном.

Међутим, у контексту овог рада видимо колико је документација важна, посебно у специјализованим изложбама на отвореном. Што се тиче претходног примера, налазимо се пред применом наведених исхода као на пример, свеобухватно истраживање културе градитељства и начина живота у време 80-их година у селу Блатница које треба професионално размотрити са исходом историјско-етнографске студије из 2006. године на тему *Фарма у Блатници* која у музејској поставци представља локалну грађевинску културу и начин

Фото-документација кухињске ојреме 1989.године. Кућа из села Блатнице, бр. 330, североисточна Словачка. Фото-архива Словачкој националној музеја у Марћину.

Photo documentation of the kitchen interior furnishing in 1989, house of Blatnica village No 330, northern-eastern Slovakia. Photo Archives of the Slovak National Museum in Martin NG-145758, Anna Kovačková.

open-air exhibitions. As for the previous example we are before application of the mentioned outcomes like for example a thorough research of building culture and way of living in 1980-ies in Blatnica village that should be professionally considered with an outcome of the historical-ethnographical study from 2006 of the Blatnica's homestead that represent local building culture and way of living in the museum exhibition.¹⁴ In

¹⁴ M. Halmová, *Usadlosť z Blatnice*. (The homestead from the village of Blatnica)

живота¹⁴. У том контексту заврше-так региона Туриец је један од најважнијих приоритета. Слично је у случају примене документације и истраживања промена у словачким селима у другој половини XX века, са фокусом на колективизацију пољопривреде и социјализацију друштва који су представљени краткотрајним изложбама.

Прикупљање елемената за збирку из друге половине XX века није изведено на систематски начин. Штавише, били смо суочени са другим методичким опсегом интересовања: не само опремањем ентеријера, већ и променама у култури градитељства и процесу урбанизације сеоских газдинстава. Током 25. Конференције Асоцијације европских музеја на отвореном 2011. године, јавила се потреба за детаљним истраживањима периода друге половине XX века и расправљало се о њиховој примени у поставкама, посебно у земљама источног блока бившег социјалистичког режима. Суочавамо се са стварањем изложбе или приказа који би изразили блиску прошлост и приближили је младим посетиоцима који нису искусили

14 M. Halmová, Usadlosť z Blatnice. (Домаћинство из села Блатница), у: *Zborník Slovenského národného múzea 100 – Etnografia 47*. Martin, 2006, стр. 71-87. Према овој студији домаћинство би требало да представља период између 1920 и 1930.године.

this context finishing of the Turiec region is one of the most important priorities. Similarly it is in the case of application of documentation and researches of changes in the Slovak villages in the second half of the 20th century that focused on collectivization of the agriculture and socialization of the society that were promoted into the short-term exhibition.

Collecting (acquisition) of collections from the second half of the 20th century was not systematic. Moreover we face other methodical ranges of interest: not just interior furnishing, but also changes in building culture and urban process of village estates. During the 25th Conference of the Association of European Open Air Museums in 2011 there was also the need of detailed researches of the second half of the 20th century and their application into the exhibitions especially in countries of former eastern socialistic area discussed. We face creating exhibitions or displays expressing this present past also to young visitors who have not experienced these times and perceive them as filtered information. Impacts of changes in building culture or way of living in villages influenced character of housing by modifications of dwelling

In *Zborník Slovenského národného múzea 100 – Etnografia 47*. Martin, 2006, p. 71-87. According to this study the homestead should present time period of years 1920-1930.

ова времена и доживљавају их као филтриране информације. Утицаји промена у култури градитељства и начину живота у селима утицали су на карактер становања мењајући стамбене објекте и пољопривредне зграде домаћинства. Култура живљења је прихватила могућности ширих планова кућа и њиховог распоређивања у пројектима процеса социјалистичке изградње села у другој половини XX века када је животни стандард постао виши, а домаћинства опремљена модерним намештајем. Нови намештај је био блиско повезан са новим типским пројектима кућа и дизајниран за простране собе.

У данашње време постоје пројекти реконструкције, популарни због употребе другачијих грађевинских материјала и стандарда од оних који су коришћени у последњих двадесет година. Пројекти реконструкције, како старијих типова кућа из прве половине XX века, тако и кућа изграђених у социјалистичком периоду 1950-1980. године, у великој мери компликују теренско истраживање развојних фаза становања. Међутим, музеји на отвореном би могли дати најбољу прилику да посетилац уочи развој градитељства и културе живљења и промене у начину живота појединца.

Музеји на отвореном се суочавају са многим другим различитим интересовањима. Постоје друге

houses or farm buildings and solitaires of the households. The culture of living acquired possibilities of wider house plans disposition in layout projects of the *process of socialistic village construction* in the second half of the 20th century and the living standard was higher with *modern* furniture. New types of furniture were closely connected with the *new* house type projects and designed to spacious rooms.

At the present time there are reconstruction projects popular according to changed building materials and standards of last twenty years. Reconstruction projects both of older house types from the first half of the 20th century and houses built in socialistic period 1950-ies – 1980-ies make research field of development stages of the housing much more complicated. However, open-air museums could give the best opportunity to see this development in building and living culture and changes in way of life to a visitor.

Open-air museums face many other various ranges of interest. There are many other topics as ethnic question, migration, multiculturalism and the museums devotes a special approach to them in research, documentation and presentation too. We can see interesting acquisitions of collections of specific thematic objects of everyday life in towns (hospitals, custom houses...) or technical projects (e.g. railways

теме, као што су национално питање, миграција или мултикултурализам, и музеји имају посебан приступ њима у погледу истраживања, документације и презентовања. Можемо видети занимљиве аквизиције специфичних тематских збирки предмета из свакодневног живота у градовима (болнице, царинарнице ...) или техничке пројекте (нпр. железнице на парни и електрични погон, трамвајске станице и сл). У том контексту, постоји недовршен пројекат Музеја словачког села који је требало да представи објекте и уређаје који раде на водени погон (воденице, бруснице, тестере, умиваоник, чекић за бакар/метал), а њихова документација се налази у архиву Музеја.

Данас посетиоци очекују од музеја да поседује савремене аудиовизуелне техничке стандарде. Угледајући се на западноевропске музеје на отвореном, наводимо чињеницу да поседујемо богату архиву фотографија и филмова који су саставни део поставке, тако да посетиоци могу да сниме радове, процесе, занимања, занате или интервјуе са теренског истраживања директно. Нажалост, ми смо на нивоу инспирације, и по овом питању. Ове године смо почели са дигитализацијом збирки, а надамо се и дигитализацији фотографског архива и кинотеке.

with steam and electric engines, tram stations etc.). In this context there is unfinished water project of the Museum of the Slovak Village that was to present water drive technical object (water mills, grinders, sawmills, wash-basin, copper/metal hammer) and their documentation is in museum's archives.

Nowadays visitors take modern audiovisual technical standards in museums as for granted. With a sight onto western European open-air museums we allege almost thorough photography and film archives that are implicated in the exhibitions and so they can capture works, processes, occupations, crafts or interviews from a field research directly to a visitor. Unfortunately we are in inspiration level also in this matter. This year we have began with digitalization of collections and then we hope in digitalization of photo and film archives.

Conclusion

Acquisitions of the collection objects, their selection, completing of the collection fund, documentation of the culture and life phenomena and other professional museum activities are still not realised adequately in Slovak conditions instead of this need so as it was in the second half of the 20th century. Unfortunately the practise is still quite distant from the theory. The museums

Закључак

Набавке предмета за збирке, њихов избор, попуњавање колекцијског фонда, документација о култури и животу и друге професионалне музејске активности још увек се не реализују на адекватан начин, а тако је било и у другој половини XX века. Нажалост, пракса је још увек прилично далеко од теорије. Музеји су, са једне стране, директни посредници у преношењу културе и за разлику од академских институција, они приказују културно наслеђе најширем кругу становништва. Осим тога, данашња пракса нам показује колико је важан однос између музеја и посетиоца. Маркетинг музеја је усмерен ка посетиоцу који је клијент, потрошач или прималац културне вредности и искуства. Са друге стране, маркетинг би још увек требало да ради на проналажењу правог пута између стручног музејског рада и комерцијализације. У овом случају постоји организација појединачних музеја која утиче на стручне квалификације музејских послодаваца и посебан приступ у задовољењу музејских потреба од стране надређених (поједини музеји на отвореном у Словачкој су под заштитом неколико ресора, као што су Министарство културе, Министарство пољопривреде и Министарство животне средине, или регионалних сеоских власти).

are on the one hand direct mediator in cultural transmission and in compare with academic institutions they address cultural heritage to the widest range of population. Moreover from nowadays practise we see how important the relation between museum and its visitor is. Marketing of the museums is oriented to the visitor who is the client, consumer or recipient of a cultural value and experience. On the other hand this marketing should be still finding the right way between the professional museum work and commercialism. In this matter there is also the organisation province of individual museums that affect professional qualification of museum employers and particular approach in saturating of museum needs from the superior authorities (individual open-air museums in Slovakia are under the province of several resorts as Ministry of Culture, Ministry of Agriculture and Ministry of environment, then under the province of regional and village authorities). The situation of the Slovak museums in general is much complicated because of not sufficient government's interest, on the other hand sponsor partnerships and volunteer cooperation with the culture institutions are still not in common in our country and in this matter we are just in the inspiration level from the western European countries.

Regular repairs in open-air exhibitions, present requests of public

Ситуација словачких музеја у целини је много компликованија због недовољне заинтересованости владе; са друге стране, партнерства спонзора и волонтерске организације које сарађују са културним институцијама и даље нису уобичајени у нашој земљи и у овом случају ми смо само на нивоу инспирације коју црпимо из западноевропских земаља.

Редовне поправке поставки на отвореном, захтеви за јавност у пружању услуга и раду представљају тешкоћу у данашњој културној политици Словачке. Већина музеја на отвореном има егзистенцијалне проблеме и редовне поправке су недовољне. Садашњи закон их не издваја довољно од класичних музеја и галерија. Посебни проблеми музеја на отвореном укључују демонстрације радова и продају старих и регионалних сорти усева, воћа, поврћа и биљака, традиционалних домаћих животиња, реконструкцију пословних објеката (ресторани, продавнице); они нису у делокругу рада музеја и галерија и самим тим финансијска средства нису доступна. Спонзорисање музеја још није уобичајено у нашој земљи. Са друге стране, не треба заборавити професионалне дужности као и вођење документације о овом тренутку, како не би зажалили у будућности.

service and operation are very difficult in nowadays cultural policy of Slovakia. Most of open-air museums have existence problems and regular repairs are insufficient. Nowadays legislative does not specify their place from the *classic museums and galleries* sufficiently. Particular problems of open-air museums including demonstrations of works and sale, so as old and regional varieties of crops, fruit trees, vegetables and plants, traditional farm animals, reconstructing of commercial objects (restaurants, shops) are not defined in the museum's and galleries act and therefore the financial means are not available. Sponsoring of museums is still not in common in our country. On the other hand we should not forget professional duties like documentation of the present time so as we would not regret it in future.

Снежана Томић-Јоковић

Музеј на отвореном „Старо село“ Сирогојно, музејски саветник

Дипломирала на Катедри за етнологију и антропологију Филозофског факултета у Београду, од 1992.године запослена у Музеју на отвореном „Старо село“ у Сирогојну. Проучава област материјалне и нематеријалне културе на подручју Златиборског округа и објављује резултате истраживања у прилозима, стручним и научним чланцима и публикацијама. Аутор већег броја етнографских изложби, руководилац на пројектима, учесник у организацији стручних и научних скупова посвећених заштити културног наслеђа, учесник на саветовањима и конференцијама. Сарадник Центра за заштиту нематеријалног културног наслеђа и координатор за регион западне Србије.

Snežana Tomić-Joković

Open-air Museum “Old Village”, Sirogojno, museum consultant

Graduated from the Department of Ethnology and Anthropology, University of Belgrade. Since 1992 she has been employed in the Open-air museum “Old Village” in Sirogojno. She studies the field of tangible and intangible culture in Zlatibor District and publishes research results in professional and scientific articles and publications. She is the author of numerous ethnographic exhibitions, manager of projects, participant in the organization of professional and scientific conferences devoted to the protection of cultural heritage, participant at symposia and conferences. She is the associate of the Centre for the Protection of Intangible Cultural Heritage, and coordinates its work in the region of Western Serbia.

АБСТРАКТ

У овом раду ће бити речи о томе на који начин се теренска грађа о старим занатима и занимањима и теренска искуства стечена током истраживања могу применити, односно, вратити истраживаној заједници или појединцу и унапредити основну делатност у Музеју на отвореном „Старо село“ у Сирогојну.

ABSTRACT

This paper is discussing how the material about old trades and occupations obtained in the field research, as well as the experience gained during the research, could be applied or returned to the studied community or an individual and how they could improve the activities of the Open-air museum “Old Village” in Sirogojno.

ПРИМЕНА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА СТАРИХ ЗАНАТА И ЗАНИМАЊА У МУЗЕЈУ НА ОТВОРЕНОМ “СТАРО СЕЛО” У СИРОГОЈНУ

IMPLEMENTATION OF THE RESULTS OBTAINED ON THE RESEARCH OF OLD CRAFTS AND OCCUPATIONS IN THE OPEN AIR MUSEUM “OLD VILLAGE” IN SIROGOJNO

Увод

У складу са делатношћу европских (и ваневопских) скансена, који током читаве своје музејске историје, показују суштинску опредељеност за очување заната¹, Музеј на отвореном „Старо село“ у Сирогојну посвећује велику пажњу заштити старих заната и занимања ужичког краја, као једном од сегмената у заштити културног наслеђа. Она се спроводи кроз различите активности: теренска истраживања и бележење тренутног стања заната на терену, документовањем грађе, формирањем и стручном обрадом колекција предмета заната, њиховим излагањем и публиковањем, затим стварањем видео записа занатских техника, представљањем традиционалних занатских техника у радионицама Музеја, организовањем обука старим занатима, редовном сарадњом са занатлијама на терену где се дају савети у вези побољшања

1 Никола Крстовић, „Занати: где после музеја?“, у: *Гласник Етнoгpафскoг институтa САНУ LX(1)*, Београд 2012, стр. 79-92.

Introduction

In line with the activities of European (and out of Europe) Skansen museums that have shown a substantial commitment to the preservation of crafts¹ throughout their history, the Open-air museum, “Old Village” in Sirogojno pays great attention to protection of traditional crafts and occupations of Užice region (centre of south-west Serbia), as one of the segments in the protection of cultural heritage. It is implemented through a variety of activities: field researches and recording the current state of crafts in the field, documenting material, forming collections of the crafts’ objects and their expert analysis, their presentation and publication, then, making video recordings of the craft techniques, presentation of traditional craft techniques in the workshops of the Museum, organizing training in performance of the traditional crafts, regular cooperation with the artisans in the field, where advice on how to

1 Nikola Krstović, „Zanati: gde posle muzeja?“, in: *Glasnik Etnografskog instituta SANU LX (1)*, Beograd, pp. 79-92

квалитета производа и омогућеном продајом занатских производа у продавници Музеја, као и проширењем асортимана њихових производа кроз израду копија музејских експоната, различитих врста употребних предмета, понудом традиционалних гастрономских специјалитета у музејској Крчми, кроз медијску афирмацију. Тежња Музеја је да се занатска производња сачува од нестајања али и претеране комерцијализације, да се очувају форме и структуре занатске израде у оквирима локалне заједнице која треба да се развија захваљујући тој делатности, да се одређени производи прилагоде савременим потребама друштва, да се препознају угрожене вредности и пронађу начини да се одрже.

У раду ће бити говора о примени резултата вишегодишњих теренских истраживања о старим занатима и занимањима која су спроведена у периоду од 1992. године до данас.

Теренска истраживања

У сазнајној пракси о овој теми, поред коришћења релевантне литературе која највећим делом датира из периода прве половине XX века теренска истраживања су од веома важног значаја.

Теренски рад стручњака Музеја на отвореном „Старо село” у периоду од 1992. до данас одвијао се

improve product quality and marketing of craft products in the Museum store is given, as well as expanding the range of their products through the production of copies of museum pieces, various types of everyday objects, offering traditional gastronomic specialties in the museum's "Inn" and through media promotion. The tendency of the Museum is to save the handicraft production from disappearance, but also from excessive commercialization, to preserve the form and structure of craft production in the community that needs to be developed through these activities, to adapt certain products to modern needs of society, to identify vulnerable values and find ways to sustain.

This paper will discuss application of results of the years of field research on old trades and occupations that were conducted in the period from 1992 to date.

Field research

Widening of the knowledge on this topic, in addition to the use of relevant literature which mostly dates from the first half of the XX century, field studies are of great significance.

Fieldwork of the Open-air museum "Old Village" experts, in the period from 1992 until now, proceeded sporadically in some areas of the municipalities of Čajetina, Arilje, Ba-

спорадично у појединим насељима општина Чајетина, Ариље, Бајина Башта, Нова Варош и Ужице, и систематски током 2011. године у оквиру истраживачког пројекта *Евиденцирање занатлија и традиционалних занатских вештина и знања на територији општине Чајетина и формирање базе података на Национални регистар нематеријалног културног наслеђа* чији је циљ истакнут у самом називу пројекта.

Током теренског истраживања коришћене су технике анкете и интервјуа са занатлијама, и уколико је било могуће, са неким од чланова породице. Праћен је процес израде занатских производа у свим фазама од припреме материјала, израде предмета, до његове продаје. Процес је документован фотографском материјалом и аудиовизуелним записом. Поклоњена је пажња економском аспекту заната и друштвеном статусу занатлија. Предходило је упознавање са релевантном литературом о задатој теми.

Значај заната као најважнијег дела варошке економије и културе, и еснафа као старог наслеђа варошке социјалне организације и основе варошких социјалних односа, истакао је Тихомир Ђорђевић још почетком XX века и издао *Упутство*² за прикупљање гради-

јина Вашта, Nova Varoš and Užice, and systematically during the year 2011 within the research project *Recording artisans and traditional craft skills and knowledge in the municipality of Čajetina and making proposals for the National Register of Intangible Cultural Heritage*, whose goal is highlighted in the title of this project.

During field research, the techniques of surveys and interviews with artisans were used and, when possible, with some of the family members. The process of making craft products was monitored at all stages - from preparation of materials, followed by creating an object, to its sale. The process has been documented by photo material and audio-visual recordings. Attention was paid to the economic aspect of a trade as well as of social status of craftsmen. But first, acquainting with the relevant literature on a given topic was required.

The importance of trades, as the most important part of a town's economy and culture, and guilds as old heritage of social organization and basis of social relationships in a town, was emphasized by Tihomir Đorđević as early as the beginning of XX century when he published *Instructions*² for collection of material

2 Тихомир Ђорђевић, *Упутство за прикупљање градива о занатима и еснафима у српским земљама*, Српска кра-

2 Tihomir Đorđević, *Uputstvo za prikupljanje gradiva o zanatima i esnafima u srpskim zemljama*, Beograd, Srpska kraljevska akademija, 1913, p. 1-80

ва о занатима и еснафима у српским земљама³.

Иако су се појавили релевантни радови о занатима у којима су наглашаване промене и пропадање заната, која се односе на подручје Србије⁴, није било прилога ни упутстава о испитивању традиционалних заната, све до 1990. године када је у оквиру програма УНЕСКО-а *Свејска геценија за развој културе* дат десетогодишњи план акција за развој и ревитализацију заната. Штамапан је методолошки приручник у сарадњи са Програмом Уједињених нација за развој (PNUD) и Институтом за афричку културу (ICA). Он садржи низ практичних савета за прикупљање грађе и анкета којом се испитује израда занатских производа и њихова продаја⁵.

Према садашњим ставовима о теренским истраживањима Зори-

љевска академија, Београд, 1913, стр. 1-80.

- 3 Тихомир Ђорђевић, „Архивска грађа за занате и еснафе у Србији од другог устанка до еснафске уредбе 1847“, у: *Српски етнографски зборник*, XXXIII, Београд, 1925.
- 4 Миливоје М. Савић, *Наша индустрија и занати*, Сарајево 1954; Никола Вучо, *Распадање еснафа у Србији*, књига прва, Београд, 1954, *Распадање еснафа у Србији*, књига друга, Београд, 1958.
- 5 Сенка Ковач, „Традиционални занати у Србији у свремено доба“, у: *Етноантрополошки проблеми*, св. 10, Београд, 1995, 83-93, 84.

about crafts and guilds in Serbian lands³.

Although there appeared relevant works on crafts with an accent on changes and deterioration of trades related to the territory of Serbia⁴, there were no reports or guidelines on testing traditional crafts until 1990 when, within the UNESCO programme *World Decade for Cultural Development*, a ten-year action plan for the development and revitalization of trades was given. A methodological booklet was printed in collaboration with the United Nations Development Programme (PNUD) and the Institute of African Culture (ICA). It contains a number of practical advice for collecting items and the survey used to examine development of handicraft products and their sale⁵.

Regarding the current attitudes about the field research Zorica Ivanović points out that each field-work means direct contact with

3 Tihomir Đorđević, „Arhivska građa za zanate i esnafa u Srbiji od drugog ustanka do esnafske uredbe 1847“, in: *Srpski etnografski zbornik*, XXXIII, Beograd 1925.

- 4 Miloje M. Savić, *Naša industrija i zanati*, Sarajevo 1954; Nikola Vučo, *Raspadanje esnafa u Srbiji*, knjiga prva, Beograd; Nikola Vučo, *Raspadanje esnafa u Srbiji*, knjiga druga, Beograd 1958.
- 5 Senka Kovač, „Tradicionalni zanati u Srbiji u svremeno doba“, in: *Etnoantropološki problemi*, sv. 10, Beograd 1995, pp. 83-93

ца Ивановић истиче да сва она, пре свега, значе директан кон-танкт са онима које изучавамо. Конструкцију антрополошког знања и ауторитета треба посматрати у контексту ширег друштвеног и симболичког поља у коме антропологија делује и које је конститутивни елемент њеног дискурса⁶. На тај начин сагледавају се проблеми „локалности“ и питања која се односе на припадност групи, заједништво, континуитет и групни идентитет. „Етнографски теренски рад, истраживачка пракса заснована на директном и дуготрајнијем социјалном контакту између истраживаних и истраживача (посматрање са учествовањем), чији резултат представљају писане етнографије, традиционално је сматран не само једном од основних методолошких вредности, већ и дистиктивном одликом антропологије на основу које је конструирана разлика у односу на остале друштвене и хуманистичке науке. Како се, дакле, ради о методу који омеђава њено дисциплинарно поље и означава границе саме дисциплине, ове границе или садржај који се унутар њих налази, немогуће је преиспитивати без по-

those under the study. The construction of anthropological knowledge and authority should be observed in the context of broader social and symbolic sphere in which anthropology operates and that is a constitutive element of its discourse⁶. In this way we are looking at problems of “locality” and issues relating to belonging to a group, community, continuity and group identity. “Ethnographic fieldwork, research practice based on direct and long-lasting social contact between the researchers and the researched (observation with participation), which resulted in written ethnographies, has traditionally been regarded as not only one of the basic methodological values, but a distinctive feature of anthropology based on which, the difference in relation to other social sciences and humanities is constructed. So, it is a method that borders its disciplinary field and marks the boundaries of the discipline itself, these limits or the content within them are impossible to review without rethinking the very idea of “field” and “field work”⁷.

One of the results of field research on the old crafts is a publica-

6 Зорица Ивановић, „Терен антропологије и теренско истраживање пре и после критике репрезентације“, у: *Етнологија и антропологија: стање и перспективе*, ур. Д. Радојичић, Љ. Гавриловић, Београд: Етнографски институт САНУ, 2005, стр. 123-141, 125, 128.

6 Zorica Ivanović, „Teren antropologije i terensko istraživanje pre i posle kritike reprezentacije“, in: *Etnologija i antropologija: stanje i perspektive*, ur. D. Radojčić, Lj. Gavrilović, Etnografski institut SANU, Beograd 2005, pp. 123-141

7 *ibidem* pp. 123-141, p. 126

новног промишљања саме идеје „терена” и теренског рада”⁷.

Један од резултата теренских истраживања о старим занатима су објављене публикације: *Живи сеоски занатли у Ужичком крају и њихова заштитна на примеру грнчарској, качарској и ковачкој занатли*, са циљем да се укаже на значај који су грнчарски, качарски и ковачки занати имали за средину у којој су се развијали, њихов историјат, традиционалне технике израде производа, материјале и алате који се користе приликом израде, промене у начину производње које су условљене савременим начином живота, да истакне континуитет постојања заната, њихову заштиту и њихов значај који данас имају за развој породичне и локалне заједнице⁸, и публикације мањег обима *Ужички сувомеснаји производи, Чанчари из села Пилица, Израда свирала и двојница у ужичком крају*⁹. У наредном

Living rural trades in Užice region and their protection in the examples of pottery, coppersmith's and blacksmith's crafts. Its aim is to highlight the importance of the pottery, cooper and blacksmithing crafts have had for the environment in which they evolved, to describe their history, traditional techniques of products making, materials and tools used in production, changes in production methods conditioned by modern way of life, to highlight the continuity of trade existence, their protection and relevance they have today in the development of family and local community⁸, and smaller publications like *Užice meat processing products, Basin makers from the village of Pilica, Making Flutes and Double Flutes in Užice Region*⁹. Publishing of systematized field material is planned to be continued in the next period.

“It is particularly interesting to discuss contribution of ethnologists

7 Зорица Ивановић, „Терен антропологије и теренско истраживање пре и после критике репрезентације“, у: *Етнологија и антропологија: сјање и персекуције*, ур. Д.Радојичић, Љ.Гавриловић, Београд: Етнографски институт САНУ, 2005, стр. 123-141, 126.

8 Снежана Томић-Јоковић и Јелена Тошкић, *Живи сеоски занатли у Ужичком крају и њихова заштитна на примеру грнчарској, качарској и ковачкој занатли*, Музеј на отвореном „Старо село” Сирогојно, Сирогојно, 2010.

9 Снежана Томић-Јоковић, *Ужички сувомеснаји производи*, Музеја на отво-

8 Snežana Tomić-Joković i Jelena Toskić, *Živi seoski zanati u Užičkom kraju i njihova zaštita na primeru грнчарског, качарског и ковачког заната*, Музеј на отвореном „Старо село” Сирогојно, Сирогојно 2010.

9 Snežana Tomić-Joković, *Užički suvomesnati proizvodi*, Музеја на отвореном „Старо село” Сирогојно 2012; Jelena Toskić, *Čančari iz sela Pilica*, Музеја на отвореном „Старо село” Сирогојно 2012; dragan Cicvarić, *Izrada svirala i dvojnica u užičkom kraju*, Музеј на отвореном „Старо село” Сирогојно 2012.

периоду планира се наставак публиковања систематизоване теренске грађе.

„Посебно је интересантно питање доприноса етнолога одржавању традиција друштва у којем живи, што посебно долази до изражаја у раду у етно-парковима и музејима. Сасвим је очекивано да припадници једног друштва доживљавају свој колективни идентитет на есенцијални и статички начин, али етнолог не би требало да дели овакве погледе осталих чланова заједнице, већ би идентитету (пре свега, етничком и националном) требало да приступи као рационалном и динамичком феномену”¹⁰.

Примена резултата истраживања

Радам на терену су прикупљене информације о реалним начинима живота и културним моделима, онако како их ми видимо. „Задатак антрополога је да помогну људима да своју свест о постојању

реном „Старо село” Сирогојно, 2012; Јелена Тоскић, *Чанчари из села Пилица*, Музеја на отвореном „Старо село” Сирогојно, 2012; Драган Цицварић, *Израда свирала и двојница у ужичком крају*, Музеј на отвореном „Старо село” Сирогојно, 2012.

10 Владимир Рибич, „Основе наставе из предмета Примењена етнологија: перспективе развоја”, у: *Етнологија и антропологија: сјање и њерсијекливе*; ур. Драгана Радојичић, Љиљана Гавриловић, Београд: Етнографски институт САНУ, 2005, стр. 253-261

in maintaining traditions of society in which they live, which is especially evident in the work of ethno-parks and museums. It is quite expected that members of a society experience their collective identity in the essential and static way, but an ethnologist should not share such attitudes of other members of the community; instead he should approach identity (primarily national and ethnic) as a rational and dynamic phenomenon”¹⁰.

Application of research results

Field work collected information about the real way of life and cultural models as we see them. “The task of anthropologists is to help people transform their awareness of social needs into social action ... This means that the purpose of research is addressing real life problems of the studied population”¹¹. Systematization and processing of field mate-

10 Vladimir Ribić, „Osnove nastave iz predmeta Primenjena etnologija: perspektive razvoja”, in: *Etnologija i antropologija: stanje i perspektive*; ur. Dragana Radojčić, Ljiljana Gavrilović, Etnografski institut SANU, Beograd 2005, pp. 253-261

11 Vladimir Ribić, *Primenjena antropologija: razvoj primenjenih antropoloških istraživanja u Velikoj Britaniji i Sjedinjenim Američkim Državama*, Beograd: Srpski genealoški centar: Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu 2007, pp. 104.

друштвене потребе преобрате у друштвену акцију... То значи да је сврха истраживања решавање правих животних проблема проучаване популације”¹¹. Систематизацијом и обрадом теренске грађе добија се збир квалитативних и квантитативних података, који не остају заробљени у документационим фондовима и депоима, већ се даље примењују у реализацији различитих активности у оквиру музејске делатности кроз сталне и тематске изложбе, продајне изложбе, едукативне програме, презентације.

У сталној поставци Музеја изложене су три занатске радионице: лончарска, качарска и ковачка. Поред изложених алата и занатских производа, посебан значај има наратив о мајсторима, занатлијама који су били власници ових радионица, и ангажовање занатлија у практичном представљању традиционалних занатских вештина¹². Мада су „активности назване

rial provide a total of qualitative and quantitative data that do not stay trapped in documentary funds and depots, but are still used in implementation of various actions within the museum activity throughout permanent and thematic exhibitions, trade shows, educational programs, presentations.

The permanent exhibition of the Museum includes three craft workshops: pottery, coppersmith’s and blacksmith’s. Beside displayed tools and craft products, quite significant is the narrative of craftsmen, artisans who were the owners of these workshops, as well as their engagement in practical presentations of traditional craft skills¹². Although “the activities named demonstrations of crafts and their introduction to visitors through the museological obsolete measures of revitalization of (folk) architecture represented unsuccessful attempt of resuscitation of museum documentation”¹³, they are nonetheless important in presenting the craft, especially as this is about “live” crafts and artisans who

11 Владимир Рибић, *Примењена антропологија: развој примењених антрополошких истраживања у Великој Британији и Сједињеним Америчким Државама*, Београд: Српски генетолошки центар: Одељење за етнологију и антропологију Филозофског факултета у Београду, 2007, стр. 104.

12 Јелена Тоскић, *Лончарска радионица*, Музеј на отвореном „Старо село” Сирогојно, Сирогојно, 2011; Снежана Томић-Јоковић, *Качарска радионица*, Музеј на отвореном „Старо село” Сирогојно, Сирогојно, 2011; Снежана То-

12 Jelena Toskić, *Lončarska radionica*, Музеј на отвореном „Старо село” Сирогојно, Сирогојно 2011; Snežana Tomić-Joković, *Kačarska radionica*, Музеј на отвореном „Старо село” Сирогојно, Сирогојно 2011; Snežana Tomić-Joković, *Kovачка radionica*, Музеј на отвореном „Старо село” Сирогојно, Сирогојно 2011.

13 Nikola Krstović, „Zanati: gde posle muzeja?” in: *Glasnik Etnografskog instituta SANU LX(1)*, Beograd 2012, pp. 79-92.

демонстрацијама заната и њихово `приближавање` посетиоцима кроз музеолошки застареле мере ревитализације објеката (народног) градитељства представљале неуспешан покушај реанимације музејских документација¹³, оне су ипак важне у циљу представљања самог заната, посебно што се овде ради о „живим“ занатима и занатлијама који се активно баве занатом. Поред занатлија у радионицама, у периоду повећане посете у Музеју, ангажују се корпар и ткаља. Оно што је промишљање за наредни период је да сви ангажовани мајстори остваре ефективан рад и могућност да директно продају робу посетиоцу. То би потпуно економски оправдало њихово ангажовање у музеју.

О употреби знања до којих долазе антрополози „Џералд Береман инсистира на томе да је немогуће сакупљати податке и анализирати их без размишљања о њиховој употреби, као и да антрополог не може да се ослободи последица свог научног деловања. Због могућности да антролошка знања буду искоришћена за циљеве који су изван контроле антрополога и супростављени вредностима које он заступа, Береман предлаже: `Мора-

мић-Јоковић, *Ковачка радионица*, Музеј на отвореном „Старо село“ Сирогојно, Сирогојно, 2011.

13 Никола Крстовић, „Занати: где после музеја?“, у: *Гласник Еџноџрафској инсџиџиџа САНУ LX(1)*, стр. 79-92.

are actively engaged in trade. In addition to craftsmen, during the period of increased number of visits to the Museum, a basket maker and some weavers were engaged in workshops. For the next period, it is planned that all involved artists achieve effective work and get the opportunity to sell their goods directly to the visitors. Economically, it would completely justify their involvement in the Museum.

Speaking about the use of knowledge anthropologists obtain, “Gerald Berreman insists that it is impossible to collect data and analyze them without thinking about their use, as well as that an anthropologist cannot get rid of the consequences of his scientific activity. Because of the possibility that anthropologic knowledge could be used for purposes that are outside control of anthropologists and opposed to the values they represent, Berreman suggests: `We must try to apply our knowledge and skills to real problems that we have defined, instead of simply accepting them from sources that provide our funds. We need to ask questions that point to the problems of our time, and not the ones that minimize and obscure them ...`”¹⁴.

14 Vladimir Ribić, *Primenjena antropologija: razvoj primenjenih antropoloških istraživanja u Velikoj Britaniji i Sjedinjenim Američkim Državama*, Beograd: Srpski genealoški centar: Odeljenje za et-

мо настојати да примењујемо наша знања и вештине на праве проблеме које смо дефинисали, уместо да смо их једноставно прихватили од извора који обезбеђују наше фондове. Морамо постављати питања која упућују на проблеме нашег времена, а не она која их минимизирају и затамњују...”¹⁴.

У оквиру очувања и оживљавања старих заната у непрестаној сарадњи стручњака Музеја са занатлијама из ужичког краја, поново почиње израда појединих производа чија је употреба занемарена коришћењем индустријских производа (џбан, сланица, рам за фотографије и огледало и тд.), а израђују се и копије музејских експоната (синије, треношке, колевке, тканине торбице, везене марамице и тд.). Ове производе чини вредним тежња занатлија да производи буду верни својим оригиналним предметима, како у материјалу од кога се праве, његовој форми, тако и у технологији израде, с тим што се у изради поједи-

Изложба „Производи старих заната – од традиционалног ка савременом“ у Етнографском музеју у Београду

Exhibition “The products of old crafts – From traditional to contemporary” in the Ethnographic museum in Belgrade

In the preservation and revival of traditional crafts, in constant collaboration of the Museum experts with craftsmen from Užice region, production of some objects whose use is neglected by using industrial products (‘džban’ (utensil for brandy), brine, photo frame and mirror, etc..) is resumed; the copies of museum items are produced as well (dining tables, three-leg chair, cradle, woven bags, embroidered handkerchiefs, etc..). What makes these products valuable is the pursuit of artisans to be faithful to their original objects in the material from which they are made, their form, but also in technology of their development; still in creation of some objects, in addition to using manual,

14 Владимир Рибић, *Примењена антропологија: развој примењених антрополошких исцртавања у Великој Британији и Сједињеним Америчким Државама*, Београд: Српски генетолошки центар: Одељење за етнологију и антропологију Филозофског факултета у Београду, 2007, стр. 49.

nologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu, 2007, pp. 49.

них предмета, поред ручног користи и машинска обрада прилагођена савременим условима живота. У Музејској продавници организована је стална продајна изложба производа старих заната и биљних производа карактеристичних за ово подручје. Овај вид излагања занатских производа представља важан пут којим се преноси историјско знање и има исти значај као и друге изложбе у музејској делатности, а могућност куповине постаје нови вид комуникације.

Занатски производи чија је употреба применљива и у савременим условима живота, представљени су 2005. године кроз изложбу *Производи старих заната, од традиционалног ка савременом* у Етнографском музеју у Београду¹⁵, која је била продајног карактера. Реч је о производима који се већ нуде у продавници Музеја на отвореном „Старо село“, али за ову прилику у сарадњи са занатлијама, урађене су копије предмета ентеријера (кревет, сандук за одећу, сто, столице „столоваче“, орман, полице итд.). Ови производи направљени од природних материјала, у времену еколошких трендова имају посебну вредност. Током трајања изложбе показано је значајно интересовање за ове произво-

15 Снежана Томић-Јоковић, *Производи старих заната, од традиционалног ка савременом*, каталог, Сирогојно, 2005

the machine processing is also applied, which is adapted to modern living conditions. The permanent sales exhibition of traditional craft products and herbal products typical of this area is organized in the Museum shop. This type of craft products' exposure represents an important pathway by which historical knowledge is transmitted and has the same significance as other exhibitions in the museum activity, where the possibility of purchasing becomes a new form of communication.

Trade products whose use is applicable even in contemporary life were presented in 2005 at the exhibition *The Products of Old Crafts, from Traditional to Contemporary* in the Ethnographic Museum in Belgrade¹⁵, where exhibits were sold. These were the products that had already been offered in the Open-air Museum "Old Village" shop, but on this occasion, in collaboration with artisans, copies of the interior objects were made (bed, chest of clothes, table, chairs, host-chair, cabinet, shelves, etc.). These products, made of natural materials, in the time of environmental trends, have special value. During the exhibition, a significant interest for these products was shown through their purchases. It offers a real possibility that, through continuous sales, these

15 Snežana Tomić-Joković, *Proizvodi starih zanata, od tradicionalnog ka savremenom*, catalogue, Sirogojno 2005.

де кроз њихову куповину. То даје реалне могућности да се у Београду кроз сталну продају омогући приступачност оваквих производа.

Ако пођемо од констатације Владимира Рибича да антропологија мора да, и у теорији и у пракси, ради у интересу свих људи и да се акциони антрополози служе клиничким, односно експерименталном методом, што значи да се не задржавају само на опсервацији, већ настоје и да утичу на стварност¹⁶, онда треба користити реалне аспекте.

Веома важне активности су едукативни програми и креативне радионице у музејском комплексу. У Музеју су у два наврата организоване обуке младих старим занатима, прва 1997. године у сарадњи са Тржиштем рада, где су пројектом обухваћена три заната: столарски, корпарски и качарски, и друга 2005. године у сарадњи са Месном заједницом Сирогојно и

*Обука сѣарим занайима и занимањима у Музеју на оѡвореном „Сѣаро село“ у Сирогојну 2005. године
Training in old crafts and occupations in the Open air museum Old Village 2005.*

products become available in Belgrade.

If we accept the statement of Vladimir Ribić that anthropology must, both in theory and in practice serve to the benefit of all people and the action anthropologists use clinical, i.e. experimental method, which means not only to stick to observation, but try to influence reality¹⁶, then real aspects should be used.

Very important activities are educational programmes and creative workshops in the Museum complex. On two occasions, the Museum or-

16 Владимир Рибич, *Примењена анѡроѡлогија: развој ѡримењених анѡроѡлошких исѡраживања у Великој Бриѡанији и Сједињеним Америчким Државама*, Београд: Српски генеалошки центар: Одељење за етнологију и антропологију Филозофског факултета у Београду, 2007, стр. 98.

16 Vladimir Ribić, *Primenjena antropologija: razvoj primenjenih antropoloških istraživanja u Velikoj Britaniji i Sjedinjenim Američkim Državama*, Beograd: Srpski genealoški centar: Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu, 2007, pp. 98

Министарством пољопривреде, шумарства и водопривреде, где су обухваћена четири заната: ткачки, абаџијски, ковачки, и корпарски¹⁷. У радионице је било укључено локално становништво као носилац и преносилац знања и вештина, као и сами полазници¹⁸. На жалост у оба случаја нису постигнути жељени ефекти, да се што већи број младих незапослених из златиборских села оспособи за бављењем неких од ових заната. Ово је био покушај да се утиче на актуелно питање депопулације и решавање незапослености.

Међутим, веома успешне су биле тематске радионице са студентима Факултета примењене уметности, који су своја практична знања стечена у радионицама: Обрада вуне на традиционалан начин, Обрада конопље на традиционалан начин, Старе технике ткања на хоризонталном разбоју, Старе

ganized training of young people in performing crafts: the first in 1997, in collaboration with the Labour market, with the project that included three trades: carpentry, basketware and coppersmith's, and the other in 2005, in cooperation with the Local community Sirogojno and the Ministry of Agriculture, Forestry and Water Management, which covered four crafts: weaving, tailoring, blacksmith's and basketware¹⁷. The workshops included local residents as carriers and transmitters of knowledge and skills, as well as the participants themselves¹⁸. Unfortunately, in both cases, the desired result was not achieved, and that was to get as many young unemployed people from Zlatibor villages qualified for dealing with some of these crafts. This was an attempt to influence the current issue of depopulation and unemployment.

However, there were very successful thematic workshops with students of the Faculty of Applied Arts,

17 *Стари занати и занимања: обука у радионима Музеја на отвореном „Старо село“ у Сиројојну*, Сиројојно: Музеј на отвореном „Старо село“, 2005

18 Снежана Томић-Јоковић, Едукативне радионице у области нематеријалног културног наслеђа, у: *Нематеријално културно наслеђе*, ур. Душица Живковић, Београд: Министарство културе информисања и информационог друштва: Центар за заштиту нематеријалног културног наслеђа при Етнографском музеју у Београду, 2011, стр. 80-87, 84.

17 *Stari zanati i zanimanja: obuka u radionima Muzeja na otvorenom „Staro selo“ u Sirogojnu*, Sirogojno: Muzej na otvorenom „Staro selo“, 2005.

18 Snežana Tomić-Joković, „Edukativne radionice u oblasti nematerijalnog kulturnog nasleđa“, in: *Nematerijalno kulturno nasleđe*, ur. Dušica Živković, Ministarstvo kulture informisanja i informacionog društva: Centar za zaštitu nematerijalnog kulturnog nasleđa pri Etnografskom muzeju u Beogradu, Beograd 2011, pp. 80-87

технике ткања на ветикалном разбоју, применили у свом даљем практичном раду¹⁹.

Промоција културног наслеђа представља кључни аспект у одрживом културном животу. Веома важан програм који је у Музеју покренут 2011. године је *Вашар сѝарих занайѝа и занимања* чијом се организацијом даје допринос у очувању, популаризацији и вредновању занатских вештина и умећа, културног идентитета, нематеријалног културног наслеђа, затим промовисању статуса занатске делатности и привлачењу младих за бављење занатима²⁰. Тежња Музеја је да се занатска производња сачува од нестајања али и претеране комерцијализације, да се очувају форме и структуре занатске израде у оквирима локалне заједнице која треба да се развија захваљујући тој делатности, да се одређени производи прилагоде савременим потребама друштва, да се препознају угрожене вредности и пронађу начини да се одрже²¹.

19 Снежана Томић-Јоковић, „Улога Музеја на отвореном „Старо село“ у Сирогојну у очувању и оживљавању старих заната и занимања“, у: *Музеји*, ур. Љиљана Гавриловић, Београд: Музејско друштво Србије, 2008, стр. 95-101, 98.

20 *Вашар сѝарих занайѝа и занимања* 1,2, Сирогојно: Музеј на отвореном „Старо село“ Сирогојно, 2011, 2012.

21 *Друђи вашар сѝарих занайѝа*, Сирогојно: Музеј на отвореном „Старо село“ Сирогојно, 2012.

who applied their practical knowledge gained in the workshops: Processing wool in a traditional manner, hemp processing in a traditional way, Old techniques of weaving on a horizontal loom, Old techniques of weaving on a vertical loom, in their further practical work¹⁹.

Promotion of cultural heritage is a key aspect in sustainable cultural life. A very important programme was launched at the Museum in 2011. It is *The Fair of Traditional Crafts and Occupations*, whose organization is contributing to the preservation, popularization and evaluation of craft skills, cultural identity and intangible cultural heritage, promotion of the craft activity status and attracting young people to trades²⁰. The tendency of the Museum is to preserve the handicraft production from disappearing and excessive commercialization, to preserve forms and structures of handicrafts in the local community that needs to be developed through this activity, to adapt certain products to modern needs of society, to identify

19 Snežana Tomić-Joković, „Uloga Muzeja na otvorenom „Staro selo“ u Sirogojnu u očuvanju i oživljavanju starih zanata i zanimanja“, in: *Muzeji*, ur. Ljiljana Gavrilović, Beograd: Muzejsko društvo Srbije, Beograd 2008, pp. 95-101

20 *Vašar starih zanata i zanimanja* 1,2, Sirogojno: Muzej na otvorenom „Staro selo“ Sirogojno, 2011/ 2012.

*Вашар сѝарих занайѝа и занимања у Музеју на оѝвореном „Сѝаро село“
у Сироѝојну 2012. године*

Fair of Traditional Crafts and Occupations in the Museum Old Village in Sirogojno, 2012

Вашар сѝарих занайѝа и занимања је етнографска изложба којом се представља свакодневни живот, живо занатско наслеђе. То је изложба на којој су предмети који припадају прошлости, али који се тренутно израђују, јер постоји реална потреба за њиховим коришћењем. Поједине занатлије израђују предмете у присуству посетилаца. Занатски производ добија своју вредност коју му даје његов творац у времену и месту његовог стварања, у културном контексту. Бележи се оно што се дешава овде и сада.

Кроз програм *Вашар сѝарих занайѝа и занимања* даје се могућ-

the endangered values and find ways to sustain²¹.

The Fair of Traditional Crafts and Occupations is an ethnographic exhibition that presents everyday life, the living legacy of craftsmanship. This is an exhibition of objects belonging to the past, but that are currently being made, because there is a real need for their use. Some artisans create items in the presence of visitors. Artisanal product gains its value from its creator at the time and place of its creation, within the cultural context. Everything that is

²¹ *Drugi vašar starih zanata*, Sirogojno: Muzej na otvorenom „Staro selo“ Sirogojno, 2012.

ност „да предмет у култури јесте нешто што се може опипати, омирисати и употребљавати на различите начине... Ангажовање осталих чула у оквиру музејских изложби, мириса и слуха пре свега, омогућио би, осим духовног, и телесно прихватање информација о посматраној/представљеној култури...“²². Занатлије су актери приступачни публици, са њима се води дијалог из свакодневног живота.

Занатска израда производа представља индивидуалну креативност са локалним и регионалним карактеристикама. Ручно рађени производи насупрот индустријској производњи, носе приче и поруке у којима можемо тражити алтернативе за савремени начин живота у будућности. Овај програм је значајан јер представља још један вид музејске комуникације. Директна комуникација посетилаца са занатлијама и могућност посматрања и учествовања у процесу израде производа. Кроз пратеће програме *Вашара* представљају се и употребне вредности занатских производа: припремање хране (пасуљ, купус, пита *савијача*, пита од хељдиног брашна итд.) у производима лончарске керамике села Злакуса на огњишту у сталној поставци Музеја,

22 Љиљана Гавриловић, *Култура у излогу: ка новој музеологији*, ур. Драгана Радојичић, Етнографски институт САНУ, Београд 2007, стр. 57.

happening here and now is being noted.

The programme *Fair of Traditional Crafts and Occupations* gives the possibility that “an object of culture is something one can feel, smell and use in a variety of ways... Involvement of other senses in the museum exhibitions, smell and hearing primarily, would provide beside spiritual, a physical acceptance of information on the observed / presented culture ...”²² Artisans are actors accessible to the public, one can have a dialogue with them on everyday life.

Handicraft products represent individual creativity with local and regional characteristics. Hand-made products versus industrial production convey stories and messages in which we look for alternatives to the modern way of life in the future. This program is important because it represents a kind of museum communication - direct communication of visitors with artisans and the opportunity to watch and participate in the process of making a product. The support programs of the Fair show the use values of craft products: cooking (beans, cabbage, pie, strudel pie, buckwheat flour pie, etc.) in ceramic pottery of the village of Zlakusa prepared on fireplace in the per-

22 Ljiljana Gavrilović, *Kultura u izlogu: ka novoj muzeologiji*, ur. Dragana Radojičić, Etnografski institut SANU, Beograd 2007, p. 57

припремање и дегустација качамака, израда традиционалног колача од шљива, дегустација млечних (сир, кајмак) и биљних специјалитета (слатко, џем, ракија) и сувомеснатих производа (пршута, кобасица, сланина).

Образовни аспект *Вашара* огледа се и кроз организовање радионица за посетиоце: *Научиће га њихови деде, Украшавање одевних предмета од вуне* које воде плетилце из Сирогојна.

Организовањем манифестације посетиоцима се нуди доживљај простора у коме се налазе, учествовање у садржајима и активностима, упознавање и разумевање живота локалне заједнице и на крају носе сећања о доживљеном. Презентација наслеђа кроз догађаје и пратеће садржаје доприноси стварању додатих вредности културних локалитета и утиче на повећање посете у Музеју.

Закључак

Народ ствара своју културну традицију, негује је и преноси у наслеђе. На нама је да традиционалне занате и њихове технике израде очувамо и даље негујемо, а то ћемо успети ако их препознајемо као вредности и као важан део средине у којој делују, ако разматрамо могућности њихове одрживости, ако налазимо начине за унапређење вештина, ако их промовишемо.

manent exhibition of the Museum, preparing and tasting polenta, making traditional plum cakes, tasting dairy (cheese, cream) and vegetable dishes (preserves, jam, brandy) and dried meat products (prosciutto, sausage, bacon).

The educational aspect of the *Fair* is reflected in the organization of workshops for visitors: *Learn to knit, Decorating garments of wool* conducted by knitters from Sirogojno.

Organizing the event offers visitors the experience of the space in which they are located, participating in the amenities and activities, learning and understanding of life in the local community and eventually they take memories about their experiences. Presentation of heritage through events and supporting contents contribute to the creation of extra value of cultural sites and increases number of visits to the Museum.

Conclusion

People create their cultural tradition, cherish and pass it in succession. It is up to us to preserve and cherish traditional crafts and their techniques; we will succeed in it if we recognize them as an asset and as an important part of the environment in which they act, if we consider the possibilities of their sustainability, if we find ways to improve the skills, if we promote them. Crafts and craft skills make regional cultures distinctive and they can enrich the

Занати и занатске вештине чине препознатљивост регионалних култура и њима се може обогатити туристичка понуда регије. Очување заната треба да буде тежња читавог друштва, у складу са њиховим потребама. Допринос њиховом очувању могу да дају пре свега појединци као носиоци знања, институције различитих професионалних опредељења, локалне самоуправе, државни органи, законске регулативе и др. Задатак музеја је да традицију укључе у различите облике одрживог развоја.

tourist offer of the region. Preserving crafts should become ambition of the entire society in accordance with their needs. Contribution to their conservation could be provided particularly by individuals as bearers of knowledge, institutions of different professional orientation, local governments, public authorities, legislation, etc.. The task of a museum is to engage tradition in various forms of sustainable development.

Ело Лутсеп, МА

Естонски музеј на отвореном

Ело Лутсеп је историчар архитектуре, члан ICOMOS CIAV и Естонског друштва историчара уметности и кустоса. Дипломирала је 1990.године на Универзитету Тарту, а 2006.године стекла титулу мастера на Естонској академији уметности. Главна област истраживања јој је естонска рурална архитектура у периоду 1920-1940.године. Од 2007.године ради у Естонском музеју на отвореном као шеф Програма за руралну архитектуру (тренутно под називом: Центар за руралну архитектуру). Истовремено је и руководилац централнобалтичког пројекта INTERREG IVA – „Здрavo и енергетски ефикасно живљење у традиционалним сеоским кућама“ које подржава ЕУ.

Elo Lutsepp, MA

Estonian open air museum

Elo Lutsepp is an architectural historian, member of ICOMOS CIAV and Estonian Society of Art Historians and Curators. In 1990, she graduated from the University of Tartu and, in 2006, was granted a master's degree at the Estonian Academy of Arts. Her main research theme is Estonian rural architecture in 1920-1940. Since 2007 she has worked at the Estonian Open Air Museum as a leader of the Program of Rural Architecture (currently named: Centre of Rural Architecture). At the same time she acts as a project manager of the Central Baltic INTERREG IVA project "Healthy and Energy-efficient Living in Traditional Rural Houses", supported by EU.

Нова политика Естонског музеја на отвореном је да очува руралну архитектуру колико је год то могуће *in situ* а не да у значајнијој мери прикупља нове примере грађевина за сам музеј. Имамо велики број добро очуваних традиционалних фармерских објеката широм Естоније. Наша је мисија да им помогнемо да остану у употреби у традиционалном пејзажу. Музејска улога најпре би требало да је саветодавна. Ипак, саветодавна улога подразумева претходна темељна истраживања. То је и разлог што је Естонски музеј на отвореном иницирао програм „Рурална архитектура и рурални пејзаж. Проучавање и одржавање“. Значајан развојни тренд у данашњој грађевини је реновирање старих кућа. Многи објекти стоје напуштени или су пак претворени у модерне станове или летње куће. Свакодневни рад у музеју показује да су људима све више потребни практични савети и примери за реновирање својих старих сеоских кућа. Кроз организацију различитих курсева музеј је прерастао своју територију и проширио своје активности на локално подручје – посебни курсеви су базирани на студијама случаја где учесници уче кроз рад и тако, својим радом, доприносе очувању конкретних објеката руралне архитектуре. Свако истраживање постаје друштвено ефикасно када његови резултати превазилазе уски круг научника и постану доступни друштву у ширем смислу.

The new policy of Estonian Open Air Museum is to preserve rural architecture as much as possible *in situ* and not to collect so many new example buildings to the museum. We have a large number of quite well preserved traditional farm buildings all over Estonia and our mission is to help to keep these in use on traditional landscape. The museum's role can first of all be advisory. Yet advisory activity of any kind assumes a preceding thorough research. This is the reason why the Estonian Open Air Museum initiated the program "Rural Architecture and Rural Landscape. Study and Maintenance". A significant development trend in today's building intensity is the rebuilding of old houses. Many facilities stand derelict or are converted into modern dwellings or summer homes. Everyday work at the museum shows that people need more and more practical advice and examples in renovating their old rural houses. In organizing different courses the museum has outgrown from its territory and extended its activities to local areas – special courses are based on case studies where participants can learn by doing and thus contribute with their work to the preservation of concrete objects of rural architecture. Any research becomes socially efficient when its results cross the borders of the narrow circle of scientists and become available to society in a broader sense.

ЕСТОНСКИ МУЗЕЈ НА ОТВОРЕНОМ У СЛУЖБИ ДРУШТВЕНИХ ПОТРЕБА

THE ESTONIAN OPEN AIR MUSEUM AS A CATERER TO THE NEEDS OF THE SOCIETY

Рад на популаризацији градитељства у Естонији у највећој мери лежи у надлежности три централна музеја - Народног музеја Естоније¹, Естонског музеја на отвореном² и Музеја естонске архитектуре³. У извесној мери сама регија и локални музеји такође доприносе овом раду. Међутим, предмет руралне архитектуре у својој историјски развијеној различитости јесте углавном у ингеренцији Естонског музеја на отвореном.

Естонски музеј на отвореном је основан 1957. године, а отворен за посетиоце 1964. године. Ово је централна изложба на отвореном у Естонији, чији је задатак да прикупља, проучава и излаже типичне и најбоље примере историјског естонског градитељства из свих крајева Естоније. Тренутно, територија Музеја обухвата 79 хектара и на њој је приказано 12 фарми. Архитектонски објекти заједно са свакодневним прибором за домаћинство имају за циљ да дају слику

Architectural popularization work in Estonia lies within the competence of mainly three central museums – the Estonian National Museum¹, the Estonian Open Air Museum² and the Museum of Estonian Architecture³. To some degree also county and local museums contribute to it. However, the subject of rural architecture in its historically developed diversity lies mainly within the competence of the Estonian Open Air Museum.

Estonian Open Air Museum was founded in 1957 and opened to the visitors in 1964. This is the central open-air exposition in Estonia whose task is to collect, study and exhibit the typical and best examples of historical rural architecture from all Estonia. At present the territory of the museum covers 79 hectares where 12 farms are displayed. The architectural objects together with everyday household utensils aim to give a picture of the life of different social groups of peasantry from the 19th

1 <http://www.erm.ee>

2 <http://www.evm.ee>

3 <http://www.arhitektuurimuuseum.ee>

1 <http://www.erm.ee>

2 <http://www.evm.ee>

3 <http://www.arhitektuurimuuseum.ee>

живота различитих друштвених група руралног становништва од 19. века све до тридесетих година 20. века. Поред традиционалних сеоских објеката, ту су и појединачне грађевине које су чиниле сеоски пејзаж у одређеном времену - кафана, црквица, школска зграда, продавница, као и неколико ветрењача. До 2015. године изложба ће бити допуњена фармама са периферије Естоније - Домом руских старовераца са обале језера Пеипус и фармом из Сетомаа, православног региона у југоисточном делу земље. Будући планови музеја укључују изградњу стамбене зграде за колективни смештај пољопривредника из совјетског периода, зграду општине, итд.

Међутим, нова политика нашег Музеја јесте да у што већој мери очува сеоску архитектуру *in situ*, а не да сабере што више нових примерака зграда у музеј. Имамо велики број доста добро очуваних традиционалних сеоских објеката широм Естоније и наша мисија је да помогнемо да се они задрже у употреби у традиционалном окружењу.

Промене у руралној архитектури и сеоском пејзажу.

Нови задаци Музеја

Место где људи живе и раде стално се мења. Када се окружење планира и одржава, неопходно је постићи сагласност око вредности

century till the 1930s. In addition to traditional farm buildings there are also single objects which belonged to one-time village landscape – an inn, a chapel, a schoolhouse, a shop as well as several windmills. By 2015 the exposition is going to be supplemented with farms from the periphery of Estonia – a Russian Old Believers' house from the shore of Lake Peipus and a farm from Setomaa, the Orthodox region in the south-eastern part of the country. The future plans of the museum involve building an apartment house of collective farmers from the Soviet period, a community centre, etc.

However, the new policy of our museum is to preserve rural architecture as much as possible *in situ* and not to collect so many new example buildings to the museum. We have a large number of quite well preserved traditional farm buildings all over Estonia and our mission is to help to keep these in use on traditional landscape.

Changes in rural architecture and rural landscapes.

New tasks for the museum.

The landscape where people live and work changes constantly. When maintaining and planning landscapes, it is essential to agree on which values should be kept intact despite all these changes, in order to preserve the most important

које треба да остану нетакнуте упркос свим овим променама, а у циљу очувања најважнијих ствари – осећања као да смо код куће, лепоте и разноврсности предела, као и везу са историјом и културом претходних генерација.

Током времена, објекти на фармама су представљали најбројније елементе који су обликовали рурални пејзаж Естоније. У 20. веку три аграрне реформе значајно су промениле и преобликовале наш сеоски пејзаж и руралну архитектуру: 1920. године властелинска земља је подељена сеоским газдинствима; совјетском реформом из 1940. године, земљиште је национализовано и основане су задруге и, најзад, 1990. године, земља је враћена својим предратним власницима.

Почетком деведесетих година 20. века дошло је до свеобухватних промена у сеоском животу Естоније. Као резултат тога, веза наших око 100.000 очуваних салаша са обичајним пољопривредним начином живота знатно је избледела. Ово се односи, пре свега, на традиционалне пољопривредне објекте, од којих многи немају никакву функцију у новим околностима, а чак и у већој мери на зграде и објекте великих фарми и других предузећа и организација. Зграде се стално модернизују употребом нових материјала који не одговарају старим структурама, а остали објекти који нису у употреби сру-

things – home feeling, the beauty and diversity of the landscape, and the connection with history and culture created by previous generations.

Throughout times farm buildings have constituted the most numerous elements that have shaped the Estonian rural landscape. In the 20th century three land reforms considerably changed and reshaped our village landscape and rural architecture: in 1920 manor lands were divided into peasant holdings, in the 1940s Soviet rearrangements were made, in the course of which land was nationalized and collective farms were established, and, finally, in the 1990s, land was restituted to its pre-war owners.

In the early 1990s sweeping changes occurred in Estonian rural life. As a result, the connection of our approximately 100,000 preserved farmsteads with traditional agricultural way of life has faded considerably. This concerns, above all, traditional farm buildings, many of which lack any function under the new circumstances, and even to a greater extent the buildings and facilities of large-scale farms and other enterprises and organizations. Buildings are continually modernized with new materials unsuitable for old structures and useless outbuildings are torn down. Historic buildings are also demolished to get building material.

шени су. Историјске зграде су такође демолиране како би се обезбедио грађевински материјал.

Међутим, уз стабилизацију нашег друштва, људи су почели да вреднују историјско наслеђе, а посебно пољопривредно градитељство. У садашњем веку, све више власника сеоских историјских зграда, али и градитеља, инжењера, архитеката и осталих делатника који се баве заштитом баштине и животне средине, почиње да се обраћа музеју како би се наше обимно архитектонско наслеђе у руралним подручјима одржало у животу. Због тога је музеј проширио своју сферу активности и има за циљ да допринесе очувању историјског и атрактивног окружења изван територије музеја.

Улога музеја може пре свега бити саветодавна. Ипак, саветодавна активност било које врсте подразумева претходно детаљно истраживање. То је разлог зашто је Естонски музеј на отвореном иницирао израду одговарајућег програма при Министарству културе. У току припремног рада, дошли смо до закључка да је, у циљу очувања специфичности естонске руралне архитектуре и сеоских предела као и обезбеђивања одрживог развоја, потребан дугорочни развојни план, који ће нам, полазећи од конкретних услова унутрашњег и спољашњег амбијента, омогућити да осмислимо и у прак-

However, alongside the stabilization of our society, people have started to value historic heritage, and especially farm architecture. In the current century, more and more owners of historic rural buildings as well as builders, engineers, architects and officials of heritage protection and environment have started to address the museum in order to keep alive our copious architectural heritage in rural areas. Therefore the museum has extended its sphere of activity and aims to contribute to the preservation of historic and attractive environment beyond the territory of the museum.

The museum's role can first of all be advisory. Yet advisory activity of any kind assumes a preceding thorough research. This is the reason why the Estonian Open Air Museum initiated the composition of a corresponding programme by the Ministry of Culture. In the course of preparatory work we came to the conclusion that, in order to preserve the peculiarity of Estonian rural architecture and rural landscapes and to ensure sustainable development, a long-term development plan is needed, which, proceeding from concrete conditions of inner and outer environment would enable us to devise and put into practice more extensive projects.

си спроведемо више обимних пројеката.

**Државни развојни план:
Рурална архитектура и сеоски
пејзаж. Проучавање и
одржавање⁴ 2007-2010**

У априлу 2005. године, Министарство културе и Естонски музеј на отвореном су одржали састанак представника надлежних институција и стручњака како би разговарали о принципима израде плана развоја сеоског градитељства и руралних предела. Развојни план је одобрен у лето 2006. године, а активни рад је започео почетком 2007. године. Општи циљ развојног плана је да се очува специфичност естонске руралне архитектуре и сеоских предела кроз учење, вредновање и одржавање.

Данас је програм проучавања сеоског градитељства у другој фази. Нови развојни план обухвата период 2012-2015⁵ година. Програмске активности се одвијају у оквиру Естонског музеја на отвореном и до сада је већ 5 стално запослених укључено у групу. Од 2012. године, радна група се зове Центар за руралну архитектуру при Естонском музеју на отвореном.

**State Development plan:
Rural Architecture and Rural
Landscape. Study and
Maintenance⁴ 2007-2010**

In April 2005, the Ministry of Culture and the Estonian Open Air Museum convened a meeting of the representatives of the corresponding institutions as well as experts, in order to discuss the principles of drawing up the development plan for rural architecture and rural landscapes. The development plan was authorized in the summer of 2006 and active work began from the beginning of 2007. The general aim of the development plan is to preserve the peculiarity of Estonian rural architecture and rural landscapes through studying, valuating and maintenance.

Today the programme of studying rural architecture lasts for the 2nd period. The new development plan covers the period 2012–2015.⁵ The program activities take place under the Estonian Open Air Museum and by now, already 5 full-time workers have been involved to the group. Since 2012 the work group is named Centre of Rural Architecture at the Estonian Open Air Museum.

4 <http://www.evm.ee/failid/File/Rural%20Architecture.pdf>

5 http://www.kul.ee/webeditor/files/arengukavad/Maaarhitektuur_arengukava_2012_2015.pdf

4 <http://www.evm.ee/failid/File/Rural%20Architecture.pdf>

5 http://www.kul.ee/webeditor/files/arengukavad/Maaarhitektuur_arengukava_2012_2015.pdf

Значајан развојни тренд у данашњем градитељству јесте обнова старих кућа. Стога је, у првој фази развојног плана, нагласак стављен на попис и вредновање естонских традиционалних сеоских домаћинстава.

Најоригиналнији примерак наше градитељске баштине – амбар-кућа

Дуже од сто година научници су заинтересовани за развој мултифункционалне сеоске куће (амбар, штала и стан) која представља један од највећих европских руралних објеката. Претпоставља се

A significant development trend in today's building intensity is the rebuilding of old houses. Therefore, during the first stage of the development plan, very much emphasis was put on inventorying and valuation of Estonian traditional farmhouses.

The most original item in our architectural heritage – a barn-dwelling

For over a hundred years scientists have been interested in the development of the multifunctional barn-dwelling which is one of the largest European rural buildings. The barn-dwelling as a common living

Амбар-кућа са севера Естоније. Фојо: браћа Парикас, 1920; из збирке Естонијског музеја на ошвореном.

A barn-dwelling from North Estonia. Photo by the Parikas brothers, 1920s; from the collection of the EOAM

да се овакав објекат у коме је живело домаћинство, али који је истовремено био и пољопривредна зграда развио почетком 2. миленијума нове ере, због чињенице да је зимска раж постала наша главна култура крајем 1. миленијума нове ере. У хладној клими и уз обилне падавине, овај тип сеоске куће је савршено испуњавао потребе тадашње земљорадње; ипак, ова зграда без димњака имала је и одређене недостатке у погледу становања.

Ова сеоска амбар-кућа вековима је била непромењена, али од друге половине 19. века, дошло је до неколико великих побољшања и промена. Основна иновација била је изградња система грејања и штедњака са димњаком. Ово је довело до промена у коришћењу простора - кућа је добила одвојену кухињу, а изградња пећи, врући зидови и димњак омогућили су загревање просторија, претварајући их у дневне собе које су се могле користити током целе године.

До значајних промена дошло је и у спољашњем изгледу кућа: тршчани кровови су замењени онима од крупно сеченог шљунка, зидови од балвана су опшивени даскама, дограђени су тремови (веранде), повећан број просторија. Традиционална амбар-кућа, наравно, уз стално обнављање спољашњег и унутрашњег простора, а опет, задржавајући обе своје про-

and husbandry building is supposed to have developed in the early 2nd millennium AD, due to the fact that winter rye became our main grain culture in the late 1st millennium AD. In the cool climate with abundant precipitation this type of a farmhouse perfectly fulfilled the needs of the then farming; yet, as a dwelling, this chimneyless house had several disadvantages.

The barn-dwelling remained unchanged for centuries, but starting from the second half of the 19th century major improvements and alterations were taken up. An essential innovation was the building of a heating system and a cooking stove with a chimney. This brought along changes in the use of space – the house got a separate kitchen, the building of stoves with hot walls and flues enabled to heat the chambers, converting them into living rooms which could be used all year round.

Significant changes took place in the exterior of houses: thatched roofs were replaced by shingle and sawn shingle ones, the log walls were clapboarded, porches (verandas) were added, the number of chambers increased. The traditional barn-dwelling, naturally with a constantly renewing exterior and interior, yet, preserving both its proportions and architectural appearance, has survived besides the detached dwelling throughout the 20th century until today.

порције и архитектонски изглед, опстала је, и поред постојања засебног стана, током читавог 20. века, све до данас.

Током шест година рада у оквиру овог државног програма, Центар за руралну архитектуру при Естонском музеју на отвореном и његови сарадници су, радећи на терену, пописали преко 900 традиционалних сеоских кућа и прикупили додатне податке о више од 1000 амбар-кућа. Сеоске куће, заједно са целим пољопривредним комплексима унете су у базу објеката руралног наслеђа на веб сајту Одбора националне баштине⁶. У наредним годинама истраживања и документација ће се проширити и на друге врсте објеката, пре свега на јавне зграде, као што су зграде општине (парохијски домови), школске зграде, културни центри, итд. Попис општинских зграда већ је обављен и чека се његов унос у базу података.

Проучавање новије руралне архитектуре

Новија рурална архитектура, изузев стварања познатих архитеката, до сада није привукла већу пажњу јавности. Ова врста „свачије градње“ или градитељства обичног човека нашла се у такозваној сивој зони између интересних сфе-

During the six years of operation in the framework of the state programme, the Centre of Rural Architecture at the Estonian Open Air Museum and its co-workers have inventoried during fieldwork more than 900 traditional farmhouses and collected additional data about more than 1000 barn-dwellings. Farmhouses together with whole farm complexes have been entered to the database of rural heritage buildings on the website of National Heritage Board.⁶ In the next years, research and documentation is going to be extended to other types of buildings as well, first of all to public buildings such as commune houses (parish court houses), schoolhouses, community centres, etc. The inventory of commune houses has already been carried out and waits to be entered to the database.

Studying more recent rural architecture

More recent rural architecture, except for the creation of renowned architects, has so far attracted very little public attention. This kind of “everyman’s building” or master builder’s architecture has fallen into the so-called grey zone between the spheres of interest of different institutions and sciences, where nobody considers it as their own. Therefore

⁶ <http://register.muinas.ee/?menuID=rehemaja>

⁶ <http://register.muinas.ee/?menuID=rehemaja>

ра различитих институција и науке где је нико не сматра својом. Стога, преглед „савременог“ националног руралног архитектонског наслеђа, које се развило у последњих 150 година, јесте најнепотпунији и ситуација је прилично хаотична.

Тек у другој деценији 20. века планови за изградњу су почели да се наручују од професионалних архитеката и инжењера. Међутим, Музеј је заинтересован за стварање како архитектата тако и обичних мајстора. Много тога је недавно урађено у овој области истраживања. Хеики Парди, директор истраживачког центра у музеју и одличан стручњак у области наше сеоске архитектуре, објавио је бројне чланке на ову тему, као и три књиге о савременим сеоским кућама у Естонији, такозваним племићким домовима⁷. Он је 2012. године објавио још једно обимније истраживање о развоју руралне архитектуре Естоније – „Прича о естонској сеоској кући. Архитектура и живот 1840-1940“⁸. Музејски истраживач Ханс Талвинг истраживала је естонске ветрењаче, зграде општина и школске зграде⁹.

the overview of the “modern” national rural architectural heritage, which has developed over the past 150 years, is the most incomplete one and the situation here is rather chaotic.

Only as late as in the second decade of the 20th century plans for building started to be ordered from professional architects and engineers. However, the museum is attracted by the creation of both architects and master builders. A lot of work has recently been done in this sphere of study. Heiki Pärdi, research director of the museum and excellent expert of our rural architecture, has published numerous articles on this subject as well as three books about modern Estonian farmhouses, the so-called manor homes.⁷ In 2012 another more thorough research by him about the development of Estonian rural architecture was published – “The story of an Estonian farmhouse. Architecture and life 1840–1940”.⁸ The museum’s researcher Hanno Talving has investigated Estonian windmills, commune houses and schoolhouses.⁹

7 Eesti taluhäärberid /Estonian Manor Homes/1 – 3. Tallinn: Tänapäev. 2005, 2007, 2010.

8 Heiki Pärdi. Eesti talumaja lugu. Ehituskunst ja elu 1840–1940. Tallinn: Tänapäev. 2012.

9 Eesti tuulikud /Estonian windmills/. Tallinn: Tänapäev. 2005; Eesti vallamajad /

7 Eesti taluhäärberid /Estonian Manor Homes/1 - 3. Tallinn: Tänapäev. 2005, 2007, 2010.

8 Heiki Pärdi. Eesti talumaja lugu. Ehituskunst ja elu 1840-1940. Tallinn: Tänapäev. 2012.

9 Eesti tuulikud /Estonian windmills/. Tallinn: Tänapäev. 2005; Eesti vallamajad / Estonian commune houses/. Tallinn: Tä-

Проучавање и заштита сеоских пејзажа и типичних предела

Облик историјске насеобине, пре свега села као ентитета, скоро да је незаштићен. Данас још увек постоје села која су сачувала своју вековима стару структуру и изглед типичан за одређено доба. Са друге стране, током протеклих 20 година, бројне летње фарме чији су власници становници градова, а које немају везе са пољопривредом, цветају на селу, а број туристичких газдинстава услужног карактера, који су нова појава за наше сеоско становништво, такође је у сталном порасту.

Нова сеоска насеља, која се не тичу директно коришћења земљишта, већ су градско-услужног карактера, ничу у околини градова. Урбанистички радници који се убрзано приближавају овим областима, имају за циљ да изврше радикалне промене у структури ових села, изгледу објеката, као и пејзажу читавих области. Иако се развој руралних подручја може сматрати повољном тенденцијом, ипак је неопходна израда одређених принципа који би размотрили традицију градње која карактерише поједине регије, као и постојећу социјалну инфраструктуру

Estonian commune houses/. Tallinn: Tänapäev. 2009; Eesti koolimajad /Estonian schoolhouses/. Tallinn: Tänapäev. 2011.

Study and protection of rural landscapes and milieu-valuable areas

The historical settlement pattern, first and foremost, villages as entities, are almost unprotected. Today there are still some villages that have preserved their century-old structure and appearance typical of a certain era. On the other hand, during the past 20 years townspeople's numerous summer farms, which have nothing to do with agriculture, have cropped up in the countryside, and the number of tourism farms with servicing character, which are a novel phenomenon for our rural population, is also constantly growing.

New rural settlements, which are not related to direct land use but have town-servicing character, spring up around cities. The estate developers dynamically advancing these areas aim at radical changes in the structure of these villages, the appearance of buildings as well as the landscapes of entire regions. Although the developing of rural areas can be regarded as a favourable tendency, it would still need the elaboration of certain principles, which would also consider the building traditions characteristic of a particular region as well as the existing social

napäev. 2009; Eesti koolimajad /Estonian schoolhouses/. Tallinn: Tänapäev. 2011.

(обичаје, интересе, састајалишта , итд.).

Општине које се налазе у околини наших већих градова бивају преплављене мрежом нових насеља која се постепено шире; ипак, удаљена подручја су осиромашена због заостале инфраструктуре и празне се. Резултат тога јесте да објекти остају девастирани и распадају се. Како би се избегло да се ово деси старим зградама од вредности са културно-историјског и научног становишта, требало би подржати локалне власти у њиховој потрази и спровођењу конкретних мера да се ови објекти врате у употребу.

Научници који истражују руралну архитектуру морају да бележе све напред поменуте процесе за будуће генерације, тумаче и дају предлоге за очување вреднијих примерака као и за опстанак руралних предела драгоцених за одређену средину. Наша обавеза је не само да се бавимо појединачним објектима, већ да своје активности проширимо на веће просторе; не да се бавимо једном зградом, већ сеоским пејзажом у целини.

Године 2005. године спроведена су два важна пројекта из области руралне архитектуре. На основу теренских истраживања, на иницијативу Одбора за националну баштину и уз финансијску подршку Министарства пољопривреде,

infrastructure (customs, interests, meeting places, etc.).

The neighbouring communes of our bigger cities are being covered by a network of gradually expanding new settlements; yet, the remote areas are impoverished due to the backward infrastructure and become empty. As a result, the buildings remain derelict and fall apart. In order to avoid this to happen to old buildings valuable from cultural-historical and scientific point of view, local authorities should be supported in their search and implementation of concrete measures to take these buildings into use again.

Researchers investigating rural architecture have to record all the aforementioned processes for future generations, interpret and make suggestions for the preservation of more valuable examples and for the survival of milieu-valuable rural landscapes. Our obligation is not to deal merely with single objects but extend activities for larger areas, not to deal with a single building but the whole village landscape as the whole.

In 2005 two important projects on rural architecture were carried out: on the basis of field studies, commissioned by the National Heritage Board and financed by the Ministry of Agriculture, the Estonian Open Air Museum compiled a historical-ethnographical survey of traditional Estonian stone fences. On the

Естонски музеј на отвореном урадио је историјско-етнографски преглед традиционалних естонских камених ограда. На основу овог истраживања, направљене су практичне смернице за људе који су заинтересовани за изградњу, рестаурацију или одржавање камених ограда. Велики број заинтересованих који су конкурисали за субвенције из АРИБ-а (Информативни одбор естонских пољопривредних регистара) да би изградиле или обновили камене ограде, доказао је чињеницу да наше друштво постепено развија свест о вредности културног наслеђа у савременом свету.

Други пројекат је наручен и финансиран од стране Одбора за националну баштину (заједно са властима округа Харју), а спроведен је од стране Института за екологију Универзитета у Талину у сарадњи са Естонским музејом на отвореном. У лето 2005. године обављен је рад на терену у резервату културне баштине Ребала, у северној Естонији, у циљу израде нацрта посебних прописа за тематско планирање у региону. Због близине Талина ова регија је веома атрактивна за агенте некретности, а јединствени пејзажи и архитектура подручја морају бити много јасније зонирани него до сада. Завршен документ¹⁰ служи као

basis of this survey practical guidelines were drawn up for the people who are interested in building, restoring or maintaining stone fences. The great number of interested people, who applied for subsidies from ARIB (Estonian Agricultural Registers and Information Board) to build or restore stone fences, proved the fact that our society is gradually developing the awareness of the value of heritage culture in the modern world.

The other project was ordered and financed by the National Heritage Board (together with Harju County Government) and carried out by the Institute of Ecology at Tallinn University in collaboration with the Estonian Open Air Museum. In the summer of 2005 fieldwork was undertaken in Rebala Heritage Reserve, Northern Estonia, in order to draw up special regulations for the thematic planning of the region. Due to the proximity of Tallinn, the area strongly attracts estate developers and the unique landscapes and architecture of the area have to be zoned much more clearly than so far. The completed document¹⁰ serves as a basis for the future master plan of Rebala Heritage Reserve, which has to guarantee sustainable development of the reserve.

10 <http://www.rebala.ee/> *Seadusandlus > Muinsuskaitsetised eritingimused*

10 <http://www.rebala.ee/> *Seadusandlus > Muinsuskaitsetised eritingimused*

основа за будући мастер план резервата баштине Ребал који мора да гарантује одржив развој овог резервата.

Током протеклих шест година, на захтев Одбора за националну баштину и локалних самоуправа, урадили смо више свеобухватних истраживања у циљу разматрања особености традиционалног становања и сеоског пејзажа у локалним законским плановима. Такође смо направили предлоге за успостављање типичних области важних за одређену средину.

Како су мастер планови најбитнији инструменти у будућности формације пејзажа (служе као основа за израду детаљног плана), локалним властима треба саветовати да у њих укључе и прописе о развоју и очувању изгледа типичних предела и њихових регионалних особености.

Музеј као популаризатор

Свако истраживање постаје друштвено ефикасно када његови резултати пређу границе уског круга научника и постану доступни друштву у ширем смислу. Ова врста обелодањивања активности не вреднује само рад истраживача, већ указује на регије које се истражују и њихово становништво.

Модернизацијом друштва, велики број зграда руралног архитектонског наслеђа лишен је функ-

During the past six years we have compiled on the order of National Heritage Board and local municipalities several comprehensive surveys for considering the peculiarities of traditional housing and village landscape in the local statutory plans. We have also made proposals for establishing milieu-valuable areas.

As master plans are the most essential instruments in the future landscape formation (serve as a basis for drawing up detail planning), local authorities must be advised to include in them regulations on maintaining and developing the appearance of valuable landscapes and their regional peculiarities.

Museum as a popularizer

Any research becomes socially efficient when its results cross the borders of the narrow circle of scientists and become available to society in a broader sense. This kind of disclosing activities do not only value researchers' work but also highlight the regions under investigation and their population.

With the modernization of society, a great number of buildings in rural architectural heritage have been deprived of their function. Many facilities stand derelict or are converted into modern dwellings or summer homes.

The application of state protection on the basis of heritage protec-

ције. Многи објекти стоје напуштени или се претварају у модерне станове или викендице.

Примена заштите државе, по основу Закона о заштити културне баштине за очување објеката од значаја за културно наслеђе, могућа је; ипак, она нема смисла у свим случајевима. Рурално архитектонско наслеђе заправо представља стварно животно окружење људи, а не можемо створити окружење са великим ограничењима у циљу очувања становања. Зато морамо да пронађемо компромис између савремених захтева и очувања наслеђа предака.

Свакодневни рад у музеју показује да је људима потребно све више практичних савета и примера за реновирање њихових старих сеоских кућа. Као популаризатор, Музеј поставља одговарајуће изложбе, објављује чланке и књиге, организује семинаре, округле столове и обуке.

Информативни дан за власнике кућа, „Дан старе сеоске куће“, који се организује два пута годишње је постао изузетно популаран. Последњи догађај у фебруару 2013. године је имао око 200 учесника. Феномен овог догађаја лежи у чињеници да знање не преносе само стручњаци, већ и власници кућа који су искусили муку и проблеме током реновирања својих кућа. У том процесу они су дошли до занимљивих и практичних

tion law for the preservation of structures essential for cultural heritage is possible; yet, it is not reasonable in all cases. Rural architectural heritage actually constitutes people's actual living environment, and we cannot create an environment with major limits in order to preserve housing. Therefore we have to find a compromise between modern requirements and the preservation of the ancestors' heritage.

Everyday work at the museum shows that people need more and more practical advice and examples in renovating their old rural houses. As a popularizer the museum compiles corresponding exhibitions, publishes articles and books, organises seminars, round tables and training days.

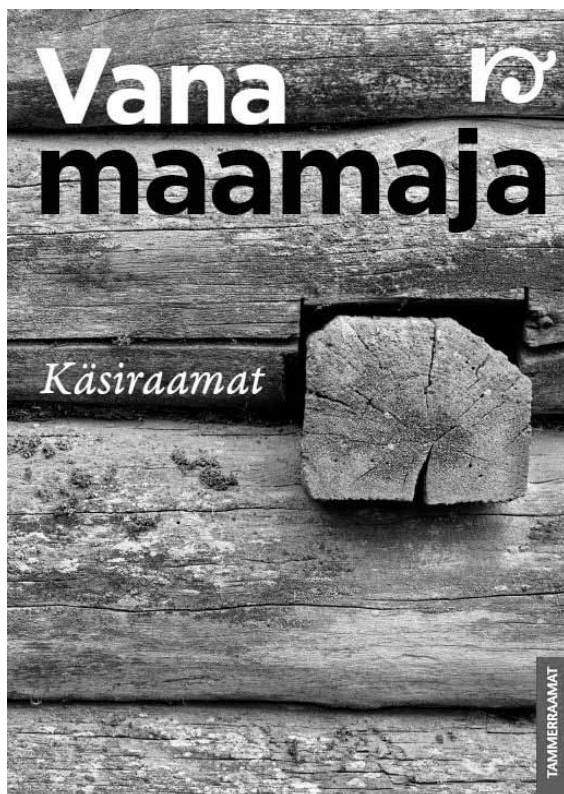
The information day for the house owners, „Day of an old Rural house“, organized twice a year, has become extremely popular. The last event in February 2013 had about 200 participants. The phenomenon of this event lies in the fact that knowledge is distributed not only by specialists but also by home owners who have experienced troubles and pains in renovating their houses. In this process they have come to interesting and practical solutions which are attractive for the professionals as well.

However, giving practical advice and expert opinions is not enough for preserving historic buildings.

*Рагионица: малйерисање.
Фойо: А. Марк, 2012.
Workshop of plastering.
Photo: A. Mark, 2012.*

*Рагионица: изграња дрвеної крова. Фойо: Е. Луйсейй, 2008.
Workshop of building of wooden roof. Photo: E. Lutsepp, 2008.*

Приручник „Вана маамаја“ /
Сійара сеоска кућа (2012); ед.
Јоосей Мејіслані

Handbook „Vana maamaja“/Old
Rural House (2012); ed. Joosep
Metslang

решења која су атрактивна и за професионалце.

Међутим, давање практичних савета и стручних мишљења није довољно за очување историјских зграда. Срећом, у Естонији постоје многи власници кућа који су изразили жељу да допринесу очувању баштине својим практичним радом. У том контексту, неопходно је да се стекну и усвоје старе методе рада и вештине.

Од 2006. године у Естонском музеју на отвореном организују се практичне обуке за све заинтересоване. У почетку су то били курсеви о грађењу камених и дрвених

Luckily, in Estonia there are many home owners who have expressed their wish to contribute to heritage protection with their practical work. In this context, it is essential to acquire and adopt old working methods and skills.

Since 2006 practical training courses have been organised at the Estonian Open Air Museum for the interested party. At first it was courses about building stone and wooden fences, but starting from 2008 the subjects of training have become more diverse – timber building, restoration of windows and doors, traditional methods of finishing (plas-

ограда, али почев од 2008. године, теме обуке су постале разноврсније – дрвене зграде, реновирање прозора и врата, методе традиционалне завршне обраде (малтерицање, малање, прављење боја, итд.). У оквиру различитих курсева може се чак научити и како се демонтира и поново поставља традиционална пећ за ложење.

У организовању различитих курсева Музеј је изашао изван своје територије и проширио активности на локалном подручју - посебни курсеви су базирани на студијама случаја, где учесници могу да уче кроз рад и на тај начин својим радом допринесу очувању конкретних објеката руралне архитектуре. Такозвани Станд-курсеви могу бити занимљиви и едукативни; људи добијају већу инспирацију сазнањем да њихов рад оставља конкретан траг и помаже у заштити руралног наслеђа.

У периоду 2008-2012. године Центар за руралну архитектуру је организовао више од 60 радионица и курсева са око 1250 учесника; 2012. године је било 11 семинара са више од 670 учесника. Године 2012. издат је приручник за реновирање старе сеоске куће, који је уредио истраживач Центра за руралну архитектуру Јоосеп Метсланг¹¹.

11 Vana maamaja /Old Rural House/. Tallinn: Tammerraamat. 2012.

tering, painting, making of paints, etc.). Within the variety of different courses one can even learn how to dismantle and renovate a traditional barn oven.

In organizing different courses the museum has outgrown from its territory and extended its activities to local areas – special courses are based on case studies where participants can learn by doing and thus contribute with their work to the preservation of concrete objects of rural architecture. The so-called stand-courses may be interesting and educational, yet people get more inspired by the knowledge that their work leaves a concrete mark and helps to protect rural heritage.

In 2008–2012 the Centre of Rural Architecture has organised more than 60 workshops and courses with about 1250 participants; in 2012 there were 11 seminars with more than 670 participants. In 2012 a handbook of renovating an old rural house, edited by the researcher of the Centre of Rural Architecture, Joosep Metslang, was published.¹¹

This practical book deals with different aspects of renovation, starting from the concept and ending up with practical building. The handbook has enjoyed an enormous success in Estonia.

11 Vana maamaja /Old Rural House/. Tallinn: Tammerraamat. 2012.

Ова практична књига се бави различитим аспектима реновирања, почев од идејног решења, а завршава се практичном градњом. Приручник ужива огроман успех у Естонији.

Година 2013. проглашена је годином културног наслеђа од стране естонског Министарства културе. Као један од реализатора овог великог подухвата, Естонски музеј на отвореном учествује у многим пратећим догађајима и активностима. Центар за руралну архитектуру при Естонском музеју на отвореном има улогу супервизора у једној од главних тема овогодишњег пројекта – Сакупљање културног наслеђа, а која се бави активном популаризацијом наше баштине.

У циљу остваривања наведених циљева и испуњавања свих задатака, неопходно је оснажити образовање младих стручњака. Естонски музеј на отвореном блиско сарађује са Универзитетом Талин, Технолошким Универзитетом у Талину, Естонском Академијом уметности, Естонским Универзитетом за природне науке, Универзитетом Тарту Виљанди, Академијом културе и Талин Технолошким универзитетом у Тарту (Тарту Колеџ). Музеј обезбеђује предаваче овим институцијама и нуди им музејску поставку као место за практичну обуку. Студентска конференција „Нови живот старог села“ одржава

The year 2013 has been proclaimed the Year of Cultural Heritage by the Estonian Ministry of Culture. Being one of the implementers of this big undertaking, the Estonian Open Air Museum takes part in many corresponding events and activities. The Centre of Rural Architecture at the Estonian Open Air Museum is the supervisor of one of the theme-year's main projects – Heritage Rally which deals with active popularization of our built heritage.

In order to achieve all the aforementioned goals and cope with all the tasks, it is essential to contribute to educating young specialists. The Estonian Open Air Museum works in close co-operation with Tallinn University, Tallinn University of Technology, Estonian Academy of Arts, Estonian University of Life Sciences, University of Tartu Viljandi Culture Academy and Tallinn University of Technology at Tartu (Tartu College). The museum provides these institutions with lecturers and offers them the museum exposition as a venue for practical training. The students' conference "New Life of an Old Village" is held at the museum once a year. In 2013 already the 7th conference for future specialists took place here.

Financial sources

The studying and popularisation of rural heritage within the boundaries of the open-air museum is fi-

се у музеју једном годишње. Овде је 2013. године одржана већ 7. конференција за будуће стручњаке.

Финансијски извори

Проучавање и популаризација руралног наслеђа у оквиру граница музеја на отвореном се углавном финансира из буџета Музеја. Активности Центра за руралну архитектуру се највећим делом финансирају из буџета Министарства културе, као и подршком неколико фондација и новцем од котизације за курсеве. Последње три године новчана средства долазе и из Европске уније. Наиме, постоје два пројеката подржана од стране Централног балтичког програма INTERREG IVA - HELTH и FaBBi, и они ће ускоро представити своје коначне закључке.

HELTH - Здрав и енергетски ефикасан живот у традиционалним сеоским кућама¹² (партнери на пројекту: Естонски музеј на отвореном (водећи партнер), Талин Технолошки универзитет, Музеј округа Харју, Готланд универзитет (Шведска), Аалто универзитет (Финска)).

Пројекат се бави проучавањем измењене употребе историјских сеоских кућа. Људи модерног доба имају другачије захтеве у погледу удобности, функционалности и енергетске ефикасности кућа.

12 <http://helthproject.eu>

nanced mainly from the budget of the museum. The activities of the Centre of Rural Architecture are financed mostly from the budget of the Ministry of Culture as well as from support of several foundations and participation fees of courses. During the past three years, financing has also come from the European Union. Namely, there are two projects supported by Central Baltic INTERREG IVA Programme – HELTH and FaBBi – that are soon going to present their final conclusions.

HELTH – Healthy and Energy-efficient Living in Traditional Rural Houses¹² (project partners: Estonian Open Air Museum (lead partner), Tallinn University of Technology, Harju County Museum, Gotland University (Sweden), Aalto University (Finland)).

The project deals with studying the changed use of historical rural houses. Modern people have different requirements for comfort, function, and energy-efficiency of houses. Traditional houses are usually heated with fireplaces or other types of biomass based heating. This type of heating is sustainable, but it is not energy-efficient and satisfactory from the point of view of indoor climate. To make rural buildings more energy efficient and to improve indoor conditions, the renovation of their heating and ventilation systems

12 <http://helthproject.eu>

Традиционалне куће обично се греју каминима или другом врстом грејања користећи биомасу. Овакав тип грејања је одржив, али није енергетски ефикасан и задовољавајући са становишта унутрашње климе. Да би сеоске зграде биле енергетски ефикасније и да би се побољшали услови у просторији, реновирање њиховог грејања и вентилације, као и савремени приступ обновљивим изворима енергије представља потенцијалну алтернативу.

У оквиру пројекта спроведен је рад на терену како би се пописале куће и утврдили технички услови, енергетска ефикасност и квалитет унутрашње климе у одабраним кућама.

Базирани на постојећем стању, реализују се семинари и научно-материјалне и теоријске обуке које образују будуће регионалне саветнике. У исто време, организују се и практичне обуке и информативни дани за власнике кућа, мајсторе, као и ширу јавност.

ФаВВи - Гљиве и бубе у зградама на острвима у Балтичком мору¹³ (партнери на пројекту: Естонски музеј на отвореном (водећи партнер), Естонски Универзитет природних наука, Фондација Естонског истраживачког центра за микологију, Готланд универзитет (Шведска)).

13 <http://www.fabbiproject.eu>

as well as modern approach to renewable energies is a potential alternative.

During the project fieldwork is carried out to inventory houses as well as determine technical condition, energy efficiency and quality of indoor climate in selected test houses.

Based on the existent scientific material theoretical training and seminars to educate future regional counsellors are carried out. At the same time practical training and information days for house owners, master builders as well as the general public are organised.

FaBVi – Fungi and Beetles in Buildings on Islands of Baltic Sea¹³ (project partners: Estonian Open Air Museum (lead partner), Estonian University of Life Sciences, Estonian Mycology Research Centre Foundation, Gotland University (Sweden)).

The project is aimed at the preservation of wooden buildings and structures on islands of the Baltic Sea and in coastal regions through improving the awareness of local inhabitants and specialists about the damage caused by fungi and beetles as well as the introduction of new environment-friendly and sustainable methods. By the end of the project the preservation of wooden buildings, including culturally valua-

13 <http://www.fabbiproject.eu>

Пројекат има за циљ очување дрвених зграда и објеката на острвима у Балтичком мору и у приобалним подручјима кроз побољшање свести локалних становника и стручњака за штету коју проузрокују гљивице и бубе, као и увођење нових, еколошки одрживих метода. До краја пројекта очекује се очување дрвених зграда на острвима и у обалним подручјима, укључујући и оне од културног значаја.

Музеј се припрема за учешће у новим међународним пројектима и наставља да шири своју мрежу сарадње, како националну тако и међународну. Естонски музеј на отвореном припада Мрежи музеја Балтика и тражиће партнере за сарадњу на универзитетима суседних земаља.

Закључак

Као противтежа глобализацији, људи све више имају тенденцију да вреднују локално наслеђе и све оно што носи њихов идентитет, укључујући традиционалне пределе и архитектонско наслеђе. Уређена насеља и предели јесу предуслов за уравнотежен развој туризма, запошљавање, а самим тим и развој сеоских подручја, повезивање младих на огњиштима својих предака, као и за одрживи и еколошки начин живота.

Естонски музеј на отвореном има фантастичне могућности за

able ones, on the islands and in coastal regions is granted.

The museum prepares to participate in new international projects and continues to extend its network of co-operation, both national and international. The Estonian Open Air Museum belongs to the Network of Museums in the Baltic and is going to search for co-operation partners from universities in the neighbouring countries.

In conclusion

As a counterbalance to globalization, people more and more tend to value local heritage and everything carrying their identity, including traditional landscapes and architectural heritage. Maintained settlements and landscapes serve as a precondition for the balanced development of tourism, employment and, through this, also rural areas, for connecting young people to their ancestors' homesteads, as well as for sustainable and environment-friendly way of life.

Estonian Open Air Museum has magnificent possibilities for popularizing rural architecture and rural landscapes. Among other museums, it has a great responsibility in preserving the built heritage and corresponding knowledge for the generations to come. As the so-called administrators and introducers of his-

популаризацију руралне архитектуре и сеоских предела. Међу осталим музејима, он има велику одговорност у очувању градитељске баштине и знања из те области за генерације које долазе. Као такозвани администратори и уводничари историје, музеји се старају о тумачењу и очувању вредности и ставова значајних за културу.

tory, museums take care of the interpretation and preservation of values and attitudes important for culture.

Др Лајош Кемечи

Етнографски музеј у Будимпешти, директор

Дипломирао на Универзитету Eötvös Loránd, Факултет хуманистичких наука на историји и етнографији 1993.године а докторирао на истом Универзитету, такође на етнографији. На истом Универзитету се специјализовао за менаџмент у култури (2002.године) музејском менаџменту (2009.) и завршио хабилитациони рад (2011.) Од 1996.године ради као гостујући предавач на Универзитету Eötvös Loránd – Институту за етнографију, Универзитету у Дебрецину – Одељење за етнографију, Универзитету у Сегедину – одељење етнологије и културне антропологије. До 2013.године био је шеф кустоског одељења мађарског музеја на отвореном у Сентандреји и научни директор. Од 2013.године је директор Етнографског музеја у Будимпешти. Члан је или секретар многих друштава међу којима и: од 2000.године члан је изабраног одбора Мађарског етнографског друштва, од 2012.године секретар у Мађарској академији наука – комитет за етнографију и генерални секретар Мађарског етнографског друштва. Добитник је Награде за истраживача године 2010.године од стране Мађарске академије наука. Аутор, уредник или пројектни руководилац многих научних радова од 1993.године.

Lajos Kemecsi, PhD

Museum of Ethnography in Budapest, managing director

Graduated from Eötvös Loránd University in Budapest, Faculty of Humanities, degree in History and Ethnography in 1993 and PhD in Ethnography on Eötvös Loránd University, Faculty of Humanities in 1998. At the same University gained specializations in cultural management (2002), museum management (2009) and Habilitation (2011). Since 1996 works as invited speaker for, Eötvös Loránd University - Institute of Ethnography, University of Debrecen - Department of Ethnography, University of Szeged - Department of Ethnology and Cultural Anthropology. Up to 2013 has been head of Curatorial Department and scientific director of Hungarian Open-air Museum (Szentendre). From 2013 works as director of Museum of Ethnography in Budapest. He is a member/secretary of many societies, among others: from 2000 Member of Elected Board of Hungarian Ethnographic Society, from 2012 Secretary in Hungarian Academy of Sciences - Committee on Ethnography and Secretary General of Hungarian Ethnographical Society. He is awarded in 2010 as Researcher of the Year by Academic Committee of Veszprém – Hungarian Academy of Sciences. Author, editor or project manager of many scientific works since 1993.

Погледи и идеје о промењеној улози музеја, а међу њима и музеја на отвореном, размењују се ових дана чак и изван уских професионалних кругова. Мишљење је да су ови музеји – због своје јавне функције – живи извори друштвеног знања. Стога се и веома радо прихвата када музеји искажу отворене реакције на различите савремене феномене. Изложбе су основна средства сталног реаранжирања система знања и социо-политичких погледа на свет. Мисија музеја мора се континуирано прилагођавати социјалним, економским оквирима и оквирима знања уз пажљиво посматрање свих индикација. Јединственост и посебност које обележавају мисије музеја на отвореном леже управо у њиховој генијалности – они су сигурне и драге локације стварних сусрета и разговора међу стварним људима и у стварном окружењу. Кроз кратке студије случаја желео бих да представим оне покушаје кроз које је Музеј на отвореном у Сентандреји понудио добре одговоре на променљиве услове и стално нова питања у последњих неколико година.

Views and ideas about the changing role of the museums and amongst them the open-air museums are being exchanged these days even outside the narrowly interpreted professional circles. The view that these institutes – from their public functions – are living sources of society's knowledge therefore they should react openly to various contemporary phenomena is becoming widely recognised. The exhibitions are fundamental tools of the permanent rearrangement of the knowledge systems and of the embedment in the social-political world views. The mission of the museums must be continually adjusted to the social, economic and knowledge frames, sensitively watching their indications. The uniqueness and speciality that support the missions of the institutions lay in the genuineness of the open-air museums – they are safe and familiar locations of real meetings and conversations with real people in a real environment. Through the short case studies I wish to present those attempts through which the Open-air Museum of Ethnography tried to give genuine responses to the changing challenges and emerging questions during the past few years.

ИЗАЗОВИ И ОДГОВОРИ У ЕТНОГРАФСКОЈ МУЗЕОЛОГИЈИ „НА ОТВОРЕНОМ“¹

CHALLENGES AND RESPONSES IN THE OPEN-AIR ETHNOGRAPHIC MUSEOLOGY¹

Ових дана се, изузев у уско стручним круговима, размењују идеје о променама улоге музеја и, очигледно, музеја на отвореном. Можемо рећи да се данас из јавне сфере музеји посматрају са далеко више предрасуда него ли из угла логике. Посматрано из угла функционалног сервисирања јавности институција је жив извор знања друштва те стога мора отворено реаговати на савремене феномене. Осетљивост на проблеме повезана је са овом појавом те стога мора из основе утицати на активности музеја. Стручни форуми наглашавају да је очито да се мисије музеја морају непрекидно прилагођавати социјалним, економским и оквирима знања и с пуно пажње посматрати њихове назнаке². Реч

These days, besides the narrowly interpreted professional circles, ideas are exchanged about the changing role of the museums and obviously the open-air museums. We can claim that today mostly prejudices rather than a logical view pertains about museums in the public sphere. The viewpoint that the institute, from the function serving the public, is the live source of the knowledge of society thus it must openly react to the contemporary phenomena. Sensitivity to problems is relating to this feature and it must fundamentally influence the activities of the museums. Professional forums emphasise as evidence that the mission of the museums must be continually adjusted to the social, economic and knowledge frames, sensitively watching their indications.² The word ‘museum’ is the

- 1 Аутор је радио у етнографском музеју на отвореном у Сентандреји у периоду 2003-2013. године Тренутно је директор Етнографског музеја у Будимпешти
- 2 Cf. e.g., Rentzhog, Sten, *Open Air Museums: The History and Future of a Visionary Idea*. Jamtli 2007. What I Learnt from Writing the History of Open Air Museums. In: Jensen, Inger – Zipsane,

- 1 The author worked in the Open-air Museum of Ethnography in Szentendre between 2003 and 2013. At the moment he is Managing Director of the Museum of Ethnography in Budapest.
- 2 Cf. e.g., Rentzhog, Sten, *Open Air Museums: The History and Future of a Visionary Idea*. Jamtli 2007. What I Learnt

„музеј“ је гарант поверења и озбољности. До данас је постало очигледно – како у иностранству тако и у Мађарској – да је музејска изложба више од преноса информација научне тачности. Практично, примарно начело „музеј једнако изложба“ потиснуто је проценом јавних колекција. Мишљење да су изложбе основно средство сталног преаранжирања система знања и његовог уграђивања у схватање друштвено-политичког света све више и више је прихваћено.

Паралелно са овим процеси-ма може се тврдити да у Мађарској и другде однос јавних субвенција се константно умањује док су очекивања посетилаца све већа и већа. Ова неизбежна сила утиче на музеје на отвореном да у интересу повећања прилива својих средстава производе нове врсте атракција и развоја. Ови нови трендови нису повољни за научне активности музеја али ни за различите облике јавног појављивања. Да поједноставимо, музеји су постали културне сцене за забаву, места потрошње, места где су посетиоци примарно због атракција.

За музеје као институције жеља да се повинују одржавању локалних очекивања је очита. Музеј

Henrik (ed): *Ont he Future of Open Air Museums (Fornvårdaren 30)*, Jamtli Förlag, Östersund, Sweden, pp. 9-16.

guarantee of fidelity and seriousness in the mission of the institutes. By today it has become obvious—abroad as well as in Hungary—that the exhibitions in museums are more than passing of information of scientific fidelity. Practically, the guiding tenet that ‘museums equal exhibitions’ has been ousted in the assessment of the public collections. The view that the exhibitions are fundamental tools of the permanent rearrangement of the knowledge systems and their embedding in the social-political world views is more and more accepted.

Parallel with these processes it can be stated in Hungary and elsewhere that the proportion of public subsidy is continuously lessening in the sphere and the visitors’ expectations are higher and higher. This has a compelling force on the open-air museums that in the interest of increasing income they generate novel attractions and developments. These new trends are not favourable for the scientific activities of the museums and the various publicity forms either. To put it simply, museums have become cultural entertainment scenes, places of consumption, where visitors arrive primarily for the attraction.

from *Writing the History of Open Air Museums*. In: Jensen, Inger – Zipsane, Henrik (ed): *Ont he Future of Open Air Museums (Fornvårdaren 30)*, Jamtli Förlag, Östersund, Sweden, pp. 9-16.

као носилац статуса власника јавних колекција је постао изванредан канал за програм јачања модерне државе³. Процена названа ревизорска-култура (по англо-саксонској терминологији) поставља се као спољна норма музејима; повезана је са мерљивом социјалном употребљивошћу.

Идући од корена и ритуала етничитета ка свакодневним културним праксама и егзистенцијалном моду етничке свести музеолошка истраживања проучавају један од најдоминантнијих елемената данашњих европских истраживачких парадигми.⁴ Локални, регионални, групни и друштвени идентитети су сви делови ауто-идентитета појединаца, породица и ширих заједница, те су као такви и постали задаци и изазови за музеје.⁵ На основу резултата међународног истраживања може се тврдити да се симболички обичаји који одржавају заједницу на окупу рађају чак и данас; традиције се обнављају а постоје и захтеви за стварањем нових. Музеји морају имати улогу у документовању ових процеса баш

As for the museums as institutions the desire to comply with the maintaining and local expectations is obvious. For the state as maintainer the institute of public collections has become the outstanding channel of the program enforcement of the modern state.³ The assessment called audit-culture by the Anglo-Saxon term lies as an external norm on museums; it is relating to the measurement of social utility.

Approaching from the roots and rites of ethnicity towards the everyday cultural practice and the existential mode of ethnic awareness, the museology research observes one of the most dominant elements of today's European research paradigms.⁴ Local, regional, denominational and social identities are all part of the self-identity of the individuals, families and broader communities and thus become tasks and challenges for museums.⁵ Based on the results of international research it can be stated that symbolising customs keeping communities together are being borne even these days; traditions are reviving and there is a de-

3 Gábor Ébli, *Az antropologizált múzeum.* (The anthropologised museum.) Budapest, 2005. p. 49.

4 Bausinger, Hermann, A folklorizmus fogalmához. *Ethnographia*, XCIV. (1983) pp. 434-440, овде 438.

5 Kemecci Lajos, A tudományos kutatás a magyar szabadtéri néprajzi múzeumokban. in: *Ház és Ember* 21. (2009) Szentendre, стр. 265-271. овде 80.

3 Gábor Ébli, *Az antropologizált múzeum.* (The anthropologised museum.) Budapest, 2005. p. 49.

4 Bausinger, Hermann, A folklorizmus fogalmához. *Ethnographia*, XCIV. (1983) pp. 434-440, here 438.

5 Kemecci Lajos, A tudományos kutatás a magyar szabadtéri néprajzi múzeumokban. in: *Ház és Ember* 21. (2009) Szentendre, pp. 265-271. here 80.

као и активних агената у формирању других.⁶

У мојој студији бавим се темама изложби међу комплексним активностима музеја кроз мађарске примере етнографског музеја на отвореном. Уверен сам да су решења изложби на отвореном као и „унутрашња“ решења изложби стално присутна иако са променама акцента у дужини трајања.⁷ „Затворени“ музеји никада нису одбацили могућност да представљају ентеријере, док музеји на отвореном примењују и решења у затвореном простору приличном обиму. То није ограничено само на креирање соба погодних за повремене тематске изложбе већ има и наглашену улогу међу традиционалним грађевинама у којима су смештене сталне изложбе. Познато је неколико модела како би се обновили изложбе музеја на отвореном – на пример, физичке презентације, реконструкције ситуација и проширење изложби кроз време и теме или промена у правцу музејске атракције. Овде спада и допуњавање традиционалног изложбеног ентеријера модерним интерпретативним средствима –

mand to create traditions too. The museums must have the role of documenting these processes as well as active forming agents.⁶

In my study I deal with the themes of the exhibitions among the complex activities of museums through Hungarian examples of the Open-air Museum of Ethnography. I am convinced that the open-air and covered exhibition solutions are continually present in both institutes though with a seasonally changing emphasis.⁷ Covered museums never abandoned the possibility to exhibit interiors and in the open-air institutes are applying covered solutions to an increasing extent. This is not limited to the creation of rooms suitable for thematic seasonal exhibitions but it has an enhanced role among the traditional buildings rooming permanent exhibitions too. Several devices are known that renew the exhibitions of the open-air museums—e.g., manned presentations, reconstructions of situations and the extension of exhibitions in time and themes or the shift towards attraction museums. Here belongs the supplementation of the traditional interior exhibitions with mod-

6 Paládi-Kovács Attila, *Merre tart az Európai néprajztudomány? Székfoglalók a Magyar Tudományos Akadémián*. Budapest 2005. овде 18.

7 Cseri Miklós, *Új kísérletek. Szabadtéri múzeumok új kiállítási törekvései. Néprajzi Értesítő* 84. (2002) стр. 115-119.

6 Paládi-Kovács Attila, *Merre tart az Európai néprajztudomány? Székfoglalók a Magyar Tudományos Akadémián*. Budapest 2005. here 18.

7 Cseri Miklós, *Új kísérletek. Szabadtéri múzeumok új kiállítási törekvései. Néprajzi Értesítő* 84. (2002) pp. 115-119.

углавном средствима која се користе у класичним изложбама у затвореном простору. Приликом дизајнирања изложбе координација постојећих сталних регионалних изложби у етнографском музеју на отвореном и елемената малопре наведеног концепта је обавезна.

Етнографска музеологија музеја на отвореном која покушава да пренесе изразито адекватну и кондензовану слику је веома сложена активност. У музејима на отвореном широм света – или барем тамо где они постоје – природа и култура, духовно и материјално, теорија и пракса, представљени су заједно омогућавајући комплексно искуство које укључује посетиоца где год је то могуће. Може се рећи да је у међународним оквирима већ прихваћено да постоји нешто што би се окарактерисало као јединствена музеологија музеја на отвореном која представља човека поред објеката и грађевина. Фундаментална делатност ових музеја се да окарактерисати пре као синтеза него ли анализа. Приликом дизајнирања и поставке изложби - на отвореном као и у затвореном простору – мора се имати у виду да посетиоци XXI века више заинтересовани за приче него за просте чињенице. Ова појава обликује задатке и могућности данашњих музеја на отвореном изузев уколико они не желе да постану постмодерни „тематски парк“ чија је осетљивост на шале далеко

ern interpretation tools—the tool stock of the traditional covered exhibitions. When designing the exhibitions the coordination of the existing permanent regional exhibitions of the Open-air Museum of Ethnography and the elements of the elaborated concept is a must.

The open-air ethnographic museology that attempts to transmit an especially adequate and condensed picture is a complex activity. In the open-air museums all over the world—at least where they exist—nature and culture, spiritual and material, theory and practice are presented together, providing a complex experience involving the visitors where possible. It has become internationally accepted that there is such a thing like unique open-air museology that presents man besides buildings and objects. The fundamental competence of these museums is synthesis rather than analysis. At the design and implementation of the exhibitions—open-air and covered alike—it must be taken into consideration that in the 21st century visitors are interested in stories rather than sheer facts. These features are shaping the tasks and possibilities of today’s open-air museums, if only they do not wish to become a postmodern „Theme Park” whose sensitivity to jokes is much greater than its commitment to fidelity and where originality is merely an empty expression nothing else.

јача од обавезе на тачност и где је оригиналност једино испразан израз и ништа више.

Следећа појава у музејима на отвореном је та да су изложбе углавном непроменљиве и заиста сталне. Интерпретација сталних изложби у затвореном простору претпоставља период који траје најмање 5 до 10 година по међународним трендовима. Познате су и такозване полу-сталне изложбе; њихов „рок“ трајања је од 3 до 5 година. Људи који познају стање у мађарским музејима врло су свесни да сталне изложбе имају животни век од 20 до 30 година. Ипак, у случају ових изложбених „старица“ постоје и природни захтеви за реконструкцијама. Насупрот томе, сталне поставке у музејима на отвореномсу заиста дизајниране и постављене да буду сталне (непроменљиве) и то не само у Мађарској. Грађевине су објекти, размонтирани, копирани или реконструисани у складу са генерално прихваћеним принципима музеологије музеја на отвореном представљају стање прецизно одређеног периода или године до најтачнијег могућег опсега. Базиране на прелиминарним и до танчина прецизним истраживаима историје објеката као и на искуствима њихове демонтаже, истраживањима подова и зидова уз примену археолошких метода свака фаза историје селектоване грађевине је позната. Уз

A further feature of open-air museums is that the exhibitions are mostly unchanged and really permanent. The interpretation of covered permanent exhibitions assumes a period of minimum 5-10 years in compliance with the international trends. We know of so called half-permanent exhibitions; their life span is generally 3-5 years. People knowing the conditions of Hungarian museums are well aware of permanent exhibitions with a life span of 20-30 years too. However, in the case of these exhibition oldies there is a natural demand of reconstructions. On the contrary, the permanent exhibitions of the open-air museums are really designed and implemented with a permanent nature not only in Hungary. The buildings are objects let them be resettled, copied or reconstructed and in compliance with the generally accepted principles of open-air museology they represent the state of conditions of a precisely indicated period or year to the most punctual extent. Based on the preliminary and minutely precise exploration of the history of the buildings, the experiences of the dismantling, the research of floors, walls, fuels applying archaeological methods each phase of the history of the selected building is known. Being aware of the characteristics of the reconstructions following rebuilding, dismantling, pulling down, modernisation or disas-

свест о карактеристикама реконструкција које прате поновна изградња, демонтиража, рушења, модернизације или катастрофе музеј на отвореном покушава да представи изабрано стајње услова на највернији могући начин. То ипак подразумева да се у кући која представља стање из отприлике 1880-их година не може верно представити период 20-их година XX века или сам крај тог века тако што се само промени намештај. Очито, не можемо искључити могућност да се веродостојним модификацијама претходно постојећег архитектонског стања – увођење струје, модернизација грејања, промена опреме – могу изменити оквири поставке који су карактерисали једну грађевину. Ипак мислим да су шансе за ово прилично мале. Ипак, кроз веродостојну поставку грађевине могуће је, употребом такозване алтернативне опреме, направити сталну изложбу чак и за посетиоце-повратнике.

Покушаји ове врсте имали су претходнике у ранијим деценијама у музеју у Сентандреји. Разматрања појавности верно изграђених кућа је стално присутан изазов, али и могућност за професионалце етнографских музеја на отвореном. Док традиционалне просторије имају појачан осећај верности, очито је да им се умањује могућност за традиционалне изложбе: у етнографском Музеју

ters the open-air museums attempt to present the selected state of condition the most faithfully as possible. This entails, however, that in a house representing a state around 1880 it is not possible to faithfully introduce the period of 1920 or the end of the 20th century by merely changing the furniture. Obviously, we cannot exclude the possibility that by the faithful modification of an earlier architectural state—electricity, heating modernisation, changes of fittings—the building forming the frames of the exhibition can be modified. I think chances of this are little. However, in the faithful representation of the features of the building it is possible, by implementing so called alternative equipment, to make the permanent exhibition even for the returning visitors.

Attempts of this nature have predecessors of decades in the museum in Szentendre. Consideration of the features of the faithfully built houses is a returning challenge and possibility for the workers of the open-air museums of ethnography. While the traditional rooms enhance fidelity, they obviously lessen the chances of traditional exhibitions. In the Open-air Museum of Ethnography in Szentendre the region of the market town in the Highland was the first where besides the traditional interiors thematic exhibition elements

на отвореном у Сентандреји регија градске тржнице из планинских регија земље била је прва у којој су се поред традиционалних ентеријера појавили и елементи тематске изложбе⁸ - у грађевинама у којима су помагали интерпретацију посетиоцима били су инсталирани пластични зидови који су делили простор. Интерпретација поруке у ентеријерима је очигледан изазов у случајевма музеја на отвореном. Ово је вероватно област музеологије музеја на отвореном која се најбрже развијала у последњој деценији. Међународна искуства такође доказују да је добро обучен интерпретатор (медијатор) неопходан за верно читање намештаја кроз који се читају информативне животне ситуације (како у вођењима у Сентандреји, тако и у традиционалним вођењима). Подужи текстови-објашњења уобичајено коришћени на изложбама у затвореном простору или детаљне легенде предмета не би имали никаквог смисла у веродостојним ентеријерима. Различити међународни примери – на пример аудио-водици, штампани информативни лифлети и каталози-водици немају ефекат какав има обучени водич који је у могућности да одговара на директна питања посетилаца, а која су изван научног презентацио-

8 Аутор је учествовао као одговорно лице за регион у постављању сталне изложбе отворене 2006. године

also appeared⁸ and in the buildings where they help the interpretation for the visitors we applied plastic separation walls. The interpretation of the message of the interior is an obvious challenge in the case of open-air exhibitions. Perhaps this is an area of the open-air museology that has shown the greatest development in the last decade. International experiences also prove that a well-trained interpreter, mediator is indispensable for the faithful reading of the furniture presenting informative life situations (in Szentendre exhibition guard or tradition guard). Lengthy explanatory texts generally used at covered exhibitions and the detailed inscriptions of objects would make no sense in faithful interiors. The various international examples—e.g., audio guides, written information leaflets and guiding catalogues do not have the effect that a trained exhibition guard can have who is able to directly answer the visitors' emerging questions besides the learnt presentation text. It is natural that the ethnographer museology expert is the primary promoter and shaper of the job of the exhibition guard. In relation with the application of multimedia elements and the modern visual machinery consideration must be taken that the exhibition should avoid the visual over-

8 The author participated as the person in charge of the region in the permanent exhibition opened in 2006.

ног текста. Природно је етнографски музеолошки стручњак примарни промотер и онај који обликује посао водича на изложби. Када већ помињемо примену мултимедијалних елемената и модерне визуелне машинерије мора се имати у виду да се на изложби морају избегавати визуелна претрпавања и непотребна реторичка претеривања што се може искусити и у Мађарској. Ови, у највећем броју случајева, прикривају недостатак јасног и разумљивог приповедања приче безизразним атракцијама.

Сличне важне промене догађају се и са средствима за пренос знања што су такође интерпретативна решења. Стална поставка изложбе села у северној Мађарској, што је најновија регија етнографског музеја на отвореном, настала је уз помоћ међународних искустава.⁹ Више од 40м објеката је било припремљено за 11 стамбених јединица – између осталих и пећински домови који су новина и у међународним оквирима музеја на отвореном. Готово 7000 уметничких дела и 900 предмета изложено је кроз намештај. Ове друге посетиоци могу дотаћи, могу их и користити и тако је учење поруке изложбе далеко интензивније. Тематска изложба о Мађарима у

whelm and the unnecessary rhetoric exaggerations that can be experienced in Hungary too. These, in most cases, conceal the lack of clear and understandable story telling with blank attractions.

Similar significant changes are taking place concerning the tools of passing knowledge, the solutions of interpretation too. The permanent exhibitions of the village in the north of Hungary, the newest region of the Open-air Museum of Ethnography were established by using international experiences.⁹ More than 40 objects have been prepared in 11 residential units—among them cave homes that are novel in the open-air museum internationally too. Nearly 7000 works of art and 900 demonstration objects are displayed in the furniture. The latter can be touched by the visitors, they can try them thus the learning of the message of the exhibition is much more intensive. The thematic exhibition of the history of the Hungarians in Slovakia is part of the presentation, indicating the importance of the problem sensitivity.

From the point of view of the function of serving the public the museum is a live source of the knowledge of society, for this reason it must react openly to the contempo-

9 Аутор је био задужен за пројекат регионалне изложбе 2010.године. Зузана Батри водила је музеолошке активности као одговорно лице за регион

9 The author was in charge of the project of the regional exhibition in 2010. Zsuzsanna Batári led the museology activities as the person in charge of the region.

Словачкој део је презентације што наговештава значај идеје осетљивости за проблеме.

Са тачке гледишта функционирања као јавног сервиса музеј је жив извор знања о друштву те стога мора реаговати отворено на савремене феномене. Изложба само-рефлексивне природе представља различите појаве у стручним активностима које се одвијају у музејима на отвореном кроз кућу направљену од стаклених зидова. Елемент само-рефлексије је изузетно важан део данашњих изучавања уколико имамо у виду становишта методолошког индивидуализма.¹⁰ Стална поставка, у већини опремљених објеката, појављује се као веран ентеријер који чине оригинални објекти и кроз који се читају одређене ситуације – на пример свадбена гозба, соба за ткање, печење пераца, фестивал убијања свиња, плетење корпи и сл. У ентеријерима се појављују најмодернији облици мултимедијалних средстава и аудио-визуелних елемената – филмске пројекције, фотографске базе података.¹¹ Постоје и информацијски „предмети“ који се могу понети са собом – савети за рестаурацију, ре-

Део изложбе „На граници између града и села“ (фото: Лажош Кемечи)

*Part of the exhibition „On the border of the town and the village
(made by Lajos Kemecsi)*

rary phenomena. An exhibition of a self-reflexive nature presents the various features of the professional activities going on in the open-air museums in a farm house built with glass walls. The element of self-reflection is an increasingly important part of today's relating research by taking into consideration the viewpoints of the methodology individualism.¹⁰ The permanent exhibition, in most of the furniture, appears as a faithful interior with original objects presenting particular situations—e.g., a wedding feast, a spinning room,

¹⁰ Cf. György Péter, *Az eltörölt hely – a Múzeum*. Budapest, 2003. стр 138.

¹¹ Balázs György, *Kapcsolat a zárt tér és a szabadtéri kiállításszemlélet között*. in: *Néprajzi Értesítő* 84. (2002), стр. 109-114.

¹⁰ Cf. György Péter, *Az eltörölt hely – a Múzeum*. Budapest, 2003. here 138.

цепти и др. Очито, и најмодернији уређаји не могу заменити добро припремљеног интерпретатора и стручњака који ради у музејским педагошким радионицама у процесу преношења поруке изложбе.

Слично театарским решењима која функционишу током сезоне, у Сентандреји смо експериментисали и са применом програма који су трајали годинама а дешавали су се у оквиру тематских комплекса. То нас је и мотивисало да успоставимо и повремену изложбу под називом „На граници града и села“ током 2011-2012. године.¹² Музеј је, користећи необичне и јединствене могућности, комбиновао могућности изложбе у затвореном простору и музеја на отвореном стварајући тако најмодернија међународна искуства.

Кроз изложбу смо желели да скренемо пажњу на неколико сучељавања културе XIX века и данашњег живота. Културно залеђе и непознато порекло извесних процеса могу бити осветљени кроз привремене изложбе. Широка употреба најмодернијих техничких уређаја и дигиталних техника било је решење другачије од раније коришћених класичних у музејима на отвореном. Порука предмета који су верно представљали свакодневни живот, група предмета и ентеријера били су успешно замењени,

¹² Аутор је био главни кустос изложбе

pretzel baking, pig killing feast, basket weaving, etc. The interiors apply the most modern multimedia tools and audio-visual elements—film projections, photo database.¹¹ There are information objects to be taken away—restoration tips, recipes, etc. Obviously, even the most modern devices cannot replace the well-prepared interpreter and the experts working at the museum pedagogy workshops in the transmittance of the message of the exhibition.

Similarly to the theatrical solutions working in seasons we experimented in Szentendre with the implementation of the thematic complex programs lasting for years. This motivated us to establish the temporary exhibition titled “On the border of the town and the village” in 2010-2011.¹² The institute, using its peculiar and unique possibilities, combined the facilities of the covered and open-air museum exhibitions, building on the most modern international experiences.

The exhibition wished to heel attention to several interfaces of the culture of the 19th century and today’s life. The cultural background and the unknown origin of certain processes could be highlighted by

¹¹ Balázs György, Kapcsolat a zárt terű és a szabadtéri kiállítás szemlélet között. in: *Néprajzi Értesítő* 84. (2002), pp. 109-114.

¹² The author was the main curator of the exhibition.

наглашени и интерпретирани модерним техничким решењима.

Јединица која се отвара као привремена изложба била је постављена у галерији у управној згради музеја. Поред документарне архиве фотографија у црно-белој боји, на изложби су биле представљене и скорије разгледнице у боји. Фото-изложба одлично је одговарала развоју станишта и процесима урбанизације специфичних за регију. Неколико фотографија представљало је исте делове насеља и грађевина у временским размацима који су се мерили деценијама. Посетиоци су могли да претражују читав фонд фотографија уз помоћ компјутера.

Следеће изложбене јединице биле су постављене у новоизграђеној племићкој колиби. Неке од најважнијих појава у трговачким градовима XIX века и њихове улоге у преносу материјалних и културних добара биле су приказане у доњем делу. Презентација модерних еквивалената традиционалне етно-културне улоге вашара директно је кореспондирала са осталим деловима изложбе. Тако су „Пољска пијаца“ или „Кинеска пијаца“ као најзаступљеније у нашем економском, културном и друштвеном животу. Изложба се такође односила и на процесе какви су постојали у животима качара, шеширџија или грнчара или као што су понуда медањака на модерни-

using the tools of the temporary exhibition. The wide application of the most modern technical devices and digital techniques was a solution different from the earlier classical open-air museums. The message of the objects faithfully presenting everyday life, object groups and interiors were successfully supplemented, enhanced and interpreted by modern technical solutions.

The opening unit of the temporary exhibition was established in the Open-air Gallery in the office building of the museum. Besides documentary archive black and white photos and postcards recent colour pictures were displayed at the exhibition. The photo exhibition greatly reacted to the settlement development and urbanisation processes peculiar to the region. Several photos depicted the same part of settlement and buildings with a time differences of decades. The visitors could search among the entire photo stock with the help of computers.

The following exhibition units were established in the newly built manor shed. One of the most important features of the market towns in the 19th century and their role in the transmittance of the material and cultural properties were displayed downstairs. The presentation of the modern equivalents of the traditional ethno-cultural role of the fairs was directly relating to the other units of the exhibition. Thus the 'polish mar-

зованим вашарима што су могли видети и сами посетиоци. Последњи део вашара био је шатор са металним цевима у којем смо презентовали одећу (костим) нешто модернијег трговца.

Посетиоци могу ићи на спрат и пролазећи поред модерних кућних хаљина и на том нивоу могу погледати одабир из веома богате колекције одеће из Етнографског музеја. Упркос политичком и туристичком утицају типичне карактеристике свечаних балских хаљина специфичних за градове остале су важан показатељ локалних заједница и прошлости повезане са виноградарством. Изложба прати ове феномене и кроз архивске фотографије и филмове, као и кроз филм снимљен на фестивалу вина у Токају 2010. године.

Следећи сегмент изложбе постављен је као резултат сарадње са институтима. Етнографски музеј позајмио је одећу, музеј Хермана Ота у Мишколцу и музеј Добо Иштвана у Егеру позајмио је вредне еснафске предмете. Привремена поставка обележавала је старе организације занатлија у трговачким градовима, занате у радионици занатлијине куће у Гјогјошу из регије трговачких градова у брдовитим пределима. Изложбом смо хтели да скренемо пажњу на повећану потражњу за занатским производима и на значај производних активности који користе локална

ket' or 'Chinese market' as their active participants are mostly intermediating in our economic, cultural and social life too. The exhibition also reflected to these processes as besides the barrel makers, hat makers and potters presenting the traditional good stock the features of the honey bread offer in the modernising fairs could be seen by the visitors. The last unit of the fair was a tent with metal pipes in which we displayed the clothes stock of a recent merchant.

The visitors could go upstairs passing the modern home gowns and in the upper level they could look at the selection of the very rich collection of clothes of the Museum of Ethnography. Despite the political and tourist influence the typical characters of the fancy dress feast peculiar to towns remained important indicators of the local communities and the past relating to viticulture. The exhibition also displays this with archive photos and films and the film shot at the wine feast in Tokaj in 2010.

The following unit of the exhibition was established as the result of the cooperation of the institutes. The Museum of Ethnography loaned the clothes, Herman Ottó Museum in Miskolc and Dobó István Castle Museum in Eger loaned valuable guild history objects. The temporary exhibition commemorated the former organisations of the craftsmen in the market towns, the guilds in

средства која играју веома важну улогу у локалном производном систему. Такозвани модел занатског живота означава скорије вредности као што су учење током целог живота, одрживи развој, прилагодљивост и конкурентност које су подржане од ЕУ. Вредности старе нове културе посла које обележавају занати појављују се у нашим свакодневним животима са стварним захтевима као историјски преци сигурног система.

Основе и правила регионалних разлика у култури важе и у данашњим трговачким градовима, а различити музеји играју веома битну улогу у промовисању њиховог укључивања у своје активности. Али музеји наступају различито у поређењу са окружењем изван сопственог круга. Ми смо представили систем услова који регулише активности локалних заједница кроз пример из Гјонгјоша. Користећи јединствене појавности музеја и опремајућу ентеријере кућа из трговачких градова из планинских регија можемо приказати садржаје које посетиоци до тада нису познавали. Изложба у кући из Гјонгјоша реконструише културу становања и савремени животни стил богатије породице која се бави виноградарством и прављењем вина на почетку XX века. Као резултат циљаног теренског рада могли смо учинити да неми предмети и намештај проговоре уз помоћ

the workshop of the craftsmen's house in Gyöngyös of the region of market towns in the Highland. With the exhibition unit we wished to heel the attention to the increasing demand for craftsmen's products and the importance of the production activities using local facilities that play an important role in the local production systems. The so called craftsmen life model means recent values such as life learning, sustainable development and adaptability and competitiveness supported by the European Union. The values of the old-new work culture earmarked by the guilds are appearing in our everyday life with a real demand as well as the historic ancestors of quality security systems.

The reasons and rules of the regional distinction of culture are valid for the market towns too and among the reasons the various institutes play an important role that promote integration within their activities but they act differentiating compared to the environment external to this circle. We presented the condition system regulating the operation of the local communities through an example from Gyöngyös. By using the unique features of the museum and supplementing the interiors of the market town region in the Highland we could display the contents formerly unknown to the visitors. The exhibition in the civic house in Gyöngyös reconstructs the home

филма и натписа. Наредни сегмент изложбе, заснован на примеру трговачке куће у Маду и директном презентовању животног стила кроз ентеријер, бавио се типичном темом процеса мађарске асимилације која се појавила у доба реформе – Јудео-хишћанске коезистенције. У намештају и опреми кухиње у кући Јеврејске фамилије *кошер* начин исхране и припреме хране обликовао је распоред. Као саставни део изложбе штампан је буклет о јеврејској култури исхране у којем се представљају типични судови, правила и рецепти. Привремена изложба је кроз информативне панеле указала и на етничке разноликости региона и упознала посетиоце природи процеса асимилације. Филм емитован на специјалном мултимедијалном уређају у кухињи помагао је у интерпретацији поруке изложбе а уз помоћ звучних панела у продавници посетиоци су могли да науче нешто о „личним“ причама неколико објеката. У подруму куће представили смо историјат пабова који су институције које функционишу и данас мада у нешто измењеном интензитету. Очито, музејско елаборирање доноси са собом и сажимања и поједностављивања и – посебно у музејима на отвореном – карактеристике тадашњих животних стилова. Изложба је као компликован процес преноса информација желела да одговори на

culture and contemporary life style of a wealthy family dealing with viticulture and wine making at the beginning of the 20th century. As a result of targeted field work we could make the dumb objects and furniture talk with the help of a film and inscriptions. The following unit of the exhibition, based on the example of the merchant house in Mád and by directly presenting the life style as interior dealt with a typical theme of the Hungarian assimilation processes emerging from the reform age—the Jewish-Christian coexistence. In the furniture of the kitchen in the home of the Jewish family the kosher eating and cooking rules shaped the order. As a relating element of the temporary exhibition a booklet on Jewish eating culture was published that presents the typical dishes, regulations with recipes. The temporary exhibition, through informative panels introducing the ethnic versatility of the region, informs the visitors about the nature of the assimilation processes. The film in the special multimedia device in the kitchen helps to interpret the message of the exhibition and with the help of the sound panel in the shop the visitors can learn about the ‘personal’ stories of several objects. In the cellar of the house we presented the history of pubs that is an institution working even today though with varying intensity. Obviously, the elaboration in the museum carries the features of condensa-

савременија питања и омогућила сазнања о стварима које директно користимо и у нашим свакодневицама.

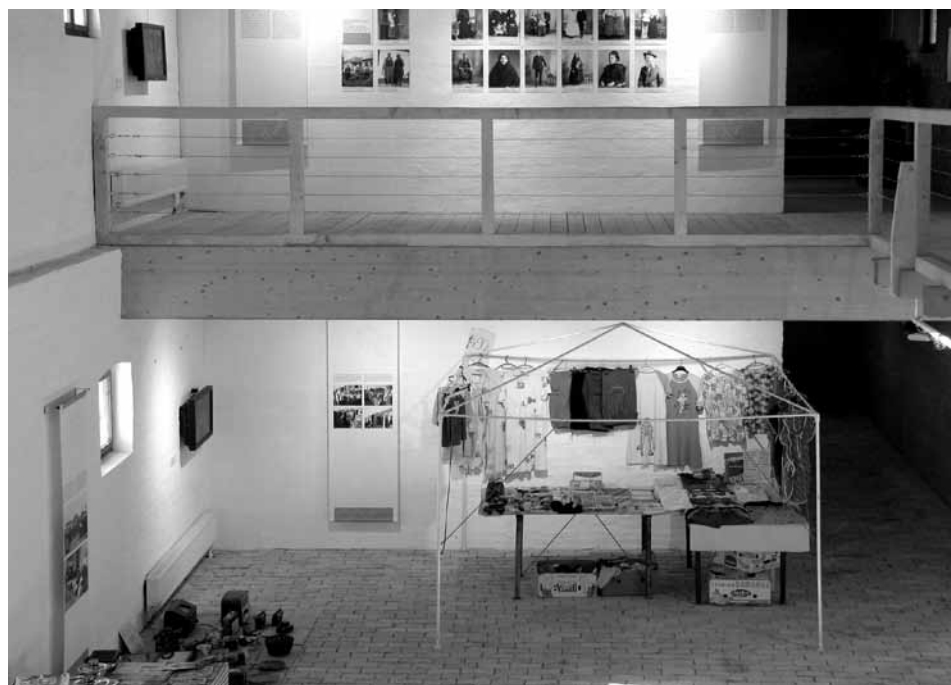
Као установа способна да реагује на скорије догађаје етнографски музеј на отвореном препознао је да је значај различитих врста миграција неизбежан у мађарској историји XIX и XX века са посебним освртом на интерпретацију процеса који се одвијају и данас. Повезаност са темом прекограничних мађарских мањина је јединствена и њено проучавање је обрађено у посебном делу у музеју у Сентандреји.

Значај научног истраживања насеобина имиграната, смештаја и асимилације и конфликта који настају услед тога не може бити наглашена довољно. Значај глобализујућих процеса као и цивилизацијских и културних ломова по линијама раздвајања постали су једна од најрелевантнијих тема данашњице. Део организаторског плана музеја у Сентандреји који се тиче научних истраживања и сталних изложбених поставки је проучавање и презентација културе и живота мађарских заједница које данас живе изван граница земље. Кроз овај програм не бавимо се само Мађарима који живе у карпатском басену већ и животним стиливима мађарских имиграната у дијаспори у далеким земљама. Као изузетно важан елемент овог про-

tion and simplification and—building especially on the facilities of open-air museums—the characteristics of the then personal life styles. The exhibition as a complex process of passing information wished to respond to recent questions and provided knowledge elements directly utilised in our everyday life.

As an institute capable of reacting to recent events the Open-air Museum of Ethnography recognised that the significance of the various types of migration is unavoidable in the Hungarian history in the 19th-20th centuries with special consideration to the interpretation of the processes going on these days. The relation and interaction with the topic of the Hungarian minority over the border is unique whose elaboration in the open-air museum is dealt with as a special area by the museum in Szentendre.

The significance of the scientific research on the settlement of the immigrants, accommodation and assimilation and the relating conflicts cannot be emphasised enough. The importance of the globalisation processes and the civilisation and cultural fracture lines has become one of the most relevant topics these days. Part of the organising plan of the museum in Szentendre concerning the scientific research and permanent exhibitions is the research and presentation of the culture and life style of the Hungarian communities living

Бивша кућа мађарских рудара у Винџондејлу, САД
The former house of the Hungarian miners in Vintondale, USA

грама постало је могуће откупити опрему из нетакнуте стамбене куће – завештања – које верно документује животни стил мађарске имигрантске заједнице у САД 2012. године. На основу нађеног и проученог завештања могуће је верно представити тадашњи живот мађарске заједнице у Америци у првој трећини XX века. У комплексном реду задатака на теренском истраживању током пролећа 2012. године техничка процена показала се као неопходна за реконструкцију куће која је играла тако важну улогу. Паралелно са архитектонским истраживањима и спроведена су и проучавања поро-

over the border today. This program extends not only to the Hungarians living in the Carpathian basin but the life style of the Hungarian immigrants in the diasporas in distant countries is an organic part of it. As an element of outstanding importance of this program it became possible to purchase the equipment of an intact residential home—bequeath—that faithfully documents the life style of a Hungarian immigrant community in the USA in 2012. Based on the features of the found and researched bequeath it is suitable to faithfully present the then life style of the Hungarian communities living in the USA in the first third of the 20th century. In

дица и њихових животних стилова. Као фантастичан резултат истраживања породичног животног стила отворена је месарска и пиљарска продавница у Високој улици у Винтондејлу 1921. године. Продавница је била отворена веома кратко време; затворена је током кризе 20-их година XX века и никада поново није отворена. Рођаци наследници је нису модернизовали нити су вршили икакве измене, тако да је опрема у целом ентеријеру продавнице и намештај у кући остао у оригиналном стању, верно представљајући животни стил и културу становања рударске заједнице која је живела у Пенсилванији током 20-их година XX века. Историја Мађара који су живели у Америци обележена је тешким физичким радом, знојем, сузама и често трагично, крвљу. Наша је мисија била да елаборирамо ову комплексну миграциону културу преносећи трауматичне појаве. Интерконтинентални теренски рад и посебни задаци пред музејом на отвореном захтевали су примену сложених програма што је опет резултирало учењем многих нових лекција.

Насупрот претходно наведеном примеру изложба која елаборира традиционалне теме отворена је 2013. године. Уопштено, средства традиционалне транспортне културе могу се посматрати не само као засебан свет, већ

the complex task order of the field work in the spring of 2012 the technical assessment indispensable for the reconstruction of the building played a significant role. Parallel with the architectural research observations of the families and life styles also took place. As an outstanding scene of the family and life style research a butcher's and grocer's shop was opened in the high street of Vintondale in 1921. The shop was open for a short time only; it was closed during the crisis in the 1920s and was never opened again. The inheriting relatives did not modernise it, they did not make any change thus the entire equipment of the shop and the furniture of the residential home remained in their original state faithfully presenting the life style and home culture of the Hungarian mining communities living in west Pennsylvania in the 1920s. The history of the Hungarians living in America was written with hard physical work, sweat, tears and tragically often blood. Our mission was to elaborate this complex migration culture carrying traumatic features. The intercontinental field work and the special open-air task required the implementation of a complex program that resulted in many lessons.

Compared to the above theme an exhibition elaborating a more traditional topic was opened in April 2013. Generally, the tools of the traditional vehicle culture can be ob-

као концепт организован кроз тематске изложбе. Пратећи припремни период који је трајао деценију постало је могуће поставити изложбу која представља превозна средства и у којој се појављују технички уређаји који до тада нису коришћени. Прилагођавајући се информатичким и електронским процесима употреба могућности које пружа QR код је свим разумљиво решење.¹³

Сезонска изложба постављена је на парцели Рабкакап у регији Мале низије у колиби изграђеној у XIX веку. Користећи специфичне и јединствене могућности институције изложба комбинује дизајнерска решења и изложбе у затвореном простору и у музеју на отвореном. Изложба је базирана на презентацији традиционалних превозних средстава. Превозна средства која су била у лошем стању постала су погодна за верно приказивање посебних регионалних варијанти кроз праћење програме конзервације и реконструкције. Средства за превоз су представљена на багремовим плочама у колиби и око њих се може кретати уз уважа-

served not only as part of certain life worlds but organised in thematic exhibitions. Following a preparation period of a decade it became possible to establish an exhibition presenting vehicles in which a technical device not used earlier also appeared. Adjusting to the recent information and electronic processes the utilisation of the possibilities provided by the QR code is reasonable.¹³

The seasonal exhibition was established on the plot of Рабкакап in the Small Lowland region in a shed built in the 19th century. Using the peculiar and unique possibilities of the institute the exhibition combines the facilities of the covered and open-air museums. The exhibition is based on the presentation of the traditional vehicles. The vehicles that had been in a bad state of condition became suitable to present faithfully the particular regional variants following a conservation and reconstruction program. The vehicles are displayed on acacia boards in the shed and can be walked around taking protection viewpoints into consideration. The suspended 'floating

13 QR-код (мобилни код) је 2D линијски код који је развила јапанска компанија Денсо Вејв 1994.године. Значи: Брз оговор. QR-код је постао популаран веома брзо због могућности спречавања грешке и могућности широке распрострањености података и њихове подршке <http://qr-kod.hu/mi-az-a-qr-kod> (21. фебруар 2012. године)

13 QR-code (mobile code) is a 2D line code that was developed by the Japanese Denso Wave company in 1994. It means Quick Response. The QR-code became soon popular because of its error bearing feature and broad data format support. <http://qr-kod.hu/mi-az-a-qr-kod>. (21 February 2012)

*Део изложбе посвећене традиционалним превозним средствима
(фото: Лајош Кемечи)*

Part of the exhibition of traditional vehicles (made by Lajos Kemecsi)

вање принципа заштите. Обешена „плутајућа теретна кола“ представљају структуралне елементе возила које је тешко приметити. Теретна кола окачена у сврхе демонстрације, смештена на крову колибе упућују на фолклорне односе између возила као на визуелне атракције. Занимљива традиција, према неколицини података из етнографске колекције погодна је за скретање пажње на призоре из привремене изложбе.

Комбиновали смо класичне визуелне елементе са средствима модерне мултимедије и интерактивности. Иза вагона и теретних

cart' presents the structural elements that are hard to observe with the desire of surprise in the roof of the shed. The demonstration cart placed on the top of the shed indicates the folklore relations of the vehicles as a spectacular attraction. The funny tradition, according to several ethnographic collection data, is suitable for heeling the attention to the scene of the seasonal exhibition.

We combined the traditional spectacular elements with the tools of the modern multimedia and interactivity. Besides the wagons and carts installed properly from the

кола инсталираних по стандарди-ма заштите, посетиоци могу по-сматрати културне појаве традици-оналног саобраћаја уз помоћ мо-нитора осетљивих на додир. Мо-дерна мултимедијална средства комбинована су са класичном изложбеном поставком на пројек-цији филма који представља ману-фактурну производњу теретних ко-ла. Из очитих разлога није било могуће поставити и дугачке натпи-се са објашњењима. Модерни QR код омогућава далеко директнији и ефектнији канал за пренос пору-ке. Код смештен поред вагона не ремети верно стање објекта. Посе-тиоци са својим „паметним теле-фонима“ у могућности су да одмах преузму информације са интерне-та и примене интерактивне еле-менте који се односе на комуника-цију. Полажемо велики пажњу на могућности интеракције на изло-жбама. У великој колиби преноси-мо типичне информације о тради-ционалној транспортној култури уз помоћ интерактивног квиза која подразумева неколико старосних доба, а тако и неколико нивоа те-жине. Схватајући интерактивност као део „слагалице вагона у при-родној величини“ уз помоћ фото-графија на којима су презентовани склапање и расклапање лаког те-ретног возила и сами просетиоци могу учествовати у процесу.

Кроз горе наведене примере – кратке студије случаја – предста-

point of view of stock protection the visitors can observe the cultural fea- tures of the traditional traffic with the help of touch monitors. The modern multimedia tools are com- bined with the classical display ele- ments in the projection of the film presenting cart manufacturing. For obvious reasons it is not possible to place lengthy explanatory inscrip- tions. The modern QR code enables a more direct and effective channel of message carrying. The code placed near the wagons does not disturb the faithful state of the objects. The visitors, with their smart phones, are immediately able to read and down- load the information from the Inter- net and apply the interactive ele- ments relating to the communica- tion. We place a great emphasis on the interactive possibilities at the ex- hibition. In the big shed we transmit the typical information of the tradi- tional vehicle culture with the help of an interactive quiz game that in- cludes several age levels so made on various difficulty levels. Taking inter- activity in view as part of the ‘life size wagon puzzle’ with the help of pho- tos presenting the mantling and dis- mantling of a light cart the visitors can try the processes.

Through the above examples— short case studies—I present the ex- periments and solutions with which the Open-air Museum of Ethnogra- phy tried to faithfully respond to the changing challenges and emerging

вио сам експерименте и решења уз помоћ којих је етнографски музеј на отвореном покушао да верно одговори на променљиве изазове и стално нова питања. За музеј је веома важно да се суочи са захтевима друштва. Они који постављају изложбе морају првенствено бити заинтересовани за само-рефлективну анализу по питању специфичних изложби. Јединственост и специјалност које подржавају мисију институције су у стварној природи музеја на отвореном – они су сцене сигурног сусрета са стварним окружењем, сусрета са људима и места сталне конверзације. Барем ја тако мислим.

questions. For the museums it is very important to face the demands of society. The implementers of the exhibitions must be primarily interested in the self-reflexive analyses about the particular exhibitions. The uniqueness and speciality supporting the mission of the institutes is in the real nature of the open-air museums—they are the scenes of the safe meeting with the real environment, meeting with people and real conversations. At least I think so.

Јуриј Михајлович Наумов

Музеј-резерват „Кижџи“, музејски саветник

Завршио Лењинградски Горњи институт 1976.године. У карелским рестаураторским радионицама провео 5 година као инжењер, столар-рестауратор. У Клубу „Поларни Одисеј“ био потпредседник 10 година, од 1988.године. Учествовао на многим међународним пројектима од 1989.године: "Пут у Грумант" у Норвешкој (програм израде реплика историјских поморских бродова), програм Мисија "Златно доба" Фонда за јавну дипломатију - израда реплика античких баржи у Турској, Грчкој, Кипру, Израелу, Египту; у САД, Аљасци и Канади, програми марина и бродоградилштва у Финској и Немачкој. Области рада: Истраживачки и архивски рад на прикупљању етнографског материјала о историји традиционалне дрвене бродоградње и поморства Русије; организује и води "Кижанску регату" и музејске поставке. Објавио бројне научне радове на тему архитектуре у дрвету и народне бродоградње. У периоду 1973-1978.године био спољни сарадник Музеја "Кижџи", а 1978-2012.године је научни сарадник у Музеју "Кижџи". Од 2008.године члан Управног одбора Удружења "Поморско наслеђе Русије" и главне секције историјске бродоградње и поморства Међуресорне комисије морског одбора Владе Руске Федерације.

Yuri Mihailovich Naumov

The museum-reserve "Kizhi", museum consultant

Graduated from Leningrad Upper Institute in 1976. In Karelia restoration workshops has worked for 5 years as an engineer, carpenter-restorer. Has been the vice president of "Polar Odysseus" club for 10 years, since 1988. Participated in many international projects since 1989: "Voyage to Grumant" in Norway (the program of maritime ships replicas), Mission "Golden Age" of Fund for Public Diplomacy - replicas of antique barges in Turkey, Greece, Cyprus, Israel, Egypt. In the programs in USA, Alaska and Canada, pregame of marines and shipbuilding in Finland and Germany. Working areas: Research and archive work on collecting ethnography material about history of traditional wooden shipbuilding and navigation of Russia. Organize and manage "Kizhi regatta" and museum exhibitions; Author of many scientific works about wooden architecture and folk shipbuilding. In the period 1973-1978 he has been associate of the "Kizhi" museum and 1978-2012 scientific associate. Since 2008 he is member of Managing Board of "Maritime heritage of Russia" Society and main section of Historic shipbuilding and navigation of Intersection commission of maritime board of Russian Federation Government.

Музеј "Кизи" је први музеј на отвореном у Русији који је започео систематски рад на проучавању и музеализацији националне бродоградње и пловидбе. У једној од кућа на острву Кизи организована је стална поставке "Радионица чамције" 1999. године са традиционалним чамцем у изградњи. Исте године Музеј је организовао прву регату "Кизи" због очувања традиције локалне морске индустрије, а с циљем привлачења локалног становништва. Започето је и прво теренско истраживање с циљем проучавања историје и тренутног стања сеоске културе. Централни део истраживачког рада је повезивање резултата проучавања историје и тренутног стања националне бродоградње. Кључни извор информација су људи - бродоградитељи, власници традиционалних чамца, рибари. Искуство практичног теренског рада дало је максималну количину информација о свакој области бродоградње, њеном потенцијалу за развој државе и локалне традиције бродоградње, као и о односу са суседним областима у различитим историјским периодима. Традиционални бродови су представљени на изложбама на отвореном у музеју „Кизи“ и изложбеним халама у граду Петрозаводск, а постали су још познатији захваљујући "Кизи регати" која се одржава у Музеју-резервату "Кизи". Током 15 година у трци је учествовало око 500 бродова из Карелије, суседних региона и иностранства, укључујући и више од 50 новоизграђених. Фестивал окупља локалну заједницу, уметнике, партнере и спонзоре. Информације о догађајима у Музеју редовно се објављују на интернету и медијима, што скреће пажњу на националну бродоградњу.

The museum "Kizhi" is the first open air museum in Russia which started systematic research and musealisation of national shipbuilding and navigation. In one of the houses on the Kizhi island the permanent exhibition of "Boat maker workshop" was set up in 1999. It contained the traditional boat in the process of making. In the same year the museum organized the first "Kizhi regatta" in order to preserve the traditions of local maritime industry and attract local community. The first field work with aim of studying the history and current state of village culture was started. The key source of information are people – shipbuilders, owners of traditional boats, fisherman. The experience of practical fieldwork has given the maximum amount of information about every field of shipbuilding, its potential for state and local traditions in shipbuilding as well as to the relationship with other neighbor areas in different historical periods. Traditional ships are presented in open air exhibitions in "Kizhi" museum as well as in the exhibition halls in the city of Petrozavodsk. They became even more known thanks to the "Kizhi regatta". During 15 years of race there were more than 500 ships from Karelia, neighbor regions and abroad including more than 50 newly built ships. Festival connects the local community and museum, artists, partners and sponsors. Information about events in the museum are regularly published in media and via internet.

РЕЗУЛТАТИ РАДА МУЗЕЈА-РЕЗЕРВАТА „КИЖИ“ У ИЗУЧАВАЊУ, МУЗЕАЛИЗАЦИЈИ И ОЧУВАЊУ НАЦИОНАЛНЕ БРОДОГРАДЊЕ И ПЛОВИДБЕ

RESULTS OF WORK OF THE MUSEUM-RESERVE “KIZHI” IN STUDY, MUSEALISATION AND PRESERVATION OF NATIONAL SHIPBUILDING AND NAVIGATION

До средине XX века Географски термин „Кизи“ био је познат широј јавности, али крајем 1950-их година на острву Кизи почиње са радом први Државни историјско-архитектонски и етнографски музеј-резерват у Совјетском Савезу. Данас за овај музеј зна читав свет. Особеност музеја-резервата „Кизи“ је у томе што се он налази на острву, смештен у средини, међу великим и малим острвима, готово у центру архипелага кижиских фјордова и кланаца у Оњешком језеру, једном од највећих у свету површине око 10.000km². Захваљујући каналима, који повезују ово језеро са Белим и Балтичким морем и вододелницом реке Волге, овај музеј сваке године, на туристичким бродовима, посети 180-200 хиљада туриста. На Оњешком језеру се организују једриличарске регате и фестивали на води, са учешћем бродова из многих региона Русије.

У музеју на отвореном, поред црква на острву Кизи, чува се и више од сто споменика народног градитељства, а у заштићену зону музеја улази и двадесетак обли-

Until mid-twentieth century, geographical term “Kizhi” was known to the general public, but by the end of the 1950s the first State Historical-Architectural and Ethnographic Museum-Reserve in the Soviet Union on the island of Kizhi was put into work. Today, this museum is known all over the world. The peculiarity of the Museum-Reserve “Kizhi” is that it is situated on an island located in the middle, among big and small islands, almost in the centre of the archipelago of the Kizhi fjords and canyons in the Onega Lake, one of the largest in the world, measuring approximately 10.000 km². Thanks to the channels that connect the lake with the White and the Baltic Sea and the Volga River watershed, 180-200 thousand tourists visit this museum every year on tourist ships. Festivals and sailing regattas on the water are organized on the Onega Lake, with the participation of ships from many regions of Russia.

Beside churches, on the island of Kizhi, there is also more than a hundred monuments of folk architecture kept in the open-air museum; the protected area of the museum also

жњих села и неколико капела, док фонд чини око четрдесет хиљада етнографских предмета. Нису само цркве и капеле заједно са околним селима и природом која их окружује учиниле овај крај познатим и славним. Крајем прве хиљадугодишњице нове ере, овде је настала и достигла висок степен развјетка карактеристична острвска култура. У другој половини XIX века, област острва Кизи су назвали „Исландом руског епа“. Управо су овде сачуване и први пут записане истините приче из Древног Кијева и Великог Новгорода.

Карактеристична острвска култура је била повезана са начином живота и вођењем домаћинства. Сваки домаћин је имао у поседу чамце¹, зато је саставни део занимања сваког земљорадника увек била пловидба и израда бродова. Већ у XIX веку ту је био један од главних центара градње чамаца, а од друге половиине XX века, он је остао једини на Оњешком језеру. Од 1970. године, у свим областима Републике Каралија, чамац почиње да добија необичан назив „кижанка“ зато што су се ови чамци израђивали само у околини острва Кизи.

1 В.И Дал тако дефинише овај појам: „Лодка, лодочка, лодчѣнка – као веслачки чамац уопште; мали чамац за реку и обалску навигацију“ (См. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка Т. I – IV, М, 1999. с. 262).

includes twenty surrounding villages and several chapels, while the museum fund consists of about forty thousand ethnographic objects. Not only the churches and chapels together with the surrounding villages and nature made this area famous and well known. At the end of the first millennium AD, the culture, characteristic for an island, was formed and reached a high level of development here. In the second half of the nineteenth century, the area of Kizhi Island was called “Russian epic Iceland”. It was right here that the true stories of the Ancient Kiev and Novgorod the Great were preserved and recorded for the first time.

The distinctive island culture was associated with the lifestyle and housekeeping. Each host owned some boats¹; therefore an integral part of every farmer’s occupation used to be sailing and shipbuilding. As early as the nineteenth century, one of the main shipbuilding centres was here, and since the second half of the twentieth century, the only one remained at the Onega Lake. In 1970, in all areas of Republic of Karelia, these boats were given an unusual name “*kizhinic*” because they were made only in the vicinity of the island of Kizhi.

1 This is how V.I.Dal defines this term: “Лодка, лодочка, лодчѣнка – as a rowing boat in general; a small river boat for costal navigation” (См. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка Т. I – IV, М, 1999, p. 262)

Овај рад је посвећен раду музеја резервата „Кизи“ и изучавању и музеализацији традиционалних облика бродоградње и пловидбе Републике Карелије са циљем да се сачува то јединствено наслеђе од нестајања. Тај рад је најпре започео у заштићеној музејској зони, у околини острва Кизи. У процесу рада су се појавили нови приступи у изучавању традиционалних чамаца, у организацији експедиције музеја и популаризације народне бродоградње и пловидбе.

До периода реформи императора Петра Великог у XVIII веку национална бродоградња је била у тешком положају. С једне стране, држава је привлачила сеоске мајсторе-градитеље традиционалних бродова да стварају нову флоту, а с друге стране, непрестано је покушавала да забрани градњу националних бродова. Управо због тога се и очувала традиција градње бродова у сеоским срединама јер су народни градитељи наставили са градњом зарад трговине у својим областима.

Сређином XVIII века императорка Јекатерина II издала је „Устав водоходства“ (статут пловидбе) и наредила пописивање постојеће бродоградње о различитим типовима руских бродова, а све како би се правили модели и цртежи традиционалних пловила. Крајем XVIII века изашао је рад академика

This paper, which being devoted to the work of the Museum-Reserve “Kizhi” as well as the study and musealisation of traditional shipbuilding and navigation forms in the Republic of Karelia, aims at preserving this unique heritage from disappearing. The paper was first started in the protected museum area, near the island of Kizhi. During process of the paper development, there appeared new approaches to the study of traditional boats organized by the Museum expedition and the popularization of the national shipbuilding and navigation.

Till the reforms of the Emperor Peter the Great in the eighteenth century, the national shipbuilding industry was in a difficult position. On the one hand, the state attracted rural craftsmen-builders of traditional ships to create a new fleet, and on the other hand, it was constantly trying to ban the construction of national ships. It was the reason why the tradition of shipbuilding maintained in rural areas because the builders continued construction for the sake of commerce in their surroundings.

In the mid-eighteenth century, the Empress Ekaterina II issued a “Constitution of Water-faring” (Statute of navigation) and ordered inventory of the existing shipbuilding on the different types of Russian ships all in order to produce models and drawings of traditional craft. At the end of the eighteenth century, there appeared the paper of the ac-

Н.Ј. Бзеровског² са првим описом извесних особина бродоградње и пловидбе на Оњешком и Ладоском језеру.

У XIX веку, читав низ научника³ и градитеља⁴ изучавали су и описивали основне типове бродова и карактеристике пловидбе у Белом и Каспијском мору и у вододелници реке Волге. На жалост поједини подаци дају врло мало информација о националној бродоградњи на територији данашње Републике Карелије, а колекције чамаца и модела националних бродова губернијског музеја су изгубљени.

Почетком XX века, Указом императора Николаја II, у Етнографском музеју у Санкт Петербургу, скупљена је колекција традиционалних чамаца и њихових модела целе Руске империје од Чукотке до Западне Украјине и Белорусије. Научним радом Н.П.Загоскина⁵ о развоју транспорта на води до XVIII

ademics N.J. Bzerovski² with the first description of certain characteristics of shipbuilding and navigation on the lakes of Onega and Ladoga.

In the nineteenth century, a number of scholars³ and architects⁴ studied and described the basic characteristics of the types of ships and ways of sailing in the White Sea and the Caspian Sea and the Volga River watershed. Unfortunately, some data provide little information on the national shipbuilding industry in the territory of the Republic of Karelia, while collections of national boat and ship models of the Guberniya museum were lost.

At the beginning of the twentieth century, upon the Decree of the Emperor Nicholas II, the Ethnographic Museum in St. Petersburg, gathered a collection of traditional boats and their models throughout the Russian Empire from Chukotka to Western Ukraine and Belarus. With the scientific work of N.P.Zagoskin⁵

2 Озерецковский Н. Я. Путешествие по озерам Ладожскому и Онежскому. СПб., 1792.

3 Веселаго Ф.Ф. «Материалы для истории русского флота», СПб, 1865.; Максимов С. В. Год на Севере. СПб, 1871.; Боголюбов Н. История корабля. – М. 1880.

4 Богославский П.А. О купеческом судостроении в России, речном и прибрежном. СПб, 1859.; Андреев А.П. «Ладожское озеро». СПб. 1875. – Т.1,2. ... и др.

5 Загоскин Н.П. «Русские водные пути и судовое дело в до – Петровской Рос-

2 Озерецковский Н. Я. Путешествие по озерам Ладожскому и Онежскому. СПб., 1792.

3 Веселаго Ф.Ф. «Материалы для истории русского флота», СПб, 1865.; Максимов С. В. Год на Севере. СПб, 1871.; Боголюбов Н. История корабля. – М. 1880.

4 Богославский П.А. О купеческом судостроении в России, речном и прибрежном. СПб, 1859.; Андреев А.П. «Ладожское озеро». СПб. 1875. – Т.1,2. ... и др.

5 Загоскин Н.П. «Русские водные пути и судовое дело в до – Петровской Рос-

века завршавају се истраживања територије традиционалне руске бродоградње и пловидбе до периода Револуције. Међутим, градњу чамаца за личне потребе сељачког домаћинства стручњаци нису изучавали, па се то није ни укључивало у статистичке извештаје.

У периоду Совјетског Савеза је настављено изучавање историје и савременог састава традиционалне бродоградње, па је и формирање музејских колекција настављено. Али, главна пажња је била посвећена налажењу образаца за пројектовање малих чамаца за риболов, па традиционални сељачки чамци тако нису ни били предмет специјалних изучавања и нису ни нашли одраз у етнографској литератури XX века. У научним радовима савремених научника⁶, на жалост, такође је мало информација о националним чамцима Карелије.

Особености бродоградње различитих етничких група које насељавају приобаља малих река и језера и који су далеко од магистралних путева, по обичају, мало су изучени. Но, и данас још можемо срести остатке националне бродарске културе, могу се видети традиционални облици чамаца на

on the development of water transportation till the end of the eighteenth century, the study of traditional territory of the Russian shipbuilding and navigation to the period of the Revolution ended. However, experts did not study building boats for the personal use of peasant households, so it was not included in the statistical reports.

During the period of the Soviet Union, studies of the history and contemporary composition of traditional shipbuilding were continued, and the formation of museum collections went on. But, the main attention was paid to finding patterns for the design of small boats for fishing, so traditional rustic boats were not even the subject of special study and did not find reflection in the ethnographic literature of the twentieth century. Unfortunately, scientific work of contemporary scientists⁶ also includes too little information about the national boats in Karelia.

Shipbuilding features of various ethnic groups that inhabit the coastal areas of small rivers and lakes that are far away from main roads, have not been studied enough as well. Still, even today, we can find remains of national shipping culture; one can see traditional forms of boats on

сии», с приложением атласа карт. Казань, 1910.

6 Сорокин П.Е. Водные пути и судостроение в северо-западной Руси в средневековье. СПб., 1997, – 208 с.

сии», с приложением атласа карт. Казань, 1910.

6 Сорокин П.Е. Водные пути и судостроение в северо-западной Руси в средневековье. СПб., 1997, – 208 с.

неким рибњацима на северозападу Русије.

Музеј-резерват „Кизи“ и изучавање националне бродоградње Републике Карелије

Музеј-резерват „Кизи“ је био први од музеја те врсте у Русији који је 1999.године почео систематски рад и музеализацију националне бродоградње и пловидбе. Истраживања су почела у приобалним селима кижанских фјордова. Зато је први циљ рада музеја „Кизи“ било изучавање савременог стања тог дела сеоске културе у заштићеној музејској зони. Резултат је био прикупљање више од 50 традиционалних локалних чамаца „кижанки“ у кижанским селима. Учињени су и први покушаји да се пловила сачувају и представе у музеју.

Током 1999. и 2000.године биле су организоване прве музејске експедиције у Заонежје, област насељена руским становништвом, и у области језера Сјамозеро са аутохтоним становништвом Карелије. У обе области су већ били усидрени локални чамци и пронађени мајстори који раде, јер се у селима тих области очувало живо сећање на традицију сваког локалног центра понаособ, карактеристичну технологију и терминологију бродоградње.

На основу материјала прикупљеног током 2 године да се за-

some farms in the north-west Russia.

Museum-Reserve “Kizhi” and the study of national shipbuilding in the Republic of Karelia

Museum-Reserve “Kizhi” was the first museum of its kind in Russia, which in 1999 began to work systematically on musealisation of national shipbuilding and navigation. The research started in the coastal villages of the Kizhi fjords. Therefore, the first goal of the museum “Kizhi” was to study the current situation of this part of rural culture in the museum protected zone. The result was a collection of over 50 traditional local “*kizhinic*” boats in Kizhi villages. The first attempts were made to preserve vessels and present them in the Museum.

During 1999 and 2000, the first museum expeditions were organized to Zaonezhie, a region inhabited by Russian-speaking population and the area of the Syamozero Lake with indigenous people of Karelia. In both areas there were already anchored boats and one could find local artisans who worked there since the villages in these areas preserved living memories of the tradition of each local centre, typical technology and terminology of shipbuilding.

Based on the material collected during the two years, it could be concluded that the holders of traditional

кључити да су у селу сачувани носиоци традиционалне технологије градње бродова и чувари информација тог дела националне материјалне културе и о мајсторима с краја XIX века и прве половине XX века. У исто време, постало је јасно да и последњи сведоци и трагови традиционалне материјалне културе-сеоске бродоградње нестају веома брзо у данашње време. Стога је 2000. године Научни савет музеја „Кизи“ донео решење о продужетку рада у изучавању националне бродоградње у Републике Карелије. Аутор је разрадио анкету и предлоге из методике и програма рада, који имају за циљ развој етнографских истраживања и актуализацију нестајућег наслеђа националне културе бродоградње.

Циљеви и задаци Програма

1. Комплексно изучавање историје и савременог стања традиционалне националне бродоградње и пловидбе Републике Карелије и упоредна анализа бродоградње у различитим центрима.
2. Организација и извођење експедиције с циљем прикупљања информација из историје и фиксација савременог стања националне бродоградње и шпедиције

technology of shipbuilding and keepers of information about this part of material culture and the masters of the late nineteenth and early twentieth centuries were preserved. At the same time, it became clear that the last witnesses and traces of the traditional material culture - rural shipbuilding - disappear very quickly nowadays. Therefore, in 2000, The Council of Science of the Museum “Kizhi” issued Decision on extension of the study of national shipbuilding industry in the Republic of Karelia. The author developed a survey and proposal of methodology and the work program, aimed at development of ethnographic research and actualization of disappearing heritage of national shipbuilding culture.

The objectives and tasks of the Programme

1. Complex study of history and contemporary situation of the traditional shipbuilding and navigation of the Republic of Karelia and comparative analysis of shipbuilding in different centres.
2. Organization and execution of the expedition in order to collect information on history, fixation of the modern state of national shipbuilding and shipping in different areas and implementing boat checking and measurements.

- и у различитим областима и спровођење природног прегледа и мерења чамаца.
3. Разрада методике изучавања и принципа музеификације традиционалне бродоградње и шпедиције. Припрема предлога у области музеификације и даљем развоју експозиције у конзервационој зони музеја-резервата „Кижичи“ и њихова реализација.

Организација радова

Најважнији део рада је ажурирање података у изучавању историје и актуелног стања националне бродоградње и пловидбе, података из архиве и писмених извора са теренским изворима и етнографским подацима. Основни саговорници су били народни бродоградитељи, власници традиционалних чамаца, рибари и староседеоци. Искуство у практичном раду на терену је показало, да интервју из анкете и методике, коју је аутор осмислио, заиста показује максималну количину (број) информација о бродоградњи сваког краја, његовом потенцијалу и везама са другим областима у разним периодима историје.

Информације су скупљане по следећим областима:

1. особине пловидбе, типови и однос традиционалних ло-

3. Development of study methods and principles of traditional shipbuilding and shipbuilding museification. Preparing proposals in museification and further development of exposure in conservation area of the Museum-Reserve “Kizhi” and their implementation.

The organization of work

The most important part was to update data in the study of history and current state of the national shipbuilding and navigation, data from the archive and written sources with field information and ethnographic data. The main interviewees were shipbuilders, owners of traditional boats, fishermen and natives. Experience in practical work in the field showed that the interview survey and methodology, which the author had created, really obtained maximum amount of information about shipbuilding in every region, its potential and connections with other areas in different periods of history.

The data were collected for the following areas:

1. navigation properties, types and relationship of the traditional local boats and boats from neighbouring areas
2. material and building technology of different types

- калних чамаца и чамаца суседних области
2. материјал и технологија градње различитих типова истих
 3. опрема, начин коришћења и возне перформансе локалних чамаца
 4. локална терминологија традиционалне бродоградње и пловидбе
 5. подаци о мајсторима и радионицама, у којима су чамци прављени и о стању локалне бродоградње у разним периодима

Током 15 година рада у Републици Карелија прикупљена је велика количина разноврсних информација о бродоградњи у различитим историјским периодима. На темељу добијених информација дају се извести потпуно засновани закључци о развоју и стању локалних традиција бродоградње и пловидбе и њиховом актуелном стању као делу материјалне културе насеља и економског стања региона. У експедицији су се непрекидно документовали (фото и видео записом) локални чамци, како они који су још у употреби, тако и они које су власници одбацили, па чак и руинирани чамци појединих мајстора или радионица у различитим етапама градње или различите технологије, особине локалне бродоградње, постројења, уређаја и других употребних предмета ко-

3. equipment, their use and riding performance of local boats
4. local terminology of traditional shipbuilding and navigation
5. data on masters and workshops, in which boats were built and on the state of the local shipbuilding industry at various times

During 15 years of work in the Republic of Karelia, a large amount of diverse information on shipbuilding in different historical periods was gained. Based on the obtained information, it is easy to make fully clear conclusions on development and status of local traditions of shipbuilding and navigation and their current state as part of the material culture of villages and the economic situation of region. The expedition continuously documented (by photos and video recordings) local boats, both those still in use and those rejected by the owners, and even some dilapidated boats made by masters or workshops in various stages of construction or different technologies, local shipbuilding features, plants, equipment and other utilities that are associated with national shipbuilding and navigation.

While working on the project, an insight into the museum collections of traditional shipbuilding and navigation of the Karelia National Russian Ethnographic Museum was

ји су у вези с националном бродоградњом и пловидбом.

У току рада на пројекту стекао се увид и у музејске колекције традиционалне бродоградње и пловидбе Карелијског националног, Руског етнографског и музеја Новгородске, Псковске и Архангелске области и низа обласних завичајних музеја. Историја националне бродоградње рејона, који нису улазили у састав Републике Карелија мање се изучавала због ограничених финансијских и организационих могућности музеја-резервата „Кизи“ који је имао статус регионалног, а не сверуског музејског центра.

Прикупљени материјал, омогућио је аутору приближну анализу карактеристике бродоградње на разним водама, да продужи разраду свог метода изучавања народне бродоградње и да се позабави методиком описивања чамаца из фондова музеја. За даље истраживање традиционалне сеоске градње чамаца аутор је предложио термин: „Народна бродоградња и пловидба“⁷, односно: градња коју су користили различити етноси и средстава за превоз воденим путем у месту њиховог сталног боравка и у току традиционалног управљања домаћинством.

7 Наумов Ю.М. «Кижанка» - лодка Онежског озера. Петрозаводск, 2011, С. 9

gained, as well as the museums of Novgorod, Pskov and Arkhangelsk regions and a number of district regional museums. History of the national shipbuilding in the regions which were not part of the Republic of Karelia was studied less, due to limited financial and organizational capabilities of the Museum-Reserve “Kizhi”, which had the status of a regional rather than all-Russian museum centre.

The collected material allowed the author approximate analysis of the characteristics of shipbuilding in various waters, to extend the development of his method of studying the national shipbuilding and addresses the methodology of describing the boats from the Museum fund. For further exploration of traditional rural boat building, the author proposed the term “National shipbuilding and navigation”⁷, namely: building used by the different ethnicities and means of transport by water in their place of residence, and during the traditional household management.

The Results of Scientific Work

1. The material was researched, collected, systematized and analyzed in the archives and literature; a scientific base of the history and current state

7 Наумов Ю.М. «Кижанка» - лодка Онежског озера. Петрозаводск, 2011, С. 9

Резлтати научног рада

1. У архивама и литератури се истраживао, прикупљао, систематизовао и анализирао материјал и формирала научна база историје и актуелног стања традиционалне бродоградње и пловидбе у Републици Карелија уз аналогне паралеле у Русији и ван граница.
2. Изведена је 21 експедиција: 13 експедиција је изведено у областима садашње Републике Карелије, настављен је преглед села кижанских фјордова и Заонежја, 5 експедиција у пограничне области Архангелска и Лењинградске области и 3 извођачка путовања у Вологодску, Новгородску и Псковску област.
3. Аутор је, први, у историји изложбених активности музеја-резервата „Кизи“, припремио предлоге из методике изучавања националне бродоградње и пловидбе и музеализације резултата истраживања и прикупљених експоната.

У 105 насељених места, по маршрути 21 експедиције, спроведена су теренска истраживања и интервјуи са локалним становништвом по разрађеној анкети, снимање и мерење традиционалних чамаца. Интервјуисано је више од

of traditional shipbuilding and navigation in the Republic of Karelia with analogous parallels in Russia and beyond was formed.

2. 21 expeditions were made: 13 expeditions were carried out in the area of the present Republic of Karelia; the study of the villages of the Kizhi fjords and Zaonezhie was continued; there were 5 expeditions to the border area of Leningrad and Arkhangelsk regions and 3 contractor trips to Vologda, Novgorod and Pskov region.
3. The author was the first, in the history of exhibition activities of the Museum-Reserve "Kizhi", to prepare proposals from studying national shipbuilding and navigation methodology and musealisation of research results and collected artefacts.

In 105 settlements, according to 21 expedition trails, field research and interviews with local residents were conducted upon an elaborated survey, as well as recording and measurement of traditional boats. More than 160 people were interviewed, mostly fishermen and boatmen; about 500 artisans were recorded; more than 100 of them were working at the time of doing the survey. There is a video recording of the process of making boats and talking to

160 испитаника, углавном чамџија или рибара, снимљено је око 500 занатлија, од њих, више од 100 који су у моменту анкетирања, радили. Видео-камером је снимљен процес израде чамаца и разговор с мајсторима. Забележено је више од 2000 чамаца, измерен 31 и направљени мерни цртежи 7 чамаца. Прикупљени фото и видео материјали су постављени у архив музеја „Кижџи“.

За време истраживања су били објављени: историјски преглед и низ научних и научно-популарних текстова у зборницима различитих музеја, конференцијских материјала из области морског наслеђа Русије у стручним часописима⁸. Кроз

8 Наумов Ю.М. «Кижанка» - лодка Онежского озера. Петрозаводск, 2011, – 184 с., Наумов Ю.М., Орфинский В.П., Скворцов А. П. Традиционные лодки Сязозерья // История и культура Сязозерья / под ред. В.П. Орфинского, И.Е.Гришиной, А.П. Конка, И.И. Мулонен, В.Д. Рягоева. Петрозаводск.: КарНЦ РАН, 2008, С.461-496; он же: История и современное состояние традиционного судостроения и судоходства Кижской волости // Кижский вестник, 2007, № 11, С. 71-88; он же: О мастерах плотниках и судостроителях Заонежья и карельского Поморья // Рябининские чтения – 99. Петрозаводск, 1999, С. 386-393; он же: Традиционное судостроение Кижской волости – изучение и музеефикация // Актуальные проблемы развития музеев-заповедников. Петрозаводск, 2006. С. 130-134; он же: О центре традиционного судостроения в Кижской волости //

masters. More than 2.000 boats were recorded, 31 boats were measured and measurement drawings were made for 7 boats. The collected photo and video materials are placed in the archives of the Museum “Kizhi”.

During the research, historical overview and a number of scientific and popular science articles in different museums’ memoirs were published, as well as conference materials from the marine heritage of Russia in professional journals⁸. Through

8 Наумов Ю.М. «Кижанка» - лодка Онежского озера. Петрозаводск, 2011, – 184 с., Наумов Ю.М., Орфинский В.П., Скворцов А. П. Традиционные лодки Сязозерья // История и культура Сязозерья / под ред. В.П. Орфинского, И.Е.Гришиной, А.П. Конка, И.И. Мулонен, В.Д. Рягоева. Петрозаводск.: КарНЦ РАН, 2008, С.461-496; он же: История и современное состояние традиционного судостроения и судоходства Кижской волости // Кижский вестник, 2007, № 11, С. 71-88; он же: О мастерах плотниках и судостроителях Заонежья и карельского Поморья // Рябининские чтения – 99. Петрозаводск, 1999, С. 386-393; он же: Традиционное судостроение Кижской волости – изучение и музеефикация // Актуальные проблемы развития музеев-заповедников. Петрозаводск, 2006. С. 130-134; он же: О центре традиционного судостроения в Кижской волости // Рябининские чтения – 07. Петрозаводск, 2007, С. 90-92; он же: Результаты экспедиций 2000-2009 гг. по изучению истории и современного состояния традиционного народного судостроения бывшей Олонецкой губер-

дугогодишњи теренски рад идентификовани су остаци културе народне бродоградње тамо где је бродограња до данас једна од основних видова делатности староседелаца, где се традиција чува, где се праве и користе различити типови старих пловила и где су живи градитељи и чувари историјског сећања на локалне карактеристике бродоградње и пловидбе.

Основни резултати рада

Програм рада музеја-резервата „Кизи“ дозволио је увођење у

Рябининские чтения – 07. Петрозаводск, 2007, С. 90-92; он же: Результаты экспедиций 2000-2009 гг. по изучению истории и современного состояния традиционного народного судостроения бывшей Олонецкой губернии // Полевые этнографические исследования: Материалы восьмьх СПб этнограф. чтений. СПб.: РГПУ им. Герцена, 2009, С. 97-102; он же: История и современное состояние традиционного судостроения и судоходства Кижской волости // Изучение памятников морской археологии. СПб.: Наследие, 2009. Выпуск 6, С.130-152; он же: Лодка-кижанка // Кижский вестник, 2011, №13, С.66-83; он же: О результатах работы музея «Кизи» по изучению истории и современного состояния традиционного народного судостроения в 1999-2012 гг. // Сохранение морского наследия в музеях России. Калининград, 2012, С. 94-103; он же: Карельские народные лодки // «Катера и яхты», 2007, №5 (209), С. 111-120; он же: Домашние верфи Сегозерья // «Катера и яхты», 2010, №5 (227), С. 130 – 133.

years of field work, remains of folk shipbuilding culture had been identified in the places where shipbuilding is one of the basic aspects of indigenous business to this day, where tradition is kept, where they make and use different types of old vessels and where builders and guardians of the historical memory of the local characteristics of shipbuilding and navigation are still alive.

Main results of the work

The Programme of the Museum-Reserve “Kizhi” allowed introduction of unique heritage of the Russian Federation - the national shipbuilding and navigation that disappears and their social significance

нии // Полевые этнографические исследования: Материалы восьмьх СПб этнограф. чтений. СПб.: РГПУ им. Герцена, 2009, С. 97-102; он же: История и современное состояние традиционного судостроения и судоходства Кижской волости // Изучение памятников морской археологии. СПб.: Наследие, 2009. Выпуск 6, С.130-152; он же: Лодка-кижанка // Кижский вестник, 2011, №13, С.66-83; он же: О результатах работы музея «Кизи» по изучению истории и современного состояния традиционного народного судостроения в 1999-2012 гг. // Сохранение морского наследия в музеях России. Калининград, 2012, С. 94-103; он же: Карельские народные лодки // «Катера и яхты», 2007, №5 (209), С. 111-120; он же: Домашние верфи Сегозерья // «Катера и яхты», 2010, №5 (227), С. 130 – 133.

научну и културну сферу, на регионалном и државном нивоу, јединствено наслеђе Руске Федерације - националну бродоградњу и пловидбу која исчезава и његов друштвени значај. Историја бродоградње и пловидбе кижиских кланаца показује улогу локалних центара у освајању и развоју Руског Севера и помаже да се новим информацијама допуни познавање материјалне културе народа Русије. Реализација овог програма у „Кижиску“ истовремено је и демонстрација уникатних народних чумаца и културе бродоградње кроз научне, изложбене, интерактивне и партнерске пројекте музеја и у сарадњи са локалним заједницама.

Друштвени значај Програма се огледа у могућности упознавања са музејским колекцијама у различитим изложбеним просторима и многобројним активностима у не свакидашњим околностима где посетиоци музеја стичу нова знања и практичне вештине.

„Кижиску“ у музеализацији и актуелизацији народне бродоградње и пловидбе

Програм доприноси бесплатном преношењу искустава партнера, развоју партнерских везе музеја и НИИ, ВУЗ (факултета) и локалне заједнице. Главни партнери у области интерактивне изложбене делатности су постали Асоцијаци-

into scientific and cultural spheres, both at regional and national levels. The history of shipbuilding and navigation in Kizhi gorges shows the role of local centres in the conquest and development of the Russian North and, with new information, helps to supplement the knowledge of material culture of the peoples of Russia. The implementation of this programme in “Kizhi” represents demonstrations of unique folk crafts and shipbuilding culture through scientific, exhibition, interactive and partnership projects of the Museum and in collaboration with local communities.

The social significance of the Programme is reflected in the possibility to learn about the Museum’s collections in a variety of exhibition spaces and numerous activities in unusual circumstances where museum visitors gain new knowledge and practical skills.

“Kizhi” in musealisation and actualisation of national shipbuilding and navigation

The Programme contributes exchanging experience among partners, developing partnership links of the museum and НИИ, ВУЗ university partners and the local community. The main partners in interactive exhibition activities have become the Association “Marine Heritage of Russia”, Museum of the World Ocean

ја „Морско наслеђе Русије“, Музеј Светског Океана (Калининград-СПб), Карелски Морско-историјски културни центар, Музеј „Поларни Одисеј“, Карелска Педагошка Академија, Карелски дечији-омладински центар.

Програм је представљен у више од две стотине публикација у руским новинама и ТВ програмима. Почев од 2005.године, руски читаоци часописа „Моторни чамци и јахте“ (тираж: 80.000 примерака) имају могућност да се сваке године упознају са фестивалом Кижанска регата, историјом и технологијом народне бродоградње, резултатима рада музеја о његовом очувању и коришћењу. Актуелност даљих сложених истраживања бродоградње и пловидбе, као и њихова даља перспектива, су несумњиви. Изучавање историје и очување традиције, анализа архивских извора етнографске и историјске литературе даје могућност да народна бродоградња постане посебна област у изучавању материјалне културе различитих етноса. Резултати даљег рада могу попунити знања о локалним карактеристикама формирања националних култура Русије.

Педесетих и шездесетих година XX века у музеју „Кизи“, остварен је први покушај музеализације искустава народног стваралаштва и етнографије у СССР који се користи као узор приликом ства-

(Kaliningrad-Petersburg), Karelia Marine and Historical Cultural Centre, the Museum “Polar Odyssey” Karelia Pedagogical Academy, Karelia child-youth centre.

The Programme was presented in more than two hundred publications in Russian newspapers and TV programmes. Every year since 2005, Russian readers of the magazine “Motor boats and yachts” (circulation: 80,000 copies) have the opportunity to meet the festival Kizhi race, history and technology of the national shipbuilding, results of the Museum’s work in its conservation and use. Actuality of further complex research on shipbuilding and navigation, as well as their future prospects, are unquestioned. Studying history and preserving tradition, analysis of archival sources of ethnographic and historical literature provide an opportunity for national shipbuilding to become a special field in study of different ethnicities material culture. The results of further work can fulfil the knowledge of the local characteristics in the formation of national cultures of Russia.

During 1950s and 1960s, the Museum “Kizhi” made its first attempt in musealisation of experience in folk art and ethnography in the Soviet Union that has been used as a model when creating other state open-air museums. The results of work in “Kizhi” enable further dis-

рања других државних музеја на отвореном. Резултати рада у „Кижју“ омогућавају даље ширење иновативног модела проучавања и музеализације бродоградње и изложбеног рада у другим руским музејима-резерватима и Националним парковима.

Историјски приручник

Истраживања започета у „Кижју“ су указала да се у области Кижанских кланаца Оњешког језера образовао велики центар с развијеним традицијама бродоградње и пловидбе. Формирање и развој свих традиција су били условљени географским особинама региона, његовом простирању на важним воденим путевима, домаћим потребама становника приобалних насеља, а резултирало је адаптацијом локалних насеља природним и социјално-економским условима.

Формирање центра је условљено процесом првобитног насељавања ове области Угро-финцима и каснијим освајањем ове територије од стране Новгородских словена, који су са собом донели сопствену традицију бродоградње. Даљи развој је текао без спољашњег етно-култур-

semination of innovative models of research and musealisation of shipbuilding and exhibit work in other Russian museums-reserves and national parks.

Historical manual

Research started in “Kizhi” indicated that a big centre with developed tradition of shipbuilding and navigation was formed in Kizhi gorges of the Onega Lake. The formation and development of all traditions were conditioned by geographic characteristics of the region, its location over important waterways and the domestic needs of the inhabitants of coastal settlements; it resulted in the adaptation of the local villages to natural, social and economic conditions.

*Пољед на Музеј „Кижју“ и музејску луку
Look at „Kizhi” museum and port*

ног утицаја и био је условљен, посебно у најновије време, социјално-економским условима. На крају XIX века у Кижанским кланцима било је око 1000 домаћинства, а сходно томе и сеоска флота није бројала мање од 500-700 чамаца. Овде је формиран својеврстан тип традиционалног Оњешког чамца, који је у XX веку назван „кижанка“.

У лепоти облика и контури линија овог чамца садржана је и њена пловност, поузданост, капацитет, стабилност и брзина. Дужина корпуса дозвољава чамцу да пада између два таласа и да сече први и трећи талас прамцем и кромом. На средњем таласу ради максимална кривина плоче која одржава стабилност: што је терет већи, утолико се „кижанка“ мање љуља.

Потребе локалног стаовништва у чамцима су обезбеђивали приватни мајстори, који су радили по наруџби. Иако су многи могли да саграде чамце за своје потребе, већина је заказивала израду код мајстора, што је доносило приход у мајсторово домаћинство.

Истраживања су показала да се на крају XIX в. и почетком XX века центар бродоградње кижанске области налазио на острву Волко-

*Кижанка са јарболом
Kizhi boat with mast*

The establishment of the centre was caused by the process of initial settlement of this area by the Finno-Ugric and the subsequent conquest of the territory by Novgorod Slavs, who brought their own tradition of shipbuilding. Further development proceeded without external ethnocultural influence and was due, especially in recent times, to the socioeconomic conditions. At the end of the nineteenth century, there were about 1.000 households in the Kizhi gorges, so that the village fleet numbered not less than 500-700 boats. A sort of traditional type of Onega boat appeared here; later, in the twentieth century, it was named “*kizhinic*”.

The beauty of form and outline of this boat contain also its navigability, reliability, capacity, stability and speed. The corpus length allows the boat to fall between the two waves, and to cut the first and the third waves by its bow and stern. The max-

стров⁹ и потенцијал, створен овде, од 1930-1960. године користио се у бродоградилштима колхоза, где су локални мајстори градили чамце по наруџби рибара који су ловили рибу ради трговине на Оњешком језеру. Зарад израде чамаца била је саграђена дрвена радионица која је заузимала површину од 200m², у којој се за годину дана израђивало више од стотину чамаца дужине 8 метара. Напоре до са радионицама на обали је навоз, где се налазе моторни чамци дужине до 16 метара. Специјалним слиповима бродове су спуштали на воду и вукли у Петрозаводск, где су уграђивали мотор, јарбол са једрима и све остале делове.

Седамдесетих година XX века скоро свака породица је имала један стари или један нови чамац „кижанку“ а израђивала је још десетак чамаца годишње који су продавани по свим обалама Оњешког језера. Током кризних 1990-их година умирали су стари мајстори а већ 2000-их није имао ко да прави нове нити поправља постојеће чамце. Ипак, локално становништво је чувало старе чамце а неколико старих мајстора наставило је да прави моторне чамце.

9 Наумов Ю.М. Экспедиционные записи бесед с жителями Заонежья. 1999 - 2008. Научный архив музея «Кижь» №№ 3229-3231. То же. 2009-2010гг. Архив автора

imum curve of the plate operates on the medium wave, maintaining stability: the bigger the load, the “kizhinic” rocks less.

Needs of the local population for boats were satisfied by private masters who worked on order. Although many could build boats for their needs themselves, most of the people scheduled production in the shop, which brought revenue to the master’s household.

Studies have shown that at the turn of the XX century, the shipbuilding centre of the Kizhi area was located on the island of Volkostrov⁹ and the potential created here from 1930 to 1960 was used in shipyards of kolkhoz, where local craftsmen built boats upon orders of fishermen who caught fish in the Onega Lake for trade. For the sake of making boats there was a wooden workshop there, which covered an area of 200m²; more than a hundred boats 8 meters of length were built here in a year. Along with the workshops, there was a ramp on the coast with the motor boats up to 16 meters long. Special slips were used to lower boats to the water and drag them to Petrozavodsk, where the engine, mast with sails and all the other parts were installed.

9 Наумов Ю.М. Экспедиционные записи бесед с жителями Заонежья. 1999 - 2008. Научный архив музея «Кижь» №№ 3229-3231. То же. 2009-2010гг. Архив автора

Значај Волкостравског Бродоградилшта

Важно је да се индустријска бродоградња новијег датума на Волкостравском бродоградилшту формирала на бази традиције и свој развој наставила у новим привредно-економским условима. Мајстори-бродоградитељи Волкостровског бродоградилшта, носиоци вишевековне културе бродоградње, сачували су традиционални оњешки чамац, с новим именом „кижанка“ и успели да пренесу своја искуства наредим поколењима. Локални бродоградитељи сачували су традиционални занат и један од најстаријих центара бродоградње, али успели и да у XX веку усвоје нов начин изградње моторних чамаца прилагођен савременим условима. Резултати рада многих поколења мајстора бивше кижанске области дали су значајан допринос наслеђу традиционалне бродоградње и пловидбе. Богатство локалне националне културе, заједно са споменицима дрвене архитектуре и епским истинитим причама, представља и градња бродова. Његово очување и развој је важан правац научног и стручног рада историјско-архитектонског и етнографског музеја-резервата „Кижичи“.

Иновациони пројекат „Кижанка“ - чамац острва Кижичи. Препород

Традиционална бродоградња и пловидба део су историје отац-

In 1970s, almost every family had an old or a new “*kizhinic*” boat; still, they built about a dozen boats per year, which were sold on the shores of the Onega Lake. During the crisis years of 1990s, old masters were dying and in 2000s there was no one to make new or repair the existing boats. However, the local population kept old boats and a few old masters continued to make motor boats.

The importance of Volkostrov Shipyard

It is important that the recent shipbuilding industry at Volkostrov shipyard was established on the basis of tradition and that it continued its development in new commercial and economic conditions. Master-builders of Volkostrov shipyard, the carriers of shipbuilding centuries’ long culture, preserved the traditional Onega boat with a new name “*kizhinic*” and were able to convey their experience to the next generations. Local shipbuilders preserved traditional craft and one of the oldest shipbuilding centres; they also succeeded in adopting a new way of building motor boats in accordance with modern conditions of the twentieth century. The results of work of many generations of former Kizhi area masters contributed significantly to the heritage of traditional shipbuilding and navigation. The wealth

бинске националне културе, али за разлику од дрвене архитектуре, национална бродоградња у нашој земљи је мало изучавана и скоро да уопште није заступљена у музејима. Већ на самом почетку рада на Програму, музеј је регистровао да се број чамаца који су у употреби, сваке године смањује. До краја 1990. године у Музеју „Кизи“ традиционални чамци су коришћени само за приказивање - као реклама у изложима или на билбордима. Само једна „кижанка“ неколико година је стајала изложена на обали, испред једне од кућа.

Од почетка рада на пројекту музеј је почео не само да изучава, већ и да подржава бродоградњу заштићене музејске зоне која је полако одумирала. Исте године (1999.) у једној од кућа из сталне поставке, организована је и стална изложба

Такође, те године организована је и прва „Кижска регата“.

Претходни резултати рада отворили су пут читавом низу активности које су сједињене у иновативни музејски пројекат „Кижанка - чамац острва Кизи. Препород.“

Главни задатак изложбеног пројекта „Кижанка – чамац острва Кизи. Препород“ је демонстрација и популаризација, као и очување „Кижанке“ у музеју на острву Кизи и у граду Петрозаводск. У периоду од 1999. до 2012. године ис-

of local and national culture, together with the monuments of wooden architecture and epic true stories, includes shipbuilding as well. Its preservation and development is an important direction of scientific and professional work of Historical-Architectural and Ethnographic Museum-Reserve “Kizhi”.

Innovation Project “Kizhinic” - Kizhi island boat. Revival

Traditional shipbuilding and navigation are part of history of patriotic national culture, but unlike wooden architecture, national shipbuilding in our country has been studied little and almost not at all represented in museums. At the very beginning of the Programme, the museum registered that the number of boats in use is decreasing every year. By the end of 1990, in the Museum “Kizhi”, traditional boats were used for presenting only – as an advertisement in shop windows and on billboards. There was only one “kizhinic” that stood exposed on the shore, in front of one of the houses for a few years.

From the outset of the project, the Museum began not only to study but also to support shipbuilding of the museum protected zone which was slowly withering. In the same year (1999), in one of the houses from the permanent setting, a permanent exhibition named “Zaonezhie Boatmen Workshop” was or-

пробани су неке од метода најновијих технологија формирања музејских изложби, повремених изложби и интерактивних програма и презентација од стране музеја - главног експоната „чамца Кижанка“ с циљем формирања новог односа према уникатности и историјској вредности, укључивања у културну револуцију и чувања за будућа поколења.

Од 1999. године на обали, поред куће Ошевнева, створен је изложбени комплекс сељака који се бави рибарством, са чамцем „Кижанка“ и рибарским мрежама окаченим да се суше на обали. На тавану куће стоји чамац „Кижанка“ са комплетном опремом (весла, једра, крма, „заштитни баланс“).

Од 2010. године набављене су и допремљене на острво четири „Кижанке“ као изложбени експонат и саставни део колекције музеја. Припремљени су предлози за даље преуређење сеоских домаћинства с циљем да се прикаже свакодневни живот сељака и настави се рад на формирању главне сталне поставке. Завршена су истраживања и по први пут је направљена графичка реконструкција колхозне сеоске луке на острву Волкостров.

На основу добијених резултата, разрађени су и предлози за даљу музеализацију традиционалне бродоградње и пловидбе, као и за унапређење поставке музеја на

ganized. It presented a traditional boat during the building process and builders' tools.

It was also in that year that the first "Kizhi Race" was organized.

Previous results of work paved the way for a range of activities that were combined in an innovative museum project "Kizhinic - Kizhi island boat. Revival"

The main task of the exhibition project "Kizhinic - Kizhi island boat. Revival" was demonstration and popularization, as well as preservation of "Kizhinic" at the museum on the island of Kizhi and in the city of Petrozavodsk. During the period from 1999 to 2012, some of the methods of the latest technologies of forming museum exhibitions, temporary exhibitions and interactive programs and presentations were tried by the Museum - the main exhibit was "Kizhinic boat" with the aim of forming a new relationship towards uniqueness and historical value, its including into the cultural revolution and preserving for the future generations.

Than in 1999, on the shore, near the Oshevneva house, the exhibition complex of a peasant who was engaged in fishing was created; it included a "Kizhinic" boat and fishing nets that were hung to dry out on the shore. In the attic of the house, there was a "Kizhinic" boat with complete equipment (paddles, sails, rudder, "protection balance").

острву Кижџи, у граду Петрозаводск и кижанских острва која припадају комплексу музеја.

Музеализација народне бродоградње и пловидбе у Музеју „Кижџи“

Пловидба је приоритет становника села који гравитирају акваторијуму кижанских кланаца, што је карактеристика традиционалних обалских насеља.

Користећи се писаним споменицима¹⁰, причама староседелаца, подацима скупљеним на експедицијама, архивским материјалом и фотографијама, састављен је списак грађевина и уређаја који су обезбеђивали различите видове делатности сељака везаних за воду и искоришћавање водених средстава транспорта, а по којима је могла да се формира обалска линија поред сеоских кућа у поставци Музеја „Кижџи“.

1. Посебне грађевине

Радионице за изградњу чамаца, навози за бродоградњу на обали акумулационог језера, шупа на води за чување чамаца и рибарски амбари за чување опреме за лов и риболов, сандуци за лед за чување намирница и посуде за рибу, коли-

10 Беляев А.Т. Малые архитектурные формы в экспозиции крестьянской усадьбы//Кижский сборник №6, Петрозаводск, 2001, с. 73-81

Since 2010, four “*Kizhinic*” boats have been purchased and transported to the island as the exhibits and an integral part of the Museum’s collection. Proposals for further reorganization of rural households were prepared in order to show daily life of farmers and continue work on forming major permanent exhibition. The survey was completed, and for the first time, graphic reconstruction of the kolkhozes village harbour on the island Volkostrov was created.

Based on the obtained results, suggestions for further musealisation of traditional shipbuilding and navigation were developed, as well as for improvement of the exhibition of the Museum on the island of Kizhi, in the city of Petrozavodsk and in Kizhi islands that belong to the Museum complex.

Musealisation of national shipbuilding and navigation in the “Kizhi” Museum

Boating is a priority of the villagers who gravitate to the maritime zone of the Kizhi gorges, and that is a characteristic of traditional coastal settlements.

Using the written documents¹⁰, indigenous stories, information collected on expeditions and archival

10 Беляев А.Т. Малые архитектурные формы в экспозиции крестьянской усадьбы//Кижский сборник №6, Петрозаводск, 2001, с. 73-81

бице на местима за улов, места где су се сушиле мреже, сушионице за рибу, сандуци, јаме за смољење, постројења за плетење и увијање мрежа, као и за њихово крпљење и одржавање.

2. Уређаји

Постоји читав низ уређаја и зграда за бродоградњу: пристаништа, лежајеви, рол-шине за извлачење чамаца на обалу, за изградњу бродова, витла за извлачење чамаца и брвана из воде, алати за склапање и превоз дрвета сплавовима, „лаве“ – мостови, вршкаре за рибу које је користио управник или надзорник, вешалице за сушење мрежа, чекрци, полуге за подизање бродова великог оптерећења, цистерне за барел-гориво, цистерне за сољење рибе. На жалост, осим чамаца и места за њихово извлачење и заустављање, у селима нису сачуване горе наведене зграде и уређаји. Због тога се морају реконструисати сеоска домаћинства по макетама и новинама, узимајући у обзир историју краја и села, рељефа и дубине граничних акваторија- пристаништа.

Резултати рада су омогућили предлог развоја Заоњешког сектора сталне поставке у Музеју „Кижи“ посвећене комплексу објеката, традиционалном бродоградилшту и пловидби.

На изложби у градској сали Музеја 2007-2008.године аутор је,

material and photographs, we compiled a list of buildings and facilities which used to provide various types of farmers' activities related to water and use of water means of transportation; they could be used to form a coast line along the country-house exhibition at the "Kizhi" Museum.

1. Special Facilities

Boat building workshops, slipways for shipbuilding on the shore of the reservoir, water closet for storing boats and fishing barns for storing equipment for hunting and fishing, ice chests for food storage and containers for fish, huts in places to catch, places where the nets were dried, rooms for fish drying, boxes, resin pits, plants for knitting and twisting nets and for their patching and maintenance.

2. Devices

There is a wide range of devices and facilities for the shipbuilding industry: piers, bearings, roll-rails to pull boats ashore and to build ships, winches to pull boats and logs out of the water, tools for assembly and transport of timber by rafts, "lava" - bridges, woven baskets for fish used by manager or supervisor, hangers for drying nets, hoists, levers for lifting heavy loaded ships, barrel fuel tanks, tanks for salting fish.

Unfortunately, apart from boats and places where they stopped and were pulled out, the other mentioned buildings and devices were

поред приказа резултата у изучавању историје бродоградње у зони музејске заштите-резервата, изложио и „Кижанку“ из 50-их година XX века, као и радионицу и чамцијски алат.

Изложба је била опремљена екранима који су демонстрирали кретање воде и облака, видео-скриновима и компјутерском игрицом за децу и младе „Сагради чамац Кижанку“, која је била интересантна и одраслим посетиоцима. Од децембра 2012. до априла 2013. године на изложби „Народна бродоградња Карелије. Традиција и савременост“, посебан део био је посвећен изучавању и очувању традиције кижанског центра бродоградње.

Почетком 2008. године Продукциони савет музеја донео је одлуку о спровођењу пројектно-истраживачких радова за архитектонско-планско решење зграда и опреме дела комплекса за демонстрацију традиционалне бродоградње и пловидбе. Организација сталне поставке и повремених изложби, демонстрација чамаца из фонда Музеја и различитих технологија традиционалне бродоградње омогућиће представљање музејске колекције и заната који нестаје.

Године 2010. у кући Сергејева приказана је и изложба о комплексу „Народна бродоградња и пловидба“, која показује радиони-

not preserved in the villages. Therefore, rural households are to be restored by models and newspapers, taking into account history of the region and villages, relief and depth of border waters - ports.

Results of this work enabled the proposal for development of the Zaonezhie sector within the permanent exhibition at the “Kizhi” Museum, dedicated to the complex of facilities - traditional shipyard and navigation.

At the exhibition in the town hall of the Museum in 2007 - 2008, the author, in addition to presenting results in the study of the shipbuilding history in the museum protection zone - reserve, also exhibited a “Kizhinic” boat from 1950s, as well as a workshop and boating tools. The exhibition was equipped by screens that showed movements of water and clouds, video screens and a computer game for children and youth, “Build a “Kizhinic” boat”, which was attractive for the adult visitors as well. From December 2012 till April 2013, in the exhibition “The National Shipbuilding of Karelia - Tradition and modernity”, a special session was dedicated to study and preservation of tradition of the Kizhi shipbuilding centre.

By the beginning of 2008, The Production Council of Museums issued the Decision to implement project and research work for architectural planned design of the buildings

цу кижанског чамџије, чамце из фондова музеја – стари чамац „кижанку“ и издубљени чуњ „ушак“. На поду куће налази се „оживљен“ приказ бродоградње – мајстор који ради и на навозу градња чамца.

Припремљени су предлози за опремање изложбе мултимедијалним средствима и приказивање

and equipment of a part of the complex for demonstration of traditional shipbuilding and navigation. Organization of permanent setting and temporary exhibitions, demonstrations of boats from the Museum fund and various traditional shipbuilding technologies will enable the presentation of the Museum collection and crafts that disappear.

Изложба Сергејеве куће и радионице, мајстор Давидов
Exhibition of Sergeev house complex, master Davidov

чамаца „Кижанка“ на новом пристаништу са елементима интерактивне демонстрације народне бродоградње. Постоји предлог да се у малом заливу, испред куће, поред пристаништа поставе чамци, као и различита постројења и урађаји, везани за традиционалну градњу бродова острва Кизи и Зооњезја. Касније, овај комплекс се може допуњавати изложбама

In the year 2010, in the Sergeev house, an exhibition on the complex “The National Shipbuilding and Navigation” was presented; it showed a workshop of a Kizhi boatman, boats from the Museum fund - the old “Kizhinic” boat and fluted cone “Usak”. On the ground floor there was a “revived” display of shipbuilding - a master who was working and building of a boat on a slipway.

алатки и грађевина сељака из разних области Карелије, могу се организирати нове туристичке маршруте на чамцима... У оквиру пројекта „Кижанка - чамац острва Кижичи“, на музејским изложбама биле су представљене десетине предмета из фондова - уникатни чамци, опрема и алати из радионица кижанских чамчија, иконографија и фото снимци из Музеја „Кижичи“, као и предмети из приватних колекција. На овим изложбеним активностима Музеја, према програму с почетка рада, учествовало је 1.500.000 људи, од чега су половину чинили странци.

3. Регуларно одржавање средствима националне бродоградње „Кижанска регата“, привлачење нових учесника и посетилаца Музеја и гостију регате

Важна активност за рекламирање традиционалне бродоградње и перманентно скретање пажње на културно наслеђе у нестајању јесте фестивал „Кижанска регата“, који се ове године одржава петнаести пут. Захваљујући „Кижанској регати“ чамац „Кижанка“ је из далеке прошлости упловио у XXI век и задобио сверуску популарност. Темелј „Кижанске регате“ су локални становници и запослени у Музеју „Кижичи“. Годишње је у трци учествовало 30-40 чамаца. Одређена је маршрута, старт и фи-

The proposals for furnishing the exhibition by multimedia resources and display of the “Kizhinic” boat on the new pier with elements of interactive demonstrations of the national shipbuilding were prepared. There was a suggestion to display boats in a small bay in front of the house, next to the port, as well as various plants and devices, related to traditional shipbuilding on the island of Kizhi and Zaonezhie. Later, this complex may be amended by exhibitions of farmers’ tools and facilities from different regions of Karelia, new tourist boating routes could be organised, etc. Within the project “Kizhinic - Kizhi island boat”, dozens of cases from the funds were presented at the Museum exhibitions - unique boats, equipment and tools from the workshops of the Kizhi boatmen, iconography and photos from the Museum “Kizhi”, as well as items from private collections. These exhibition activities of the Museum, according to the program from the outset, were attended by 1.500.000 people, one half of them were foreigners.

3. Regular maintenance by financial of means the national shipbuilding; “Kizhi Race”. Attracting new participants and visitors to the Museum and guests of the Regatta

An important activity in advertising traditional shipbuilding and

*Чамци на сїарїшу „Рейаїе Кижї“
Boats on the start of “Kizhi regate”*

ниш регате, очишћена је обала дуж трасе трке у чему је учествовало више од хиљаду мештана, чамција из Карелске области, суседних крајева, али и удаљенијих крајева – од Каљинграда до Чукотке, па чак и изван земље.

Стечено искуство је омогућило окупљане локалног становништва око Музеја, али и партнере и спонзоре. Локалном становништву је додељена земља на којој је, заједно са Музејом, припремљено место за усидравање чамаца и подизање шатора за учеснике који из далека долазе на „Кижанску регату“. У оквиру фестивала организује се и такмичење мајстора за израду

permanent drawing attention to the cultural heritage in disappearance is the festival “Kizhi Regatta”, which is being held for the fifteenth time this year. Thanks to the “Kizhi Race”, the “Kizhinic” boat entered the XXI century from the distant past and gained all-Russian popularity. Local residents and staff at the “Kizhi” Museum make the basis for the “Kizhi Race”. There were 30-40 boats that participated in the race per year. The route, start and finish of the Regatta were determined; the coastline along the race route was cleaned by more than one thousand residents who took part in it - the boatmen from Karelia region, neighboring ar-

малог дрвеног пловила „народни чамац“.

Главни догађај и украс регате је учешће чамаца „Кижанка“ а главне награде се добијају у посебној категорији „чамци Кижанке“ која подстрекује очување и поправке старих чамаца, као и изградњу нових. Али, није овај чамац једино што представља центар интересовања учесника регате. Гости фестивала, такође, имају могућност да виде у акцији традиционалне чамце других области Карелије, а могу се видети и најезотичнији примерци – на пример, стални учесници трке су различити издубљени чамци, кануи, чукотски чамци, а прошле године и нов кajak од бреста. Овај празник националног веслања ужива подршку месне заједнице и с великим интересовањем је примљен од стране становника и гледалаца Карелије и северозапада Русије. „Кижанска регата“ помаже очувању и преносењу с колена на колена традиције и националне културе, што и је сте један од најважнијих задатака Музеја „Кизи“. Данас се, само у републици Карелији, у десет градова и села, сваке године организују локални празници и трке чамцима. Појавили су се слични фестивали и у неким другим деловима Русије.

eas, but also remote regions - from Kaliningrad to Chukotka, and even outside the country.

The experience gained enabled gathering of the local population around the Museum, but also partners and sponsors. The locals were granted land on which, together with the Museum, a place for anchoring boats and putting up tents for participants who come from afar to “Kizhi Race” was prepared. A competition of masters in creation of small wooden vessel “national boat” is organized within the Festival.

The main event and decoration of the race is participation of the “Kizhinic” boat, and the grand prizes are given in a separate category “Kizhinic boats” which initiates maintenance and repairs of old boats, as well as construction of the new ones. But, it is not only the boat that is in the centre of the participants’ interest. The Festival guests also have the opportunity to see traditional boats from other areas of Karelia in action, and most exotic specimens can be seen – for example, among the race participants, there are always carved boats, canoes, Chukchi boats, and last year, there was a new kayak made of elm tree. This holiday of national rowing has the support of the local community and it is received by inhabitants and spectators of Karelia and Northwest Russia with great interest. “Kizhi Regatta” helps with preserving and conveying national

4. Градња нових „Кижанки“. Организација „Кижанске регате“. Такмичење мајстора „Стари чамац“

Године 2008. у Плотницком центру Музеја, на острву Кижџи, локални мајстор је направио први чамац „Кижанка“. На десетој, јубиларној „Кижанској регати“ било је организовано прво такмичење мајстора „народни чамац“ на коме је било представљено пет нових чамаца из разних бродоградилшних центара Карелије и из четири губерније северозападног региона, па чак и Чукотке.

Један од нових чамаца „Кижанка“ изложен је у Музеју светског океана у Каљинграду који сваке године посети стотине хиљада туриста и становника руских енклава у Европи. Већ се наручују „Кижанке“ из других крајева Карелије, па чак и из Подмосковља и Приволожја. Током 2010.године, у кући Сергејева, пред посетиоцима у стварном амбијенту, почео је да ради мајстор чамџија. Први пут су направљена, и спуштена у воду, три нова чамца који су учествовали на такмичењу „народни чамац“ и у трци „Кижанска регата“. Сваке године број „Кижанки“ порасте за 1 до 2 чамца. За пет година било је саграђено девет, а за овогодишњу регату биће саграђено још пет нових.

Од 2013.године нов чамац „Кижанка“, победник такмичења „народни чамац“ добијаће главну

culture and tradition from one generation to the other, which is one of the most important tasks of the “Kizhi” Museum. Today, only in the Republic of Karelia, in ten towns and villages, local festivals and boat races are organized every year. There are similar festivals in other parts of Russia, as well.

4. Building new “Kizhinic” boats. Organization of the “Kizhi Regatta” Competition of Masters “Old Boat”

In 2008, in the Museum Plotniski centre on the island of Kizhi, a local craftsman built the first “Kizhinic” boat. On the tenth, jubilee “Kizhi Race” the first competition of masters – “National boat” was organized on which five new boats from various shipyard centres of Karelia and from four governorate of the north-western region, and even Chukotka were introduced

One of the new “Kizhinic” boats was exhibited at the Museum of the World Ocean in Kaliningrad; every year, it is visited by hundreds of thousands of tourists and residents of the Russian enclaves in Europe. “Kizhinic” boats are already being ordered from other parts of Karelia, and even from Moscow and Povolozie. In 2010, in the Sergeyev house, a master boatman began working in front of visitors in the real environment. For the first time, three new boats were made and descended in-

награду коју додељује влада Републике Карелије. Надам се, да ће резултати рада Музеја на привлачењу мајстора за израду „Кижанки“ и атмосфера створена око интересовања за овај чамац и народну бродоградњу у будућности допринети очувању тог уникатног чамца на Оњешком језеру.

5. Рад са партнерима

Током 2008. године Музеј-резерват „Кизи“ организовао је округли сто на тему очувања традиционалне бродоградње у Русији и постао један од организатора (оснивача) Асоцијације „ Морско наслеђе Русије“. У овом тренутку, Русија нема стручњаке, који би изучавали вековну традицију народне бродоградње, бавили се описом и искоришћавањем колекција; недостаје и искуство очувања традиционалне народне бродоградње и демонстрације вештина посетиоцима. Учесници пројекта удружују своје снаге како би пренели искуства у решавању проблема очувања и искоришћавања наслеђа народне бродоградње.

Ове, 2013. године, у Програму Кижске регате, биће организован други округли сто на тему очувања и музеализације народне бродоградње. У списак неодложних активности, у циљу очувања морског наслеђа Русије, укључено је питање о стварању, у оквиру Музеја „Кизи“, Руског центра за музеали-

to the water; these boats took part in the competition “National Boat” and in the “Kizhi Race”. Every year, the number of “Kizhinic” boats increases by 1 to 2 boats. In five year time, nine boats were built, and for this year’s Regatta there will be five new ones.

From 2013 on, the new “Kizhinic” boat, the winner of the competition “National Boat”, will receive the top prize, awarded by the government of the Republic of Karelia. I hope that the results of the Museum work on attracting craftsmen to produce “Kizhinic” boats and the atmosphere created around interest in this type of boat and national shipbuilding will contribute to preservation of this unique boat on the Onega Lake in future.

5. Work with Partners

During 2008, The Museum-Reserve “Kizhi” organized a round table discussion on the theme of preservation of traditional shipbuilding in Russia, thus becoming one of the founders of the Association “Maritime Heritage of Russia”. At present, Russia has no experts who would study the century-old folk tradition of shipbuilding or deal with description and exploitation of collections; there is also lack of experience to preserve the traditional folk shipbuilding and demonstrations of art to visitors. Project participants are joining forces to transfer experience in solving prob-

зацију, рестаурацију и израду националних чамаца.

Даљи рад на Пројекту

Даљи развој Пројекта у Музеју „Кизи“ биће усмерен на привлачење пажње друштва и тражења начина за оптимизацију рада у изучавању и очувању традиција народне бродоградње и стварање новог туристичког производа.

1. Стварање нове платформе за излагање бродоградње на острву Кизи – радионице за израду чамаца на обали. Посетиоци могу не само да разгледају и стекну вештине већ и да се опробају у градњи и пловидби.
2. Стварање сектора националне бродоградње и пловидбе у историјској четврти града Петрозаводска, са радионицама и музејским пристаништем.
3. Продужетак рада с Морским центром, Карелском Педагошком академијом и Републичким дечје-омладинским центром у организацији заједничке израде чамаца „Кижанка“ и обучавању омладине и студената техникама дрвене бродоградње и традиционалних технологија.
4. Даљи развој фестивала „Кижанска регата“, спрово-

lems of conservation and utilization of the national naval heritage.

This year, 2013, the second round table discussion on conservation and musealisation of national shipbuilding industry will be held within the Kizhi Regatta Program. The list of urgent actions, with the aim of preserving the marine heritage of Russia, includes the issue of creation in the Museum “Kizhi”, the Russian Centre for Musealisation, Restoration and Building of National Boats.

Further Work on the Project

Further development of the Project at the Museum “Kizhi” will focus on attracting the attention of society and finding ways to optimize work in the study and preservation of folk tradition of shipbuilding and the creating new tourist products.

1. Creating a new platform for presentation of shipbuilding on the island of Kizhi - workshops for making boats on the shore. Visitors can not only inspect and acquire knowledge, but also to test their skills in the construction and navigation.
2. Creation of a national sector for shipbuilding and navigation in the historic district of the city of Petrozavodsk, with workshops and museum pier
3. Extension of the work with Coastal Centre, Karelia Peda-

ђење нових конкурса и такмичења у кижанским фјордовима и прерастање на ниво међународног такмичења.

5. Учешће на разним руским и међународним фестивалима, на којима ће се представљати традиционални чамци Карелије и бити организована градња нових народних чамаца.
6. Стварање интернет портала „Кижанка` – чамац острва Кизи. Препород“.
7. Стварање савременог руског центра за изучавање и очување традиционалне бродоградње и пловидбе народа Русије.

Кроз пројекат „Кижанка` - чамац острва Кизи. Препород“ и даље ће се представљати традиционални чамци, „кижанке“, и интерактивне активности у на различитим изложбеним просторима на острву Кизи и граду Петрозаводск. Све активности на пројекту биће спровођене кроз специјално припремљене догађаје – фестивале, изложбе, прес-конференције, семинаре, предавања... Информације о пројекту ће се преносити у СМИ и на интернету.

Иновативност Пројекта

- Музејски пројекат „Кижанка - чамац острва Кизи“

gical Academy and the Republic child-youth Centre in organizing mutual development of “Kizhinic” boats and training youth and students on wooden shipbuilding techniques and traditional technologies

4. Further development of the festival “Kizhi Regatta”, the implementation of new competitions in Kizhi fjords and transformation to the level of international competition
5. Participation in various Russian and international festivals, where traditional boats of Karelia will be presented and construction of new national boats will be organized
6. Creating a web portal “Kizhinic - Kizhi island boat. Revival”
7. Creation of modern Russian centre for study and preservation of traditional shipbuilding and navigation of the people of Russia.

Through the Project “Kizhinic - Kizhi island boat, Revival”, we will continue to present traditional *kizhinic* boats, and interactive activities at various exhibition spaces on the island of Kizhi and in the city of Petrozavodsk. All project activities will be implemented through specially prepared events - festivals, exhibitions, press conferences, seminars, lectures... Project information

омогућио је да се усаврше нове технологије изложбених и интерактивних активности музеја, са искоришћавањем мултимедијалних средстава и интернет мреже и области представљања и демонстрације локалне бродоградитељске традиције и резултата њеног развојног чамца „Кижанка“.

- Разрађене су нове методе организације изложби, екскурзија и многих акција у циљу интерактивне сарадње с различитим категоријама посетилаца, партнера и средствима јавног информисања.

Информације о спровођењу мера и резултатима Пројекта објављују се путем интернета и СМИ, па зато можемо говорити о стварању иновационог модела музеификације чамца „Кижанка“ и народне бродоградње на острву Кизи, његове актуелизације и интерактивне сарадње са посетиоцима Музеја, како на локалном и регионалном, тако и на опште руском и међународном нивоу и примени искустава у Музеју.

Перспективе развоја Пројекта

Историјско-архивска истраживања и подаци из позадине, са маргине, омогућавају разраду не-

will be broadcasted in the Media and via Internet.

Innovation in the Project

- The Museum Project “*Kizhinic* - Kizhi island boat” enabled us to master new technologies of exhibitions and museum interactive activities with exploitation of multimedia resources and the Internet, as well as the fields of presentation and demonstration of the local shipbuilding tradition, and the results of the “*kizhinic* boat” development.
- We have elaborated new methods of organizing exhibitions, excursions and many actions in order to achieve interactive cooperation with different categories of visitors, partners and the media

Information on the implementation of measures and Project results are published on the Internet and in the Media, so we can talk about creating an innovative model of museification of the “*kizhinic* boat” and the national shipbuilding on the island of Kizhi, its actualization and interactive collaboration with Museum visitors, both locally and regionally, but also at the general Russian and international level and application of experience in the Museum.

опходне научне базе за формирање сектора по етапама и даљег развоја сталне поставке. У перспективи, у Музеју „Кизи“, биће формиране још две поставке народне бродоградње и пловидбе: на острву Кизи и у историјској четврти града Петрозаводск. Изложбени комплекси различитих грађевина и уређаја, биће допуњени музејским пристаништима за усидравање чамаца и других традиционалних пловила свих народа Карелије. Комплекси, везани за делатност сељака на води, прошириће могућност приказивања екскурзијама, развоја „покретне“ поставке и створиће услове за разраду нових туристичких тура- екскурзија и маршрута за допунску наставу.

Стварање таквих сектора традиционалне дрвене бродоградње, омогућиће решавање низа конкретних задатака.

Као прво, сачувати одумируће традиције дрвене бродоградње и пловидбе и омогућити њену презентацију посетиоцима Музеја.

Као друго, омогућиће проширивање изложбеног потенцијала Музеја и сфере туристичких услуга.

Као треће, развити основу за формирање историјско-еколошког туризма на води и нова радна места, што ће социјално-економски утицати на територије зоне под заштитом Музеја-резервата „Кизи“, али и других сеоских рејона у Карелији. Важан аспект, приликом

Project development perspectives

Historical and archival research and data in the background, from the margins, enable development of the necessary scientific basis for the formation of sectors at stages and further development of the permanent setting. In future, the Museum “Kizhi” will form two extra exhibitions of folk shipbuilding and navigation on the island of Kizhi and in historic district of the city of Petrozavodsk. The exhibit complexes of different structures and facilities will be complemented by the museum docks for mooring boats and other traditional vessels of all peoples of Karelia. Complexes related to the activity of peasants on the water will expand the opportunity to show it to excursions, develop a “mobile” setting and create conditions for development of new tours - excursions and itinerary for additional classes.

The creation of such sectors for traditional wooden shipbuilding will enable resolution of a range of specific tasks.

Firstly, we have to save the dying tradition of wooden shipbuilding and navigation and provide its presentation to the Museum visitors.

Secondly, we have to allow extension of the Museum exhibition potential and the sphere of tourism services.

Third, we have to develop the basis for formation of historical and

разраде предлога за музеализацију историјских насеља кижанског региона, је принципијелно уједињавање интереса локалне заједнице и Музеја „Кизи“, уколико у перспективи укључивање историјских насеља у изложбу музеја омогући развој привредних и социјалних структура насеља и омогући обуку традиционалним занатима на темељу очувања и промовисања културно-историјског потенцијала региона.

Један од најважнијих аспеката у реализацији наведених предлога је привлачење додатних финансијских средстава од државе, добијање гаранција од различитих фондова и партнера укључујући инвеститоре и локалну месну заједницу.

Резултати изучавања и очувања историје и садашњег стања Кижанских фјордова – једног од центара народне бродоградње, потврђују да је изучавање и чување националне бродоградитељске културе могуће уз помоћ метода Музеја „Кизи“ као и онима које стручно формира Центар националне бродоградње. Врло важно је и развијати партнерску мрежу са циљем добијања информација о новим видовима рада и размењивати постојећа искуства и са другим музејима, не само у Русији, већ и у ЗНД и ЕУ. Неопходно је и организовање стручних међународних конференција посвећених изучавању, очувању и представља-

ecological tourism on water and new job positions, which will have socio-economic effect on the territories of the Museum-Reserve “Kizhi” protected zone and other rural regions in Karelia. An important aspect when developing proposals for musealisation of historic settlements in the Kizhi region is principled unifying of interests of local communities and the Museum “Kizhi”, provided that, in future, inclusion of historic settlements in the Museum exhibition allows development of economic and social structure of the villages and provide training on traditional crafts based on conservation and promotion of cultural and historical resources of the region.

One of the most important aspects in implementation of these proposals is to attract additional financial resources from the state, obtain guarantees from various funds and partners including investors and local community.

The results of study and preservation of history and current state of Kizhi fjords - one of the National Shipbuilding Centres, confirm that study and preservation of the national shipbuilding culture is possible with the help of the method of the “Kizhi” Museum and those methods that National Naval Centre professionally forms. It is also very important to develop a partnership network in order to gain information about new types of work and ex-

њу у музејима-резерватима бродоградње, који ће помоћи учесницима сусрета у даљем раду. Резултати заједничког рада, прикупљени историјски и савремени материјал у Русији и Европи, очување и музеализација традиционалне бродоградње и пловидбе, искористиће се у раду музеја-резервата.

change existing experiences with other museums, not only in Russia but also in the CIS and the EU. It necessary to organize professional international conferences dedicated to the study, preservation and presentation of shipbuilding in the museum-reserves, which will help participants in their further work. The results of mutual work, collected historical and contemporary material in Russia and Europe, conservation and musealisation of traditional shipbuilding and navigation, will be used in the work of the Museum-Reserve.

Mr Branka Šprem-Lovrić

Muzej „Staro selo“ Kumrovec, voditeljica

Tihana Kušenić

Kustosica etnologinja-dokumentaristica

Diplomirala etnologiju i ruski jezik i književnost, a 1995.godine magistrirala na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu te stekla zvanje magistra društvenih, humanističkih i teoloških znanosti iz područja povijesnih znanosti. Od 1999.godine član ICOM-a, Europskog društva muzeja na otvorenom (ICOM-AEOM), te aktivnim sudjelovanjem kroz predavanja i projekcije prezentirala rad Muzeja „Staro selo“ Kumrovec u Europi. Od 2007.godine kao član ICOM-AEOM dopisnica za muzeje na otvorenom na prostoru Republike Hrvatske. Od iste godine je gost – predavač u Društvu etnologa i antropologa Rusije sa međunarodnim sudjelovanjem. Za zasluge u radu na području kulture odlukom predsjednika Republike 2001.godine odlikovana redom Danice hrvatske s likom Marka Marulića.

Diplomirala na Filozofskom fakultetu u Zagrebu te stekla zvanje diplomiranog etnologa i muzeologa. Od 2007.godine zaposlena u Muzeju „Staro selo“ Kumrovec kao voditeljica baze podataka na projektu Craftattract - Tradicijski obrti kao nove atrakcije za kulturni turizam. 2011.godine položila stručni ispit za turističkog vodiča. Članica Hrvatskog etnološkog društva i Hrvatskog muzejskog društva, a od 2011.godine aktivno sudjeluje na konferencijama ICOM-AEOM. Objavila više stručnih radova o zaštiti i očuvanju, stručnoj obradi i muzeološkoj prezentaciji nematerijalne kulturne baštine (tradicijskim obrtima, znanjima i vještinama) Krapinsko-zagorske županije.

Branka Šprem-Lovrić, M. Sci.

Museum “Old Village” Kumrovec, Head of the museum

Tihana Kušenić

Curator ethnologist-documentarian

Graduated ethnology and Russian language and literature from Faculty of Philosophy in Zagreb. In 1995 completed postgraduate studies at the University of Zagreb and acquired qualifications M.Sci. of social, human and theological science in the field of historical science. Since 1999 has been a member of ICOM - AEOM; by active participation, through lectures and screenings presented the work of the Museum “Old Village” Kumrovec throughout Europe. From 2007, as a member of the ICOM-AEOM, has been a correspondent for open-air museums of Republic of Croatia. Since 2007 has actively participated as a guest-lecturer in the Association of ethnologists and anthropologists of Russian Federation with international participation. For the achievements in the field of culture by the Decision of the President of the Republic in 2011 was awarded the Order of Danica Hrvatska with figure of Marko Marulić

Graduated from Faculty of Philosophy, University of Zagreb, with a degree of an ethnologists and museologist. Since 2007 she is employed at the Museum “Old Village” Kumrovec as a database manager on the project Craftattract -Traditional crafts as a new attraction for cultural tourism. In 2011 passed the professional exam for tourist guide. An active member of the Croatian Ethnological Society and the Croatian Museum Association and from 2011 actively participate in ICOM - AEOM conferences. Published several papers on the protection and preservation, expert treatment and museological presentation of intangible cultural heritage (traditional crafts, knowledge and skills) of Krapina-Zagorje County

APSTRAKT

Muzej „Staro selo“ Kumrovec broji četrdesetak restauriranih ili rekonstruiranih stambenih i gospodarskih objekata od kojih svakako treba spomenuti i nekadašnju rezidenciju Josipa Broza Vilu Kumrovec, kao i kasnobaroknu kuriju Erdödy u Razvoru, koji će dovršenjem obnove i unošenjem novih sadržaja pridonijeti ne samo privlačnosti Muzeja „Staro selo“ Kumrovec, već i cijele Krapinsko-zagorske županije kao atraktivne i poželjne turističke destinacije sjeverozapadnog dijela Hrvatske. Bez obzira na dnevno politička strujanja, od svog osnutka 1953.godine Muzej „Staro selo“ Kumrovec uvijek je bio pokretač novih oblika kulturnog djelovanja, s naglaskom na podizanju opće svijesti o vlastitoj vrijednosti i identitetu. A spoznaja o vlastitom identitetu spoznaja je i o neprocjenjivim vrijednostima materijalne i nematerijalne kulturne baštine, ne samo žitelja Kumrovca, Krapinsko-zagorske županije i Hrvatskog zagorja, već i Republike Hrvatske. Muzej „Staro selo“ Kumrovec je tijekom proteklih šezdeset godina svoga djelovanja, ali i u budućće će, svoje aktivnosti mijenjati i prilagođavati potrebama posjetitelja i vremena u kojem djeluje i u kojem će djelovati, a da ne izgubi onu osnovnu značajku, a to je poslanje muzeja. Sve njegove aktivnosti bit će usmjerene valorizaciji tradicijskih vrijednosti prezentiranih na nov način, koje promiču i podrazumijevaju modele održivog razvoja kulturnog turizma kroz Europsku zajednicu, blisku posjetiteljima XXI stoljeća.

ABSTRACT

The Museum “Old Village” Kumrovec has forty restored or reconstructed residential and commercial buildings among which the former residence of Josip Broz, Villa Kumrovec and the late Baroque manor, Erdödy in Razvor have to be mentioned. After the reconstruction is completed and new content added, they will contribute not only to the attractiveness of the Museum “Old Village” Kumrovec, but the whole Krapina Zagorje County as an attractive and desirable tourist destination the in northwest of Croatia. Regardless of daily political streams, since its foundation in 1953, the Museum “Old Village” Kumrovec has always been a driver of new forms of cultural activity, with a focus on raising public awareness of self-worth and identity. And knowledge of self identity is knowledge of invaluable tangible and intangible cultural heritage, not only of residents of Kumrovec, Krapina-Zagorje County and Croatian Zagorje, but the whole population of Republic of Croatia. During the last sixty years of its operation, The Museum “Old Village” Kumrovec has changed and adapted to the needs of visitors and the time in which it operates; such practice will continue in the future as well, without losing its basic feature, which is the mission of the museum. All its activities will be directed towards evaluation of traditional values presented in a new way, which promotes and includes models of sustainable development of cultural tourism in the European Union, familiar to the visitors of 21st century.

CENTAR ZA TRADICIJSKE OBRTE, ZNANJA I VJEŠTINE NA PROSTORU MUZEJA „STARO SELO“ KUMROVEC

CENTRE FOR TRADITIONAL CRAFTS, KNOWLEDGE AND SKILLS IN THE MUSEUM “OLD VILLAGE” KUMROVEC

Pogled unazad

Šezdeset godina govori mnogo u životu čovjeka, ali i u razvitku institucije koja je svojim djelovanjem mijenjala i dograđivala vlastite spoznaje, ali i spoznaje žitelja u čijem je okruženju izrastala. Od malog, memorijskog muzeja uređenog unutar jednog objekta u središtu naselja Kumrovec tijekom šezdeset godina izrastao je u muzej na otvorenom koji danas broji četrdesetak restauriranih ili rekonstruiranih stambenih i gospodarskih objekata (26 stambenih, 10 gospodarskih i 8 pratećih (2 kukuružara, 2 svinjca i 4 bunara). Osim navedenih objekata, svakako treba spomenuti i nekadašnju rezidenciju Josipa Broza *Vilu Kumrovec*, kao i kasno-baroknu kuriju Erdödy u Razvoru, koji će dovršenjem obnove i unošenjem novih sadržaja pridonijeti ne samo privlačnosti Muzeja „Staro selo“ Kumrovec, već i cijele Krapinsko-zagorske županije kao atraktivne i poželjne turističke destinacije sjeverozapadnog dijela Hrvatske.

Da bismo danas govorili o Muzeju „Staro selo“ Kumrovec, potrebno je vratiti se u daleku 1947. godinu ka-

Looking back

Sixty years says a lot in a man's life, but also in development of an institution that has changed and modified its own knowledge by its work, but also knowledge of inhabitants of the surroundings in which it has grown. Over the period of sixty years, from a small memorial museum, arranged within a single building in the centre of Kumrovec, there has grown an open-air museum, which now has forty restored or reconstructed residential and commercial buildings (26 residential, 10 commercial and 8 side buildings (2 corn-barns, 2 stalls and 4 wells). Beside these facilities, we have to mention the former residence of Josip Broz, *Villa Kumrovec* and the late Baroque manor, Erdödy in Razvor, which, after the reconstruction is completed and new content added, will contribute not only to the attractiveness of the Museum “Old Village” Kumrovec, but the whole Krapina Zagorje County as an attractive and desirable tourist destination in the northwest of Croatia.

In order to describe the Museum “Old Village” Kumrovec, it is necessary to go back to a distant 1947, when, according to archival data col-

da je, prema prikupljenim arhivskim podacima iz Muzeja za umjetnost i obrt u Zagrebu, ideja da se jezgra naselja Kumrovec obuhvati mjerama zaštite bila prisutna u stručnim krugovima. Te je godine, što iz ideoloških, a što iz muzeoloških i znanstvenih pobuda, Urbanističkom Institutu Narodne Republike Hrvatske povjerenjena izrada opširnog razvojnog plana i prostora od Zelenjaka do Razvora. Prof. Marijana Gušić, tada ravnateljica Etnografskog muzeja u Zagrebu, izradila je etnografsku obradu Hrvatskog zagorja te napisala studiju o naselju Kumrovec (Gušić, 1978.). O tome razdoblju Marijana Gušić napisala je: „Zadužena 1947. godine od uprave Etnografskog muzeja u Zagrebu, kao prvenstveni zadatak ove ustanove stavila sam etnografsku obradu Hrvatskog zagorja, osnovnih djelatnosti, naselja, nastambe. Dijaletički sam nastojala sagledati regiju Hrvatskog zagorja do tada zanebarenu kao folklorno nereprezentativnu. Zato sam s mladim kadrom najprije zahvatila područje općine Klanjec i dolinu Sutle s Kumrovcem kao središtem. Godine 1950. povjerenjeno mi je uređenje desnog krila rodne kuće Josipa Broza Tita, od 21. veljače 1953. ustanovljene kao Memorijalni muzej maršala Tita.“¹

Danas, šezdeset godina kasnije, proučavajući njezina izvješća i prijed-

lected by the Museum of Arts and Crafts in Zagreb, there existed the idea in professional circles that the core of Kumrovec should be included in the measures of protection. That year, inspired by both ideological and museum and scientific motives, The Urban Planning Institute of the People's Republic of Croatia was entrusted with drafting an extensive development plan of the area from Zelenjak to Razvor. Professor Marijana Gušić, then director of the Ethnographic Museum in Zagreb, conducted ethnographic research of Croatian Zagorje and wrote a study on the town of Kumrovec (Gušić, 1978). Marijana Gušić described this period as follows: “In 1947, when I was given an assignment by the administration of the Ethnographic Museum in Zagreb, I set ethnographic research of Croatian Zagorje, its basic activities and residential dwellings as the primary task of this institution. I tried to look at the Croatian Zagorje region dialectically; up to then, the region used to be neglected as folklore non-representative. That is why I, together with young staff, first comprised the municipality of Klanjec and the valley of the Sutla River with Kumrovec as its centre. In 1950, I was entrusted with decorating right wing of the birth house of Josip Broz Tito, that has been established as a Memorial of Marshal Tito since February 21 1953.”¹

1 Marijana Gušić, *Prijedlog za uređenje starinskog naselja Kumrovec*, Zagreb, 1956.

1 Marijana Gušić, *Prijedlog za uređenje starinskog naselja Kumrovec*, Zagreb, 1956

loge Savjetu za prosvjetu, nauku i kulturu NR Hrvatske iz 1952. i Savjetu Memorijalnog muzeja od 22. lipnja 1956. godine, vidljivo je da oni sadrže elemente opsežne studije iz koje se nazire daleko ambiciozniji projekt, a to je Prijedlog za uređenje naselja Kumrovec koji je već tada sa- državao tri jasno naznačene cjeline:

1. Orijentacijski plan s označene tri zone:
 - a) Uže muzejsko područje
 - b) Etno park
 - c) Područje konzultativne zaštite.
2. Šest planova sa signaturama objekata po potrebama Memorijalnog muzeja, zatim po povijesno-folklornoj, arhitektonsko-ruralnoj i turističko-prometnoj valorizaciji.
3. Tabelarni pregled 42 objekta po važnosti, ugroženosti i etapnom rasporedu konzervatorskih zahvata. Naglasak se stavlja na naselje koje sve više dobiva nove zadatke i to u prvom redu sačuvati društvenu i povijesnu sredinu koja je u ovom zabačenom kutu Hrvatskog zagorja određivala život ovog kraja u drugoj polovici 19. stoljeća, a zatim da upravo po toj svojoj arhaičnoj slici postane zanimljiva i živa turistička atrakcija.

Danas, šezdeset godina poslije, možemo reći da je profesorica Gušić imala jasno razrađen koncept ne sa-

Today, sixty years later, studying her reports and recommendations to the Council for Education, Science and Culture of the People's Republic of Croatia from 1952 and to the Memorial Museum Council from June 22 1956, it becomes evident that they contain elements of extensive study from which a far more ambitious project emerged; this is a Proposal for the arrangement of Kumrovec settlement which even then contained three clearly marked sections:

1. Orientation plan with three marked zones:
 - a) Narrow Museum Area
 - b) Ethno Park
 - c) Consultative Protection Area
2. Six plans with the signatures of objects according to the needs of Memorial Museum, followed by historical folklore, architectural, rural and tourist traffic evaluation.
3. Tabular overview of 42 objects according to their importance, vulnerability and phases in scheduled conservation interventions. Emphasis was placed on the resort that was being given new tasks; primarily, it was to preserve social and historical environment that, in this remote corner of the Croatian Zagorje, determined life of this region in the second half

mo muzeja na otvorenom „Staro selo“ Kumrovec kao muzejske institucije, već i koncept kulturno-turističke destinacije nadomak Zagreba, a neposredno uz granicu s Republikom Slovenijom. Tabela pregled 42 objekta (kasnije proširen na 61 objekt naselja Kumrovec i zaselka Lončari iznad stare jezgre naselja Kumrovec) poslužio je Zavodu za zaštitu spomenika kulture NR Hrvatske i kao prijedlog za uvrštenje u Registar spomenika kulture kao ruralne cjeline I. kategorije, a što je i učinjeno 1969. godine.

Zahvaljujući arhivskim podacima Muzeja za umjetnost i obrt u Zagrebu kronološki možemo pratiti slijed događanja i angažman stručnjaka na začecima realizacije projekta restauracije i rekonstrukcije jezgre naselja Kumrovec, odnosno Muzeja „Staro selo“ Kumrovec:

- 1952. godine, dopisom od 1. listopada, MUO traži od Savjeta za prosvjetu, nauku i kulturu dodjelu kredita za Kumrovec i podnosi izvješće o preuređenju Muzeja, kao i plan rada.
- Iste, 1952. godine, tijekom jeseni u Kumrovec u više navrata dolazi ekipa stručnjaka koja je radila na uređenju Muzeja: Zdenko Vojnović, prof., direktor MUO-a, Greta Jurišić, ing. arh., konzervator, Marijana Gušić, prof., i Paula Gabrić, prof., Edo Kovačević, likovni

of the 19th century, and then just thanking to its archaic image to become interesting and lively tourist attraction.

Today, sixty years later, we can say that Professor Gušić had clearly worked out the concept of not only open-air museum “Old Village” Kumrovec as museum institution, but also the concept of cultural tourist destination near Zagreb, and close to the border with Slovenia. Tabular overview of 42 objects (later expanded to 61 objects of Kumrovec and hamlet Lončari above the old town of Kumrovec) served the Institute for Protection of Cultural Monuments of NR Croatia as a proposal for inclusion in the Register of cultural monuments as rural unit category I, which was done in 1969.

Thanks to archival data of the Museum of Arts and Crafts in Zagreb we can chronologically follow the sequence of events and the involvement of experts in the initial ideas of the project of restoration and reconstruction of the core of Kumrovec, that is, the Museum “Old Village” Kumrovec:

- In 1952, in a letter of October 1, Museum of Arts and Crafts requested from the Council for Education, Science and Culture a loan for Kumrovec and submitted a report on the reorganization of the Museum, as well as the work plan.

suradnik, i Pavao Ungar, arhitekt. U listopadu MUO nabavlja građevni materijal, vapno i cement za Muzej u Kumrovcu, naručuje montažu i instalaciju rasvjete.

- 11. listopada 1952.godine Savjet za prosvjetu, nauku i kulturu imenuje Zdenka Vojnovića vršiteljem dužnosti direktora Muzeja u Kumrovcu.
- U studenom nabavljaju se etnografski predmeti za Muzej u Kumrovcu u vrijednosti od 90.047,50 dinara.
- Prema podacima iz te godine dužnost povjerenika Muzeja u Kumrovcu obavljala je Anđela Šćrbek (zahvaljujući zapisima Kumrovčanke, gđe Hilde Broz, saznajemo da je Anđela Šćrbek, navedena u podacima MUO-a, bila učiteljica u kumrovečkoj osnovnoj školi do 1956. godine).
- 18. veljače 1953.godine otvara se izvedeni akreditiv MUO-a za Muzej u Kumrovcu
- 21. veljače 1953.godine Savjet za prosvjetu, nauku i kulturu donosi rješenje o djelovanju Memorijalnog muzeja maršala Tita u Kumrovcu.
- 13. siječnja 1954.godine zamjenikom direktora imenovan je tajnik MUO-a, Predrag Grdinić (kasnije direktor Tehničkog muzeja u Zagrebu), dok je računovodstvene po-

- In the same 1952, during the autumn, a team of experts who worked on the renovation of the Museum of Kumrovec came on several occasions; they were: Zdenko Vojnović, professor, Museum of Arts and Crafts director, Greta Jurišić, architect and curator, Marijana Gušić, professor, Paula Gabrić, professor, Edo Kovačević, artistic associate and Pavao Ungar, architect. In October, Museum of Arts and Crafts purchased building material, lime and cement for the Museum in Kumrovec; also, assembly and installation of lighting were ordered.
- On October 11, 1952, the Council for Education, Science and Culture appointed Zdenko Vojnović Acting Director of the Museum in Kumrovec.
- In November, ethnographic objects for the Museum in the amount of 90.047,50 dinars were procured.
- According to data from that year, the trustee of the Museum in Kumrovec was Anđela Šćrbek (thanks to the records of a Kumrovec citizen, Ms. Hilda Broz, we learn that Anđela Šćrbek, listed the Museum of Arts and Crafts data, was a teacher in Kumrovec elementary school until 1956).

slove za Muzej u Kumrovcu obavljala je Maja Besednik.

- 17. svibnja 1954.godine Savjet za prosvjetu, nauku i kulturu imenuje prof. Marijanu Gušić direktorom Muzeja u Kumrovcu.
- 31. svibnja 1954.godine sačinjen je zapisnik o primopredaji Muzeja u Kumrovcu, a Marijana Gušić tijekom devetogodišnjeg mandata otkupljuje autentičnu kovačnicu s autentičnim pokretnim i nepokretnim kovačkim alatom te stambenu kuću do Muzeja (danas Uprava Muzeja „Staro selo“ Kumrovec).
- 1963.godine Muzej prelazi pod upravu Muzeja revolucije naroda Hrvatske (danas Hrvatskog povijesnog muzeja), pod čijom je upravom sve do 1969.godine. (Zanimljivo je napomenuti da je Niža pučka kumrovečka škola u to vrijeme preuređena u zaseban Muzej NOB-a, pod upravom Saveza boraca Zaboka.)
- 1969.godine osniva se samostalna muzejska ustanova „Muzej u osnivanju Kumrovec“ koja djeluje pod tim nazivom sve do 1. travnja 1978. godine kada je osnovana Radna organizacija „Spomen park Kumrovec“, a Muzej „Staro selo“ postaje jedna od radnih jedinica u čiji sastav ulazi i Niža pučka kumrovečka škola.
- On February 18 1953, a derivative letter of credit of Museum of Arts and Crafts for the Museum in Kumrovec was opened.
- On February 21, 1953, the Council for Education, Science and Culture issued the Decision on the activities of the Memorial Museum of Marshal Tito in Kumrovec.
- On January 13, 1954, the Secretary of Museum of Arts and Crafts, Predrag Grdinić, was appointed Deputy Director (later director of the Technical Museum in Zagreb), while Maja Besednik performed accounting tasks for the Museum in Kumrovec.
- On May 17, 1954, the Council for Education, Science and Culture appointed Professor Marijana Gušić the director of the Museum in Kumrovec.
- On May 31, 1954, a record on the transfer of the Museum in Kumrovec was made, and Marijana Gušić, during her nine-year director term, bought an authentic blacksmith shop with authentic mobile and immobile blacksmith tools, as well as a residential house next to the Museum (now the Management Building of the Museum “Old Village” Kumrovec).
- In 1963, the Museum passed under the administration of the Museum of Croatian Peo-

- 29. listopada 1991.godine slijedom društveno-političkih promjena devedesetih godina 20. stoljeća gasi se R. O. "Spomen park Kumrovec".
- 31. listopada 1991.godine osniva se Javno poduzeće Kumrovec, unutar kojega i nadalje kao radna jedinica djeluje Muzej „Staro selo“.
- Tijekom 1992.godine pravna služba Ministarstva kulture Republike Hrvatske izrađuje *Prijedlog za osnivanje samostalne muzejske ustanove Muzej „Staro selo“ u Kumrovcu.*
- U veljači 1993.godine uredbom Vlade Republike Hrvatske osnovana je muzejska ustanova Muzeji Hrvatskog zagorja, koju sačinjava pet muzeja s prostora Krapinsko-zagorske županije unutar koje i danas, šezdeset godina nakon osnivanja, djeluje i Muzej „Staro selo“ Kumrovec.²

Muzej „Staro selo“ Kumrovec - perspektive - održivi razvoj

Danas, šezdeset godine poslije, kada govorimo o razvoju Muzeja „Staro selo“ Kumrovec, njegovim perspektivama i održivom razvoju, neminovno je podsjetiti se na *Prijedlog za postavu i uređenje etno muze-*

² Branka Šprem Lovrić, *Spomenica*, Kumrovec, 2003.

- ple Revolution (today Croatian History Museum), and kept its status until 1969. (It is interesting to note that the Kumrovec lower elementary school was at that time converted into a separate museum of National Liberation War, under direction of the Zabok Veterans Association.)
- In 1969, the independent museum institution "Museum in establishing Kumrovec" was founded, and it operated under that name until April 1, 1978, when the Work organization "Memorial Park Kumrovec" was founded and the Museum "Old Village" became one of the working units; the organisation also involved Kumrovec lower elementary school in its composition.
- On October 29, 1991, following socio-political changes in the 1990s, the Work Organization "Memorial Park Kumrovec" was extinguished.
- On October 31, 1991, the Public Company Kumrovec was established; the Museum "Old Village" still operates as its working unit.
- During 1992, legal department of the Republic of Croatia Ministry of Culture prepared the *Proposal for establishment of an independent museum institution the Mu-*

ja Kumrovec Marijane Gušić³. Prema tom prijedlogu 1977.godine počinje otkup i uređenje prvih objekata u zaštićenoj jezgri naselja Kumrovec, odnosno Muzeja „Staro selo“.

Ideja da se Staro selo u Kumrovcu restauracijom postojećih i rekonstrukcijom nestalih zgrada i vraćanjem izvornih razina ceste, mosta i toka potoka Škrnika vrati izgledom u vremensko razdoblje s kraja 19. i početka 20. stoljeća, bio je za etnologe, arhitekta i konzervatore istovremeno težak i zanimljiv zadatak. Istražiti etnografsku podlogu, projektirati i ostvariti takvu koncepciju, s time da Staro selo ne ostane izolirani, ograđeni muzejski areal, već prostor za razgledavanje i učenje unutar životnoga sela, bio je velik izazov. On je muzeološki koncipiran i izveden tako da rekonstruirane građevine s onima koje su se očuvale i koje su obnovljene i restaurirane predočuju izgled Starog sela na prijelazu stoljeća.

Unutrašnjost restauriranih i rekonstruiranih objekata zadržala je izvorni izgled i raspored prostora, ali služi i kao izložbeni prostor za izložke na način koji ne umanjuje dojam autentične unutrašnjosti. Zahvaljujući takvom promišljanju, danas posjetitelji mogu razgledati kako je u tipičnoj zagorskoj kući bio organiziran život zagorskog seljaka kome je kuća služila ne samo kao prostor za obita-

3 Marijana Gušić, *Prijedlog za postavu i uređenje etno muzeja Kumrovec*, JAZU, 1973.

seum “Old Village” in Kumrovec.

- In February 1993, by the decree of the Croatian Government, a museum institution - Croatian Zagorje Museums was established; it consisted of five museums from the area of Krapina-Zagorje County in which today, sixty years after its establishment, the Museum “Old Village” Kumrovec still operates².

The Museum “Old Village” Kumrovec – perspectives – sustainable development

Today, sixty years later, when we talk about development of the Museum “Old Village” Kumrovec, its prospects and sustainable development, it is inevitable to recall the *Proposal for setting and arranging of the Ethno Museum Kumrovec* by Mariana Gušić³. According to this Proposal, the purchase and arranging of the first buildings in the protected core of Kumrovec, i.e. Museum “Old Village” began in 1977.

The idea that the Old Village in Kumrovec regains its appearance from the period of the 19th and early 20th century by restoration of existing buildings and reconstruction of the missing ones and reset of the

2 Branka Šprem Lovrić, *Spomenica*, Kumrovec, 2003

3 Marijana Gušić, *Prijedlog za postavu i uređenje etno muzeja Kumrovec*, JAZU, 1973

vanje, već i kao prostor za pripremu obiteljskih slavlja i prostor u kojem su se razvijale mnoge kućne radinosti i obrti: košaraštvo, izrada drvenih dječjih igračaka i pučkih svirala, lončarstvo, tkanje, izrada tradicijskog zagorskog svatovskog i božićnog nakita, izrada medičarskih i svjećarskih proizvoda, postolarski, kožarski i češljarski obrt. Tu se nalazi i prikaz kovačkog obrta i razvoj i djelovanje dobrovoljnih vatrogasnih društava na prostoru Krapinsko-zagorske županije te Niža pučka kumrovečka škola kao prostor učenja i stjecanja novih znanja i vještina.

Muzejsko-edukativni programi, radionice nematerijalne baštine, event programi koji se organiziraju na prostoru Muzeja „Staro selo“ Kumrovec, suradnja s osnovnim, srednjoškolskim i visokoobrazovnim ustanovama i drugim institucijama rezultirala je mnogim priznanjima i zahvalama:

1. Zahvalnica Muzeju „Staro selo“ Kumrovec za pomoć i organizaciju dječje likovne kolonije Društva naša djeca Krapinsko-zagorske županije, Kumrovec, rujana 2003. i 2004. godine.
2. Muzeju „Staro selo“ Kumrovec dodjeljuje zahvalnicu zbog pomoći u organizaciji studentske razmjene EGEA Zagreb - EGEA Tortu, Zagreb, 8. travnja 2003. Klub stude-

road levels, bridge and Škrnik stream, was both difficult and interesting task for ethnologists, architects and conservators. It was a big challenge to explore the ethnographic background, design and realize such a concept; the old village should not remain isolated, fenced museum area, but a place for sightseeing and learning within a living village. It was museologically designed and constructed so that the reconstructed structures with those that were preserved, renovated and restored depicted the appearance of the Old village at the turn of the century.

The interior of the restored and reconstructed buildings retained the original appearance and arrangement of space, while it also serves as an exhibition space for exhibits in a way that does not detract authentic feel of the interior. Due to such cogitation, today visitors can see how a typical Zagorje house organized life of a Zagorje peasant whose house served not only as a dwelling place, but also as a space to prepare family celebrations and where many cottage industries and crafts were developed: basket-making, making wooden toys and flutes, pottery, weaving, making traditional Zagorje wedding and Christmas ornaments, making Gingerbread and chandler products, leather processing, shoe and comb making crafts. There is also a display of blacksmith craft and the development and operation of volunteer fire departments in the area of Krapina-Zagorje County, as well as Kumrovec

*Demonstracija kožarskog i postolarskog obrta
Demonstration of tanners and shoe trades*

nata geografije Zagreb, Marulićev trg 19/II.

3. Osnova škola Josipa Broza Kumrovec dodjeljuje zahvalnicu „Starom selu“ Kumrovec za doprinos stvaranja boljih uvjeta rada Škole, povodom Dana škole, Kumrovec, 18. lipnja 2003.godine
4. Društvo za kajkavsko kulturno stvaralaštvo – svečanosti kajkavskih popevki Krapina 2002. dodjeljuje Muzeju „Staro selo“ Kumrovec zahvalnicu za aktivno sudjelovanje u Tjednu kajkavske kulture Krapina 2002., čime se daje veliki doprinos u promo-

lower elementary school as a place of learning and acquiring new knowledge and skills.

Museum educational programs, workshops of intangible heritage, event programs organized at the Museum “Old Village” Kumrovec, collaboration with primary, secondary and higher education institutions and other institutions has resulted in numerous awards and acknowledgments:

1. Acknowledgement to the Museum “Old Village” Kumrovec for help and organization of children’s art colony of the association Our Children from the Krapina-Zago-

- ciji i njegovanju bogate tradicije, govorne, pisane i pjevanе kajkavske riječi, Krapina, 15. - 21. rujna 2002.godine
5. DVD „Sloga“ Plavić, dodjeljuje zahvalnicu „Starom selu“ Kumrovec za poseban doprinos i potporu u vatrogastvu i zaštiti od požara, Plavić, 23. svibnja 2002.godine.
 6. Lions Club Zrinjevac, Zagreb, Muzeju „Staro selo“ Kumrovec dodjeljuje zahvalnicu za nesebičan doprinos u humanitarnoj akciji „Zagreb, kak imam te rad“ za ozvučenje semafora za slijepe osobe, Zagreb, 22. svibnja 2004.godine
 7. Školski odbor Osnovne škole Josipa Broza Kumrovec na 27. sjednici održanoj 12. lipnja 2012. godine dodjeljuje zahvalnicu Muzeju „Staro selo“ Kumrovec za doprinos u radu škole, Kumrovec, 15. lipnja 2012.godine
 8. Turistička zajednica Općine Kumrovec dodjeljuje Zahvalnicu Muzeju „Staro selo“ Kumrovec za sudjelovanje na međunarodnoj smotri „Trikralski zvezdari“, Kumrovec, 6. siječnja 2013.

Od devedesetih godina 20.stoljeća Muzej „Staro selo“ počinje suradnju s majstorima prezentatorima tradicijskih obrta, znanja i vještina, koja se intenzivira od 1996. kada se

- rje County, Kumrovec, September 2003 and 2004
2. “Old Village” Kumrovec was given thanks for help in organizing student exchanges EGEA Zagreb - EGEA Tortu, Zagreb, April 8, 2003; Geography Students Club Zagreb, Marulićev trg 19/II
 3. Primary School Josip Broz Kumrovec thanked “Old Village” Kumrovec for contribution to creation of better conditions in the school’s work, on the occasion of the School Day, Kumrovec, June 18 2003
 4. Kaikavian Cultural Creativity Association - Kaikavian Song Ceremony in Krapina 2002, thanked to the Museum “Old Village” Kumrovec for active participation in the Week of Kaikavian Culture Krapina 2002, by which it made an important contribution in promoting and nurturing rich traditions, spoken, written and sung Kaikavian words, Krapina, September 15 -21, 2002
 5. DVD “Sloga” Plavić, gave praise to the “Old Village” Kumrovec for special contribution and support in firefighting and fire protection, Plavić, May 23, 2002
 6. Lions Club Zrinjevac, Zagreb awarded the Museum “Old Village” Kumrovec thanks for its selfless contribution to the humanitarian project “Zagreb, kak imam te rad” for the

potpisuju prvi ugovori s majstorima kao vanjskim suradnicima Muzeja. Stalne muzejske postavke kojima se prezentira način života i stanovanja zagorskog stanovništva na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće upotpunjene su *živom slikom*, majstorima koji prezentiraju i demonstriraju tradicijske obrte, kao što su kovački, lončarski, izrada tradicijskih drvenih igračaka i tkanje.

Centar za tradicijske obrte, znanja i vještine

Godine 2007. u okviru projekta *Craftattract – tradicijski obrti – nove atrakcije za kulturni turizam*, sufinanciranog od strane fonda EU-a, Programa za susjedstvo Interreg IIIA koji su Muzeji Hrvatskog zagorja proveli zajedno s nacionalnim (Krapinsko-zagorska županija) i slovenskim partnerima, u Muzeju „Staro selo“ Kumrovec otvoren je Centar za tradicijske obrte i vještine. Osnivanje Centra za tradicijske obrte, znanja i vještine bio je veliki izazov za zaposlenike. Napravljen je plan rada koji je uključivao prije svega obilazak terena, registriranje postojećih tradicijskih obrta, znanja, vještina i običaja i dobru suradnju, kako s majstorima tradicijskih obrta tako i s nositeljima znanja, poznavateljima vještina i običaja. Na temelju terenskog rada Centar je bio u mogućnosti u suradnji s vanjskim suradnicima napraviti bazu podataka o tradicijskim

sound of traffic lights for blind people, Zagreb, May 22, 2004

7. School Board of the Primary School Josip Broz, Kumrovec, at its 27th meeting held on June 12, 2012, awarded thanks to the Museum “Old Village” Kumrovec for its contribution to the school’s work, Kumrovec, June 15, 2012
8. Tourist Office of the Kumrovec Municipality awarded Appreciation to the Museum “Old Village” Kumrovec for participation in the international exhibition “Trikralski Zvezdari” Kumrovec, January 6, 2013.

In the 1990s, the Museum “Old Village” started collaboration with the masters- presenters of the of traditional crafts, skills and knowledge, which was intensified in 1996 when the first contracts with masters as associates of the Museum were signed. Permanent Museum exhibitions which present the lifestyle and housing of Zagorje population at the turn of 20th century are complemented by *live images*, masters who present and demonstrate traditional crafts such as blacksmith’s, pottery, making traditional wooden toys and weaving.

The Centre for traditional crafts, knowledge and skills

In 2007, within the project *Craftattract - traditional craftsman-*

Prekrivanje krovova slamom
Covering of the roofs by straw

obrtima, vještinama, znanjima i običajima s područja Krapinsko-zagorske županije. Iz tako koncipiranog plana rada Centra logičan slijed bio je naznačiti koja je uloga i zadaća Centra za tradicijske obrte i vještine, odnosno razvojni plan, što podrazumijeva:

1. Rad na terenu- kontinuirano ispitivanje stanja očuvanosti tradicijske baštine - informacije o majstorima tradicijskih obrta i poznavateljima tradicijskih znanja i vještina na prostoru Županije. Istraživanje na terenu podrazumijeva i prikupljanje digitalne i foto-grafske dokumentacije.

ship - new attraction for cultural tourism, co-financed by EU funds, the Neighbourhood Programme Interreg IIIA which was implemented by Croatian Zagorje Museums together with the national (Krapina-Zagorje County) and Slovenian partners, The Centre for traditional crafts and skills was opened at the Museum "Old Village" Kumrovec.

Establishment of the Centre for traditional crafts, knowledge and skills was quite a challenge for the employees. They made a work plan which primarily included field trips, registration of existing traditional crafts, knowledge, skills and practices and good cooperation, both with

2. Centar INDOK- izrada baze podataka koja daje sadašnji prikaz stanja te opis novonastalih promjena izazvanih socioekonomskim utjecajima. Takva sveobuhvatna baza podataka može koristiti stručnjacima iz područja baštine i turizma za razne analize, izradu kartografskih prikaza, izradu prijedloga očuvanja i zaštite nekog segmenta nematerijalne baštine, ali i kao podloga za daljnja istraživanja usmjerena na odabranu temu (na primjer: izrada češljeva od kravljeg roga).
3. Komunikacijska uloga- rad na prezentaciji i popularizaciji tradicijskih obrta, znanja i vještina. Ova uloga Centra podrazumijeva organizaciju radionica nematerijalne baštine, postavljanje tematskih muzejskih izložbi, sudjelovanje na prigodnim sajmovima, suradnju s obrazovnim institucijama, turističkim agencijama i tour operaterima⁴.

Budući korisnici Centra - stručnjaci u području tradicijske baštine i kulturnog turizma, moći će se osloniti na Centar u razvoju svojih programa i turističke ponude koja će podrazumijevati i ponudu koja će sa-

masters of traditional crafts and with the holders of knowledge, connoisseurs of art and customs. Based on fieldwork, the Centre was able to make a database of traditional crafts, skills, knowledge and practices in the Krapina-Zagorje County in co-operation with external partners. For so conceived plan of the Centre, the next logical step was to indicate the role and tasks of the Centre for traditional crafts and skills, i.e. to make the development plan, which included:

1. Work in the field - continuous examination of the state of preservation of traditional heritage - information about masters of traditional crafts and connoisseurs of traditional knowledge and skills in the area of the County. Field research involved the collection of digital and photographic documentation as well.
2. INDOK Centre – creating the database that provides current state status and entry of emerging changes caused by socio-economic impacts. This comprehensive database can be used by experts in the field of heritage and tourism for various analyzes, cartographic representations development, making proposals to preserve and protect a segment of intangible heritage, but also as a foundation for further research focused on a selected topic (for exam-

⁴ Manda Horvat, *Razvojni plan i program rada Centra za tradicijske obrte i vještine*, Kumrovec, 2008.

državati organizirane radionice nematerijalne baštine u trajanju od dva do pet dana u kojima će polaznici pod stručnim vodstvom majstora pojedinog obrta stjecati nova znanja i vještine.

Cilj projekta *Craftattract* bio je i ostaje očuvati tradicijsku, kako materijalnu tako i nematerijalnu baštinu (obrte, vještine i znanja), povezati prekogranična područja i bilježiti zajedničko baštinsko blago, koje će služiti kao podloga za daljnji razvoj.

Zahvaljujući takvoj koncepciji koja govori o održivom razvoju tradicijske baštine, mogućnosti prijenosa znanja na mlađe generacije i sve zainteresirane, s mogućnošću samozaopšljavanja ili pak u suradnji sa strukovnim školama na prostoru KZZ-a nadopunjavati stečena znanja, projekt *Craftattract* primio je niz nagrada i priznanja od kojih je potrebno istaknuti:

1. Godišnju nagradu Hrvatskog muzejskog društva za 2008. godinu stručnom timu Muzeja Hrvatskog zagorja u sastavu: Goranka Horjan, autorica idejne koncepcije projekta; Branka Šprem Lovrić, viši konzultant; Tihana Lovrić, voditeljica baze podataka; Mladen Kuhar, asistent etnolog. Nagrada je dodijeljena na Međunarodni dan muzeja, 18. svibnja 2009. godine u Muzeju za umjetnost i obrt u Zagrebu.

ple: making combs from cow horn).

3. Communication role - work on presentation and popularization of traditional crafts and skills. This role of the Centre involves organization of intangible heritage workshops, setting up themed museum exhibitions, participation at appropriate fairs, cooperation with educational institutions, travel agencies and tour operators⁴.

Future users of the Centre - experts in the field of traditional heritage and cultural tourism, will be able to rely on the Centre to develop their programs and tourist offer, including an offer that will involve organized workshops on intangible heritage lasting for two to five days in which trainees under expert guidance of trade masters will acquire new knowledge and skills.

The aim of the project *Craftattract* was and still is to preserve traditional, both tangible and intangible heritage (crafts, skills and knowledge), to connect cross-border areas and to record mutual heritage treasure, which will serve as a basis for further development.

Thanks to such concept on sustainable traditional heritage development, which is able to transfer

⁴ Manda Horvat, *Razvojni plan i program rada Centra za tradicijske obrte i vještine*, Kumrovec, 2008

Konferencija Craftattract – tradicijski obrti, nove atrakcije za kulturni turizam pod pokroviteljstvom FSK, Kumrovec, 2011. godine

The Conference Craftattract – traditional crafts, new attractions for cultural tourism, under patronage of FSK, Kumrovec, 2011

2. Projekt je predstavljen na smotri nagrađenih projekta „THE BEST IN HERITAGE“ u rujnu 2010. g. u Dubrovniku i time je uvršten u Klub izvrsnosti, za što je dobio priznanje.
3. Rezultati projekta CRAFTATTRACT pomogli su i pri izradi dosjea za prijavu dva elementa nematerijalne baštine na Reprezentativnu listu nematerijalne baštine UNESCO-a. Ministarstvo kulture koristilo je rezultate projekta prigodom izrade dosjea na kojemu je radila i voditeljica projekta CRAFTATTRACT, Goranka Horjan. Muzejima Hrvatskog zagorja uručeno je i priznanje za doprinos prigo-

knowledge to younger generations and all the others interested in it, with the possibility of self-employment, or to complement their knowledge in cooperation with vocational schools in the area of KZ County, the project CRAFTATTRACT received numerous awards and recognitions; we need to point out some of them:

1. Annual Award of the Croatian Museum Association for the year 2008 to the professional team of the Museum of Croatian Zagorje, consisting of: Goranka Horjan, author of the project ideological conception; Branka Šprem Lovrić, Senior Consultant; Tihana Lovrić, head of database and Mladen Kuhar, assistant - ethnologist. The award was presented on the International Museum Day, May 18, 2009 at The Museum of Arts and Crafts in Zagreb.
2. The project was presented at the festival of awarded projects “THE BEST IN THE HERITAGE” in September 2010 in Dubrovnik and thus, it has been included in the Excellence Club, for which it received recognition.
3. The results of the project CRAFTATTRACT helped in preparing the dossier for registration of the two elements of intangible heritage in the Representative List of the In-

dom izrade dosjea za Tradicijske drvene igračke Hrvatskog zagorja, a u studenom 2010. upisan je i element Medičarstvo SZ Hrvatske na UNESCO-vu listu.

4. Na Međunarodnom filmskom festivalu PRIMUS 2012., u Ptuj, u kategoriji Igrani film s povijesnom tematikom film Tradicijski obrti i vještine Krapinsko-zagorske županije dobio je još jedno priznanje.

Vrijednost i važnost projekta *Craftattract – tradicijski obrti – nove atrakcije za kulturni turizam* 2011. godine prepoznala je ne samo Međunarodna zaklada – Foruma slavenskih kultura, pod čijim se okriljem i njihovim sufinanciranjem projekt nastavlja i širi u regiji, već i Ministarstvo turizma, Hrvatska obrtnička komora, kao i Obrtnička komora Krapinsko-zagorske županije, koja u širenju i održivosti projekta participira uključivanjem obrtnika koji postaju mentori i predavači polaznicima radionica nematerijalne baštine.

Centar za tradicijske obrte, znanja i vještine 2012. godine nastavlja rad na edukaciji interesenata za tradicijsko obrtništvo organizacijom dviju radionica nematerijalne baštine na temu *Izrada licitara*, pod mentorstvom majstorice Marine Budimir, za turističke djelatnike središnje i jugoistočne Europe, i lončarske radio-

tangible Cultural Heritage by UNESCO. The Ministry of Culture used the project results when drafting the dossier on which Goranka Horjan, CRAFTATTRACT project manager, was working. Croatian Zagorje museums were awarded and recognized for their contribution during the preparation of the dossier for Traditional wooden toys from Croatian Zagorje; in November 2010, the element Gingerbread from NW Croatia, was added on the UNESCO list.

4. At The International Film Festival PRIMUS 2012 in Ptuj, in the category of film with historical themes, the movie Traditional crafts and skills of Krapina-Zagorje County received another award.

The value and importance of the project *Craftattract - traditional craftsmanship - new attraction for cultural tourism* was recognized in 2011, not only by the International Foundation - Forum of Slavic cultures, under whose auspices and with their co-financing the project is being continued and expanded in the region, but also by the Ministry of Tourism, the Croatian Chamber of Trades and Chamber of Krapina-Zagorje County Crafts, which participates in spreading and sustainability of the project by involving craftsmen who become mentors and trainers of

nice *Od oblikovanja glinenih posuda na nožnom lončarskom kolu do gotovih proizvoda* pod mentorstvom lončara Ivana i Ankice Kovačić.

Od samog početka projekta *Craftattract* do današnjih dana partnerstvo se proširilo na mnogobrojne ustanove diljem JI Europe. Do 2013.g. potpisnici ugovora o suradnji s Muzejima Hrvatskog zagorja, kao nositeljem projekta u regiji JI Europe do današnjih dana su: *1.muzejske ustanove iz Hrvatske*: Etnografski muzej, Zagreb, Etnografski muzej Istre, Pazin, Muzej Moslavine, Kutina i Muzej grada Iloka; *2.muzejske ustanove i fakultet iz Slovenije*: Pokrajinski muzej Murska Sobota, Murska Sobota, Pokrajinski muzej Ptuj-Ormož, Fakultet za turistične studije, Univerza na primorskem, Portorož, Javni zavod Kozjanski park, Podsreda i Muzej na prostem, Rogatec; *3.muzejske ustanove i fakultet iz Srbije*: Muzej na otvorenom „Staro selo“ Sirogojno, Centar za muzeologiju i heritologiju Filozofskog univerziteta u Beogradu, Etnografski muzej, Beograd i Narodni muzej „Zaječar“, Zaječar; *4.muzejske ustanove iz Bosne i Hercegovine*: Muzej Hercegovine, Mostar i Muzej Republike Srpske, Banja Luka; *5.muzejske ustanove iz Makedonije*: N. U. Zavod i muzej, Bitola i N. U. Zavod i muzej, Ohrid i *5.muzejska ustanova iz Bugarske*: Etnografsko arhitektonski kompleks, EMO – Etar, Gabrovo.

intangible heritage workshops' participants.

In 2012, The Centre for traditional crafts, knowledge and skills continued working on education of those interested in traditional crafts; it organized two workshops on the topic of intangible heritage - *Making gingerbread*, mentored by master Marina Budimir for tourism professionals in Central and Eastern Europe, and a pottery workshop *From shaping clay pots on foot potter's wheel to finished products* under the supervision of potters Ivan and Ankica Kovačić.

From the very beginning of the project to the present day, CRAFTATTRACT partnership has expanded to numerous institutions across Southeast Europe. Up to 2013, signatories to the Agreement on cooperation with the museums of Croatian Zagorje, as the project carriers in SE Europe to date are: *1. museum institutions from Croatia*: Ethnographic Museum, Zagreb Ethnographic Museum of Istria, Pazin, Museum of Moslavina, Kutina and Museum of Ilok; *2. museum institutions and faculty from Slovenia*: Regional Museum of Murska Sobota, Murska Sobota, Regional Museum Ptuj-Ormož, Faculty for Tourism Studies, University of Primorska, Portoroz, Public Department Kozjanski park, Podsreda and Space museum, Rogatec; *3. museum institutions and faculty from Serbia*: Open Air Museum "Old Village" Sirogojno, Centre for Museology and Heritology Faculty of Philosophy, University of Belgrade, the Ethnographic Museum,

Umjesto zaključka

Tijekom šezdeset godina djelovanja Muzeji Hrvatskog zagorja - Muzej „Staro selo“ Kumrovec bio je organizator i domaćin nekoliko domaćih i međunarodnih skupova, okruglih stolova i konferencija:

1. Skup konzervatora i restoratora Jugoslavije, Kumrovec, studeni 1983.
2. Međunarodni skup Položaj i funkcioniranje etno muzeja na otvorenom u Republici Hrvatskoj s mogućim uzorima u Europi, Kumrovec, 29. i 30. svibnja 1997.
3. Radna konferencija ICOM – AEOM (Europskog društva muzeja na otvorenom) Od ideje do autentičnosti, Kumrovec, 4. - 7. rujna 2002.
4. Međunarodni simpozij Autentičnost i memorijalna mjesta: problemi, potencijali, izazovi, Kumrovec, lipanj 2005.
5. Međunarodna konferencija i okrugli stol na temu Tradicijski obrti - izazov za kulturni turizam, 30. - 31. siječnja 2008.
6. Međunarodni skup i okrugli stol na temu CRAFTATTRACT - nove atrakcije za kulturni turizam. Višednevna događanja bila su posvećena promociji i očuvanju nematerijalne kulturne baštine s naglaskom

Belgrade and the National Museum “Zajecar” Zajecar; 4. *museum institutions from Bosnia and Herzegovina*: The Museum of Herzegovina, Mostar and the Museum of Republic of Srpska, Banja Luka; 5. *museum institutions from Macedonia*: NU Institute and Museum, Bitola and NU Institute and Museum, Ohrid and 5. *museum institutions from Bulgaria*: Ethnographic architectural complex, EMO - Etar, Gabrovo.

Instead of Conclusion

Over sixty years of their existence, the Museums of Croatian Zagorje – the Museum “Old Village” Kumrovec organized and hosted several national and international conferences, round table discussions and conferences:

1. Meeting of conservators and restorers of Yugoslavia, Kumrovec, November 1983
2. International Conference: Position and operation of ethno open-air museums in Croatia with possible models across Europe, Kumrovec, May 29 and 30, 1997
3. Working Conference ICOM - AEOM (Association of European Open-air Museums): From an Idea to Authenticity, Kumrovec, September 4 – 7, 2002
4. International Symposium: Authenticity and Memorial Sites - problems, potentials, challenges, Kumrovec, July 2005

na tradicijskim obrtima i vještinama. Skup su podržali predstavnici Obrtničke komore KZZ-a, Ceh tradicijskih i umjetničkih obrta KZZ-a, Krapinsko-zagorska županija, Turistička zajednica Krapinsko-zagorske županije, kao i Hrvatska obrtnička komora i Forum slavenskih kultura, Gornja Stubica, Kumrovec, 3. - 5. studenog 2011.

Uz navedena priznanja koje je za svoje djelovanje dobio Centar za tradicijske obrte i vještine potrebno je spomenuti bar neka priznanja i zahvalnice koje je Muzej „Staro selo“ Kumrovec tijekom proteklih godina dobio od sljedećih institucija:

1. Hrvatska turistička zajednica, TZ Krapinsko-zagorske županije, u okviru ekološko- edukativne akcije Volim Hrvatsku Muzeju „Staro selo“ Kumrovec dodjeljuje priznanje *Zeleni cvijet* sa zlatnim znakom za opću uređenost i uređenost okoliša, kao najuređeniji okoliš Muzeja Krapinsko- zagorske županije
2. Hrvatska turistička zajednica u okviru ekološko-edukativne akcije Volim Hrvatsku dodjeljuje priznanje *Zeleni cvijet* 2002. Muzeju „Staro selo“ Kumrovec za uređenost, okruženje i okoliš muzeja, Varaždin, 31. prosinca 2002.godine.

5. International Conference and roundtable discussion on the topic of Traditional crafts - challenge for cultural tourism, January 30 – 31, 2008
6. International Conference and roundtable discussion on CRAFTATTRACT - new attraction for cultural tourism. A variety of events were dedicated to the promotion and preservation of intangible cultural heritage, with a focus on traditional crafts and skills. The conference was supported by representatives of the KZ County Chamber of Crafts, the KZ County Guild of traditional arts and crafts, Krapina-Zagorje County, the Tourist Board of Krapina-Zagorje County, as well as Croatian Chamber of Trades and the Forum of Slavic cultures, Gornja Stubica, Kumrovec, November 3 – 5, 2011

In addition to these awards that the Centre received for its work on traditional crafts and skills, it is necessary to mention at least some recognition and thanks that the Museum “Old Village” Kumrovec received during the past years from the following institutions:

1. Croatian National Tourist Board, TB Krapina-Zagorje County, within the environmental education campaign Love Croatia, awarded the Museum “Old Village” Kumrovec the *Green flower* with

3. Hrvatska turistička zajednica, TZ Krapinsko-zagorske županije u okviru ekološko-edukativne akcije Volim Hrvatsku dodjeljuje priznanje Zeleni cvijet s brončanim znakom Muzejima Hrvatskog zagorja – Muzeju „Staro selo“ Kumrovec za sadržajnost i kvalitetu turističke ponude, Krapinske Toplice, rujan 2009. godine.

Sva ta priznanja, način rada, promoviranja i prezentiranja sadržaja Muzeja „Staro selo“ Kumrovec, ponuda obogaćena muzejsko-edukativnim programima, radionicama nematerijalne baštine, prikazom narodnih običaja i događanja (Trikralski zvjezdari, Fašničke spelancije, Ophodi Jure zelenog, Zagorska svadba, Subota u Etno selu koja se na prostoru muzeja organiziraju u suradnji s TZ Općine Kumrovec, udrugama i KUD-ovima koji djeluju na području Krapinsko-zagorske županije) pridonijela su nominaciji Muzeja za Europsku destinaciju izvrsnosti (EDEN) u Ninu 29. ožujka 2011. godine te ulazak Muzeja među prvih pet destinacija izvrsnosti u Republici Hrvatskoj koje promiču modele održivog razvoja turizma kroz Europsku zajednicu.

Bez obzira na dnevno politička strujanja, od svog osnutka 21. veljače 1953. godine Muzej „Staro selo“ Kumrovec uvijek je bio pokretač novih oblika kulturnog djelovanja, s

golden sign for general arrangement and the arrangement of the environment, as the most beautifully shaped museum environment of Krapina-Zagorje County.

2. Croatian National Tourist Board, as part of environmental education campaign Love Croatia, awarded the Museum “Old Village” Kumrovec the *Green flower* 2002 for arrangement, environment and the Museum surroundings, Varazdin, December 31 2002.
3. Croatian National Tourist Board, TB Krapina-Zagorje County, within the environmental education campaign Love Croatia, awarded the Croatian Zagorje Museums - Museum “Old Village” Kumrovec the *Green flower* with bronze sign for substantiality and quality of tourist offer, Krapinske Toplice, September 2009.

All these awards, way of work, promoting and presenting the contents of the Museum “Old Village” Kumrovec, the offer that includes museum educational programs, intangible heritage workshops, display of folk customs and events (St. Three Kings’ Chaldeans, Fašnik Carnival, Processions of George Green, Zagorje wedding, Saturday at Ethno village - all of which are organized in the Museum in collaboration with the Tourist Board of Kumrovec, asso-

naglaskom na podizanju opće svijesti o vlastitoj vrijednosti i identitetu. A spoznaja o vlastitom identitetu spoznaja je i o neprocjenjivim vrijednostima materijalne i nematerijalne kulturne baštine, ne samo žitelja Kumrovca, Krapinsko-zagorske županije i Hrvatskog zagorja, već i Republike Hrvatske. Muzej „Staro selo“ Kumrovec je tijekom proteklih šezdeset godina svoga djelovanja, ali i u buduće će, svoje aktivnosti mijenjati i prilagođavati potrebama posjetitelja i vremena u kojem djeluje i u kojem će djelovati, a da ne izgubi onu osnovnu značajku, a to je poslanje muzeja. Sve njegove aktivnosti bit će usmjerene valorizaciji tradicijskih vrijednosti prezentiranih na nov način, koje promiču i podrazumijevaju modele održivog razvoja kulturnog turizma kroz Europsku zajednicu, blisku posjetiteljima 21. stoljeća.

ciations and cultural societies that operate in the area of Krapina-Zagorje County) contributed to the nomination of the Museum for the European Destination of Excellence (EDEN) in Nin on March 29, 2011 and the entry of the Museum among the top five destinations of excellence in Croatia that promote sustainable tourism development models across the European community.

Regardless of daily political streams, since its foundation on February 21, 1953, the Museum “Old Village” Kumrovec has always been a driver of new forms of cultural activity, with a focus on raising public awareness of self-worth and identity. And knowledge of self identity is knowledge of invaluable tangible and intangible cultural heritage, not only of residents of Kumrovec, Krapina-Zagorje County and Croatian Zagorje, but the whole population of Croatia. During the last sixty years of its operation, The Museum “Old Village” Kumrovec has changed and adapted to the needs of visitors and the time in which it operates; such practice will continue in the future as well, without losing its basic feature, which is the mission of the museum. All its activities will be directed towards evaluation of traditional values presented in a new way, which promotes and includes models of sustainable development of cultural tourism in the European Union, familiar to the visitors of 21st century.

Драган Цицварић

Музеј на отвореном „Старо село“ Сирогојно, кустос

Дипломирао 2006. године на Филозофском факултету у Београду на Одељењу за етнологију и антропологију. У Музеју на отвореном „Старо село“ у Сирогојну запослен од 2008. године. Уређује аудио-визуелну документацију Музеја, организује изложбе и програме. Организатор Међународног музичког фестивала „Свет музике“ од 2011.године.

Dragan Cicvarić

The open air museum „Old Village“ Sirogojno, curator

Graduated from University of Belgrade, Faculty of Philosophy, Department of ethnology and anthropology. Works as a curator in the Open air museum „Old Village“ since 2008. He is in charge for audio-visual documentation of the museum.

He organizes programmes and exhibitions as well. He is the organizer of international music festival „World of music“ which is hapening in the museum since 2011.

АБСТРАКТ

Традиционална музика подложна је променама и модификацијама, али представља витални део нематеријалног културног наслеђа. Међутим, презентовање музичке традиције на фестивалима, радионицама и концертима често је претерано стилизовано и идеализовано. Музеј на отвореном „Старо село“ у Сирогојну је 2011. године покренуо фестивал традиционалне музике, под називом „Свет музике“. Овакви фестивали се организују у многим музејима на отвореном широм Европе. Са покретањем фестивала суочили смо се са бројним питањима везаним за традицију, традиционалну музику, њене модификације, али и начине презентовања.

ABSTRACT

Traditional music is in the processes of constant changes and modifications but, nevertheless, represents the vital part of intangible cultural heritage. However, presenting traditional music at festivals, workshops and concerts is often stylized and idealized. In 2011, the Open air museum "Old Village" in Sirogojno launched a festival of traditional music called "World of Music". Such festivals are organized in many open-air museums in Europe. Launching the festival, we faced number of issues related to tradition, traditional music, its modifications and presentation.

THE “WORLD OF MUSIC” IN THE “OLD VILLAGE”

Традиционална музика

Традиционална музика је део народног стваралаштва и траје уз мање или веће промене и модификације. Она садржи у себи различите сазнајне и симболичке функције и учествује у стварању националног идентитета. Лоран Обер под музичком традицијом неког друштва подразумева „скуп његових музичких знања, пракси и репертоара у циљу јасно издвојеног, целовитог, а некад и затвореног културног поља; она обухвата њихово значење и улогу у окружењу где су настали, њихов историјски развој са појединим фазама и преображајима, као и догађаје или утицаје који су тај развојни процес условили. Дакле, музика, осим што је производ једне културе, такође постаје и активни чинилац који ту културу конструише, а кроз њу и одређене етничке идентитете.“¹

У антрополошкој литератури народно стваралаштво означава са

Traditional Music

Traditional music is a part of folk art and lasts more or less altered and modified. Since music comprises a number of cognitive and symbolic functions, it participates in the creation of national identity. Laurent Aubert defines musical tradition of a society as “a collection of its musical knowledge, practice and repertoire aiming at creating clearly separate, comprehensive, and sometimes closed cultural field; it covers their meaning and role in the environment where they originated, their historical development with various stages and transformations, as well as events and influences that caused the development process. So, the music, apart from being product of a culture, has become an active factor that constructs culture, and thus certain ethnic identities, as well.”¹

The ethnological-anthropological and folklore literature denote

1 Марија Ристивојевић, „Улога музике у конструкцији етничког идентитета“, Етнолошко-антрополошке свеске 13, Београд 2009. стр.118

1 Marija Ristivojević, “Uloga muzike u konstrukciji etničkog identiteta”, in: *Ethnological and Anthropological Volumes 13*, Belgrade 2009, p. 118

једне стране свеукупност фолклорне традиције, али и естетско поимање фолклора. Бојан Жикић сматра да постоји граница између народне уметности, у којој преовлађују естетске и тржишне функције, и народног стваралаштва, које је у свом естетизованом и примењеном облику творевина заједнице у којој је настала. Схватање фолклорног стваралаштва и уметности зависи од перцепције порука и ставова пошиљалаца и прималаца као двоструких интерпретатора.² Међутим, често смо у прилици да посматрамо традиционалну музику као непроменљиву чињеницу, као нешто што постоји као датост, док су нове фолклорне форме нешто што се од тих традиционалних облика нужно разликује самим тим што је „ново“. Традиционална музика се некада изводила уз обичаје и праксе које се више не примењују у народу, тако да данас функција и једне и друге музичке форме излази из сфере реалне употребе и добија естетску и тржишну функцију.

За разлику од уметничке музике, традиционалну музику дефинише стална променљивост, јер она „у себи садржи оно што је наслеђено и оно што произилази из особина самог свирача. Он се тако јавља

folk creativity as the totality of folk tradition, from one side and aesthetic understanding of folklore on the other one. Bojan Žikić believes that there is a line between folk art, in which aesthetic and marketing features prevail, and folk creativity which in its aesthetic and applied form is a creation of the community it originated from. Understanding of folklore creativity and art depends on perception of messages and attitudes of senders and recipients as double interpreters.² However, we are often able to observe the traditional music as an immutable fact, something that exists as a given, while new folk forms necessarily differ from these traditional forms by virtue of being “new”. Traditional music was once performed along with the customs and practices that are no longer applicable in the nation, and today the functions of both musical forms get out of the real use sphere obtaining aesthetic and market position.

Unlike art music, traditional music is defined by constant changeability because it “contains what is inherited and what follows from the properties of a music player. He appears in the performing and creative role, but it should be noted that his playing is never much different or revolutionary compared to the tradi-

2 Мирослава Лукић Крстановић, „Фолклорно стваралаштво у бирократском коду“, у: *ГЕИ САНУ* LII, Београд 2004. стр.54

2 Miroslava Lukić Krstanović, “Folklorno stvaralaštvo u birokratskom kodu” , in: *GEI SANU* LII, Belgrade, p. 54

у извођачко-стваралачкој улози, с тим што, треба истаћи, његово свирање никад није много различито, рекло би се револуционарно, у односу на оно традиционално, што и није чудно, будући да развој на плану традиције никада није нагао, већ је поступан³, али додали бисмо и сасвим природан и разумњив јер је немогуће „конзервирати“ и замрзнути једно време и културни контекст у коме је ова врста музике извођена. Према томе, значај музике као социокултурног феномена, проистиче из сагласја које се остварује између музике и културног контекста приликом кога музика постаје процес унутар кога се комешају различита значења која одређују како сам концепт музике, тако и друштво и културу. Тако да традиционална музика не може бити временски немерљива, и неподложна генерацијским корекцијама, и просторним одређењем. Основне смернице у перцепцији музике пружа културна средина у оквиру које појединац учи шта је музика, односно како се музика у свету око себе препозна, које праксе са тим појмом да повеже.⁴

3 Димитрије О. Големовић, „Човек као музичко биће“, Библиотека XX век, Београд, 2006. Стр. 172-173

4 Марија Ристивојевић, „Проучавање музике у антропологији“, Етноантрополошки проблеми, н.с. год.7, св.2, Београд, 2012. стр.472

tional one, which is not surprising since the development in the field of tradition is never abrupt, but is gradual³, but we would add, it is also quite natural and understandable because it is impossible to “cure” and freeze one time and cultural context in which this type of music was performed. Therefore, the importance of music as a socio-cultural phenomenon arises from agreement between music and cultural context where music becomes a process in which different meanings mix and thus determine the concept of music, but also society and culture. Traditional music cannot be immeasurable by time; it is subject to generational corrections and spatial attributes. Basic guidelines in music perception are provided by cultural environment in which an individual learns what music is, how music is recognized in the world around us and what practices are related to the term.⁴

Transmission of traditional music

Traditional music changes inevitably and its artists have always been influenced by different musical

3 Dimitrije O. Golemović, *Čovek kao muzičko biće*, Belgrade: Volume XX century 2006, p. 172-173

4 Marija Ristivojević, “Proučavanje muzike u antropologiji”, in: *Etnoantropološki problemi*, n.s. year 7, vol.2, Belgrade 2012, p. 472

Преношење традиционалне музике

Традиционална музика се неизбежно мења и на њене извођаче су одувек утицали различити музички правци. Када је реч о српској традиционалној музици пратимо промене почевши од средњовековне и барконе музике коју су преносили трубадури са караванима, па до оријенталних ритмова и инструмената, све до блуза, џеза и америчког и европског фолка и данашње електронске музике. Осим извођача који користе утицаје различитих култура у процесу стварања или презентовања музике, постоје и музичари који покушавају да пронађу аутохтоне музичке корене уз помоћ музичких образаца и аутентичних инструмената из традиционалног наслеђа. У сваком случају и једни и други представљају музичку традицију данас и представљају (мање или више успешно) чуваре и промотере нематеријалног културног наслеђа.

Према дефиницији УНЕСКО-а, у елементе нематеријалног културног наслеђа убрјамо и извођачке уметности међу којима су су традиционална музика и плес. Када представљамо традиционалну музику као део нематеријалног културног наслеђа, морамо водити рачуна да елементи који се представљају буду и даље присутни у народној традицији и пракси. „Иако

styles. As for the Serbian traditional music, we can track its changes starting with medieval and baroque music passed by troubadours, then oriental rhythms and instruments, followed by blues, jazz, American and European folk and, finally, electronic music today. Apart from artists who use influence of different cultures in their creation or presentation of music, there are musicians who are looking for autochthonous musical roots with musical forms and authentic instruments of traditional heritage. In any case, they both represent musical tradition and today, more or less successfully, guardians and promoters of intangible cultural heritage.

According to the UNESCO definition, the elements of intangible cultural heritage also include performing arts with traditional music and dance. Talking about traditional music as part of the intangible cultural heritage, we must take into account that the elements that are presented still exist in the folk tradition and practice. “Although the tendency of the Convention on the protection of intangible cultural heritage is to protect live practice as intangible cultural heritage, i.e. the one that exists in local communities today, we see that on the UNESCO list, as well as on national lists of intangible cultural heritage, there are many elements that are “alive” in a very problematic way, or at least not in the way it is pre-

је тежња *Конвенције о заштити нематеријалног културног наслеђа* да се као нематеријално културно наслеђе штити жива пракса, дакле она која у локалним заједницама функционише данас, видимо да се и на УНЕСКО листи, као и на националним листама нематеријалног културног наслеђа, налазе многи елементи који су „живи“ на врло проблематичан начин, или бар не онако како је то на листама представљено.⁵ На пример, не можемо представити свирање на гајдама као део нематеријалног наслеђа западне Србије јер се оваква свирка врло ретко изводи у овом крају (повремено, наменски на неким фолклорним манифестацијама), док је, са друге стране, традиционално двогласно певање „извика“ и даље веома заступљено у локалним заједницама преко различитих удружења и бројних појединачних извођача и певачких група који знања и песме преносе и својим млађим наследницима.

Погрешан приступ традиционалној музици води и до искривљеног виђења традиције, тј. до појаве фолклоризма. Фолклоризам би могао да се дефинише као искривљена интерпретација традиционалне културе. Ова појава се различитим облицима и примењује у псеудо-научне, комерци-

sentated on the lists.”⁵ For example, we cannot introduce playing the bagpipes as part of the intangible heritage of Western Serbia because this type of music has not been practiced in this area for a long time, except occasionally and on purpose at some folklore events, while, on the other hand, the traditional two-voice singing, so called “crying out aloud”, is still highly present in local communities in various associations and quite a number of individual artists who transfer knowledge and songs to their heirs.

Wrong approach to traditional music leads to distorted perception of tradition, i.e. the appearance of folklorism. The folklorism could be defined as a distorted interpretation of traditional culture. This phenomenon is applied in different forms in pseudo-scientific, commercial, patriotic, propaganda and other purposes. One of the aspects of folklorism is equalization of traditional music concept and folk art in general with rural life and rural idealized creations. They are often striving to define such folk creativity clearly, to protect and preserve in the form of concept, and to be expressed through the “absolute” value constancy and immutability. As reported by Miroslava Lukić Krstanović “this desire sets it apart from the sphere

5 Љиљана Гавриловић, *Музеји и границе моћи*, Библиотека ХХ век, Београд, 2006. стр.166.

5 Ljiljana Gavrilović, *Muzeji i granice moći*, Belgrade 2006, Volume XX century, p. 166

јалне, патриотске, пропагандне и друге сврхе. Један од видова фолклоризма је и изједначавање концепта традиционалне музике и народног стваралаштва уопште, искључиво са сеоским животом и идеализованим сеоским стваралаштвом. Често се јавља и тежња да се овакво фолклорно стваралаштво јасно дефинише, заштити и сачува у облику концепта, и да се исказује кроз „апсолутну“ вредност постојаности и непроменљивости. Како пише Мирослава Лукић Крстановић, та тежња га издваја из сфере реалне употребе обликујући га у „јавно добро“ са елементима фетишизације и стилизације.“⁶

World Music и Свет музике

Када говоримо о презентовању и „оживљавању“ традиционалне музике, долазимо до термина *World Music*, или како се код нас најчешће користи, „етно музика“.

World Music представља аутентичну музику једног народа коју савремени извођачи изводе на традиционалним инструментима и труде се да пренесу звук из грађе коју чине стари облици традиционалне музике у модеран музички израз. Ови извођачи интерпретирају традиционалну музику у оном

of its real use, shaping it into a `public good` with elements of fetish and stylization.”⁶

World Music and “The World of Music”

When we talk about presentation and “revival” of traditional music, we come to the term World Music or “ethno music”, the term most often used here. World Music is the authentic music of a nation, performed by contemporary artists on traditional instruments trying to bring the sound of the old forms of traditional music to modern musical expression. These artists interpret traditional music in the form in which it once existed and try to reproduce it as closely as possible. World Music includes music that has traditional tunes, but is played on modern instruments or is altered in production or structurally. The roots of both directions are found in traditional music, which was recorded and preserved in archives and museums, and the mission of “The World of Music” is just deliverance of this kind of music from the chains of museum folklore and elimination of the devastating impact of contemporary pop or folk music on musical tradition. “Reviving musical heritage of

6 Мирослава Лукић Крстановић, „Фолклорно стваралаштво у бирократском коду“, *ГЕИ САНУ* LII, Београд 2004. Стр.55.

6 Miroslava Lukić Krstanović, “Folklorno stvaralaštvo u birokratskom kodu”, in: *GEI SANU* LII, Belgrade, p. 55

облику у коме је некад постојала и труде се да је што верније репродукују, али *World Music* обухвата и музику која садржи традиционалне мелодије, али се изводи на савременим инструментима или је продукцијски и структурално промењена. Корени и једног и другог правца налазе се у традиционалној музици која је забележена и сачувана у архивима и музејима, а мисија „Музике света“ је управо издвајање ове музике из окова музејског фолклора или, са друге стране, елиминисање погубног утицаја савремене поп или фолк музике на музичку традицију. “Оживљавање музичког наслеђа села подразумева да се из грађе коју чине запамћени или на други начин сачувани примери старе народне музике издвоји један музички супстрат, један етнички музички образац”.⁷ Светлана Спајић⁸ истиче: „ сваки народ има своје законийосйи и

village means that from the materials that are remembered or otherwise preserved examples of ancient folk music a musical substrate is extracted, an ethnic musical form”⁷ - as Svetlana Spajic⁸ says, each nation has “its own laws and forms” - that actualizes in different times and circumstances, by different tools and techniques so that we can actualize it today, as well. However, this pattern is not only a distinctive combination of tones and rhythms, musical structure that is different from some other in formal features, thanks to which we recognize it as `ours`, but also has its own spiritual configuration, it is a musical matrix, i.e. as the in these talks it is often said music `root` or `source` of a being belonging to a nation, something that has long been called `the spirit of the people`.”⁹

7 Иван Чоловић, *Еџно*, Библиотека XX век, Београд, 2006. стр. 259.

8 Светлана Спајић један је од водећих уметника на пољу српске архаике. Особеност њеног певачког и уметничког развоја јесте савладавање изворног, усменог начина усвајања различитих традиционалних певачких и изражајних идиома, у селима, учећи од најбољих аутентичних певача. Њени наступи одликују се врхунском интерпретацијом старе српске сеоске традиције и нетемперованог а *cappella* певања које подразумева јединствене вокалне технике и орнаментације које се разликују од једног до другог

7 Ivan Čolović, *Ethno*, Belgrade: Volume XX century, 2006, p.259

8 Svetlana Spajic is one of the leading artists in the field of Serbian archaic music. The specificity of her vocal and artistic development is mastering original unwritten ways of adopting of different traditional singing and expressive idioms in villages by learning from best authentic singers. Her performances are characteristic for its master interpretation of old Serbian village traditions and a *cappella* singing which implies unique vocal techniques and ornamentations which are different from part to part of Balkans` peninsula (www.svetlanaspajic.com).

9 Ivan Čolović, *ibidem*

образце, који се актуализују у разним временима и околностима, различитим средствима и техникама, па се тако може актуелизовати и данас." Међутим, тај образац није само дистинктивна комбинација тонова и ритмова, музичка структура која се од других разликује неким формалним обележјима, захвањујући којим је препознајемо као „нашу“, него он има и своју духовну конфигурацију, он је музичка матрица, односно, како се у овим причама најчешће каже музички „корен“ или „извор“ бића једног народа, онога што се одавно зове „духом народа“⁹.

Етно музика, није директно везана за сеоску културу, јер извођачи ове врсте музике углавном долазе из урбаних средина, али је традиционална музика њено извориште и основа. „Етно музика припада традицији, али је у исто време део популарне културе.

Осим тога, музичари који свирају ову врсту музике користе теме из традиционалне музике из земље из које потичу, али веома често убацују у њихове композиције инструменте или теме из других музичких традиција или стилова, тако да имамо етно џез, фолк рок итд.“¹⁰

краја широм Балканског полуострва
(www.svetlanaspajic.com)

9 Иван Чоловић, *Ibidem*

10 *Ibidem*

Ethno-music is not directly related to rural culture for performers of this kind of music mostly come from urban areas, but the traditional music is its source and basis. "Ethno-music belongs to the tradition, but at the same time, it is a part of popular culture. In addition, the musicians playing this kind of music use themes from the traditional music of their country of origin, but they often insert instruments or themes from other musical traditions and styles in their compositions, so we have ethno-jazz, folk, rock and so on."¹⁰

This kind of traditional music, whether we like it or not, represents its living and vital continuing today, and, as such, it should be presented and preserved. However, the question is whether the emotion expressed by a musician using folklore motifs can equally well be represented with the help of, for example, a synthesizer as playing the flute or kaval.

Presentation of traditional music

The events that represent folklore and traditional music often include excessive stylization, additions, and even uniformity either in terms of scenery, costumes or musical repertoire. Many festivals of folk art resemble each other, with a sim-

10 *Ibidem*

Овакав вид традиционалне музике, хтели ми то или не, представља њен живи и витални наставак данас, и као такав треба да буде презентован и сачуван. Међутим, поставља се питање: Да ли емоција коју музичар изражава користећи фолклорне мотиве може једнако добро да буде представљена уз помоћ, на пример синтисајзера једнако као свирањем фруле или кавала?

Представљање традиционалне музике

На манифестацијама које представљају народно стваралаштво и традиционалну музику често долази до претеране стилизације, дограђивања па чак и униформности било да је реч о сценографији, ношњи или музичком репертоару. Велики број фестивала народног стваралаштва личе један на други, са сличним сценариом и сценографијом. У таквој ситуацији народно стваралаштво постаје виртуелно дело – обрађено, прерађено, дограђено, изграђено у нову аутентичност.¹¹ Мирослава Лукић Крстановић сматра да корени ове појаве у Србији потичу из деведесетих година двадесетог века у време економске кризе, санкција,

11 Мирослава Лукић Крстановић, „Фолклорно стваралаштво у бирократском коду“, ГЕИ САНУ LII, Београд 2004. стр.55

ilar scenario and scenery. In such a situation, folklore becomes virtual work - processed, revised, enlarged, built a new authenticity.¹¹ Miroslava Lukić Krstanović believes that the roots of this phenomenon in Serbia originate from the 1990s, the time of economic crisis, sanctions, national-populism and patriotic megalomania; manifestations of folk art became suitable landmarks not for others, but in asserting themselves.”¹²

Traditional music and music in general, although being a product of culture, is also a factor that constitutes culture, and through culture ethnic identity of people. Creating and maintaining a pattern that has to comprise traditional music is not applicable in reality for its cultural meaning and context inevitably changes over time. “In fact, while various traditional technologies, as well as intangible heritage, that is related to lifestyles, are presented exactly as they are now applied in practice, without any disguise and imaginary idealized past, the folk elements are often packed in a form that can be seen only at festivals or events for tourists, not in real life.”¹³

11 Miroslava Lukić Krstanović, “Folklorno stvaralaštvo u birokratskom kodu”, in: *GEI SANU LII*, Belgrade, p.55

12 *Ibid*, p. 57

13 Ljiljana Gavrilović, *Muzeji i granice moći*, Belgrade: Volume XX century 2006,

националпопулизма и патриотске мегаломаније, манифестације народног стваралаштва постају погодан орјентир не према другима, већ у потврђивању себе.“¹²

Традиционална музика као и музика уопште, иако је производ једне културе, представља и чинилац који ту културу конструише, а преко културе и етнички идентитет једног народа. Стварање и одржавање једног обрасца у који треба да се обликује традиционална музика није примењив у стварности јер се њен културни и значењски контекст током времена неизбежно мења. „Наиме, док су различите традиционалне технологије, као и нематеријално наслеђе које је везано за животне стилове представљене управо онако како се данас примењују у пракси, без икаквог маскирања и замишљене идеализоване прошлости, фолклорни елементи се често представљају упаковани у облик који се може видети само на фестивалима, или приредбама за туристе, а не у стварном животу.“¹³

Музика поседује комуникацијску димензију која јој омогућава константну променљивост и да би пратили њен динамизам морамо бити укључени у њену промену посматрајући и слушајући музича-

Music has a communication dimension, which enables its constant variability and in order to track its dynamics, we must be included in its change observing and listening to musicians who remake existing or create new forms of traditional music. Music festivals, free of stylization and an established protocol, can be good indicators of change and vitality of traditional music, and visitors to the festival are, year after year, involved in the process of monitoring these changes.

Festivals of traditional music in the open air museums

Open-air museums have a remarkable ability to present traditional music concerts, workshops on traditional singing, playing and making instruments in authentic space, outdoors and on summer stages. It could be said that this way of presenting traditional music is a constant activity in a number of open-air museums in Europe and elsewhere.

- Every year in March, in the Hungarian Open air museum Szentendre there are workshops of making folk instruments, folk music school and traditional music concerts.¹⁴

12 *Ibid*, стр.57

13 Љиљана Гавриловић, *Музеји и границе моћи*, Библиотека XX век, Београд, 2006.стр.166-167

pp.166-167

14 <http://skanzen.hu/index.php>

ре који обрађују постојеће или стварају нове обрасце традиционалне музике. Музички фестивали, очишћени од стилизација и етаблираног протокола, могу да буду добри показатељи промене и виталности традиционалне музике, а посетиоци фестивала да из године у годину буду укључени у процес посматрања те промене.

Фестивали традиционалне музике у музејима на отвореном

Музеји на отвореном имају изузетну могућност да у аутентичном простору, на отвореном простору и летњим позорницама прикажу концерте традиционалне музике, радионице традиционалног певања, свирања и израде инструмената. Могло би се рећи да овакав начин представљања традиционалне музике представља сталну активност у бројним музејима на отвореном широм Европе и света. Ево неколико примера:

- У Мађарском музеју на отвореном, „Сентандреја“, током марта организују се радионице израде фолклорних инструмената, фолклорна музичка школа и концерти традиционалне музике¹⁴
- У Швајцарском музеју „Баленберг“, 13. октобра, тра-

- On October 13, in the Swiss Open air museum Balenberg, Ticino Festival “Viva il Ticino” is traditionally held. It presents traditional music, food and drink of the canton in the south of the Alps.¹⁵
- The Czech Open air museum Valaske organizes the International Romany music festival with over 200 participants. The festival presents folklore creativity of Czech Republic, Romania and Slovakia.¹⁶
- Skansen in Sweden has a long tradition in performing traditional music. Music and dance are present in the first open air museum since its founding. Traditional music and dance are on the program throughout the year, especially during the summer season. “Skansen” has its own folk orchestra which performs with musicians from around the world and makes this museum a living history location.¹⁷
- An extremely important festival of performing arts is held

¹⁴ <http://skanzen.hu/index.php>

¹⁵ <http://ballenberg.ch/en/Veranstaltungen/>

¹⁶ <http://www.romea.cz/en/entertainment/romany-music-festival-opens-in-czech-open-air-museum>

¹⁷ <http://www.skansen.se/en/artikel/folk-music-skansen>

диционално се одржава *Туђино фесѝивал „Viva il Ticino“* који презентује традиционалну музику, храну и пиће кантона јужно од Алпа.¹⁵

- У Чешком Музеју на отвореном „Валаске“ организује се *Романи инѝернационални музички фесѝивал*, на коме учествује више од 200 учесника. Фестивал презентује фолклорно стваралаштво Чешке, Румуније и Словачке.¹⁶
- У Шведском „Скансену“ извођење традиционалне музике има дугу традицију. Музика и плес су присутни у првом музеју на отвореном још од оснивања. Традиционална музика и плес је на програму током целе године, нарочито у летњој сезони. Скансен има свој фолклорни оркестар који наступа са музичарима из целог света и чини овај музеј местом живе историје?¹⁷
- Изузетно значајан фестивал извођачких уметности се одржава у румунском граду

in the Romanian city of Sibiu, in the Open air museum “As-tra”. Program participants come from more than seventy countries presenting theatre plays, performances, traditional and jazz music concerts, traditional dances, film...¹⁸

- *Melt!* Festival in Germany is very interesting. Though it is not a traditional music festival, but one with rock and electronic music, it is an excellent example of symbiosis of music and ambient space.

Посѝер за фесѝивал „Мелѝ“, 1999.

Ћогине

Melt Poster A1 1999

15 <http://ballenberg.ch/en/Veranstaltungen/>

16 <http://www.romea.cz/en/entertainment/romany-music-festival-opens-in-czech-open-air-museum>

17 <http://www.skansen.se/en/artikel/folk-music-skansen>

18 <http://www.sibfest.ro/en/a-history-of-the-festival>

Сибиу и Музеју на отвореном из комплекса „Астра“. Учесници програма долазе из више од седамдесет земаља представљајући позоришне представе, перформансе, концерте традиционалне и џез музике, традиционалне плесове, филм ...¹⁸

- Веома интересантан је и *Melt!* фестивал у Немачкој. Иако није реч о традиционалној музици већ о фестивалу рок и електронске музике одличан је пример симбиозе музике и амбијенталног простора. Фестивал се одржава у Ферополису, музеју на отвореном у коме се чувају велике индустријске машине из двадесетог века. Неке од њих су теже од 1900 тона и више од 30 метара. Фестивал се веома успешно организује од 1997. године.¹⁹

Фестивал „Свет Музике“ у Музеју на отвореном „Старо село“

Проучавајући традиционалну музику у ужичком и златиборском крају²⁰, можемо закључити да по-

18 <http://www.sibfest.ro/en/a-history-of-the-festival>

19 <http://www.meltfestival.de/>

20 Регија коју проучава Музеј на отвореном „Старо село“

The festival is held in Ferropolis, an open air museum that stores large industrial machines of the twentieth century. Some of them weigh more than 1900 tons and are taller than 30 meters. The festival has been successfully organized since 1997.¹⁹

Festival “The World of Music” at the Open air museum “Old Village”

Studying traditional music in Užice and Zlatibor region²⁰, it can be concluded that there exist vocal and instrumental tradition, dance tradition, as well as a specific form of oral tradition. The widest and most interesting field of traditional music of Užice region is vocal, which has been preserved to this day. Instrumental music is still performed on flute and double flute, rarely bagpipes, while oral tradition has been passed down through the songs that were sung to the fiddle. However, the fact is that this music used to be performed with the customs and practices that are no longer applicable among the people, so its function becomes “aesthetic and market oriented”. This “original”, functional one, linked to different habits and duties mostly

19 <http://www.meltfestival.de/>

20 The region studied by Open air museum “Old Village” Sirogojno

*Послер за музички фестивал „Свети музике“
The poster for the music festival “The World of music”*

стоји очувана вокална и инструментална традиција, играчка традиција, као и специфичан облик усмене традиције. Вокална традиција је најшира и најзанимљивија област музичке традиције ужичког краја, која је сачувана и данас. Инструментална музика и даље се изводи на фрули и двојницама, ретко на гајдама, док се усмена традиција преносила и путем песама које су певане уз гусле. Међутим, чињеница је да се ова музика изводила уз обичаје и праксе које се више не примењују у народу, тако да њена функција постаје „естетска и тржишна“. Она „изворна“ функционална, везана уз разне обичаје и послове, са нестан-

lost itself from the folk practices with the disappearance of these practices and operations. So, if we want to resurrect it for a moment (in order to record it) we can only try doing so with help of people who once cherished it. The question is whether and to what extent this awakened music is equal to the original one.”²¹ No matter the ritual function of traditional music is lost, music continues to represent culture and plays an important role in the construction of ethnic identity of the people.

The main idea of the festival “The World of Music”, which has

²¹ Dimitrije Golemović, *Narodna muzika titovoužičkog kraja*, Belgrade, GEI SANU, p. 14

*Сѣуденѣски жичани оркестар „Орфеј“
Students' string orchestra "Orpheus"*

ком тих обичаја и послова, и сама се углавном изгубила из народне праксе. Тако, ако желимо да је на тренутак оживимо (да би смо је забележили), можемо то покушати једино уз помоћ људи који су је некада упражњавали. Питање је само да ли је и у ком степену та, поново пробуђена музика, једнака оној првобитној.²¹ Без обзира што је ритуална функција традиционалне музике изгубљена, музика остаје представник културе и има важну улогу у конструисању етничког идентитета тог народа.

²¹ Димитрије Големовић, „Народна музика титовоужилког краја“, ЕИСАНУ, Београд, 1990.стр.14

been implemented in the Open-air museum “Old Village” in Sirogojno, is presentation of intangible cultural heritage, i.e. performing arts and traditional music in general. Encompassing original performance and all variations and changes that have affected traditional music, as well as a variety of musical styles with which this type of music “interfered”, we can get a more precise picture of the development and current state of traditional music. Renowned artists of Serbian traditional music, performers from the community and musicians from abroad perform at the festival “The World of Music” representing their

Свој младосћи и искусиња на Фесџивалу „Свеј музике“ у Музеју „Сџаро село“: Сџонџано заједничко извођење ђевачке групе Свџлане Сџајић и локалне вокалне групе „Рибашевке“ 2011.године

Connecting youth with experience on the “World of Music” Festival in the Museum “Old Village”: Spontaneous common performance of singing group of Svetlana Spajić and local vocal group “Ribaševke” 2011.

Основна идеја фестивала „Свет музике“, који се реализује у Музеју на отвореном „Старо село“ у Сирогојну је презентовање нематеријалне културне баштине, али извођачких уметности и традиционалне музике уопште. Обухватајући изворно музицирање и све варијације и промене које су на традиционалну музику утицале као и различите музичке стилове са којима се ова врста музике „мешала“ можемо да добијемо прецизнију слику развоја и тренутног

musical tradition and learn about the local music.

The first festival was launched in August 2011 and was organized again in the same period in 2012. “The World Music” has drawn much attention and was very well attended by the public even though the month of August was full of cultural events. Good choice of guests and interesting program attracted the attention of many visitors to the four-day festival. Visitors to the Museum responded positively to all perform-

стања традиционалне музике. На фестивалу „Свет музике“ наступају афирмисани извођачи српске традиционалне музике, извођачи из локалне заједнице и музичари из иностранства који представљају своју музичку традицију и уче овдашњу музику.

Први фестивал је почео у августу 2011. године, а организован је у истом периоду 2012. године. „Свет музике“, иако организован у августу - месецу препуном културних догађаја, изазвао је пажњу јавности. За четири дана трајања фестивала, избор различитих извођача и интересантан програм привукао је пажњу великог броја посетилаца. Посетиоци Музеја су уживали у сјајном извођењу учесника Фестивала, што су изразили позитивним реакцијама и коментарима. Осим афирмисаних извођача - „Пјевачка дружина Светлане Спајић“, Бојана Николић, Љуба Нинковић, као и групе „Дамар“, „Црни дијамантни воз“, Ђачки тамбурашки оркестар „Орфеј“. Последњег дана фестивала наступали су извођачи традиционалног певања „извика“ из: Косјерића, Пожеге, Ужица, Гостинице, Буара, Ивањице Крушчице, Сирогојна, Рожанства, Гостиља, Акмачића, Негбине, Штавља, Својдруга...

У току Фестивала настао је значајан документарни материјал обликован у аудио ЦД издање - *Кајга из вика* са пратећом публи-

ers, and they could learn a lot about Serbian musical tradition and enjoyed great music-playing. Apart from well-known artists (Singing troupe of Svetlana Spajić, Bojana Nikolić, Ljuba Ninković...), local performers of traditional music, singing groups from Kosjeric, Požega, Uzice, Gostinica, Buar, Ivanjica, Kruščica, Sirogojno, Rožanstvo, Gostilje, Akmačići, Negbina, Štavalj, Svojudrug, and the groups “Damar”, “Black Diamond train”, Students’ string orchestra “Orpheus”, etc participated as well. An audio CD was recorded with the publication of the festival, singing “crying out” and performers. The Festival and the message of the festival continue to live in a DVD release, waiting for the next festival. On the Second Festival in 2012 the accent was put on medieval music and its influence on the early and traditional Serbian music. During this Festival the guest from Switzerland were in organizational and public focus. This was an initial movement towards Festival international character.

During printing this publication The Third International Festival “World of Music” will be already finished. The organizational partner for this year is Norwegian association *Tutti*, which organizes the seminar about World Music for young musicians “World Music As A Tool In Removing Borders” with the support of the Embassy of Kingdom of Nor-

кацијом и ДВД филм *Фесѿивал свеї музике*. На другом фестивалу, из 2012. године, акценат је стављен на средњевековну музику и њен утицај на рану и традиционалну српску музику. На овом фестивалу публици су представљени и гости из Швајцарске, чиме је „Свет музике“ стекао статус међународног музичког фестивала.

У току је организација Трећег међународног фестивала „Свет музике“, који ће се одржати у августу 2013. Године. У организацији фестивала партнерски учествује и норвешка организација Tutti, која уз подршку амбасаде краљевине Норвешке организује и семинар Светске музике за младе музичаре под називом “World Music As A Tool In Removing Borders”. Вође семинара су афирмисани музичари из Србије и Норвешке уз чију подршку ће млади музичари из целог света одсвирати и завршни концерт на фестивалу. Концерте на фестивалу ће одржати и афирмисани музичари из целе Србије који свирају традиционалну музику (група „Бело платно“, Бојана Николић и „Српски гласови“, Мина Матијашевић ...) и музичари и певачи из локалне заједнице.

way. The seminar leaders are affirmed musicians from Norway and Serbia and young musicians will perform, with their support, the final concert of the Festival on the Museum Summer Stage. There are also the concerts held by very well known artists from Serbia which play traditional music – “White linen” group, Bojana Nikolić and “Serbian voices”, Mina Matijašević – as well as the musicians and singers from local community.

CIP

